

Војно

ДЕЛО

YU ISSN 0042-8426 □ UDK 355/359

2

2000

ГЕНЕРАЛШТАБ ВОЈСКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Војно
ДЕЛО

општевојни теоријски часопис

УДК 355/359 □ YU ISSN 0042-8426

БРОЈ 2/2000.

ГОДИНА LI

март – април

Издаје двомесечно

ВОЈНОИЗДАВАЧКИ ЗАВОД

ДИРЕКТОР

Славко БРСТИНА, пуковник

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Др Славољуб ШУШИЋ, генерал-потпуковник (председник);
проф. др *Андреја* МИЛЕТИЋ; мр *Душан* ВИШЊИЋ, пуковник;
др *Радомир* ЈАНКОВИЋ, пуковник;
проф. др *Мирољуб* ЈЕВТИЋ; др *Радован* ИЛИЋ, пуковник;
др *Милорад* ЂОРЂЕВИЋ, пуковник;
мр *Милован* ВЛАЈКОВИЋ, пуковник; проф. др *Радосав*
АНЂЕЛКОВИЋ, пуковник; мр *Петар* ДРАЖИЋ, пуковник;
др *Радосав* ШУЉАГИЋ; др *Светозар* РАДИШИЋ, пуковник
(секретар); мр *Слободан* ЈАУКОВИЋ; др *Милинко*
СТИШОВИЋ, пуковник; др *Јан* МАРЧЕК,
потпуковник; мр *Милан* ШУМОЊА, потпуковник

РЕДАКЦИЈА

Главни и одговорни уредник
др *Светозар* РАДИШИЋ, пуковник

Уредници

мр *Милан* ШУМОЊА, потпуковник
Нада ДРАГИШИЋ, проф.

Адреса: Редакција часописа „Војно дело“, (ВЕ) 11002 Београд,
Балканска бр. 53 * Главни и одговорни уредник: 681-565;
технички секретар 642-653 * Претплата: 645-020 * Пошт. фах
692 * Жиро-рачун РЦ ГШ ВЈ „Топчидер“ 40818-637-9-6319 за
ВИЗ шифра 963 * Цена броја 50,00 динара; за иностранство 8
USD, 13 DM.

САДРЖАЈ

Међународни односи

Академик Драгутин Лековић	Идеолошка борба за „нови светски поредак“	9
Др Тодор Мирковић, пуковник у пензији	Нови циклус трке у наоружавању – узроци и могуће последице	16
Др Ђорђе Борозан	„Велика Албанија“ – некад и данас .	35

Одбрамбени систем

Др Бошко Надовеза, пуковник и Богдан Ћутковић, пуковник	Доградња система обезбеђења официрског кадра за Војску Југославије .	47
Др Милорад Ђорђевић, пуковник	Морално васпитање припадника Војске Југославије	56

Ратна вештина

Др Бошко Антић, контраадмирал у пензији	Развој и доктрина употребе Ратне морнарице	70
---	--	----

Погледи

Проф. др Момчило Милиновић	Осврт на правце развоја програма војне индустрије мањих средње развијених земаља	86
Др Момчило Сакан, пуковник	Истраживање војностратегијских промена међународних односа	92
Др Милан Мијалковски, пуковник	Заблуде о „међународном тероризму“	108

Прикази

Др Јелица Курјак	Фактор етноконфесионалне самобитности у постсовјетској заједници . . .	122
------------------	--	-----

Из иностраних армија

	Доктрина НАТО-а за мировне операције	130
--	--	-----

SOMMAIRE

Rapports internationaux

- Académicien
Dragutin Lekovic Combat idéologique pour le „nouvel ordre mondial“ 9
- Dr Todor Mirkovic
Colonel en retraite Nouveau cycle de la course aux armements – cause et conséquences 16
- Dr Đorđe Borozan „Grande Albanie“ – avant et maintenant 35

Systeme de defense

- Dr Bosko Nadoveza
Colonel et
Bogdan Cutkovic
Colonel Surconstruction de l'éducation des officiers pour l'Armée de Yougoslavie . . . 47
- Dr Milorad Đorđević
Colonel Education morale du personnel de l'Armée de Yougoslavie 56

Art de guerre

- Bosko Antic
Contre-Admiral en retraite Développement et doctrine de l'emploi de la Marine de guerre 70

Points de vue

- Prof.
dr Momcilo Milinovic Apperçue concernant des axes de développement du programme de l'industrie militaire des petits pays moyennement développés 86
- Dr Momcilo Sakan
Colonel Recherche des changements militairo-stratégiques des rapports internationaux 92
- Dr Milan Mijalkovski
Colonel Mensonges concernant le „terrorisme international“ 108

Comptes rendus

- Dr Jelica Kurjak Fait de stabilité ethnico-confessionnelle dans la communauté post-sovietique . . 122

Des Armées étrangères

- Doctrines de l'OTAN pour les opérations de paix 130

CONTENTS

	<i>International relations</i>	
Dragutin Leković, Academician	Ideological struggle for the „new world order“	9
D Sc Todor Mirković, Colonel, ret'd.	New cycle of the arms race – causes and consequences	16
D Sc Đorđe Borozan	„Greater Albania“ – in the past and today	35
	<i>Defence system</i>	
D Sc Boško Nadoveza Colonel Bogdan Čutković Colonel	Upbuilding the system of acquisition of officer cadres for the Yugoslav Army .	47
D Sc Milorad Đorđević Colonel	Education of members of the Yugoslav Army in matters of moral	56
	<i>Art of war</i>	
Boško Antić Read Admiral, ret'd.	Development of the Yugoslav Navy and the doctrine of its use	70
	<i>Views</i>	
Prof. D Sc Momčilo Milinović	A review of development of military industry programmes of medium developed countries	86
D Sc Momčilo Sakan Colonel	Processes of researching the military-strategic changes in international relations .	92
D Sc Milan Mijalkovski Colonel	False ideas on „international terrorism“	108
	<i>Reviews</i>	
D Sc Jelica Kurjak	Factor of ethno-confessional stability in the post-Soviet community	122
	<i>From foreign Armies</i>	
	NATO Doctrine for Peace Support Operations	130

СОДЕРЖАНИЕ

Международные отношения

- Академик Драгутин Лекович Идеологическая борьба за „новый мировой порядок“ 9
- Д-р Тодор Миркович, полковник в отставке Новый цикл гонки вооружения – причины и последствия 16
- Д-р Джордже Борозан „Большая Албания“ – в прошлом и сегодня 35

Оборонительная система

- Д-р Бошко Надовеца, полковник и Богдан Чуткович, полковник Достройка системы офицерского кадра для Войск Югославии 47
- Д-р Милорад Джорджевич, полковник Моральное воспитание военнослужащих Войск Югославии 56

Военное искусство

- Бошко Антич, контраадмирал в отставке Развитие и доктрина употребления Военно-Морского флота 70

Взгляды

- Проф. Д-р Момчило Милинович Экскурс на направления развития программы военной индустрии небольших среднеразвитых стран 86
- Д-р Момчило Сакан, полковник Исследование по военно-стратегическим изменениям международных отношений 92
- Д-р Милан Миялковски, полковник Заблуждения о международном терроризме 108

Разбор

- Д-р Елица Куряк Фактор этноконфессиональности в постсоветской обществе 122

По иностранным Армиям

- Доктрина НАТО для мирные операции 130

	Die internationalen Verhältnisse	
Akademienmitglied Dragutin Leković	Der ideologische Kampf um die „neue Weltordnung“	9
Oberst a. D. Dr. Todor Mirković	Die neue Runde des Wettrüstens – die Ursachen und mögliche Folgen	16
Dr. Đorđe Borozan	„Das große Albanien“ einst und heute	35
	Verteidigungssystem	
Oberst Dr. Boško Nadoveza und Oberst Bogdan Čutković	Der Ausbau des Systems der Kaderversorgung in der Armee Jugoslawiens . .	47
Oberst Dr. Milorad Đorđević	Die Moralerziehung in der Armee Jugoslawiens	56
	Kriegskunst	
Vizeadmiral a. D. Boško Antić	Die Entwicklung und Doktrin des Einsatzes der Kriegsmarine	70
	Ansichten	
Prof. Dr. Momčilo Milinović	Ein Überblick über die Entwicklungsrichtungen der Programme der Militärindustrie in den kleineren Entwicklungsländern	86
Oberst Dr. Momčilo Sakan	Die Erforschung der militärstrategischen Veränderungen der internationalen Verhältnissen	92
Oberst Dr. Milan Mijalkovski	Die Irrtümer von dem „internationalen Terrorismus“	108
	Besprechungen	
Dr. Jelica Kurjak	Faktor der ethnokonfessionellen Stabilität in der nachsowjetischen Zeit	122
	Aus den ausländischen Armeen	
	Die Doktrin der NATO für die Friedensmissionen	130

Идеолошка борба за нови светски поредак*

Академик Драгутин Лековић

Идејне и идеолошке изворе савремених концепција „новог светског поретка“ треба тражити у великим идеологијама нашег века – фашизму, либерализму и социјализму, и њиховим конфронтацијама, јер су, у ствари, све три биле срачунате на то да се теоријски утемеље и практично инаугуришу својеврсни нови светски пореци.

Синтагма „нови светски поредак“ настала је у оквиру нацизма. „Националсоцијализам ће своју револуцију употребити за успостављање новог светског поретка“ – нагласио је Хитлер. У ствари, он је желео не само да порази бољшевички социјализам и западни либерализам него и да успостави нови светски поредак на планетарном нивоу. Тај поредак је био највиша категорија политичке доктрине фашизма и коначни циљ његових војних агресија, али се није остварио зато што је нацизам поражен у рату.

Западни либерализам је такође тежио да се универзализује – да буде светски поредак. То није било могуће због тога што је имао две моћне препреке, две утицајне идеологије – фашизам и бољшевички социјализам, и две моћне државе – Немачку и Совјетски Савез. Али, он је чекао погодне околности.

Отворену тежњу да се универзализује западни либерализам је испојио у рату против фашизма. Приликом сусрета председника Сједињених Америчких Држава Рузвелта и премијера Велике Британије Черчила на Атлантику, 14. августа 1941, два државника су објавили Декларацију о циљевима рата и послератном уређењу света, која је, нешто касније, названа „Атлантска повеља“.

Та повеља је била скица новог, тј. либерално-демократског светског поретка који је требало да се успостави после слома фашизма. У њој су два председника нагласила не само решеност Велике Британије и САД да униште фашизам него и да спрече свако повећање територије ако није резултат слободно изражене воље народа. Осим тога, захтевали

* Уводно излагање на трибини Руског дома о „новом светском поретку“, НАТО-у и међународном тероризму, одржаној 3. новембра 1999. године.

су равноправност народа и право сваког народа да по властитој вољи бира облик владавине, као и право на самоопредељење за народе којима је то право силом ускраћено. У Декларацији су захтевали и одрицање од употребе силе у решавању међународних проблема, као и право свих народа, без обзира на њихову величину и улогу, да имају, под једнаким условима, приступ трговини и сировинама света које су нужне за њихово благостање. Захтевали су слободну пловидбу свим морима и океанима, забрану употребе силе свим народима и разорување народа који прете агресијом, или могу њоме да прете, све док се не успостави стабилни поредак опште безбедности и мира који ће свим народима обезбедити живот без страха и беде.

Односи између народа и држава после рата и поратно уређење света, према Декларацији, требало је да се заснивају на платформи *либералне демократије* и *либерализма* у ширем смислу. Она није била само манифест либерализма већ је значила и универзализацију либерализма на светском нивоу. То је либерализам као облик међународних односа и као *светски систем* – систем новог, тј. *либерално-демократског светског поретка*.

„Атлантска повеља“ ушла је у све значајне документе и аранжмане који су се тицали уређења послератног света, па и у Пакт о стварању Организације уједињених нација, који су државе оснивачи потписале 1. јануара 1942. године. У Декларацији, која је тим поводом потписана, каже се да су земље потписнице „прихватиле заједнички програм циљева и начела... познатих као 'Атлантска повеља'“.

Повеља је садржана и у Декларацији о ослобођеној Европи, коју су Рузвелт, Черчил и Стаљин потписали у Јалти 14. фебруара 1945. године. У Декларацији је наведено да: „У сагласности са принципима 'Атлантске повеље' о праву свих народа да изаберу форму владавине под којом ће они живети, треба да буде обезбеђено успостављање суверених права и самоуправљања оним народима, који су били тога лишени од стране агресивних нација путем насиља“. Колико је „Атлантска повеља“ сматрана незаобилазном основом за уређење послератног света показује чињеница да је у наведеној декларацији њен значај поново наглашен: „У овој 'Декларацији' ми поново потврђујемо нашу веру у принципе 'Атлантске повеље', нашу верност 'Декларацији Уједињених нација' и нашу решеност да створимо... међународни поредак изграђен на принципима права“. То је била *прва* фаза у креирању доктрине либерално-демократског светског поретка.

Бољшевички социјализам је био много више заинтересован за отклањање невоља које су му антагонисти припремали и у које је сам западао, него за планирање пројекта новог светског поретка. Па ипак, он се тог пројекта није одрицао, о чему сведочи оснивање Коминтерне као штаба светске револуције и активности комунистичких партија у извођењу револуције.

После напада Немачке на Совјетски Савез, 22. јуна 1941, совјетско руководство је било окренуто унутрашњим проблемима – одбрани

земље и победи над фашизмом, па су идеолошка питања била у другом плану. После објављивања „Атлантске повеље“, након шест недеља, 26. септембра 1941, званично је изјавило да признаје начела те повеље, али их је, истовремено, *знатно* релативизовало, нагласивши „да практична примена горе поменутих принципа неизбежно мора одговарати приликама, потребама и историјским особеностима сваке земље“.

Велики совјетски војни успеси у борби против фашизма, ослобођење источноевропских земаља и продор Црвене армије у Берлин подстакли су совјетско руководство да иступи са пројектом социјализма као светског система. Совјетизирање источне Европе, победа кинеске револуције 1949. године и размах антиколонијалних револуција у Азији, Африци и Јужној Америци послужили су као емпиријски доказ да социјализам заиста постаје светски процес и да ће сви путеви водити у комунизам. То је било својеврсно инаугурисање новог светског поретка – новог у најрадикалнијем смислу, у смислу укидања друштвених класа, разотуђења друштвених односа и подруштвљења човечанства.

Афирмација социјализма, на основу резултата у Другом светском рату, и мондијализација, на основу продора на три континента, престравиле су западне државнике – Черчила и Трумана, и навеле их да им се одлучно супротставе. Пошто је Совјетски Савез био огромна идеолошко-политичка и, још више, војна сила, оружаном супротстављање продору комунизма било је исувише ризично. Зато се, уместо оружаном рату, прибегло другој врсти рата – тзв. *хладном рату*, који је Черчил најавио у говору одржаном у Фултону 5. марта 1946. године.

Осуђујући комунизам као систем у којем се негирају људска права и индивидуалне слободе и који угрожава светски мир и међународну стабилност, Черчил му је супротставио традиционални западноевропски *либерализам*, „велике принципе слободе и људских права“, либералну демократију, политички плурализам и владавину путем „слободних избора и тајног гласања“. То је, упозоравао је он, „*Magna Carta*“ и „*Bill of Rights*“, заједно са Декларацијом о независности, на којима треба да почива политички живот послератног доба. То је – закључио је – „порука британског и америчког народа осталом свету“. Очигледно, Черчилов говор је био наставак, тј. оживотворење и развијање „Атлантске повеље“ и Декларације о ослобођеној Европи.

Током „хладног рата“ либералисти су оптуживали реални социјализам за запостављање људских права и индивидуалних слобода, и та слабост совјетског социјализма веома је успешно коришћена за дискредитовање међународног комунизма. Истовремено, снажно је подстицана и подржавана либерална опозиција и дисиденти у свим социјалистичким земљама. Најзад, кроз Уједињене нације и њене органе, не само да је наглашаван значај људских права него су елаборирани и *кодекси* људских права, укључујући и права националних мањина, чиме је либерализам повећавао свој углед и ширио свој утицај. Тако је настао *Пакт о људским правима* из 1960. године, у којем је наглашено не само „право самоопредељења народа“ него и „право да народи одређују свој

економски, друштвени и културни развој“. Уследили су Резолуција Уједињених нација из 1970. године, одлуке са Конференције о европској безбедности и сарадњи (КЕБС), Хелсиншки документ из 1975. и, најзад, Париска повеља из 1990. године. Тиме је завршена друга фаза елаборације пројекта либерално-демократског новог светског поретка, јер су кодификацију људских права, индивидуалних слобода и права мањина, озваничили, на међународном нивоу, и најзначајнији међународни ауторитети.

За разлику од западног капитализма, у реалном социјализму није посвећивана дужна пажња људским правима и индивидуалним слободама. Друштвено-политички систем је био важнији од појединачног човека и грађанина, па је чак тражено да грађанин превасходно буде у служби система. Поред те велике слабости на антрополошком плану, било је и других слабости, а совјетско руководство је касно схватило да реални социјализам заостаје за захтевима историје. Када је то схватило, није успело да реформише друштвено-политички систем, па су слабости бивале све веће, нарочито у економији. Запостављајући класни момент у политичком животу и политичкој борби, наивно се веровало да је „перестројка“ потребна свима, па и западним капиталистима, и да ће је капиталистички лидери помоћи да би се социјализам реформисао. Због дуго и наивно очекиване помоћи од Запада прављене су разноврсне, веома велике концесије Западу, и то без реципроцитета – испуњавани су сви захтеви западних државника, чак и они најтежи – војни, а да за узврат ништа није добијено.

Најтежи пропуст совјетског руководства било је олако и багателно прихватање уједињења Немачке, а у оквиру тога – неприхватање идеје о неширењу НАТО-а на Исток. У ствари, западни актери су били не само спремни него су Горбачову чак и понудили да се НАТО не шири на Исток уколико прихвати уједињење Немачке и, уз то, њен улазак у Северноатлантски пакт. Мађутим, Горбачов је прихватио и уједињење Немачке и њен улазак у НАТО, а прешао је преко понуде да се НАТО не шири на Исток. Трагичне последице тог промашаја још увек се не могу потпуно сагледати.

Ако совјетско руководство није било на нивоу историјског задатка реформе социјализма, руководство западних капиталистичких земаља је било не само на нивоу борбе против социјализма него је и веома сврсисходно деловало на то да европски социјализам доживи слом. На пример, приликом вечере коју је председник САД Џорџ Буш приредио за Горбачова у Вашингтону, 30. маја 1990, вођени су разговори не само о односима двеју земаља него и о судбини „перестројке“. Горбачов је тада снисходљиво признао промашај: „Ми смо разорили стари систем али нисмо изградили нови. Наш брод је изгубио сидро и зато смо сви добили вртоглавицу“. У одговору Буш је не само немилостиво него и сасвим супериорно и самозадовољно изјавио: „Ја сам спортиста, прави такмичар. Ја желим да победим“. И победио је, не само зато што је западни капитализам у борби са социјализмом имао знатне предности него и зато што је његово руководство било изнад Горбачова и совјетске

руководеће екипе. Због наведених околности, „хладни рат“ није могао да се заврши победом европског социјализма. Уместо победе, тај социјализам се убрзано ближио крају.

У време драматичног окончања „перестројке“ избио је рат у Персијском заливу, рат НАТО-а против Ирака. Уопштавајући драматичност „перестројке“ и рат у Заливу, као и историјске околности које су због њих настале, председник САД Џорџ Буш прибегао је синтагми „нови светски поредак“. У низу говора, које је у разним приликама и на разним местима одржао од 2. августа 1990. до 5. јануара 1993. године, објаснио је *смисао, тенденције и циљеве* прокламованог новог светског поретка.

Буш је у говорима нарочито наглашавао да тај нови светски поредак „мора да буде сагласан са нашим вредностима и мора одговарати нашим интересима“. Под „нашим вредностима“ подразумевао је либералну демократију, људска права, индивидуалне слободе, политички плурализам и слободне изборе. Говорећи о „интересима“, превасходно је мислио на безбедносне интересе Сједињених Америчких Држава који треба да се бране војним средствима и акцијама. Таквим акцијама доказује се стварно лидерство САД, наглашавао је он, закључујући да његова земља има право на светско лидерство јер је једина суперсила у свету. Дакле, основни ставови председника САД Џорџа Буша о демократији, људским правима и индивидуалним слободама били су усклађени с „Атлантском повељом“, и чак су је употпуњавали и даље развијали (даље развијање те повеље односи се и на легализовање војних акција и проглашавање лидерства САД у свету).

Убрзо после рата у Персијском заливу „перестројка“ је пропала, а европски социјализам је доживео слом. Совјетски Савез се распао, а Немачка је остварила свој вишегодишњи сан о уједињењу. Са сломом европског социјализма, који је довео до радикалне промене у односима снага на међународном нивоу, настала је нова, тј. *трећа* етапа у елаборацији либерално-демократског светског поретка. То је, заправо, период од 1990. до 1998. године.

Значајна карактеристика треће фазе јесте то да није само употпуњаван садржај доктрине него се и убрзано прешло на њену практичну реализацију. Северноатлантски пакт је постао војни орган за остваривање циљева „новог светског поретка“. Он није само одређен као војна снага за заштиту људских права и права мањина него је и надређен Организацији уједињених нација. Осим тога што је потврдио претензије да изађе из својих оквира и да се шири на Исток, примио је у своје редове и три источноевропске бивше социјалистичке земље: Мађарску, Пољску и Чешку.

Четврта, или завршна фаза у теоријском обликовању, а и практичном профилисању садашњег либерално-демократског светског поретка, започета је 1999. године, тј. 50-годишњицом оснивања Северноатлантског пакта. Завршна елаборација доктрине и њена даља практична реализација спроводе се под руководством САД и њеног председника

Била Клинтонa. У четвртој фази је знатно радикализована доктрина, али и практични поступци и подухвати.

Радикализација доктрине огледа се у следећем: 1) људска права су одлучно постављена изнад државног суверенитета и у име њиховог поштовања тражи се ограничавање, или чак потпуно негирање суверенитета; 2) сви региони у свету који одговарају стратешким интересима и плановима САД могу да се прогласе виталним зонама за безбедност САД и може, чак, у њима војно да се интервенише ради обезбеђивања тих интереса; 3) ради заштите националних мањина и спречавања хуманитарних катастрофа може војно да се интервенише не само без одобрења Савета безбедности него чак и без консултовања са њим; 4) у заштити права мањина или спречавања хуманитарних катастрофа у одређеним подручјима или земљама може да се сарађује не само с постојећим паравојним формацијама него и одређене паравојне организације и формације могу да се трансформишу у регуларне полицијске органе за одржавање реда и да се са њима сарађује како у погледу успостављања реда, тако и у заштити људских и мањинских права, и 5) ради стабилизације ситуације у одређеном региону могу не само да се толеришу терористичке активности него, чак, и да се користе одређене услуге терориста. У име наведених ставова изведена је агресија НАТО-а на Југославију.

Радикализацију праксе „новог светског поретка“ у четвртој фази најизразитије показује агресија НАТО-а на СР Југославију, и још више бомбардовање цивилних објеката – породилишта, болница и школа, као и безобзирно убијање цивила. Та фаза, посебно због агресије на Југославију, оставља утисак да је реч о потпуном тријумфу „новог светског поретка“, о чему говоре и западни државници и војни руководиоци Северноатлантског пакта. Међутим, тај тзв. тријумф је парцијалан и састоји се једино у томе што је југословенско политичко и војно руководство, након прихватања у скупштинама Србије и СРЈ, пристало на постављене услове, након чега су се војне снаге НАТО-а уковиле на територији Косова и Метохије. Али, глобално и на дужи рок, а то је много важније, „победа“ је донела „победницима“ више штете него користи.

Постоји више негативних последица по „победнике“ од агресије НАТО-а на СР Југославију. *Прво*, политички, државни и војни актери морали су да прихвате ауторитет и компетенције Уједињених нација у вези с НАТО-ом и решавањем косовског проблема. *Друго*, агресија на Југославију умањила је унутрашњу кохезију чланица НАТО-а и изазвала трвења у њиховим редовима. *Треће*, изазван је снажан антинатовски набој и појачан отпор „новом светском поретку“ у свету. *Четврто*, агресија на Југославију је знатно допринела освешћењу Русије. Руски челници су недавно изјавили да је агресија на Југославију била тренутак истине за Русију. Она је допринела јачању унутрашњег политичког јединства у Русији – како у погледу сарадње између партија, тако и у погледу јачања јединства народа у борби за самосталност земље. *Пето*,

много је допринела убрзаном наоружавању Русије и бржем остваривању Савеза Русије и Белорусије. *Шесто*, значајно је допринела приближавању Југославије том савезу. *Седмо*, агресија НАТО-а на Југославију изазвала је збијање најширих народних слојева у одбрани земље и довела до стварања политичког јединства које се до тада није могло остварити. Она је не само ојачала политичку позицију постојеће власти у СР Југославији него је и саме актере агресије и целокупног Запада ставила у позицију да не знају шта да раде. *Осмо*, та агресија је изазвала и снажне антинатовске отпоре и бројне протесте у свету и допринела популарисању Југославије у међународним размерама. Она је заиста била прекретница и основни чинилац отварања неумитног процеса разголићавања истине о неодрживости америчке униполарне силе. Агресија је била пресудна и за то да друге земље отворено изразе негодовање и почну да траже неки баланс у садашњој америчкој доминацији, што директно доводи, или ће убрзо довести до промене међународних односа на штету агресора а тако и до самоуништења америчке стратегије униполарне хегемоније, посебно због тога што је покренут и процес стварања моћне везе Русија – Кина – Индија. Време ће показати да ће свака тежња САД да у наредном периоду задрже доминацију у свету имати вишеструке негативне последице, чега и оне постају свесне. *Девето*, штетне последице агресије НАТО-а на Југославију састоје се и у томе што је она продубила јаз између САД и Кине и подстакла Кину не само да још јаче подржава Југославију него и да се тешње веже за Русију – чак и у погледу сарадње у домену најмодернијег наоружања. *Десето*, гледајући у глобалу, она је знатно ослабила међународни статус западних земаља и погоршала међународне односе и међународну ситуацију. Тако је агресија донела актерима много више штете него користи.

Актере садашњег либерално-демократског светског поретка неоспорно треба оштро критиковати за експанзионизам и ауторитарство, као и за то што желе да народе батином терају у рај. Али се при томе, на светском нивоу, не сме занемаривати рационални садржај либерално-демократске доктрине, јер су демократија, људска права, права мањина и индивидуалне слободе грађана општецивилизацијске тековине, које *обавезно* морају да се уважавају и практично оживотворавају, посебно од стране оних који те паролe истичу. Критика либерално-демократског светског поретка и борба против њега, без уважавања тих рационалних елемената, под условом да се не могу довести изнад државног суверенитета, *анахрона* је и на унутрашњем плану води у *ауторитарство* а на међународном плану у *изолацију*, што је у савременим условима неприхватљиво и неодрживо.

Нови циклус трке у наоружавању – узроци и могуће последице

УДК 355.014.1(100)

Др Тодор Мирковић, пуковник у пензији

У 1999. години значајно је убрзан процес наоружавања у свету, с видним знацима отпочињања новог циклуса трке у наоружавању (ТН), која се води, првенствено, на пољу војних технологија између великих светских сила (између САД и осталих земаља НАТО-а, с једне, и Русије, Кине и Индије, с друге стране).

Као главне узрочнике новог циклуса ТН аутор наводи офанзивни карактер америчке политике и стратегије, профитне и друге интересе војноиндустријског комплекса (ВИК) и агресију НАТО-а на СР Југославију, из које су многе земље извукле закључак о потреби улагања додатних напора у припреме за одбрану итд. Нови циклус ТН, према аутору, манифестује се кроз неспровођење уговора о смањењу стратегијског нуклеарног наоружања (*START II*), пролиферацију нуклеарног наоружавања, покушајима ревизије уговора о противракетној одбрани (АВМ), убрзан развој и увођење нових генерација „конвенционалних“ оружја и заштравање надметања на међународном тржишту наоружања и војне опреме. Као могуће последице новог циклуса ТН, аутор, поред осталог, наводи: повећање потенцијалне опасности од нових оружаних сукоба и успоравање привредног развоја (у крајњем, и привредно исцрпљивање), пре свега, неразвијених земаља и земаља у развоју. При томе, аутор посебно наглашава могуће погоршање положаја малих и недовољно развијених земаља.

Током друге етапе „хладног рата“ (седамдесете и осамдесете године 20. века), а нарочито у фази његовог окончања (крај осамдесетих и почетак деведесетих година), постигнути су бројни међународни уговори о контроли наоружавања и смањењу снага и наоружања. На пример: Споразум о ограничењу изградње система противракетне одбране из 1972. године (познат као *ABM Treaty*); уговори о ограничењу стратегијских нуклеарних снага САД и СССР-а *SALT I* из 1974. и *SALT II* из 1979. године; Уговор о елиминисању ракета средњег домета из Европе из 1986. године (*INF Treaty*); Споразум о смањењу конвенционалних снага у Европи из 1990. године (*CEE Treaty*); Споразуми о смањењу стратегијских нуклеарних снага САД и СССР-а/РФ, *START I* из 1991.

и *START II* из 1994. године, и други. Ништа мање нису биле значајне ни једностране одлуке лидера суперсила о смањењу нуклеарних снага оперативно-тактичке намене, као и конвенционалних снага САД и СССР-а (РФ). Њихове примере следиле су и неке друге земље, пре свега европске земље чланице Северноатлантског пакта. Тако су, поред осталог, оружане снаге сталних састава у свету са око 28 милиона људи у 1989. смањене на мање од 22 милиона у 1995. години, а војни издаци – са око 1.000 милијарди америчких долара у истој (1989) години смањени су на око 800 милијарди у 1996. години. Све је то, уз додатак да су на самиту КЕБС-а у Паризу, новембра 1990, лидери земаља два до тада оштро супротстављена војна блока пружили руке помирења и да је, одмах после тога, дошло до распада Варшавског уговора и дезинтеграције Совјетског Савеза – код већине посматрача војно-политичких кретања у свету створило утисак да је трка у наоружавању, која је вођена пуних 40 година између војних суперсила и блокова, уз учешће многих других земаља – обустављена.

Реално, она није обустављена ни после веома крупних друштвено-политичких и војностратегијских промена у свету насталих почетком деведесетих година 20. века. Настављена је и после тога, мада нешто успореним темпом, и вођена првенствено у *технолошком смеру*. На челу су и даље биле САД, али без опасности да би неко могао да угрози њихово вођство, што је значајно смањило интересовање светске јавности за ток и исход те трке.

Интензивирање трке у наоружавању

После окончања „хладног рата“ и уверавања многих ауторитативних и утицајних чинилаца да свет коначно може да одахне и да огромна средства из војних буџета могу да се преусмере у мирнодопске сврхе и развојне програме, наступио је неочекиван и готово драматичан заокрет.¹ Непуних десет година од завршетка „хладног рата“, 1999. године, пред сам крај 20. века, дошло је до убрзања процеса наоружавања света с јасно уочљивим обележјима трке у наоружавању и знацима учесника у њој. Тако је сада мало озбиљних националних и међународних гласила, јавних наступа државника и политиколога, у којима се обновљена трка у наоружавању, односно *нови циклус* у непрекидном току наоружавања великих сила, не потенцира као један од највећих проблема савременог света и односа у њему.

Узроци интензивирања трке у наоружавању

Трка у наоружавању која је вођена у време „хладног рата“ била је део политичког конфронтирања и војног надметања светских суперсила

¹ „Када је хладни рат окончан, мислили смо да ће се међународна ситуација стабилизovati. Стварност се, међутим, показала другачијом“, нагласио је руски премијер Владимир Путин приликом пробног лансирања балистичке ракете „Топол-М“ („Политика“, Београд, 25. децембар 1999).

и њихове борбе за сфере утицаја и доминације. Оне су се у том надметању руководиле становиштем да ће уз помоћ војне силе и/или с ослоном на њу лакше остваривати своје циљеве, за које су се бориле како у међусобним односима, тако и у односима према савезничким и несврстаним земљама. Вероватноћу успеха у остваривању жељених циљева везивали су, поред осталог, за јачину своје војне моћи и за своју позицију у трци у наоружавању. У таквим условима, узроци трке у наоружавању лако су били уочљиви у политикама и стратегијама светских суперсила, које су биле и главни учесници у тој трци.

Узроци и поводи за трку у наоружавању, која се у последње време очигледно убрзава, другачији су од оних из периода „хладног рата“, као и њен карактер. Неки од њих су трајни (пренети из периода „хладног рата“), а неки секундарни, са снажним подстицајним ефектима. Међутим, и једни и други имају заједнички именитељ: *веће количине средстава ратне технике, произведене на основу најсавременијих технологија, у арсеналима многих земаља, пре свега великих сила, као и опасности од евентуалне употребе тих средстава у ратне сврхе.*

Офанзивни карактер америчке стратегије

У покушајима тражења узрока отпочињања новог циклуса трке у наоружавању готово су незаобилазни карактер и циљеви америчке опште (глобалне, државне) и војне стратегије. Сједињене Америчке Државе, наиме, као глобална и у садашњим условима једина светска суперсила, имају две врсте (или два нивоа) стратегије: *општу или државну стратегију националне безбедности*, означену као *Стратегија ширења и ангажовања (Enlargement and Engagement Strategy)*, и *Националну војну стратегију еластичног и селективног ангажовања (The U. S. National Military Strategy of Flexible and Selective Engagement)*². Из назива тих стратегија произлазе њихова суштина и карактер: глобализам и експанзионизам. Њихов циљ је светска доминација, а начин његовог остваривања – еластично и селективно ангажовање (политичко, дипломатско, војно) у земљама и регионима где су амерички интереси оствариви. У томе изузетан значај имају оружане снаге (властите и савезничке).

Да би оружане снаге могле да одговоре захтевима постављеним у стратегији националне безбедности морају да буду борбено високо оспособљене и да непрекидно одржавају војну технолошку супериорност у односу на било ког реалног или потенцијалног противника, виђеног у лику једне земље или групе земаља. Отуда оружане снаге САД и у периоду после „хладног рата“ улажу напоре у своје стално квалитативно јачање путем освајања нових технологија, развоја, производње и увођења у оперативну употребу нових система оружја. Ти напори се

² Видети: *Department of the Navy 1997 POSTURE STATEMENT*, Department of the Navy, 1998, pp 10 i 11.

потврђују и кроз веома велика улагања САД у даљу изградњу оружаних снага, која су током деведесетих година 20. века износила просечно трећину целокупних војних издатака у свету.

Велики војни издаци САД, који су се одражавали у непрекидном усавршавању постојећих и развоју и производњи нових система оружја, били су изазов другим земљама, које су настојале да их прате макар и на суженим пољима технолошке трке у наоружавању. Међутим, еуфорија „измирења“, прокламованог на самиту КЕБС-а у Паризу, и градње партнерских односа на релацији Запад – Исток прикривала је процесе наоружавања широких размера, па он није привлачио већу медијску пажњу.

Циљеви и интереси војноиндустријског комплекса

Многи војни аналитичари посматрају трку у наоружавању кроз тежњу америчког војноиндустријског комплекса да оствари своје профитне интересе. Стога им је често пажња усмерена само на производњу и промет наоружања и војне опреме, што је преуско. Производња наоружања, војне опреме и других материјалних средстава за потребе оружаних снага САД мања је од три процента целокупне материјалне производње Сједињених Држава. Ако би војноиндустријски комплекс био ограничен само на војну производњу и војну потрошњу, он реално не би имао велику економску корист, нити би могао да има већи утицај на политику и стратегију земље.

Војноиндустријски комплекс САД постао је у садашње време много више од онога што некадашњи председник САД Двајт Ајзенхауер није желео да он постане.³ Тај комплекс више није само спој војске и индустрије наоружања, већ много шире од тога. У међувремену, тој спрези су се придружиле и друге структуре друштва: наука, политика, државна бирократија, систем јавног информисања и други.⁴ Савремени ВИК САД, у ствари, сачињавају војни естаблишмент у најширем смислу и стратегијском распореду (у земљи и у иностранству), војни сектор индустрије и других привредних грана које раде за војне потребе, научнотехнолошка и обавештајна заједница, са огромним утицајем у Конгресу САД и у америчкој јавности. Он је у веома тесној спрези и са великим мултинационалним корпорацијама које раде и за војне и за цивилне потребе, а веома је чврста спрега и између војних и цивилних обавештајних служби обједињених у тзв. *Америчкој обавештајној за-*

³ У одступној беседи, јануара 1960, председник Ајзенхауер је упозорио америчку нацију на могуће импликације од јачања веза између „војног естаблишмента и огромне индустрије наоружања“, веза „које могу да угрозе слободу и демократске процесе“ у Сједињеним Државама (President Eisenhower's Farewell to the Nation, Seymour Melman, *Pentagon capitalism*, New York, 1971, pp 235–239).

⁴ Познати теоретичар и публициста Марек Те, у делу *Војна технологија, војна стратегија и трка у наоружавању*, каже да је спрега између војске и индустрије наоружања, која се најчешће означава као војноиндустријски комплекс, прерасла у „војноиндустријско-бирократско-технолошки комплекс“ (Marek Tee, *Military Technology, Military Strategy and Arms Race*, London, 1986, p. 273).

Једници. Америчку спољну (и војну) политику, у ствари, сада креирају и спроводе два главна елемента *војноиндустријско-технобироократског комплекса*: војска и обавештајна заједница, а оба имају своје центре и лобије у свим важнијим структурама друштва.⁵

С обзиром на то да се америчка спољна политика значајно ослања на оружане снаге, разумљиво је да је војноиндустријски, односно војноиндустријско-технобироократски комплекс главни иницијатор и подстрекач трке у наоружавању. Истовремено, он има главну реч и у избору метода и средстава за обезбеђење водеће улоге САД у тој трци. Један од тих начина је повремено војно ангажовање САД у свету кроз које ВИК тестира резултате својих војнотехничких подухвата и покушава да оствари своје (и глобалне америчке) опште и посебне циљеве.

Агресија Сједињених Америчких Држава и НАТО-а на Савезну Републику Југославију

Са становишта наоружавања/разоружања у савременом свету, агресија САД и НАТО-а на СР Југославију предузета је, поред осталог, ради тестирања у реалним (ратним) условима нових система оружја, њиховог даљег усавршавања и, на основу добијених резултата, развоја и производње нових система. Улазак у агресију и с таквим циљем (главни циљ, свакако, било је рушење постојећег и успостављање новог, „подобнијег“ поретка у систему власти и управе у СРЈ) неизбежно је водио ка убрзању производње средстава ратне технике и освајању нових војних технологија у САД и другим земљама чије су снаге учествовале у агресији на Југославију. Додатни напори на развоју и производњи нових средстава наоружања и војне опреме подстакнути су и чињеницом да су амерички војни планери и стратеги формално били разочарани резултатима добијаним тестирањем како своје ратне технике, тако и тактике (доктрина). Ефикасност дејстава снага СРЈ, уз коришћење средстава и застарелијих технологија, приморала их је да преиспитају своје развојне програме и доктринарне концепте и да се активније ангажују у изналагању нових решења.

Амерички војни стручњаци су проценили не само да њихова ратна техника није показала очекиване резултате него и да техника њихових европских савезника много заостаје за америчком техником. Због тога су, одмах после окончања агресије, највиши војни руководиоци САД затражили од својих европских савезника и партнера да убрзају техничку модернизацију властитих оружаных снага, што су они, начелно, и прихватили. Међутим, нису само САД и њихови европски савезници и партнери одмах после агресије НАТО-а на СР Југославију (САД још и у току агресије) интензивирали развој и производњу средстава ратне

⁵ Персонални састав највиших структура Државног секретаријата, на пример, већином је произишао из политичких и војних организација Америчке обавештајне заједнице (или је прошао кроз њу), која регрутује и припрема кадар и за медије.

технике. То су учиниле и бројне друге земље, пре свега и највише оне које су се осетиле потенцијално угроженим а процениле су да ту опасност могу да одврате повећањем своје војне моћи и одбрамбене способности.

Деловање модела „акција – реакција“, често примењиваног у време „хладног рата“ када је реч о трци у наоружавању, после агресије НАТО-а на Југославију обновљен је у нешто измењеном облику. На агресију НАТО-а на Југославију (на методе и средства кориштена у тој агресији) и јасно назначене намере већине најразвијенијих земаља Запада велике земље евроазијског континента (Русија, Кина и Индија) реаговале су убрзаним јачањем својих оружаних снага, и то пре свега увођењем у њихове саставе средстава развијених на врхунским војним технологијама. Многе друге земље, полазећи такође од искустава из агресије НАТО-а на СРЈ и отпора Војске и народа СР Југославије, приступиле су изналажењу средстава и метода којима се могу успешно супротставити и изразито надмоћнијем непријатељу.

Погоршана међународна војно-политичка ситуација

Еуфорија о хармоничном и неконфликтном развоју међународних односа, која је умногоме опчинила велики део светске јавности, временом је сплашњавала, а 1999. године, на самом крају 20. века, дошло је до значајног погоршања међународне војно-политичке ситуације и заостравања односа између водећих светских сила. То се нарочито манифестовало у време и одмах после агресије НАТО-а на Југославију, а настављено је и у периоду после агресије, потенцирано догађајима у централној Азији (Чеченија) и појачаним напорима САД на успостављању „новог светског поретка“ према властитим критеријумима.

Најважнији показатељи неповољног развоја међународне војно-политичке ситуације, као узрочника отпочињања новог циклуса трке у наоружавању, јесу:

1) погоршање (у неким аспектима и озбиљно заостравање) односа између Руске Федерације и НАТО-а, као и између Руске Федерације и САД (РФ суспендовала је партнерске односе са НАТО-ом а значајно је редуковала војне односе и са САД);

2) погоршање трансатлантских односа (још у време агресије НАТО-а на СРЈ унутар НАТО-а испољене су разлике у гледиштима на агресију и на начин њеног спровођења, а после агресије актуелизовано је питање имплементације концепта о „европској одбрамбеној иницијативи“, који је нека врста јабуке раздора између САД и европских земаља чланица Пакта. Сједињене Америчке Државе би, у ствари, желеле и инсистирају на томе да њихови европски савезници инвестирају више у модернизацију својих оружаних снага, али тако да буду чвршће интегрисане у командне структуре НАТО-а, па сваки други план називају „непотребним дуплирањем“. Нарочито их погађа француска иницијатива о стварању посебног европског генералштаба и европског савета одбране. Из

тих спорова се назире могући почетак трке у наоружавању и између САД и Европске уније);

3) заоштравање односа између САД и Кине, како због разлике у гледиштима на „решавање“ југословенског проблема, тако и на акутне проблеме на простору далекоисточне Азије (Тајван итд.).

Неки од тих проблема (свакако има и других) могу да имају привремени, пролазни карактер, без већег утицаја на процесе јачања војних снага и повећавање наоружања. Међутим, многи показатељи упућују на почетак нове поларизације савременог света, у којем међуполарне политичке и друге конфронтације, праћене трком у наоружавању, могу да буду изразитије од економске, културне и друге цивилизацијске сарадње.

Подручја манифестовања новог циклуса трке у наоружавању

Примена нових технологија у војне сврхе омогућава да се спектар наоружања стално шири. Устаљена подела из времена „хладног рата“ на нуклеарна и класична (конвенционална) оружја већ је превазиђена. У међувремену, појавила су се оружја за „хумано“ убијање, паралисање читавих система привредне инфраструктуре, и друга. Све те и друге појаве манифестују се кроз нови циклус трке у наоружавању, при чему се ипак најјасније запажају: 1) у сфери стратегијског нуклеарног наоружавања; 2) развоју система за противракетну одбрану; 3) развоју и производњи нових генерација сложених система „конвенционалних“ оружја; 4) развоју и производњи средстава за освајање космоса у војне сврхе, и 5) повећању издатака у војне сврхе.

Уговори START и нови програми нуклеарног наоружавања

После агресије НАТО-а на Југославију и заоштравања односа између Запада и Истока смањена је могућност за скорије ступање на снагу америчко-руског уговора о даљем великом смањењу стратегијских нуклеарних снага познатом под скраћеним називом *START II*. Наиме, Дума одбија ратификовање тог уговора јер сматра да би његовим спровођењем Руска Федерација била доведена у инфериоран положај у вези с односом стратегијских снага две земље.⁶

⁶ У формулисању и усвајању одредаба америчко-совјетског уговора *START I* (1991) главну реч са совјетске стране имао је тадашњи совјетски лидер Михаил Горбачов, који није посвећивао већу пажњу односу снага. Такав његов став потврдио је и амерички часопис „Тајм“, у којем се, поред осталог, каже: „САД су готово по сваком крупном питању уговора *START* на свој карактеристичан начин добиле оно што су тражиле. Неоспорно је да *START* представља значајан напредак у односу на *SALT* (I и II) углавном због тога што је Горбачов био вољан да се одрекне идеје да СССР мора да има бројчану супериорност у нуклеарним бојним главама на интерконтиненталним балистичким ракетама на копну да би компензирао америчку супериорност у другим категоријама. Уговором *START* (I) Горбачов је прећутно прихватио позицију укупне инфериорности, барем краткотрајно, тиме што је дозволио значајно редуцирање балистичких ракета на копну и задржавање предности САД у стратегијским

Претходне руске администрације (Примаков, Стјепашин) наводно су биле склоне ратификовању уговора *START II* да би могле да приступе преговорима о уговору *START III* и да се одлучније оријентишу на изградњу мањих али ефикаснијих ракетно-нуклеарних снага стратегијске намене. Међутим, у неизвесности каква ће бити судбина уговора *START II*, две стране обликују своје стратегијске нуклеарне снаге према уговору *START I* и, истовремено, улажу напоре у модернизацију одређених категорија тих снага и/или у развој и производњу нових, савременијих система оружја. У вези с тим, амерички секретар за одбрану Вилиам Коен, поред осталог, каже: „Одлучили смо да нуклеарне снаге смањимо до нивоа *START II* након што руска Дума ратификује тај споразум, а затим одмах да приступимо преговорима о даљем смањењу у складу са оквирима споразума *START III*. До тада одржаваћемо снаге у складу са споразумом *START I*...“⁷

Сједињене Америчке Државе, за сада – према званичним тврдњама, не предвиђају скоро увођење нових система стратегијских нуклеарних оружја, али интензивно раде на усавршавању постојећих: повећавају њихову поузданост, прецизност дејства, савладавање система противракетне одбране, и слично.⁸ Међутим, амерички конгрес је недавно одбио да ратификује међународни споразум о свеобухватној забрани нуклеарних проба из 1996. године, што може да сигнализира намеру САД да интензивирају истраживачку делатност везану за стратегијско нуклеарно наоружавање.⁹

Руси постепено редукују прилично гломазну стратегијску нуклеарну компоненту својих оружаних снага, задржавајући, ипак, главнину савременијих система оружја.¹⁰ Истовремено, развијају нове, модерније системе стратегијске одбране и одвраћања, од којих су пажњу војних посматрача нарочито привукла два таква система: интерконтинентална балистичка ракета „Топол-М“ (ознака НАТО-а SS-27) и подморница на нуклеарни погон „Тажфун“, с балистичким ракетама *RSM-52*.

За интерконтиненталну балистичку ракету „Топол-М“, која је, после неколико проба, средином децембра 1999. успешно лансирана са полигона Плесецк на северу Русије, каже се да је то ракета земља-

бомбардерима, крстарећим ракетама на авионима и подморничком наоружању“ („Тажм“, 5. август 1991, стр. 2). Стечене предности по уговору *START I*, САД, начелно, задржале су и у уговору *START II*.

⁷ Вилиам Коен, *Извештај о четворогодишњем прегледу одбране*, „Војно дело“, бр. 3-4/99, стр. 127.

⁸ На пример, уградња нове балистичке ракете „Трајдент II D-5“ у подморнице на нуклеарни погон.

⁹ Одбијање америчког конгреса да ратификује споразум о свеобухватној забрани нуклеарних проба многи војно-политички коментатори су оценили не само као намеру САД да наставе са развојем и тестирањем својих нуклеарних оружја него и као подстрек другим земљама за рад на њиховим нуклеарним програмима.

¹⁰ Према одлуци Савета за националну безбедност Русије, од октобра 1999, продужено је „борбено дежурство интерконтиненталних балистичких ракета СС-20 за најмање још две године, а продужени су рокови задржавања у оперативној употреби и неких типова подморница – носача балистичких ракета, које су биле предвиђене за распрему“.

-земља пете генерације и производ врхунских војних технологија, способна да савлада сваку противракетну одбрану (пробно лансирање обновљено је почетком фебруара 2000. године).

Нуклеарна подморница „Тајфун“, због габаритних и других карактеристика, добила је назив „подводна крстарица“.¹¹ Опремљена је са 20 балистичких ракета дometа до 8.000 km, а може да носи и разноврсну комбинацију торпеда и противподморничких ракета.

У трку на стратегијском нуклеарном пољу све се више укључује и Кина. Она, према западним изворима, већ има око 300 нуклеарних бојних глава на носачима стратегијско-оперативне намене (најчешће се помиње број од 284 главе) и, у последње време, убрзано уводи у наоружање нове интерконтиненталне балистичке ракете типа *DF-31/41* с нуклеарним бојним главама.

Пролиферација нуклеарног наоружања

Питање пролиферације – непролиферације нуклеарних оружја стално је актуелно. Петочлани клуб нуклеарних сила испословао је право постојања, али његови чланови (или неки од њих) веома су активни у борби против пролиферације, указујући на опасности (не без разлога) које из ње произилазе. Међутим, упркос многостраним противљењима, број нуклеарних сила се повећава (на пример, јавна је тајна да је Израел нуклеарно наоружан, а његов нуклеарни арсенал од око 200 бојних глава – бомби, с почетка деведесетих година вероватно се повећава).

Индија је још 1974. године испробала своју прву атомску бомбу, али је касније, у начелу, одустала од нуклеарног наоружавања. Међутим, маја 1998. обновила је нуклеарне пробе, што је изненадило многе војне посматраче и светску јавност, мада су њене нуклеарне могућности биле добро познате. На обновљене нуклеарне пробе Индије њен непосредни ривал и сусед Пакистан реаговао је серијом својих нуклеарних проба, тако да је отпочета регионална трка у нуклеарном наоружавању.

Одмах после отпочињања агресије НАТО-а на СР Југославију, Парламент Украјине донео је одлуку да она поврати нуклеарни статус који је раније имала и којег се била одрекла. Неизвесно је како ће та одлука Парламента бити спроведена, али је њоме ипак створена могућност да и Украјина припадне групи нуклеарних сила.

Ако је тачна информација да и Јужна Африка поседује нуклеарно оружје, онда више од десет земаља има властито нуклеарно наоружање (не рачунајући земље на чијим се територијама налазе нуклеарна

¹¹ Димензије подморнице „Тајфун“ износе 172 × 23,3 × 11 m, њен депласман на површини мора 23.300 t, а зароњене са потпуним борбеним теретом 48.000 t. Подморница крстари на површини брзином од 12, а зароњена од 25 чворова и може да остане под водом до 120 дана. Сматра се највећом подморницом на свету (Видети: *Project 941 Heavy Strategic Missile Underwater Cruiser*, „Military Parade“, 2/20/99, pp 130–135).

оружја неких великих сила), с тенденцијом да се тај број повећа. Док је у време „хладног рата“ трка у нуклеарном наоружавању вођена углавном између две светске суперсиле и у кругу петочланог нуклеарног клуба, нуклеарна пролиферација ту трку преноси у регионалне оквире: Израел провоцира нуклеарно наоружавање суседних арапских антагонистичких земаља; Индија – Пакистан; Северна Кореја – Јужну Кореју итд.

Ревизија Уговора о противракетној одбрани

У последње време постало је веома актуелно питање изградње система противракетне одбране. Наиме, САД званично су затражиле ревизију Уговора о ограничењу изградње система одбране од балистичких ракета из 1972. године (*ABM Treaty*). Тај захтев, у ствари, уследио је након што су САД предузеле више мера на развоју тог система и оствариле резултате који реално излазе из оквира тог уговора.¹² На захтев Американаца да се ревидира Уговор енергично су реаговали Руси и Кинези, најављујући оштре противмере. У вези с тим, стални представник Русије у Савету безбедности Уједињених нација Лавров рекао је: „ако *ABM* буде прекршен онда ће бити доведени у питање сви други споразуми о контроли и смањењу нуклеарног наоружања“, а премијер Путин је изразио наду да Американци неће кршити тај уговор, али „ако ипак до тога дође, одговор Русије ће бити адекватан, као што се то дешавало у историји“.¹³ Руски војни команданти (Вл. Јаковљев, на пример) мисле да руски одговор на амерички изазов не треба да буде изградња система противракетне одбране, већ унапређење ефикасности офанзивних стратегијских ракетно-нуклеарних снага.

Кину нарочито забрињавају планови САД да заједно са Јапаном на Далеком истоку изграде „противваздушни систем у који би био укључен и Тајван“, чиме би били угрожени напори Кине да присаједини острво матичној земљи. Због тога настоје да одврате САД од те намере и, истовремено, улажу додатне напоре у развој и производњу како офанзивних, тако и дефанзивних ракетних и других система. Без обзира на то како ће се решити питање Уговора *ABM*, трка у развоју система за противваздушну и противракетну одбрану, како на стратегијском, тако и на оперативно-тактичком плану, после агресије НАТО-а на СР Југославију значајно је убрзана.

¹² У првом обраћању Конгресу у својству секретара за одбрану, почетком 1997. године, Вилиам Коен је рекао да „Програм одбране од балистичких ракета представља битну компоненту планова модернизације Министарства одбране“ и затражио износ од 21,4 милијарди долара за тај програм за период 1998–2003. године. Тим средствима, којима располаже Пентагон, САД финансирају развој и тестирање нових противракетних оружја, платформи за њихово ношење и лансирање, као и средстава за осматрање, обавештавање и навођење. Према америчкој штампи, САД већ тестирају нову генерацију балистичких ракета намењених за пресетање противничких ракета које би биле упућене на америчку територију, а недавно су тестирале и оружје класе „космос–космос“, које је „својом ефикасношћу задивило америчке стручњаке“.

¹³ „Политика“, Београд, 29. децембар 1999. године.

Потписивање (1990) и имплементација Уговора о конвенционалним снагама у Европи (*CFE Treaty*) и веома брз развој војних технологија утицали су на то да се умногоме измени карактер трке у конвенционалном наоружавању. У доктринама великих сила значајно је смањена улога оклопно-механизованих средстава и средстава за класичну ватрену подршку у корист средстава која се користе у системима извиђања/осматрања, командовања и управљања, прецизних оружја и платформи за њихово ношење, лансирање и навођење на циљ. Повећан је значај и средстава у системима противваздушне/противракетне одбране. Тако је надметање у развоју и производњи савремених тенкова и других борбених возила, артиљеријских оруђа и другог пренето на освајање нових информатичких технологија и средстава чије се функционисање заснива на принципима електронике и сензорске технике – на стварање услова за борбу на „дигитализованом бојишту“.

Револуција и контрареволуција у војним пословима

Крајем осамдесетих година, совјетски војни теоретичари (Огарков и други) формулисали су доктринарни концепт познат као *извиђачко-ударни комплекс*, под којим се подразумева синхронизована употреба извиђачко-осматрачких средстава, средстава у системима командовања и веза и артиљеријско-ракетних средстава за наношење ватрених удара. Тај концепт су, према развоју нових војних технологија, амерички војни стратези и планери даље усавршили и развили у веома сложен техничко-технолошки и оперативни *систем система*, познат по скраћеници *C⁴ISR* (*command, control, communications, computers, intelligence, surveillance, and reconnaissance*), под којим се подразумева комбиновано, готово истовремено (у реалном времену), предузимање мера и спровођење акција у коришћењу средстава у системима командовања, контроле (руковођење, управљање, навођење средстава на циљ), веза, компјутеризације (компјутерска обрада података), обавештајног деловања, осматрања и извиђања, пре свега у предузимању и извођењу операција здружених (међувидовских) састава.

Исходиште концепта *C⁴ISR*, као и тежња САД за одржавањем војне технолошке супериорности у сфери конвенционалног наоружања налази се у теорији о новој војној револуцији или *револуцији у војним пословима* (*Revolution in Military Affairs*). На основу те теорије амерички војни стратези су развили и доктрину *технолошког ратовања*, према којој, начелно, не долази до непосредног контакта сукобљених страна на бојишту; решење се тражи кроз политичке и економске притиске, војне претње и, на крају, систематска и дуготрајна дејства с дистанце.¹⁴

¹⁴ С обзиром на то да доктрина *технолошког ратовања*, према којој је планирана и изведена агресија САД и НАТО-а на СР Југославију, није показала жељене и очекиване резултате њених твораца, она се у Пентагону убрзано преиспитује

Садашња (нова) војна револуција, као и оне претходне, не остварује се само у једној земљи. Многе друге земље, пре свега оне које се осећају потенцијално угроженим од офанзивне доктрине *технолошког ратовања*, убрзано развијају слична оружја заснована на новим „револуционарним“ технологијама или оружја за супротстављање теорији о револуцији у војним пословима. Тако, на пример, у ратним доктринама неких земаља (најчешће се помињу Кина, Русија и Индија) формира се мисао о *антиреволуцији у војним пословима* (*Counter-revolution in Military Affairs*) и развијају средства за супротстављање теорији о револуцији у војним пословима и доктрини технолошког ратовања.

Теорије о „револуцији“ и „антиреволуцији у војним пословима“ снажан су замајак у исто тако снажној машини која покреће производњу средстава ратне технике и утичу на процес убрзања наоружавања у свету. У те теорије (и доктрине о њиховој примени) спадају и напори које западне земље улажу у развој савремених „хуманитарних“ оружја, оружја која не убијају противника на фронту, већ га само „привремено“ онеспособљавају за вођење борбе. Таква оружја су намењена како против живе силе, тако и за уништавање ратне технике, а могу да буду: „безболни ултразвук“, „електронски блиц“, „микроталасне нагазне мине“, разноврсне мреже и замке, „еколошки“ суперлепак, и друга.

Освајање технологија за оружја прецизног дејства

Главна борбена средства, офанзивна и дефанзивна, већине савремених армија сада чине углавном оружја прецизног дејства схваћена у најширем смислу (лансирају се са копна, из ваздушног простора, са и испод морске површине на циљеве удаљене од неколико стотина до неколико хиљада километара) и платформе за њихово ношење и лансирање (ваздухоплови, бродови, подморнице), укључујући и средства у системима ПВО и противракетне одбране.

У америчком техно-доктринарном концепту познатом по акрониму C^4ISR („систем система“), оружја прецизног дејства – мада посебно нису назначена, имају централно место. Командовање (C_1 , први елеменат у „систему система“) подређено је првенствено ефикасној употреби тих оружја, а то је случај и са подсистемима C_2 („контрола“ њихове употребе) и C_3 (систем веза и комуникација). Планирање и програмирање употребе, па и сама употреба оружја прецизног дејства готово је незамислива без свеукупне компјутеризације (C_4) и дигитализације бојишта, као и без правремено добијених података о циљевима и ефектима дејстава тих оружја на циљеве (подсистеми *ISR*).

У последње време у америчкој војној штампи све се чешће наилази на оцене о „заостајању“ САД за Русијом у развоју оружја прецизног дејства која се лансирају с удаљења (*Standoff weapons*) и платформи за

и дограђује, а искуства из те агресије изучавају се у генералштабовима многих других земаља.

њихово ношење и лансирање (ловачко-бомбардерске авијације, на пример). Познато је да се такве и сличне „оцене“ пласирају у време планирања војних издатака за наредни период да би се и на тај начин утицало на Конгрес да одобри већа средства. Међутим, без обзира на ту чињеницу, трка у конвенционалном наоружавању усмерена је ка освајању нових технологија, којима се убрзавају развој и производња оружја прецизног дејства и њихових платформи, са свим пратећим (и за опслуживање) елементима. Та трка се води првенствено између великих сила, али јој се придружују и многе друге земље. Интензивирана је после агресије САД и НАТО-а на СР Југославију, јер су у агресији коришћена управо та оружја.

Надметање у освајању космоса у војне сврхе

Борба за војну супериорност у четвртој димензији (космосу) отпочела је лансирањем првог вештачког Земљиног сателита (*Спутњик*) октобра 1957. и настављена током читавог периода „хладног рата“. Деценију и нешто више, све до јула 1969, када је амерички космонаут Нил Армстронг лунирао свој космички брод *Аполо II* и ступио ногом на Месец, Совјети су имали примат у тој борби. (У међувремену, они су, поред осталог, лансирали први вештачки Земљин сателит са живим бићем – керушом Лајком, као и први космички брод – *Восток*, са људском посадом, којим је априла 1961. управљао космонаут Јуриј Гагарин.)

Почетком седамдесетих година, Американци су преузели вођство у освајању космоса, и то како у коришћењу у цивилне, тако и коришћењу у војне сврхе. Ту предност су задржали и у периоду после „хладног рата“, са снажно наглашеном тежњом да за дуже време (или, по могућности, за стално) обезбеде не само супериорност у космосу него и „владање космосом“. Међутим, и поред материјалних и других тешкоћа у развоју и модернизацији својих оружаних снага, Руси не одустају од трке за освајањем космоса и његовим коришћењем и у војне сврхе, а тој трци се придружују и неке друге земље. Војни теоретичари Руске Федерације, наиме, сматрају да ће се борбена дејства, већ почетком 21. века, пренети у четврту димензију – космос, која се непосредно наслања на трећу димензију – на ваздушни простор. „Атмосфера и космос представљаће главне сфере оружаних сукоба на глобалном ратишту, где ће истурене линије ешелона одбране потенцијалних антагонистичких фактора бити распоређене“, забележено је у тексту војне доктрине Руске Федерације, формулисано октобра 1999. године.

Тако данас амерички и руски војни планери и стратеги космос све више и одређеније третирају као део свеобухватног *борбеног простора* или глобалног ратишта, у којем би могао да се води *космички рат* (борба у космосу и дејства из космоса).¹⁵ Могућности САД и Русије за

¹⁵ Опширније: Тодор Мирковић, *Рат у 21. веку* (одељак „Рат у четвртој димензији“), „Војно дело“, бр. 6/98, стр. 101–103.

космичко ратовање донекле су познате, али је недавно кинески војни стручњак Гуану Џо саопштио да су Кинези способни да са 17 сателита стално прате војна кретања САД у далекоисточној зони Пацифика. Сем тога, они – према истом извору, поседују велики број противвобродских и противподморничких ракета с могућношћу сателитског навођења, и те могућности стално повећавају.¹⁶ Према томе, космос и његово коришћење у војне сврхе вероватно ће у наредном периоду бити све значајније поље трке у наоружавању између земаља (група земаља) способних да се вину у космичке висине.

Надметање на међународном тржишту наоружања и војне опреме

Међународна трговина наоружањем је готово традиционално веома велики и уносан посао, па није чудно што се поједине земље и њихови произвођачи оружја жестоко боре да очувају стечене и освоје нове позиције на међународном тржишту наоружања. Највиши ниво трансфера наоружања и војне опреме на светском тржишту достигнут је крајем осамдесетих година – око 80 милијарди америчких долара годишње. У томе је СССР, са својим извозом, према западним изворима, учествовао са око 37 одсто, налазећи се на првом месту у извозу земљама у развоју. У приближно истом обиму учествовале су и САД, док су са свега око 30 одсто учествовале све остале земље, међу којима и СФРЈ, која је осамдесетих година била међу првих десет великих извозника средстава наоружања, војне опреме и услуга.

Пред сам крај осамдесетих и у првој половини деведесетих година дошло је до наглог смањења међународне трговине наоружањем. Тај тренд је заустављен тек 1996. године, а већ у следећој години трговина је кренула узлазном линијом. Те године, према лондонском Међународном институту за стратегијске студије, „на светској пијаци је продато оружја у вредности од око 40 милијарди долара“, од чега око 17 милијарди (42 одсто) америчког оружја. Руске испоруке су опале на око две милијарде долара, или на мање од шест одсто светског извоза. Повећање обима међународне трговине наоружањем настављено је током друге половине деведесетих година, уз несмањено учешће САД и постепен опоравак Русије.

Највећи увозници наоружања, готово традиционално, јесу земље Блиског и Средњег истока, и југоисточне и далекоисточне Азије. За прво од та два велика тржишта оштра борба се води између четири највећа произвођача и извозника оружја: САД, Велике Британије, Француске и Русије, а за друго – између САД и Русије.

У настојањима да задрже и ојачају водећу улогу на блискоисточном и средњоисточном тржишту наоружања, САД, после рата у Персијском заливу 1991. године, развиле су велику политичку, дипломатску и

¹⁶ „Политика“, 7. октобар 1999. године.

економску пропагандну активност, а њен главни садржај било је величање супериорности властитих војних технологија и указивање на „неопходност“ донаоружавања одређених земаља тог региона. У томе су, неоспорно, имали запажен успех. Земље тог региона значајно су повећале увоз средстава наоружања и војне опреме, а повећано је и учешће САД у снабдевању тог тржишта средствима ратне технике.¹⁷ Међутим, исти успех САД нису оствариле и у борби за тржиште азијско-пацифичког региона, где су Руси успели да пласирају своја средства ратне технике чак и у земље као што су Малезија и Сингапур, и да поведу озбиљне разговоре о испорукама оклопних и ПВО средстава Јужној Кореји. У оштрој борби за индијско тржиште наоружања Руси су успели да задрже водећу позицију, а интензивирали су војноекономску и научнотехничку сарадњу у области војне технике са Кином, која је после агресије САД на СР Југославију суспендовала војноекономске односе са Сједињеним Америчким Државама.

После агресије НАТО-а на СРЈ, као и после готово сваког локалног и/или регионалног рата, повећана је активност на међународном тржишту наоружања. Амерички високи војни руководиоци, оперативно-тактички и технички стручњаци, уз непосредну подршку и помоћ других државних органа, уложили су значајне напоре да увере своје европске савезнике и земље партнере у потребу убрзане техничке модернизације њихових оружаних снага, првенствено набавкама савремених средстава ратне технике и војних технологија у Сједињеним Државама. Војни стручњаци и промотери извоза америчког наоружања, међутим, у својим наступима после агресије на СРЈ нису могли да користе исте аргументе које су користили после рата у Персијском заливу. Тако су се бројни недостаци испољени у коришћењу њихове технике и тактике у агресији на Југославију одразили и на њихов наступ на међународном тржишту наоружања. Међутим, САД изналазе друге „аргументе“ и користе раније устаљене методе у настојањима да спрече продор других земаља, пре свега Русије и Кине, на поједине секторе међународног тржишта наоружања. При томе, истовремено и синхронизовано делују како према испоручиоцима, тако и према потенцијалним купцима. Када се, на пример, појави неки значајнији аранжман о међународном трансферу средстава наоружања и војне опреме или осетљивијих војних технологија, САД одмах се јављају са великом „забринутошћу“ због могућег поремећаја равнотеже снага у одређеном региону (на пример, намера Кипра да купи руски ПА ракетни систем С-300), или с упозорењима на опасност од пролиферације оружја за масовно уништење (проблем посебно актуелан за подручје Средњег истока). Иза такве забринутости и упозорења често је скривена намера да се одређена

¹⁷ У периоду 1992–1994. године, на пример, учешће земаља Блиског и Средњег истока у укупном светском увозу наоружања чинило је 49 одсто, према 43 одсто у периоду 1983–1991. године. Сједињене Државе су са својим извозом наоружања у те земље 1994. године учествовале са 50 одсто, према 25 одсто десет година раније (*World Military Expenditures and Arms Transfers 1995*, US Arms Control and Disarmament Agency, Washington, DC, 1996, pp 13–23).

тржишта задрже за властите произвођаче и испоручиоце оружја. Кориштећи исте или сличне аргументе, системом одређених мера и поступака, САД онемогућиле су извоз наоружања и војне опреме других земаља у подручје Централне и Јужне Америке, резервишући тржиште тог региона за своје потребе извоза.

Карактеристике трке у наоружавању у време и после „хладног рата“

Трка у наоружавању из периода после „хладног рата“, укључујући и њен најновији замах у 1999. години, значајно се разликује од трке у наоружавању вођене у време „хладног рата“. Наиме, тада је трка у наоружавању вођена између две војне суперсиле и два војна блока, на два јасно означена поља: нуклеарног и конвенционалног наоружања. На челу те трке, која није имала крајње одређен циљ, на једном и на другом њеном пољу, две војне суперсиле, праћене својим сателитима – савезничким државама, повремено су се смењивале. Остале земље су се постепено укључивале у ту трку, и то само на пољу конвенционалног наоружавања, без претензија да сустигну, а још мање да угрозе водеће улоге САД или Совјетског Савеза. С обзиром на то да је трка вођена тежишно на пољу нуклеарног наоружавања, привлачила је велику пажњу светске јавности, јер је у њој сагледавана и највећа опасност по мир и безбедност у свету.

Значајна карактеристика трке у наоружавању у периоду „хладног рата“ јесте и то што су претенденти на прво место у њој били, у основи, равномерни, мада је СССР, као економски слабија земља, морао да уложи много веће напоре да би издржао и био уз раме (или испред) економски много јачег изазивача – Сједињених Америчких Држава. Такво префорсирано и дуготрајно напрезање СССР-а имало је веома велике последице – довело га је до физичког исцрпљивања и, у крајњем, до колапса.¹⁸

Трка у наоружавању у периоду после „хладног рата“ нема тако јасна обележја као она из претходног периода. Сједињене Америчке Државе, као једина светска суперсила готово у свим димензијама моћи, немају супарника који би могао успешно да их прати, а још мање да угрози њихову водећу позицију на свим пољима освајања и примене нових војних технологија. У одржавању водеће позиције у тој трци њих, шта више, прати и подржава већина индустријски развијених земаља, пре свега европских чланица НАТО-а, које намеравају да већ у првој деценији 21. века „изврше технолошку револуцију у наоружању“.

После распада Варшавског уговора и дезинтеграције СССР-а Русија је остала без савезника и на смањеном геостратегијском простору. Због исхитрене и недовољно смишљене друштвено-економске трансформа-

¹⁸ Извесно је да СССР није уништила само исцрпљујућа трка у наоружавању, али је она била један од важних, ако не и главних узрока.

ције њен привредни „развој“ је назадовао, а њена укупна економска моћ је значајно ослабљена. Тако су битно смањене њене могућности за успешно учешће у трци у наоружавању на свим пољима. Међутим, у другој половини 1999. године, одмах после агресије НАТО-а на СР Југославију, Русија и Кина су одлучније приступиле изградњи *стратешког партнерства*, које има снажну војну димензију. Сем већих испорука савремених борбених авиона и других средстава ратне технике Русије Кини, две земље су се договориле и о развоју војнотехничке (и технолошке) сарадње. Слично партнерство Русија успоставља и са суседном Индијом. На тај начин, прилично лабаво савезништво СССР-а са једним земљама, компензује се успостављањем јаког партнерства Русије са другим земљама.

Што се тиче могућности развоја и производње савремених средстава ратне технике, Руска Федерација је наследила од бившег СССР-а два битна чиниоца: високо стручан војнотехнички кадар и развијену војноиндустријску базу. Значај тих чинилаца се повећава зависно од економског опоравка и јачања земље, као и од развоја војнотехничке сарадње Русије са другим земљама, пре свега Кином.

Реалне и потенцијалне последице трке у наоружавању

Последице трке у наоружавању уопште, па и сваког њеног новог циклуса вишеструке су у односу на унутрашња и међународна кретања, укључујући: 1) повећање опасности од међународних сукоба у којима би могле да буду употребљене нове врсте и типови оружја настали као резултат трке у наоружавању, и 2) ретроградно дејство на привредни и друштвени развој земаља оптерећених повећаним издацима за наоружање.

Међународне импликације

Трка у наоружавању, њена суштина и њен интензитет, последица је стања и развоја међународних односа, пре свега односа између великих сила. Међутим, она истовремено утиче на развој тих односа, јер побуђује (и продубљује) сумње једних земаља према другим земљама и повећава опасност од могућег угрожавања мира и безбедности у свету, тако да су трка у наоружавању и међународни односи у непосредној узрочно-последичној вези.

Нови циклус трке у наоружавању, отпочет 1999. године, има и неке специфичности. Започет је у време којем је непосредно претходио снажан замах у изградњи новог, у суштини униполарног, светског поретка. Главни архитекта и градитељ тог поретка (САД), са својим асистентима (савезницима из НАТО), покушао је да са великим земљама успостави (привремено?) „партнерске“ односе, а да остале земље постепено ставља под своју контролу и доминацију, користећи за то разноврсне методе и средства, укључујући и војну силу. Упоредо с тим, си-

стематски је јачао своје оружане снаге да би их, евентуално, употребио и за подређивање партнерских земаља својој вољи и својим намерама. У таквим условима и међународним односима изузетно је био тежак и деликатан положај малих, мање развијених и неразвијених земаља, које су желеле да задрже своју самосталност без реалних могућности да се успешно супротставе офанзивној доктрини САД и њихових савезника, а нису имале ослонац и сигурну заштиту неке велике силе или утицајне (ауторитативне) међународне организације пошто је рад Савета безбедности Уједињених нација практично већ био паралисан. Такве услове и међународне односе САД и НАТО искористили су да путем оружане агресије прошире свој утицај на читав балкански простор и приближе се свом следећем циљу – централној Азији. Под утицајем разних околности, укључујући и агресију НАТО-а на СР Југославију, такав тренд је заустављен, а отпочето је ново прегруписавање снага и обликовање вишеполарног светског поретка.

Мада свака велика промена у међународним односима, нарочито када је праћена убрзаним наоружавањем, садржи одређене разлике, заустављање изградње једног међународног поретка помоћу снажне економске и војне силе – кршењем свих норми међународног права, без могућности или воље да се неко таквим градитељима супротстави – и отпочињање градње вишеполарног светског поретка може да има и позитивне ефекте. Вероватно у скоријем периоду (можда и дугорочније) ниједна суверена земља неће бити жртва агресије и покушаја присилног потчињавања као што је била СР Југославија.

Дејство на економску моћ и одбрамбену способност

Сваки нови циклус трке у наоружавању подразумева убрзано освајање нових војних технологија, интензивирање развоја и повећање производње и набавку нових врста и типова оружја. Мада се већина тих процеса остварује у водећим светским силама (у садашњем циклусу, претежно у САД), у њих се, ипак, укључују и многе друге земље. Једне у томе учествују због савезничких и партнерских обавеза, друге су изазване мерама и поступцима водеће светске силе, треће због властитих одбрамбених потреба итд.

Освајање нових војних технологија, развој, производња и набавка нових врста, типова и количина средстава наоружања и војне опреме веома су скупи подухвати. Неки од њих (освајање нових технологија, на пример) делотворно делују на економски развој и технички прогрес, док их други (на пример, набавке из увоза) – успоравају. Осим тога, трка у наоружавању, и убрзање наоружавања уопште, повећава војне издатке и ангажовање људских и материјалних ресурса у војне сврхе, што онемогућава њихово ангажовање на програмима друштвеног и привредног развоја.

Индустријски развијене земље су у могућности да улажу значајна средства у војне сврхе а да озбиљније не угрозе програме свог привред-

ног развоја. Међутим, то није случај и са мање развијеним и неразвијеним земљама. Ако би оне, без обзира на величину, покушале да прате и, евентуално, сустигну и претигну развијене земље на свим пољима трке у наоружању, због енормног оптерећења својих привреда војним издацима угрозиле би програме развоја и почеле релативно (можда и апсолутно) економски, а тиме, посредно и дугорочно, и војно да слабе.¹⁹

Поучена искуствима СССР-а из периода „хладног рата“, Руска Федерација, према изјавама њених високих војних функционера и новој ратној доктрини, изгледа нема намеру да одговара на све америчке изазове за надметање у трци у наоружавању. Напоре тежишно усмерава на развој средстава за одбрану од напада из ваздушног и свемирског простора, и на средства којима се обезбеђује ефикасна примена доктрине одвраћања и одбране. Нова војна доктрина Русије, у ствари, захтева концентрисање напора у изградњу савремене нуклеарне компоненте руских оружаних снага.

Кинези такође наглашавају да неће бити „увучени“ у трку у наоружавању, „што је иначе намера јачања америчког присуства у Азији“, али ће, ипак, „размотрити све неопходне мере за одбрану своје националне безбедности.

Политика и стратегија САД, посматрано и кроз издвајања за наоружање,²⁰ неизбежно условљавају повећање војних расхода многих других земаља и повећано оптерећење њихових привреда издацима за војне и друге одбрамбене потребе. Такво оптерећење, које се намеће као неминовност, највише ће осећати мале, мање развијене и неразвијене земље.

¹⁹ У руским политичким и војним круговима снажно потенцирање питања војнотехнолошке супериорности САД у америчкој штампи оцењује се и као наставак Реганове доктрине економског исцрпљивања и војног слабљења потенцијалног противника путем наметања неподношљивог темпа трке у наоружавању (у време Реганове администрације, у периоду 1981–1985. фискалне године, удвостручен је војни буџет САД: са 147 повећан је на 298 милијарди долара, што је био веома велик изазов СССР-у).

²⁰ Само у текућем трогодишњем периоду издаци САД за набавке нових средстава ратне технике биће повећани за 50 одсто – са 42,6 у фискалној 1998. на 61 милијарду долара у фискалној 2001. години, не рачунајући ванредне издатке од 13,6 милијарди долара за попуну утрошених резерви у агресији на СР Југославију, као и издатке за истраживање и развој нових војних технологија од око 45 милијарди долара годишње.

Др Ђорђе Борозан

Питање расплета косовске кризе послје агресије НАТО-а на СР Југославију намеће бројна питања чији се исход сада не може предвидјети. Како су та догађања омогућила разна промишљања великоалбанских пројекција и како многе аналогije упућују на могућа исходишта и разрјешења, то аутор чланка покушава да у једном прегледу да вертикалу српско-албанских и југословенско-албанских односа у 20. вијеку. Због тога већ садржина наслова упућује на нужна сажимања, опште констатације, процјене и питања на основу релевантне изворне грађе и литературе.

I

У стољећу које измиче, искуством које опомиње и неизвјесношћу коју нуди, бавимо се овим питањем толико да видици садашњих спознаја траже потпунија сазнања о збивањима и догађајима на југоистоку Балкана и, у оквиру тога, о југословенско-албанским односима. Доиста, мало је питања у мноштву различја народа и држава на Балкану у овом вијеку која као југословенско-албански односи оптерећују савременост и нужно враћају на почетак упитаношћу какав је био када је овако суморна садашњост и несигурна будућност.

Зашто тема има додатак: некада и данас? Прво зато што је то тема историчара који се баве 20. вијеком, у којем је идеја „Велике Албаније“ од „табу“ теме постала наша свакодневица, што насилно постаје стварност, а не мит, како се често мислило. Обавеза је историчара да се тим питањем баве „као током“ једне идеје која стално напушта „своје корито“ и разлива се по југоисточном Балкану, тако да замагљује прошлост и садашњост народа и држава у њеном окружењу толико да се о њој и њеним творцима мора говорити на основу поузданих сазнања методом синтезе од Берлинског конгреса до садашњих дана.

За почетак разматрања нужно се намеће питање зашто је великоалбански концепт из времена Лиге постао дјелотворнији од свих других који су му претходили, прије свега грчке Мегали идеје, санстефанске Велике Бугарске и начертанијевске Србије. Вођени том намјером поћи ћемо од могућих питања, претпоставки и неколико констатација.

Тему актуелном чине питања која садашњост упућује прошлости како би се, колико-толико, наслутила будућност. Исто тако, недовољна истраженост свих релевантних проблема везаних за то питање углавном резултира непоузданим знањем, супротним процјенама, опорим политичким ставовима и неутемељеним историографским сазнањима. При разматрању те теме чини се потребним нагласити да је, уз српско питање које се поново отворило ратом 1991–1995, сада свакако најконтроверзније албанско (великоалбанско) питање, покренуто агресијом НАТО-а на Југославију 1999. године. С разлогом се може поставити и питање да ли је православна цивилизација на Балкану пред великим искушењем.

Пројекат „Велика Албанија“, заснован на идеји „сви Албанци у једној држави“, примјер је 120 година дугог националног романтизма и политичког прагматизма, којим се стално реметила политичка и демографска архитектура југоисточног Балкана. На самом крају 20. вијека Албанци инсистирањем на том анахроном пројекту и упорним понављањем да мир у овом региону зависи од стварања етничке Албаније изазивају сукоб са свим сусједним народима, што поприма обиљежје „судара цивилизација“ према моделу који сугерише Семјуел Хантингтон у својим стратегијским прогнозама за 21. вијек.

„Велика Албанија“, као пројекат, својеврсни је политички феномен, којим се током 20. вијека успјешно одржавала и ширила албанска национална митологија. „Велика Албанија“ не кореспондира с балканском реалношћу, простире се далеко изван албанских државних граница, обухватајући читаву албанску етничку популацију, и не обзире се на национална, историјска и државна права СР Југославије, Македоније и Грчке на дијелу њихових територија.

Од настанка албанске државе (1913), Албанија и Албанци постали су пропагандни, политички и геостратегијски простор са којег су оствариване империјалне амбиције Турске, Аустро-Угарске, Италије и Њемачке, СССР-а и САД, са НАТО-ом, против Србије и Југославије у 20. вијеку. У политичким промјенама током тог вијека, Албанци су се подредили потребама наведених сила, које су у њима налазиле етничко, вјерско и стратегијско предзиђе. Остајући у улози мостобрана на размеђу цивилизација Истока и Запада, Албанија је, као непожељно чедо Балкана, током 20. вијека претежно била неуралгична политичка зона и најнестабилнија политичка творевина.

Концепт „Велика Албанија“ наметнуо се путем вишедеценијске вјерске и етничке дискриминације према Србима, Црногорцима, Македонцима и Грцима и путем албанизације као процеса којим се хранио албански етнички експанзионизам током 20. вијека. Сви ранији, па и садашњи, покушаји отварања и редефинисања „албанског питања“ подразумијевали су промјену политичког и државног статуса Косова и Метохије. Због геостратегијског положаја, природних ресурса, развојних могућности и остварене етничке преминације, Косову и Метохији се у осмишљавању тог пројекта даје пијемонтска улога.

Реформистичка и тобоже хумана Европа, као и сада САД, преко бројних политичких и војних инструктора с простора претходне Југославије, настављају никад прекинуту „игру процјена“, тј. да по својој перфекционистичкој нарави закључују ко кога малтретира, остајући слијепе за суштину језивог међуетничког стања у којем су данас Срби и Албанци. Покушавајући да силом створе „лијепо лице“ увијек ружне стварности Балкана, снаге НАТО-а, КФОР-а и УНМИК-а настоје да успоставе ред и услове за међуетничке односе начином који води ка потпуној деструкцији српске популације на Косову и Метохији.

II

При разматрању те теме долази се често до питања да ли традиција – у којој се боре ирационално и рационално, легендарно и научно, митско и реално – обавезује и чини рад историчара изузетно одговорним.

Албанско (великоалбанско) питање од самог зачетка било је стални, потенцијални извор кризних жаришта у региону југоисточног Балкана током 20. вијека. Политички нестабилна Албанија – „земља матица“, од 1913. године била је од судбинског значаја за стално држање тог питања отвореним захтјевима о коначном и потпуном рјешавању албанског националног питања редефинисањем постојећих међународно признатих граница. Албанија је била и остаје једина балканска држава у којој је албанство доиста постало једина религија Албанаца – како је процијенио Пашко Васа – ефендија Скадранин (1878), чиновник Порте и један од оснивача Албанског цариградског комитета у Истанбулу 1877. године. На основу досадашњих искустава с употребом Албаније и Албанаца, може се констатовати да су Албанци сада, доиста, духом и срцем окренути Западу, али тијелом и главом још увијек „дубоко“ на Истоку.

Свједоци смо да се данас балкански проблеми на Западу посматрају са становишта хуманитарних права, безбједности и стабилности у региону југоисточне Европе, али се, при томе, не губе из вида стари пројекти, планови, идеје и геополитичке визије западних сила. Чини се, заправо, да је Балкан од Берлинског конгреса до данас остао простор за експериментисање великих сила. Стога се поставља питање какав је учинак њиховог утицаја на балканске народе и државе у 20. вијеку – посебно на Србе и Албанце. Одговор се назире из садашњости и неизвјесне будућности.

Чини се реалним постављање следећег питања: да ли су „балканизми“ последица искључиве политичке нетрпељивости балканских народа и друштава или, још више, интереса сила које балканске антагонизме упорно протежирају? Исто тако: да ли су политичке елите Србије, Југославије и Албаније биле у стању да проникну у ћудљиве интересе сила, како у ратовима, тако и у доба мира? То утолико прије што се

чини да је тајна дипломатија великих сила одлучујуће утицала на њихову политичку моћ и учинак. Уосталом, поставља се и питање треба ли занемаривати чињеницу да су Албанију створиле велике силе и да ће се њоме бавити првенствено штитећи сопствене интересе. Коначно – није ли велика Албанија доиста брва надомак зловне руке којом су велике силе, више пута у 20. вијеку, свјесно отварале никад до краја ријешено „Источно питање“ и није ли „Велика Албанија“ кључ у тој брави, коју данас симболизује НАТО, предвођен Сједињеним Америчким Државама.

III

Албанци у Албанији, СР Југославији, Македонији и Грчкој упорно настоје да, уз помоћ међународне заједнице, редефинишу границе Албаније из 1913. године, остварујући политичке захтјеве „Косово – Република“, „Илирида“ и „албанска Чамерија“. Приклањајући се садашњим центрима моћи, очекују помоћ и разумијевање САД и ЕУ, а својим понашањем доводе у питање опстанак држава у којима живе. Стога су суморна предвиђања скоре будућности разлог више да се укратко презентује генеза тог пројекта, чија је примјена већ оставила дубоке и трагичне ожиљке.

Сецесионистички покрет Албанаца с Косова и Метохије у остваривању циљева великоалбанског пројекта, свим средствима, успио је да интернационализује косовско питање и, тиме, створио могућност за редефинисање албанског питања у региону.

Косово и Метохија су, нажалост, током 20. вијека често привлачили пажњу међународне јавности. Још од Берлинског конгреса 1878, па до 1912. године они су поприште сталног албанског терора, зулума и бешчашћа Албанаца према Србима и другим етничким скупинама. У годинама Првог свјетског рата и од стварања Краљевине СХС, од 1918. до 1924, Косово и Метохија су позорница сталних немира, отпора и побуна против институција и политике југословенских влада. Од 1924. до 1941. године они су стално присутни услед протежирања положаја албанске мањинске популације у Југославији од стране албанске политичке емиграције с Косова и званичне Албаније. Од 1941. до 1944. године Метохија и дио Косова, у саставу протектората „Велика Албанија“, чинили су окосницу фашистичког албанског режима, који је геноцидним поступцима према Србима, Црногорцима и Јеврејима драстично мијењао етничку слику тог простора. Конференција у Бујану, на самом почетку 1944, наговјестила је отцјепљење Косова и Метохије, а побуна Албанаца почетком 1945. показала је немирење с новом југословенском државом. Од 1948, када је прекинута сарадња и пријатељство између Београда и Тиране, Енвер Хоџа је деценијама, до своје смрти, упорно настојао да протежира положај Албанаца у Југославији, оптужујући југословенско руководство што није допустило примјену

принципа самоопредјељења. Од тзв. Призренског процеса 1956. Косово и Метохија су поново у средишту јавности, а демонстрацијама 1968, под паролом „Косово – Република“, отпочет је сепаратистички покрет који се не задовољава аутономијом. Ескалација албанског национализма на Косову и Метохији 1981. наговјестила је снажни сепаратистички покрет, који је убрзао југословенску кризу, а од 1989. раздире јединство југословенске федерације. Од 1990. године на Косову и Метохији тај покрет користи слом југословенске државе и, путем самосвојног референдума и тзв. Качаничког устава, ствара парадржавни систем нелегалних институција у Србији. Крајем 1998. прешао је с „гандијевског“ политичког отпора на отворени тероризам и борбу за независно Косово и Метохију води уз помоћ међународне заједнице. Од 24. марта 1999. Косово и Метохија су у центру пажње свјетске јавности због рата који је НАТО повео против СР Југославије.

IV

Стварањем Албанске лиге у Призрену за одбрану територијалног интегритета Османског царства у вријеме политичког расплета источне кризе на Берлинском конгресу (13. јун – 13. јул 1878), албански национални покрет стао је на пут ослободилачким напорима Србије и Црне Горе да се врате на ранија државна и етничка упоришта. Настала с циљем да утиче на спутавање дипломатско-политичких рјешења којима се мијењала политичка карта Балкана, Албанска лига је, према укупном дјеловању, превасходно била продужена рука турске спољне политике и дипломатских промишљања европских сила о будућој употреби Албаније и Албанаца, за које се није нашло мјесто у одлукама Берлинског конгреса.

Очекујући испуњење обећања Порте о стварању јединственог „арбанашког вилајета“, руководство Лиге назначило је меморандумима упућеним турској Порти и владама Енглеске, Аустро-Угарске и Њемачке спремност да брани територије скадарског, косовског, битолског и јањинског вилајета ради поништавања територијалних проширења Србије и Црне Горе остварених у ратовима 1876–1878. и верификованих миром у Сан Стефану 3. марта 1878. и Конгресом у Берлину. Са таквим циљем прваци албанског националног покрета формулисали су максимални територијални концепт „Велике Албаније“ и за вријеме владавине султана Абдул Хамида (1876–1909) успјешно остваривали његове панисламске циљеве.

Пројектујући Албанију од Арта до Јужне Мораве и од јадранске обале до Вардара, упорно су пренебрегавали историјска и етничка права других народа на просторима Косова, Метохије, западне Македоније и Грчке (сјеверног Епира), гдје су Албанци свакако били мањинска популација, без духовних и сакралних упоришта, као и аутентичне

албанске црквено-школске традиције. Насилним истискивањем хришћана са тих простора и терором који је до балканских ратова имао размјере геноцида, Албанци су остварили демографски престиж и територијалне циљеве садржане у захтјевима Призренске и Пећке лиге. Транспарентним истицањем парола о Албанији свих Албанаца и албанству као јединој религији Албанаца, оствариван је од 1878. до 1912. године својеврсни етноцентризам на просторима оновременог косовског вилајета. Због упорног истицања угрожености од „Словена и Грка“, дјелујући преко удружења и друштава у Цариграду, Бечу, Риму, Лондону и Бостону, албанске прваке, из прагматичних разлога, поједини политички кругови сматрали су етничким и вјерским „предзиђем“ руском и јужнословенском престижу на Балкану и Јадрану. Управо та могућност и употреба у одбрани посрнуле Турске изазвала је антагонизам између Албанаца и сусједних народа и одвела њихове националне прваке у политичка надничарства код силе из круга сила која је у сопствене стратегијске интересе укључивала територијалну и етничку Албанију.

Користећи предусретљивост Беча и Рима, Албанију су прокламовали албански прваци предвођени Исмаилом Кемалом на скупштини у Валони 28. новембра 1912. године. У Меморандуму упућеном Конференцији у Лондону, 2. децембра 1920, на којој је разматрано питање Албаније, тражили су да албанске границе одговарају „максималној варијанти територијалног програма“ Лиге, иначе ће остати неуморни борци „албанског етноцентризма и иредентизма“. Међутим, како одлуке Конференције од 30. маја 1913. нијесу испуниле њихова очекивања у погледу граница Албаније, јер су их сматрали минималним политичким рјешењем, сва кривица за такав исход пала је на околне државе и велике силе.

Пропаст Србије и Црне Горе у Првом свјетском рату била је нова прилика да се инструментализује питање албанских граница у вези с империјалним циљевима Аустроугарске монархије на Балкану. Користећи погодности које је окупациони режим на територији Србије и Црне Горе дао Албанцима, насиљем, терором и подстицањем расељавања Срба и Црногораца, мијењала се демографска слика Косова и Метохије.

Повратак српске војске са Солунског фронта на Косово и Метохију Албанци су дочекали бунтовничким држањем, одметништвом и побунама које је организовао Косовски комитет, формиран 7. новембра 1918. у Скадру. Тај комитет слиједио је традиције „Комитета за одбрану Косова“ из 1913. и друштва „Башкими“ из 1915. године. Током читавог међуратног периода на Косову и Метохији се стално осјећала великоалбанска пропаганда. Упади терористичких група из Албаније, састављени од одметника с Косова и Метохије, и све активније учешће политичке емиграције, подстицали су сталне сепаратистичке тежње косовских Албанаца и спутавале остваривање њихових мањинских права.

Сматрајући албанско питање неријешеним, према програмским визијама Призренске лиге из 1878, Пећке лиге из 1899, плановима владе Исмаила Кемала из 1912, Косовском комитету из 1918, 2. призренске лиге из 1943. и „треће“ призренске лиге из 1962, албански историчари, лингвисти, етнологзи, политиколози и књижевни ствараоци већ деценијама уобличавају своје спознаје око задатих циљева великоалбанског националног програма. Стога је суштина спора с Албанцима посљедица тако формиране свијести и чини га албанско преферирање на територије Србије и Црне Горе, Македоније и Грчке.

Стремећи тако задатом циљу, албанско политичко вођство је промјене у доскора биполарном свијету схватило као могућност територијалних ревандикација у читавом албанском окружењу, користећи распад Југославије и ишчекујући да се интернационализацијом косовског питања „отвори“ албанско питање у цјелини.

Програм уједињења свих Албанаца у једну државу одвише је транспарентан да би оставио икакву сумњу у крајње намјере албанског интегрализма. Међутим, пут до задатог циља и пројектованог модела „етничке Албаније“ подразумијева многобројне поремећаје постојеће геостратегијске слике југоисточног дијела Балкана.

Простор Косова и Метохије у великодржавном албанском пројекту има изразити геостратегијски значај за исламску дијагоналу, којом би се знатно појачао турско-албански утицај на Балкану. У геостратегијским предвиђањима значајно је, управо стога, да ли ће Косово и Метохија бити мост или препрека Пакту за стабилност југоисточне Европе. У сваком случају, Косово и Метохија су кључно војно стратегијско тежиште великоалбанског државног пројекта, који разара политичку равнотежу на Балкану и чини га зоном потпуне политичке нестабилности.

Управо због таквих промишљања, Косово и Метохија су синоними веома сложеног геополитичког процеса којим су Срби и Албанци спутани супротностима нагомиланим у 20. вијеку. „Питање Косова“ не може се свести и искључиво третирати као проблем положаја Албанаца у СР Југославији. Утолико прије што се на том простору поставља питање опстанка српског народа, који простор Косова и Метохије сматра духовним и цивилизацијским упориштем. Неопходно је, стога, да се тај проблем разријеша на основу историјске истине, јер се на тај начин једино може открити прави смисао и домет великоалбанске намјере. Албански национални мит је током 20. вијека, у свим кључним политичким ситуацијама и војним конфронтацијама, био у служби рушења успостављене политичке реалности.

Сецесионизмом Албанаца у Србији (на Косову и Метохији) стално је угрожаван територијални интегритет Југославије и управо зато сценарио за политичку посебност треба схватити као етапу ка свеалбанском уједињењу. Употребом силе и насиља и огромним природним прирашта-

јем дошло се до садашњег стања у односима Срба и Албанаца, у којем на једној страни остаје историјски, а на другој етнички критеријум. Загледаност у простор Косова и Метохије и потпуна опхрваност таквим односима не осмишљава, већ затеже уже неспоразума. Извјесност политичке коегзистенције једних и других на том простору, уз садашње одсуство воље за политичким суживотом, сужава све облике и могућности сарадње.

Спољни чинилац, оличен у САД, ЕУ и НАТО-у, данас управља кризом на Косову и Метохији. Процес пацификације и стварања политичких и безбједоносних услова одиграва се на трагичан начин за српско и црногорско становништво, које неумољиво нестаје са косовско-метохијског простора. Упоредо са стратегијским промишљањима САД, ЕУ и НАТО-а, Албанци у Србији настоје да добију државу и да у измијењеној улози југоисточног Балкана стекну доминантну политичку позицију за коначно остваривање великоалбанског пројекта разарањем територијалног интегритета Србије, Црне Горе, Македоније и Грчке.

Албанска политичка вођства на Косову и у Албанији јасно стављају до знања да желе Албанију Албанаца којој би, поред територије Албаније из 1913, биле прикључене територије Србије (Косово и Метохија), западна Македонија, источна подручја Црне Горе и грчки дио сјеверног Епира (Чамерија). Наиме, од Србије се тражи потпуна независност за „албанско Косово“; од Црне Горе административна, територијална и културна аутономија за тамошње Албанце; од Македоније потпуна изједначеност Албанаца с Македонцима у свим државно-правним институцијама, а од Грчке право да Албанци у државним школама уче и на матерњем језику.

Из тактичких разлога влада у Тирани углавном ћути и чека расплет ситуације на Косову и Метохији – надајући се да је њихова посебност готово сигурна (макар и у границама СР Југославије) и да је следећи корак референдум који обезбјеђује самосталност и могућност спајања с Албанијом и другим наведеним просторима.

VI

На основу наведених политичких концепата о територијалној и етничкој Албанији, албанска историографија упорно испреда мит о Албанији Албанаца не уважавајући историјска, етничка, вјерска и културно-цивилизацијска права народа у свом окружењу. Последњи у низу таквих примјера понашања садржан је у Платформи Албанске академије наука за рјешавање албанског националног питања из октобра 1998. године. У њој је сажета стогодишња пракса албанског националистичког покрета, који данас, поводом стања на Косову и Метохији, тражи хитно сазивање „националне скупштине“, како би представници „свих албанских етничких подручја“ постигли договор о потпуном и коначном разрјешењу албанског питања.

У припреми Платформе доиста су учествовали готово најважнији албански интелектуалци са свих „албанских етничких простора“. У

њеном поговору се констатује: „Албанска академија наука, заинтересована не само за статус Косова већ и за будућност цијеле албанске нације, припремила је ову Платформу ради рјешавања албанског националног питања у цијелости“. У Платформи се наводе добро познате романтичарске тежње албанских вођа из периода (рилиндија) покрета из 19. вијека, сугеришу „коначне“ и провјерене „историјске истине“, говори о „цијелом историјском Косову са главним градом Скопљем“, помиње сарадња Тиране са Римом и Берлином ради стварања „етничке Албаније“ у току Другог свјетског рата и наглашава јединство „албанских етничких простора у Југославији“.

Једнострано се користе подаци Француза Ами Буеа (1840), Енглеца Е. Спенсера (1847) и, изнад свега, аустријског научника Ј. Хана (1853). „По њима“, каже се у Платформи, „Албанци су били присутни као аутохтони народ на сјеверу до Ниша, Лесковца и Врања; на истоку до Куманова, Прилепа и Битоља; на југу до Конице, Јањине и Превезе“. То су управо гранични градови до којих се сеже у великоалбанском пројекту, без поштовања политичке, етничке, историјске и културне реалности. Штавише, наводи се нетачна и историографски неодржива процјена: „Не споримо чињеницу да су на овим просторима живели и припадници суседних балканских народа (Грци, Власи, Македонци, Срби, Црногорци, Турци) који су представљали острва националних мањина у отвореном албанском мору. У то време ове територије под влашћу Отоманског царства биле су подељене на четири вилајета – Косово, Скадар, Битољ и Јањина“. Констатује се, такође, да су у српским и грчким владајућим круговима „преовладала шовинистичка расположења“ и намјере да окупирају „албанске територије“ које су се налазиле под турском влашћу. У спровођењу те идеје, „београдске власти“ обнародовале су 1844. године програм под именом „Начертанија“, а „атинске власти“, у платформи под именом „Мегали идеја“ (на основу тајног савеза Србије и Грчке из 1867), настојале су да поделе албанске територије са „заједничком границом на реци Шкумби и даље путем Виа Егнатија“. У закључку те платформе се каже да су „још у прошлом вијеку“ одређене главне аспирације свих Албанаца – „уједињење свих албанских етничких подручја у једну самосталну националну државу“. Затим, да се „половина албанских етничких подручја још увијек налази под јармом неколико страних држава“ и да је „албанско национално питање још увијек неријешено“. У вези с тим, подсјећа се на обраћање Абдула Фрашерија дипломатским представницима Берлинског конгреса у којем се, поред осталог, напомиње: „У случају да велике силе овај јуначки и слободољубиви народ казне останком у ропству и још горе поједном између сусједних држава, Балканско полуострво никада неће имати мир јер Албанци никада неће престати да се боре за добијање своје националне независности“.

Албанска академија наука ту платформу завршава сопственом процјеном интеграције албанског народа у Европску унију: „Први корак у остваривању овог вишег циља је ослобођење половине албанског

народа од јарма агресивног национализма. У садашњим околностима Академија тражи заједничко посредовање албанских демократских снага и међународних фактора: ради признавања Републике Косово као конститутивног елемента Савезне Републике Југославије, да Албанци у Македонији као грађани буду изједначени са Македонцима и учествују у формирању државе; ради помоћи Албанцима у Црној Гори да имају своју аутономну покрајину и ради обезбеђивања права Албанцима у Грчкој да у државним школама уче и на матерњем језику“.

VII

Какву будућност Косова и Метохије можемо да очекујемо и како је предвиђају САД и ЕУ тешко је поуздано рећи. У сваком случају, поред прагматичног понављања става о Косову и Метохији као интегралном дијелу Србије и Југославије према Резолуцији 1244, треба узимати у обзир чињеницу да је тај простор духовна, културна, национална и политичка вертикала српске прошлости која се у свим будућим пројектима мора уважавати. Ратом НАТО-а против СР Југославије срушен је постојећи међународни поредак и принципи на којима је функционисао Савјет безбједности Уједињених нација. Наиме, војна операција НАТО-а примјер је насилног успостављања униполарног свјетског поретка према властитом нахођењу сада водеће силе свијета – Сједињених Америчких Држава. С политичког аспекта акција НАТО-а против Југославије значи рушење Повеље Уједињених нација у којој је принцип неупотребе силе (члан 2) обавезивао све државе да се уздрже од употребе силе. Само Савјет безбједности имао је овлашћења да одлучује о употреби силе против појединих земаља у име међународне заједнице. Игнорисање такве улоге УН у међународним односима, током војних операција против СР Југославије, повријеђена су права свих држава које желе да Уједињене нације буду гарант мира у свијету. С правног гледишта, поступак НАТО-а није ништа друго до чин отворене агресије на суверену државу. Војна операција је била грубо кршење докумената из Хелсинкија којима су постављене основе система европске безбједности. С војно-политичког гледишта, операције у Југославији нанијеле су велику штету често наглашаваној потреби неширења оружја за масовно уништење. Тешко је помирити се с чињеницом да су Русија и Кина суочене с изазовима сличним Косову и Метохији (Чеченија, Тајланд), прешле преко кршења принципа суверености Србије и Југославије и тиме легализовале теорију САД и ЕУ о „ограниченом суверенитету“.

Све што је предузето у вези с Косовом и Метохијом преседан је чије су посљедице несагледиве и за будуће међународне односе и за судбину овог региона у визијама „Пакта стабилности југоисточне Европе“. Извјесна бојазан и на Западу да су снаге КФОР-а и СФОР-а далеко од очекиваног рјешења, и да сваким даном тону у „косовску каљугу“,

поприма размјере упитаности зашто је и са којим циљем „кампања“ против „етничког чишћења“ једне популације замијењена равнодушним прихватањем насилног одстрањивања других етничких групација са читавог простора Косова и Метохије, упркос тврдњама да војне и полицијске снаге обезбјеђују мултиетничке принципе. Наиме, од уласка КФОР-а на Косово и Метохију, 19. јуна 1999, до сада регистровано је (према информацијама иностраних гласила) више од 481 убиство, 197 отмица, 1.145 пљачки и 1.417 намјерних паљевина и других злоупотреба. Рат у Југославији заустављен Резолуцијом Савјета безбједности (бр. 1244 од 10. јуна 1999), упркос стационираним војним и полицијским снагама међународне заједнице и напорима да се успостави цивилна управа, не даје очекиване резултате.

Високи комесаријат за избјеглице, у свом извјештају поводом сталне, бруталне репресије према српском, црногорском и ромском становништву с Косова и Метохије, констатује: „Они остају затворени у својим кућама, терорисани. Немају приступ јавним службама... Протјеривања се настављају. Насиља нијесу изолована и дио су систематске кампање у којој су Срби принуђени да прије протјеривања потпишу документа којима сву имовину остављају Албанцима“.

VIII

Албански сецесионизам у наведеним околностима има разлога да се нада потпуном одстрањењу Срба, управо онако како су то чинили његови прваци током Првог и Другог свјетског рата 1915–1918. и 1941–1945. године. Ако искуство с косовском кризом, као основним чиниоцем дестабилизације на Балкану, не буде схваћено шире од реваншистичких и империјалних интереса, нелагодност свих који су на том примјеру срушили принципе до тада важећег међународног поретка доминираће над свим изнуђеним рјешењима. Штавише, уколико се „помогне“ стварање „етничких државица“, у облику протектората, укључених у пакт о стабилизацији политичких прилика у југоисточној Европи, а таква размишљања о будућности Косова и Метохије већ се наслућују, руше се сви принципи о непромјенљивости граница, мултиетничким и мултивјерским разрјешењима кризе. Све чешће се помиње теза да циљ свих политичких актера треба да буде Косово и Метохија унутар југословенске федерације или конфедерације, утолико прије јер је албанска делегација у Рамбујеу потписала споразум којим сецесија (одвајање) није предвиђена. Али, како је могуће размишљати о мирном суживоту Срба и Албанаца на Косову и Метохији послје толико масакра и етничких чишћења. Уосталом, већ присуствујемо стварању једне „нове Албаније“, која потхрањује илузије о „великој“ као коначном општеалбанском рјешењу, а при томе се занемарују посљедице за цјелокупно окружење. Поставља се питање није ли примјена таквог „хуманитарног интервенционизма“ подстакла, а не обесхрабрила албан-

ска очекивања. Уосталом, ако НАТО не успије да пронађе одговарајуће рјешење за „питање Косова“, неће бити неочекивано да се остваре предвиђања „Њујорк Тајмса“ о стварању протектората уз подјелу територија дуж етничких рубова, што опет значи стварање могућности за настанак још једне „етничке Албаније“. Страховања од таквог резултата „хуманог интервенционизма“ потпуно су оправдана.

У општој конфузији, насталој због рата и анархије након њега, етничке групе на Косову и Метохији, оптерећене слојевитим и тегобним историјским наслеђем, изложене утицајима „матичних држава“, послужиле су као полигон за међусобна разрачунавања. Ангажовањем међународне заједнице за сузбијање терора и „етничког чишћења“ стигло се до знатно веће хомогенизације и досељавања Албанаца, на једној, и до драматичног исељавања и уништавања Срба, Црногораца и Рома, на другој страни. Док су Албанци доведени на корак од остварења суверене државе (захваљујући администрацији која настаје под контролом КФОР-а и УНМИК-а), Срби, Црногорци, Роми и други обескућени исељеници траже прибјежишта по Србији и Црној Гори.

IX

Неуспјелим реформама османлијске Турске отпочео је 20. вијек; са балканским ратовима међу међународне проблеме уврстио се исход „албанског питања“ стварањем Албаније 1913. године; током два свјетска рата изнова се трагало за редефинисањем албанског питања и остало при рјешењу из 1913. године. У деценијама послје Другог свјетског рата Југославија се суочавала са сталним незадовољством етничких Албанаца, чији су захтјеви, с остварених административно-управних, културних, школских и вјерских права, упорно ишли ка задатом циљу – „Косово – Република“, да би у ратним збивањима „изгласали“ самозвану „републику“ и, након наводног гандијевског отпора, искоришћеног за ратне припреме, кренули у оружани отпор тактиком терористичких акција због којих су успједиле превентивне мјере полицијских и војних снага.

Не чекајући да Срби и Албанци из конфликтне ситуације изађу сопственим споразумом НАТО, након неуспјешних преговора и „споразума“ у Рамбујеу, сврстао се на страну Албанаца и ратном кампањом против Србије, СР Југославије, дошао у позицију да, према споразуму потписаном у Куманову, пацификује стање, уведе одговарајућу управу и створи услове за мултиетнички, мултикултурни и мултивјерски суживот на Косову. Због осине и острашћене упорности Албанаца за „етничком Албанијом“ и мржње према Србима, којима се „опет“ свете са страшћу која је ирационална, сумња у такву могућност реална је и оправдана. На крају 20. стољећа опет смо, као на његовом почетку, суочени с реформама на Косову и Метохији а исход се не може ни наслутити.

Доградња система обезбеђења официрског кадра за Војску Југославије

УДК 355.23:355.332](497.1)

Др Бошко Надовеза, пуковник, и Богдан Ђутковић, пуковник

Смањење интересовања младих за дугогодишње школовање у војним академијама ради стицања високе стручне спреме поново је учинило актуелним питање промена у постојећем систему школовања у Војсци Југославије. У прилог томе је и чињеница да се недовољан интерес кандидата за војне академије не може надокнадити пријемом у ВЈ лица која су високу стручну спрему стекла у грађанству. Чак ни побољшањем законских решења којима се регулише пријем тих лица нису постигнути значајнији резултати. Дакле, постало је очигледно да се хитно морају тражити нова решења, при чему једно од могућих решења може да буде увођење официра са вишом стручном спремом.

Међутим, и поред очигледних чињеница, још постоје мишљења да официр мора имати високу стручну спрему јер ће само тада моћи да задовољи захтеве свеукупног развоја и професионализације (слитни кадар). Њима се супротставља став да ће неке дужности моћи успешно да обављају и официри с вишом стручном спремом.

Очигледно, проблем се мора брзо решити да се због нечињења не би изгубило оно што се објективно може искористити. Зато се проблем мора свестрано изучити, уз искључивање свих предрасуда.

Увод

Један од основних задатака у оквиру укупне кадровске делатности јесте обезбеђење, односно добијање (прибављање) кадра за потребе Војске Југославије. Реч је о мноштву мера и активности које се спровode у оквирима одређеним нормативима, а којима се: а) утврђују извори и начини добијања кадра, и б) обавља конкретан пријем кадра у службу, односно на школовање. Крајњи резултат свих тих активности јесте кадровска попуна (с узимањем у обзир квантитативне и квалитативне димензије), која детерминише како могућност обављања задатака у свим областима, тако и укупно функционисање Војске. Зато је задатак обезбеђења официрског кадра изузетно значајан и сложен. Наиме,

функционисање сваког система, па и Војске, зависи од обезбеђења кадра. То се лако може доказати ако се зна да се ни у једном систему ништа не може покренути нити реализовати без одговарајућег кадра. Од кадра зависе организацијско-формациске промене, како ће се уводити и користити наоружање и остала техничка средства, какве ће бити и како ће се употребљавати јединице, како ће се реализовати обука и обављати сви задаци. Дакле, кадар све то осмишљава, планира, мења и реализује, увезујући све компоненте у оквиру подсистема, а затим у оквиру Војске као јединственог система.

Обезбеђење официрског кадра, с друге стране, изузетно је сложен задатак, јер се у оквиру њега сагледавају бројне компоненте чији су утицаји на кадар испреплетени, неизвесни и променљиви. Кадар се планира за релативно дуг период, па се тешко може сагледати будући укупни развој, који вишеструко делује на кадар. Будући да се, при томе, морају уважити постављени захтеви и ограничења, основни захтев је да се на минимум сведу изненађења и ситуације у којима кадар трпи последице због тога што нису узете у обзир све могућности.

Са кадром се не може експериментисати, нити поступати као с осталим компонентама (техничка средства, финансије итд.), јер кадар преживљава све што му се дешава и реагује на оно што му смета. Грешке које евентуално настану у области обезбеђења кадра не могу да се исправљају лагеровањем „вишка кадра“, нити хитним требовањем у случају мањка кадра. Кадар који трпи нечије грешке постаје незадовољан, а то се вишеструко негативно одражава на све елементе, сегменте и укупно обављање задатака. Зато је планирање кадра много сложеније и одговорније од планирања било које друге компоненте.

Колико је планирање кадра сложен задатак види се и из тога шта све треба сагледати, уважити, повезати, утврдити и квантификовати да би се створиле претпоставке за обезбеђење довољног броја квалитетних официра. Зато је нужно да планирању кадра претходи предвиђање научно-технолошког развоја и његовог утицаја на развој наоружања и организацијско-формациску структуру, да се сагледају доктринарна решења и сви чиниоци који, директно или индиректно, утичу на формациске потребе и уваже опредељења која се односе на системска и статусна питања. Према томе треба планирати официрски кадар који ће по броју и квалитету задовољити постављене захтеве.

Питању обезбеђења официрског кадра за потребе ВЈ увек је посвећивана потребна пажња. Први правац деловања био је усмерен ка стварању планско-методолошких и нормативних решења на основу којих ће се обезбедити претпоставке за утемељење одговарајућег система за добијање официрског кадра. Чињени су напори да се створи систем који ће омогућити да се кадар планира према укупним потребама и захтевима, и да се дефинишу адекватни извори за његово добијање, чиме би се обезбедио његов сигуран и стабилан прилив. Због тога је планирање стално дограђивано, а основна тежња је била да се омогући да се у тај процес укључи што више чинилаца и да се квантификује

њихов утицај на кадар, односно на формацијске потребе. На тој основи је и захтев да се у процес планирања кадра укључи и процес планирања формацијских потреба, који мора да садржи и предвиђање научно-технолошког и укупног развоја свих значајних чинилаца. Само тако се могу створити услови да се кадар целовито и реално планира према стварним потребама, iskazanim формацијским местима. Системска решења којима су регулисане могућности и начини добијања кадра, стално су дограђивана да би се обезбедио сигуран и стабилан извор добијања официрског кадра. Други правац деловања у области обезбеђења кадра односи се на конкретне мере и радње које је предузимала Персонална управа, с осталим носиоцима, ради реализације планираног прилива официрског кадра. То су информативно-пропагандне активности, расписивање конкурса, избор кандидата и пријем у службу.

Постојећа решења и прилив официрског кадра

Према садашњим решењима, професионални официрски кадар се добија из следећих извора:

- 1) војних академија (непосредни пријем након завршетка школовања);
- 2) пријемом професионалних подофицира који су стекли високу стручну спрему за рад, односно службу у коју се примају (по молби);
- 3) пријемом стипендиста после завршетка школовања и регулисања служења војног рока (непосредни пријем);
- 4) пријемом официра по уговору после испуњења прописаних услова (непосредан пријем – ако се прима за попуну дужности у јединици, односно установи у којој је до тада био на служби по уговору);
- 5) пријемом лица из резервног састава ради попуне дужности за које се стручна спрема стиче искључиво школовањем на факултету у грађанству (пријем по конкурс).

Осим тога, постоји и пријем официра по уговору на одређено време, и то из следећих извора:

- 1) пријем резервних официра (оглашавањем формацијских места слободним);
- 2) пријем лица из резервног састава која нису резервни официри а имају потребну стручну спрему за род, односно службу у коју се примају (оглашавањем формацијских места слободним);
- 3) пријем официра по уговору после истека времена из претходног уговора о пријему у војну службу (непосредни пријем – ако се прима у истој јединици, односно установи у којој је до тада био на служби).

Постојећим решењима обезбеђене су велике могућности за пријем официрског кадра, али само лица која су стекла високу стручну спрему. На тај начин, у одређеном периоду, осигуран је задовољавајући прилив официрског кадра, при чему су дограђивана и побољшавана постојећа решења. На основу података, у релативно дугом периоду официрски кадар је обезбеђиван до нивоа од 80 одсто у односу на потребе, при

чему је прилив у родове био слабији од прилива у службе. Уз то, кандидати који су се јављали за пријем у Војну академију имали су, по правилу, нешто слабији успех из претходног школовања од кандидата за Војнотехничку академију. То значи да је било одређених проблема у репродуковању официра, посебно родовског командног кадра.

Подаци из неколико последњих година показују да је дошло до даљег смањења одзива кандидата за војне академије, а тиме и прилива официрског кадра. С одазваним кандидатима не може се обезбедити задовољавајућа попуна, посебно Војне академије. Може се само претпоставити колико ће се тај проблем усложити у тренутку када се коначно угаси Војна гимназија, која је обезбеђивала и до 50 одсто студената примљених у војне академије.

Истина, може се очекивати да ће до одређеног повећања одзива кандидата за војне академије доћи због побољшања укупног материјалног положаја припадника Војске Југославије које се предвиђа за наредни период. Међутим, питање је да ли ће тај материјални чинилац бити довољан да се вишеструко повећа одзив кандидата потребних да се на задовољавајући начин реши проблем репродукције официрског кадра (већ ће 2000. година показати шта се у вези с тим може очекивати, тако да ће веома брзо бити јасно шта даље ваља чинити).

Могућа решења

Све ово указује да је неопходно да се брзо траже нова решења којима ће се зауставити очекујући негативни трендови. Очигледно је да се то не може остварити ситном доградњом постојећих системских решења. То потврђује чињеница да се ни последњим побољшањима (увођење па затим и проширивање стипендирања ученика и студената, увођење праксе држања стално отворених конкурса за пријем лица по уговору као и лица са високом стручном спремом која се примају у одређене службе) није обезбедило повећање прилива официра. Такође, учињено је много на побољшању системских решења којима се регулише пријем лица с високом стручном спремом, а одзив из године у годину и даље опада. То упућује на закључак да се млади све теже одлучују за дугогодишње школовање (војно, вероватно и цивилно) односно да настоје да што пре ступе у службу или да заснују радни однос. Вероватно на то утиче низак материјални положај многих породица у СРЈ које настоје да што пре запосле још неког члана и тако олакшају финансијску оскудицу. То потврђују и подаци о одзиву за једногодишње специјалистичко школовање, кроз које се свршени средњошколци оспособљавају за подофицирске дужности. Наиме, за једногодишње специјалистичко школовање за подофицире јави се више од 1.000 кандидата (за војне академије знатно мање), од којих се подмирује већина потреба за подофицирским кадром. Тај податак и чињеница да је изузетно велики интерес младих за више школе у грађанству указују да треба тражити неко слично решење и за официрски кадар.

Официрски кадар би, можда, могао да се оспособљава за одређене дужности, првенствено основне командне, током двогодишњег школовања (виша стручна спрема). Упоредо с тим, омогућио би се и пријем у професионалну војну службу лица која су у грађанству стекла вишу стручну спрему. Такво решење је већ постојало у бившој ЈНА и још постоји у другим армијама. У бившој ЈНА било је неколико извора за добијање официра с вишом стручном спремом, почев од школовања резервних официра и лица из грађанства са средњом стручном спремом до дошколовања млађих официра (подофицири). Зависно од категорије, школовање је трајало шест, девет и 18 месеци, или две године.

Двостепено школовање у Војној академији

Друго могуће решење за добијање официрског кадра, које не би захтевало оснивање више војне школе, заснивало би се на промени система школовања студената у Војној академији. Наиме, реч је о томе да се у Војној академији, уместо јединственог основног професионалног оспособљавања официра према програму истом за све студенте, уведе двостепено школовање. На првом степену би се стицала виша, а на другом висока војна стручна спрема. Такав систем школовања није непознат у историји нашег војног школства: Војна академија је од 1850. до 1941. године претежно радила по систему 3 + 2 године, односно нижи течај Војне академије трајао је три, а виши течај – две године. Такође, у Ратном ваздухопловству и противваздушној одбрани, у периоду од 1966. до 1992. године, радила је Војнотехничка академија по систему 3 + 2. Полазници првог степена школовања и једне и друге војне академије били су питомци који су бирани из одговарајућих средњих школа у грађанству, а за други степен школовања бирани су и упућивани официри који су претходно завршили први степен образовања у војној академији и који су провели одређено време у трупи, на основним официрским дужностима.

Чињеница да је организовано школовање официра на нашем простору трајало 150 година и да се у том периоду више од 100 година у Војној академији радило по систему 3 + 2 године, показује да је вредност таквог система школовања потврђена у дугом временском периоду. То историјско искуство не би требало да се заборави, већ би га ваљало проучити, анализирати и, можда, у садашњим условима применити, тим пре што постоје разне потешкоће око обезбеђења потребног официрског кадра, посебно за обављање основних официрских дужности.

У односу на садашњи континуални систем, двостепено школовање официра у Војној академији имало би више предности. Оне би се, у основи, огледале у следећем:

1) школовање официра било би динамичније, јефтиније и економичније, а попуна основних официрских дужности у трупи била би бржа, бројнија и ефикаснија;

2) осетно би се смањило осипање студената у току школовања и, истовремено, повећала би се мотивација за учење, јер би циљеви школовања били достижнији већини студената. Студенти скромнијих способности били би задовољни првим степеном школовања, а способнијим официрима пружила би се могућност да своје способности за учење максимално искористе и развију на другом степену;

3) дошла би до изражаја селекција студената у току школовања, па би се већ на првом степену школовања јасно могло оценити који ће студенти бити кандидати за други степен образовања;

4) таквим системом школовања отклонили би се системски узроци који доводе до непотребног повећања официра виших чинова и сталног мањка официра нижих чинова;

5) могући извор попуне официрског кадра била би лица која су у грађанству завршила одговарајуће више школе.

Уколико би се прихватила варијанта двостепеног школовања официрског кадра биле би неопходне измене у постојећим прописима којима се регулише њихово вођење у служби. Наиме, део официрског кадра са завршеним двогодишњим или трогодишњим школовањем требало би да напредује до чина капетана 1. класе, евентуално мајора, и обавља основне командне и трупне дужности. Са тих места би, при крају каријере, одлазили на одговарајуће дужности у командама пукова-бригада, односно корпуса. Други део тог кадра, који би имао бољи успех током школовања и стекао потребна практична искуства, био би упућиван на стицање високе стручне спреме (редовно или ванредно). Након тога, тај кадар би се водио у служби као перспективни официри, који би, уз одговарајуће последипломско усавршавање, заузимали водећа места у Војсци.

Попуна официрима с вишом стручном спремом

На основу сагледаних потреба, уз примену постојеће методологије, сачињен је прорачун потребног прилива официра с вишом стручном спремом. Према прорачуну, за двогодишње школовање, ради стицања више стручне спреме, требало би годишње око 350 кандидата, што би се највероватније могло обезбедити. Од 280 официра, колико би завршило двогодишње школовање, односно други степен Војне академије (од 350 примљених), 160 би остало са тим степеном стручне спреме у току читаве каријере, а 120 би временом стекло у Војној академији високу стручну спрему. То би било изузетно значајно с обзиром на то да се на садашњи начин неће моћи обезбедити ни 30 одсто (када се укине Војна гимназија) потребног броја студената за Војну академију. Зато је увођење двогодишњег школовања, односно двостепеног школовања у Војној академији, питање од којег зависи да ли ће се превазићи проблем недовољног прилива официрског кадра и недовољне попуне основних командних дужности. Оно што се може остварити изменама прописа, уз задржавање генералног решења да се примају само лица с

високом стручном спремом, није довољно да се реши садашњи проблем у репродукцији официрског кадра.

Увођење официра с вишом стручном спремом, с обзиром на бројне величине којима се може решити недовољност прилива, вероватно неће бити оспоравано нити довођено у питање. Међутим, сигурно је да ће бити примедба и отпора оних који сматрају да то решење не одговара стварним потребама и захтевима укупног развоја. Наиме, постоји схватање да је неприхватљиво снижавање захтеваног степена стручне спреме (за део кадра) у условима када је научно-технолошки развој у експанзији. Поборници таквог мишљења наглашавају да ће 21. век бити доба високе технологије и информатике, за које ће бити потребан високо стручан кадар. Зато је, према њима, неприхватљиво да се у постојећој структури официрског кадра повећава процентуално учешће оних који имају само вишу стручну спрему. Они сматрају да сви официри треба да буду с високом стручном спремом и да се барем 30 одсто упуту на последипломско усавшавање. То би било заиста добро и пожељно, али је проблем у томе што се не може обезбедити потребан број таквих кандидата. Да би се отклонио део неспоразума било би добро да се при тражењу решења сваки проблем постави и посматра у реалним оквирима.

С друге стране, проблем се може свести на питање да ли ће лица са средњом и вишом стручном спремом моћи да обављају основне командне дужности у условима новог века. Односно, да ли ће се смањити број подофицира а, на рачун тога, повећати број официра на дужностима командира водова зато што подофицири неће моћи да одговоре нових захтевима. Одговор на последње питање је одричан, што потврђују ставови садржани у развојним документима. Осим тога, уколико се не обезбеди довољан прилив официра с високом стручном спремом (што је извесно) одређени број тих места ће морати да се преименује у места за подофицире. У противном, смањиће се ниво попуне тих дужности. Стога је боље да се та места преименују у места официра с вишом спремом, јер је евидентно да официр с вишом стручном спремом није лошије решење од подофицира и да је извесно да би се тиме побољшала попуна почетних дужности. Непобитно је да ће и у 21. веку бити потребе за лицима с вишом стручном спремом, с тим што ће бити неопходно да се та лица адекватно припреме и оспособе за оно што долази и редовно курсирају током радног века.

Очигледно, не постоји дилема око тога да ли ће официр с вишом стручном спремом моћи да обави свој део посла у условима нове технологије и савременог ратоводства. Дакле, проблем није у томе, већ у заблуди да ће 21. век, с високо софистицираном технологијом, драстично повећати захтеве за кадром с високом стручном спремом јер онај са нижом спремом неће моћи да прати тај развој. Међутим, занемарује се да ће се мењати садашњи програми обуке ученика средњих и виших школа, и то управо према захтевима нове технологије.

Према томе, биће потребе и за кадром који нема високу стручну спрему а он ће бити оспособљен да обавља свој део посла у новим условима. Ако је тако, није јасно зашто би сви официри морали да имају високу стручну спрему. Неки покушавају то да правдају убеђењем да официри морају да чине некакву елиту јер је њихов позив изузетан, па је зато неопходно да сви имају високу стручну спрему. Према њима, официр мора да буде широко образован, високо стручан, с ауторитетом и угледом у друштву. Из тога произилази и став да сваки официр мора да буде оспособљен за мноштво различитих дужности, вођен до највиших дужности и без проблема унапређен у чин потпуковника. Такође, официрски кор треба да чини хомогену и уједначену скупину у којој сваки појединац „носи маршалску палицу“.

Наведено схватање је дуго преовладавало, па је много тога уграђено у постојећа системска и статусна решења, а резултат је инфлација виших чинова и „изједначавање“ официра веома различитих способности. Нису постојала права ограничења која би омогућила сталну и вишеструку селекцију кадра, на различитим нивоима, према одговарајућим критеријумима. Истовремено, да би се омогућило да официри несметано напредују, за бројна формацијска места утврђен је високи чин иако је било очигледно да се на тим местима обављају релативно једноставнији послови и задаци (нека референтска места у ГШ). Тако су створене велике могућности за унапређење старешина, па се дешавало да официр који објективно не би могао да стекне високу стручну спрему ипак заврши војну академију и, уз мало среће, стигне до чина пуковника. Отуда боље да се унапред одредимо за то да постоје официри с вишом и официри с високом стручном спремом, и да се различито воде у служби. Наиме, не морају сви официри да постану мајори, а поготову не пуковници. Битно је да се за то одредимо и унапред дефинишемо развојне путеве и да о томе буде обавештен свако ко жели да постане официр. Упоредо с тим, треба објективно систематизовати послове и тако утврдити стварне потребе за официрима различитих, посебно виших чинова.

Неспорно је, према томе, да у оквиру официрског кора мора постојати више хомогених група (различитих степена стручности и способности), које ће се различито водити до одређених дужности и нивоа. Те поделе би зависиле од степена стручне спреме, успеха у школовању, квалитета обављања дужности, службених оцена итд. Не могу сви официри да имају исту перспективу, а до највиших чинова треба да стижу само најбољи, који треба посебно да се „обележавају“ и воде још од војне академије.

Закључак

Чињеница је да је дошло до смањења интереса младих за дугогодишње школовање у војним академијама, као и прилива кадра у ВЈ с

високом стручном спремом, и поред тога што су стално побољшавана законска решења којима се регулише пријем кадра у Војску Југославије. Како се тај проблем све озбиљније одражава на укупну попуу, све је очигледније да се мора поставити на дневни ред питање увођења официра с вишом стручном спремом. Тај проблем се мора комплексно изучити, уз навођење аргумената за и против тог решења. Значајно је да се стручна расправа мора организовати уз претходно искључивање свих предрасуда, како се не би догодило да се због искључивости изгуби оно што се објективно може и мора искористити.

Морално васпитање припадника Војске Југославије

УДК 355.233.23(497.1)

Др Милорад Ђорђевић, пуковник

Велике промене у последњој деценији 20. века изазвале су извесну празнину у систему друштвених вредности, што утиче и на морал Војске Југославије. Историјско искуство, научна сазнања и потребе у пракси намећу обавезу да се моралном васпитању приступи на систематичан и целовит начин, будући да оно има изузетан значај у изградњи и очувању духовних вредности друштва. Стога се, на основу иницијативе појединаца и друштвених институција да се моралном васпитању посвети знатно већа пажња него до сада, приступило изради концепта и целовитог модела моралног васпитања за све припаднике Војске Југославије.

Увод

Морално васпитање, као саставни део васпитања, доприноси стицању сазнања, осећања, уверења и мотивације потребних за одбрану отаџбине. Као целовит процес, стиче се у породици, школи и друштву. Војска Југославије, као институција која има посебан значај за одбрану земље, у систему моралног васпитавања има специфичну улогу и обавезе, што намеће потребу за изградњом система за изучавање морала.

У постојећим околностима неоружани облици агресије постају доминантни, тј. претходе оружаном агресији, њен су саставни део и настављају се и након њеног завршетка. Духовна угроженост грађана Савезне Републике Југославије од тзв. новог светског поретка намеће потребу за проналажењем системских решења како бисмо му се успешно супротставили. Због тога морално васпитање припадника ВЈ треба да има дугорочни значај. У односу на досадашња, углавном парцијална системска решења, нова решења би требало да добију већи значај и да се брже усвајају у пракси.

Суштина васпитања и моралног васпитања

Васпитање је процес формирања и развоја човека, тј. свих његових особина, својстава, способности и квалитета: физичких, интелектуалних, моралних, радних, естетских и других. Смисао васпитања садржан је у преношењу генерацијских сазнања и искустава човечанства на млађе нараштаје. Васпитању знатно доприноси образовање, са којим је у неодвојивој и нераскидивој вези.

Морално васпитање је саставни део васпитања и може да се дефинише као веома сложен, свеобухватан и континуиран процес

моралног обликовања и усмеравања личности, тј. формирања појединца у друштвену личност према друштвено прихваћеним моралним нормама, стандардима и вредностима. Теорија о моралном васпитању је саставни део науке о васпитању – педагогије, која је тесно повезана с етиком. Међусобни однос морала, етике и моралног васпитања садржан је у следећем: морал регулише односе међу људима, етика га проучава, а морално васпитање подстиче, развија и остварује. И у области моралног васпитања постоје одређене законитости, које се детаљније изучавају у теорији моралног васпитања, заснованој на морално-етичким схватањима конкретног друштва. Полазећи од тога, теорија моралног васпитања доприноси изградњи целовитог система моралног васпитања. Већина аутора сматра да у наведени систем спадају: сазнавање и објашњавање смисла и значења моралног васпитања, односно моралног идеала, и садржај, средства и облици моралног васпитања.

Развијен и теоријски заснован, систем моралног васпитања има незаменљиву улогу у васпитној пракси. Као научна основа и путоказ у практичном деловању и понашању личности, често се назива методиком моралног васпитања. Но, морално васпитање не зависи само од теорије већ и од подршке бројних институција у друштву. Наиме, уколико се у пракси потврђују морална начела која подржава друштво, значи да постоје све претпоставке и повољни услови за конституисање и развој моралног васпитања у теорији и пракси.

За успешно функционисање моралног васпитања у пракси неопходно је следеће: 1) постојање и прихватање система друштвених вредности и, на основу њих, изградња моралних идеала; 2) разрађен систем моралног васпитања – теорије и методике, и 3) постојање повољних услова у друштву за реализацију моралног васпитања (афирмација значаја породице, школе и других друштвених институција, њихово усклађено и координирано деловање према јасно дефинисаном моралном идеалу друштва и вредновање резултата моралног васпитања појединца, институција и друштва у целини).

Морално васпитање у Војсци Југославије

Велике друштвене промене, настале после распада претходне Југославије, и стварање оружане силе СР Југославије – Војске Југославије, условили су редефинисање основа моралног васпитања њених припадника. Наиме, у бившој ЈНА организовано је и реализовано морално васпитање за све њене припаднике: кроз идеолошко-политичко образовање старешина и морално-политичко васпитање војника (морнара), утицано је, превасходно идеолошки, на свест и понашање припадника ЈНА и на њихов морал и борбену готовост.

После стварања Војске Југославије, појавила се у духовној сфери уочљива празнина, која се, нарочито на почетку, испољавала двојачко: кроз носталгију за вредностима које због друштвених промена морају припадати прошлости и кроз поједина схватања и настојања да се

успоставе потпуно нове вредности. Упоредо с тим, проблем је интелектуална инертност у вези с трагањем и дефинисањем нових друштвених вредности, упркос чињеници да постоје знаци моралне кризе друштва.¹ Наиме, у периоду од скоро седам година изостао је плански и организован приступ у тражењу системских решења за област моралног васпитања. Изузетак су једино нека парцијална решења, на пример, теме за војнике (морнаре) о војничкој заклетви, застави, симболима јединица, прилагођавању војника, и слично. Будући да постоји потреба да се наведени проблем целовито и ваљано реши, морално васпитање требало би да обухвати: 1) морално васпитање старешина и цивилних лица на служби у Војсци Југославије, 2) морално васпитање војника (морнара) и 3) морално васпитање ученика војних школа и студената војних академија.

Морално васпитање старешина и цивилних лица на служби у Војсци Југославије

Неспорна је чињеница да је васпитање (васпитавање) доживотни процес у којем учествује цивилизовани човек. Моралним васпитањем старешина и цивилних лица на служби у Војсци Југославије у току њиховог радног односа, без обзира на разлике у старосном добу и на припадност различитим видовима, родовима, службама и специјалностима, треба да се обезбеде заједнички прихватљива духовна обележја, која су веома значајан чинилац за одбрану отаџбине и основну друштвену и личну вредност. Наиме, слобода као највећи човеков идеал и њено остварење нису могући без државне самобитности и националне слободе. Упркос разликама међу друштвеним слојевима које иначе постоје у духовној сфери, интереси одбране отаџбине намећу потребу да припадници Војске Југославије, нарочито старешине, изграђују систем духовних и моралних вредности које су неопходне и иманентне војној организацији. Специфичност морала Војске Југославије јесте његово одржавање и изградња и у веома неповољним међународним околностима (политичке, економске, војне и психолошке). Циљ моралног васпитања и јесте изграђивање моралних својстава и врлина, првенствено старешина, кроз целокупну обуку и васпитање, посебно кроз поједине садржаје које треба прилагођавати постојећим околностима. Без таквог приступа пожељно јавно мњење може да захвати стихијност, па чак и аномија морала, што не сме да се допусти. Будући да су компоненте моралности: сазнање, осећања и мотивације, и да се морал може изграђивати с ослонцем на њих, сазнање о многим појавама и догађајима, актуелним и виртуелним, и однос старешина и цивилних лица на служби у ВЈ према њима основа је и за практично испољавање морала. Истовремено, за морал је веома значајно развијање осећања и мотивације за одбрану земље, уз превазилажење стереотипног поимања одбране.

¹ Опширније: *Моралност и друштвена криза*, Институт за педагошка истраживања, Београд, 1995.

Када је реч о моралном васпитању старешина, искуства из ЈНА показују да, иако је целокупно морално васпитање било знатно идеолошки детерминисано, није постојао целовит и на научним сазнањима заснован концепт изучавања морала. Његова политизација, идеологизација и партизација нужно су продуковали позитивизам и волунтаризам. Самим тим, резултат је било ограничено критичко промишљање.

Да би се наведени проблем целовито и системски решио у новим друштвеним околностима морално васпитање треба да се изучава на свим нивоима школовања и усавршавања старешина, уз реализацију одређених програмских садржаја за цивилна лица на служби у ВЈ, војнике (морнаре), ученике војних школа и студенте војних академија. На тај начин би се омогућило стицање знања и уверења, као и развијање способности старешина за одржавање и изградњу морала на различитим нивоима руковођења и командовања. Истовремено, искључила би се могућност да се на вишим нивоима усавршавања изучавају садржаји који су обрађивани у војној академији. Према том концепту, на пример, у Школи националне одбране изучавали би се садржаји из области морала који имају стратегијски значај за одбрану земље, што подразумева вишедимензионално критичко сагледавање теорије и праксе одржавања и изградње морала стратегијских и оперативних састава. Тиме би се обезбедила већа мотивација слушалаца и настава би се прилагодила савременим потребама одбране земље. Такође, према том концепту, предмет морал војске био би заступљен на свим нивоима школовања и усавршавања. Будући да је војна академија основно војно школовање будућих старешина, специфичности моралног васпитања и његово прилагођавање студентима војних академија наметнули су потребу да се његове основне карактеристике не разматрају у оквиру моралног васпитања старешина, већ посебно, као трећа целина (поред моралног васпитања старешина и моралног васпитања војника – морнара).

Усавршавање официра за дужност команданта батаљона – дивизиона – ескадриле

У оквиру могућег концепта изучавања морала, усавршавање за дужност команданта батаљона – дивизиона – ескадриле значајно је из више разлога: 1) тај ниво усавршавања односи се на све официре; 2) изванредно мањи број официра који су завршили војну академију након усавршавања за ту дужност вероватно неће похађати више нивое усавршавања, и 3) постоје одређене специфичности у одржавању и изградњи морала у батаљону – дивизиону – ескадрили и њима равним јединицама.

Циљ изучавања предмета морал војске на том нивоу јесте да слушаоци употпуне знања из области морала и да се оспособе за одржавање и изградњу морала у батаљону – дивизиону – ескадрили. У задатке везане за изучавање тог предмета спадају:

- проширивање знања слушалаца о социопсихолошким обележјима и карактеристикама састава људства батаљона – дивизиона – ескадриле;
- оспособљавање слушалаца за практично одржавање и изградњу морала на том нивоу;
- оспособљавање слушалаца за целовито и потпуно вредновање морала у батаљону – дивизиону – ескадрили.

Према наведеном циљу и задацима предмета може да се дефинише конкретни садржај тема курса за тај ниво усавршавања официра.

Школовање и усавршавање официра за дужности у органима за морал у пуку – бригади и корпусу

Све је више чињеница које потврђују да је превазиђено схватање да дужност органа за морал могу да обављају официри било којег профила и стручности. У рату на простору претходне Југославије, као и за време агресије НАТО-а на СРЈ, показало се да су официри школовани за дужности у органима за морал (тадашњи назив: органи за политички рад) били оспособљени управо захваљујући, између осталог, и свестраном образовању. После престанка школовања кадра тог профила, у пракси су се појавили бројни проблеми. Највећи је, свакако, то што је све мање официра који су оспособљени за обављање дужности за које су, поред личних склоности, потребна широка знања из социологије, психологије, политикологије, педагогије, андрагогије, методологије, реторике и других научних дисциплина. Најчешћи термин којим се, мада једнострано и поједностављено, означава та делатност у ВЈ јесте оспособљеност за рад са људима.

Духовна, национална и верска угроженост људи на нашем простору деловањем тзв. новог светског поретка дугорочни је проблем. Да бисмо у ВЈ могли успешно да се супротстављамо најперфиднијем деловању које је усмерено на људски ум, у индивидуалном и колективном смислу, неопходно је да се обезбеде најмање два услова: 1) изграђен системски приступ за супротстављање психолошким притисцима који су према нашој земљи дугорочно усмерени, и 2) оспособљавање кадра за дужности у органима за морал. Постојећи проблем може да се реши на више начина. Свакако, најбоље би било да се школују официри за обављање дужности у органима за морал. У пракси, упркос повећаним потребама за тим кадром, не постоји организован начин за његово оспособљавање.

У постојећим околностима прихватљиво решење је организовање усавршавања официра који показују посебан афинитет за рад у органима за морал. На тај начин може се почети с оспособљавањем старешина и премостити недостатак тог кадра. Вероватно је, барем на почетку, довољно да усавршавање траје један школски семестар.

Реализацијом наставе из предмета морал војске требало би остварити основни циљ: оспособљавање слушалаца за обављање дужности у органима за морал у пуку – бригади и корпусу. На основу теоријских сазнања и анализе искустава из савремених ратова, а нарочито из рата

на простору претходне Југославије и агресије НАТО-а на СРЈ, треба обезбедити општи увид у проблематику везану за борбени морал и остварити ниво оспособљености који омогућава успешно одржавање, изградњу и процењивање морала у миру и рату. На основу тако дефинисаног циља могу да се операционализују најзначајнији задаци у изучавању предмета. Наиме, требало би:

1) проширити сазнања из етике, суштине моралног сазнања и друштвене условљености морала;

2) потпуније изучити утицај појединих чинилаца на морал војске, нарочито утицај ситуационих чинилаца;

3) проширити сазнања о утицају традиција на морал (слободарске, борбене и верске традиције);

4) потпуније сагледати суштину и значај борбеног стреса и његов утицај на морал јединице;

5) оспособити слушаоце за одржавање и изградњу морала у јединицама нивоа пук – бригада и корпус;

6) оспособити слушаоце за праћење, процењивање и вредновање морала у јединицама пук – бригада и корпус.

Наставом из предмета морал војске треба обезбедити да слушаоци, на основу стечених знања о развоју морала и међусобне условљености и зависности морала друштва и морала војске, сагледају значај морала за борбену оспособљеност команди и јединица и, уопште, за понашање људи у војној организацији. Особености морала појединца и јединице треба посматрати кроз међузависност чинилаца морала (друштвени, психолошки, природни и ситуациони). Осим тога, програмом би требало обухватити питања везана за однос морала и његових чинилаца (патриотизам, ауторитет старешина, међуљудски односи у команди – јединици, дисциплина, стимулативне мере итд.). Психофизичка оптерећења и прилагођавање обуке ратним условима у миру, као и мотивација у обуци, такође су веома значајни садржаји који доприносе изградњи и јачању морала.

Орган за морал планира и организује, а често и реализује неколико специфичних делатности: морално васпитање, као делатност која чини институционалну, организацијску и садржајну целину; информисање и издавачку делатност; психолошко-пропагандну делатност; неговање традиција и делатности везане за културу.

У савременим условима психолошкој служби у војсци посвећује се све већа пажња. Њен значај је нарочито уочљив у кризним ситуацијама и у рату. Искуства из агресије НАТО-а на СР Југославију то потврђују и намећу потребу за сагледавањем значаја и могућности психолошке службе у трупи и школским установама на највишем нивоу руковођења и командовања. Наиме, шире изучавање циља, организације, садржаја и метода рада психолошке службе, а нарочито рад психолога у трупи и школским установама, доприноси стручном оспособљавању старешина који обављају дужности у органима за морал. Због тога постоји потреба да се сагледа и утицај осталих елемената борбене готовости на морал, као и значај научноистраживачког рада у Војсци. Такође,

повезивањем психолога у трупи и школским установама са факултетима у грађанству и њиховом међусобном разменом сазнања и појединих резултата истраживања знатно може да се унапреди психолошка служба у Војсци Југославије и допринесе остварењу основног циља: очувању менталног здравља и мотивације, и изградњи морала припадника Војске Југославије.

Вредновање морала је вишеструко значајан садржај рада органа за морал, нарочито када је реч о примени научне методологије. На тај начин се обезбеђују неупоредиво поузданији показатељи, који, уколико се умешно користе, могу знатно да допринесу квалитетнијем руковођењу.

Изградњи морала доприносе: планирање, организација и реализација делатности из надлежности органа за морал. Зато би, у оквиру оспособљавања старешина, те садржаје требало операционализовати као посебну тему.

Савременој војсци је потребно што целовитије и правовремено сагледавање утицаја борбе на понашање људи. У вези с тим, значајни су следећи садржаји: особености борбе као животне ситуације, психофизичка оптерећења у борби, могућност спречавања дезинтеграционих појава и њиховог утицаја на борбени морал и искуства у вези с изградњом и јачањем морала.

Многе војске у свету посвећују изузетно велики значај моралном кодексу старешина. С обзиром на то да је морални кодекс често детерминисан идеолошким и политичким чиниоцима, као и на опредељење да ВЈ има обележја ванстраначке, деидеологизоване и департизоване организације, у оквиру усавршавања старешина том проблему треба приступити свестраније, уз коришћење теоријских сазнања, досадашњих искустава и резултата истраживања. На основу тога, треба сагледати профил пожељног моралног кодекса старешине и могућност да се оствари у пракси.

Осим наведених садржаја, који се могу потпуније дефинисати у оквиру програма моралног васпитања, не треба запоставити посебне (примењене) облике у усавршавању официра за дужности у органима за морал: посете и обиласке институција које обављају информативну и културну делатност, обилазак историјских места, споменика итд. Такође, требало би да слушаоци израђују семинарске радове, саопштења и говоре поводом разних догађаја, да анализирају морал, да се оспособљавају за организовање конференција за новинаре, да се обавесте о раду информативно-пропагандног центра, да практично реализују теме из моралног васпитања у облику показног часа и слично, да израђују годишњи и месечни план рада органа за морал, увежбавају за јавне наступе на ТВ, радију и на разним скуповима, уз снимање и свестрану анализу ради стицања одређених искустава за рад у командама и јединицама, да раде писане саставе у облику чланака, критика, приказа, погледа итд. На тај начин, постепено, може се створити пожељан стручни и морални кадар за рад у органима за морал. Њихове основне

карактеристике требало би да буду: одговарајуће интелектуалне способности, знање, позитивне моралне особине, склоност за рад са људима, критички изграђен однос према појавама у друштву и Војсци, јавна промоција сопствених ставова и схватања кроз писану реч, и друго.

Морално васпитање је само један сегмент предмета морал војске који се изучава на свим нивоима усавршавања старешина. Други његов део односи се на обавештавање старешина о појединим актуелним темама, које би требало планирати и реализовати зависно од насталих потреба. Такође, морално васпитање је садржано у целокупном образовно-васпитном раду и у свакодневним односима међу људима, који се могу учинити квалитетнијим само уколико се о њима говори. Стога је потребно да се за сваку годину израде поједине актуелне теме, уз могућност иновирања према конкретним догађајима и потребама Војске Југославије. На тај начин ће се употпуњавати сазнања старешина и утицаји на њихову мотивисаност у обављању свакодневних задатака. Поред осталог, афирмисаће се моралне вредности, као што су: храброст, упорност, истрајност, другарство, солидарност, поштење, честитост итд. Такође, створиће се јавно мњење које ће осуђивати негативне појаве и доприносити већем степену кохезије команди и јединица и изградњи угледа ВЈ код осталих грађана СР Југославије.

Школовање и стручно усавршавање официра у Генералштабној школи (и у школама истог нивоа)

На том нивоу циљ изучавања предмета јесте да слушаоци употпуне знања која доприносе одржавању и изградњи морала јединица нивоа пук – бригада. Теоријско-апликативна димензија изучавања предмета омогућава ефикаснији практичан рад, а треба омогућити и размену искустава слушалаца, као критичко сагледавање чинилаца који утичу на морал јединице.

Изучавањем предмета слушаоци треба да:

- прошире сазнања о специфичностима одржавања и изградње морала у пуку – бригади;
- изуче поједине чиниоце морала који непосредно детерминишу морал пука – бригаде;
- стекну потпуније сазнање о неоружаним облицима агресије, њиховом утицају на морал и могућностима за супротстављање;
- употпуне сазнања о психолошкој служби у војсци и раду органа за морал на вежбама и у рату;
- сагледају поједине значајне аспекте морала у борби, нарочито поједине масовне облике понашања и могућност утицаја на понашање људи у кризним (стресним) ситуацијама;
- потпуније сагледају проблематику везану за вредновање морала у пуку – бригади.

За наведени ниво школовања и оспособљавања кандидата потребно је прво да се изради привремени наставни материјал, а уџбенике, евентуално, треба обезбедити након опитног периода.

Школовање и стручно усавршавање на последипломским студијама војних наука

У Војсци Југославије, у оквиру последипломског усавршавања, заступљене су војне науке и научне дисциплине. Приоритет је дат проблемима везаним за ратну вештину и борбену готовост Војске Југославије. У досадашњим расправама вођеним о проблематици која се односи на морал углавном је прихваћено мишљење да је морал елемент борбене готовости. Међутим, морал војске или, шире посматрано, понашање људи у војној организацији, као и у целокупној националној популацији, резултат је деловања бројних чинилаца па се може закључити да је и борбена готовост садржај морала.

Морално васпитање у Војсци Југославије треба свеобухватно да се изучава на последипломским студијама. Програмом из те области требало би да се предвиди изучавање суштине, значаја и садржаја моралног васпитања у друштву и његове повезаности и међузависности са моралним васпитањем у Војсци Југославије. Морално васпитање треба концепирати тако да што више доприноси одржавању и изградњи морала припадника Војске Југославије. При томе, не треба занемарити чињеницу да је морално васпитање доживотан процес, као ни то да у Војску Југославије долазе млади људи са ставовима на које може позитивно да се утиче и код којих може да се изгради уверење и понашање које је пожељно за успешну одбрану отаџбине. Истовремено, постоји потреба да целокупно друштво изгради широко концептуализован систем одржавања морала који је изложен сталним притисцима актера тзв. новог светског поретка, а њихов циљ је разарање наших основних друштвених и моралних вредности. Стога морално васпитање (и васпитавање) треба схватити као приоритетан задатак, који има посебан значај за нашу земљу и Војску Југославије. Студиозно изучавање те проблематике, оваплоћено у магистарским и докторским радовима, треба да допринесе сталном унапређивању праксе изградње моралних вредности, а тиме и целокупне борбене готовости. Иначе, за садржај програма моралног васпитања на последипломским студијама требало би да буду заинтересовани највиши нивои руковођења, и да, у вези с тим, непосредно сарађују с одређеним институцијама у грађанству: Академијом наука и уметности, Филозофским факултетом, Факултетом политичких наука, разним институтима за друштвена истраживања итд.

Школовање и усавршавање у Школи националне одбране (ШНО)

Значајне промене у начину вођења савремених ратова, а нарочито вођење неокортикалног рата, намећу потребу да се морал изучава на стратегијском нивоу. Наиме, постоје бројни проблеми теоријско-апликативног карактера које ваља критички разматрати на стратегијском и оперативном нивоу, што треба да буде циљ изучавања предмета морал

војске у Школи националне одбране. Јер, чак и у околностима у којима није могуће доћи до егзактних решења за ефикасност ВЈ веома је значајан и пожељан критички приступ у сагледавању појединих проблема ради заузимања ставова који су у пракси основа за израду директива, заповести и наређења органа руковођења.

Изучавање морала у ШНО може да се организује на три начина: 1) увођењем предмета морал војске; 2) у оквиру предмета стратегија, и 3) кроз примењене облике наставе (операције).

Морално васпитање војника (морнара)

Морално васпитање, односно васпитавање војника, саставни је део борбене обуке. Целовито конципиран програм моралног васпитања и изградња морала требало би да обезбеде да војници стекну неопходна сазнања о месту СР Југославије у међународној заједници, нарочито у Европи и на Балкану, и о начинима угрожавања безбедности земље оружаним и неоружаним облицима. Посебно је значајно да војници усвајају и да се позитивно односе према основним друштвеним вредностима: слободи, независности, територијалном интегритету, суверенитету и принципу равноправности у међународним односима. У вези с тим је и развијање слободарских, борбених и верских традиција српског и црногорског народа итд.

Војници треба да поседују одређена сазнања и да их примењују у пракси. Сазнања о природи стреса у борби и могућностима превенције, као и о супротстављању непријатељевој психолошко-пропагандној делатности, доприносе изграђивању моралних својстава војника. Осим тога, и садржаји из области културно-забавних делатности и спортских активности доприносе психофизичком оспособљавању и релаксацији, а самим тим и већем степену морално-психолошке припремљености за одбрану земље.

У пракси се показало да је за одржавање и изградњу морала веома значајно интерно информисање (редовно и периодично). У сваком случају, садржај предмета морално васпитање намењен војницима (морнарима) требало би да, поред стицања одређених знања, доприноси изградњи и јачању морала у пракси. При томе, не треба запоставити чињеницу да су војници на служењу војног рока у животном добу у којем је могућ позитиван утицај на њихове ставове и уверења о одбрани земље, чак и више него у осталим друштвеним срединама. На основу тога, моралним васпитањем војника (морнара) требало би:

– обезбедити стицање основних знања о организацији, формацији, наоружању и опреми јединице у којој служе војни рок, као и о квалитету старешинског кадра и оствареним резултатима у обуци претходних партија војника. На основу тога, треба развијати позитивна уверења војника у вези с борбеним и другим могућностима њихове јединице у рату. Тај задатак није временски ограничен, мада је његова улога нарочито значајна у периоду прилагођавања војника;

– обрадом теме о војној застави, као и целокупном организацијом живота и рада у јединици, развијати код војника разумевање и прихватање смисла, значаја и церемонијалног односа према војничкој заклетви и војној застави. На основу тога, треба утицати на понашање војника у целокупном процесу борбене обуке и васпитања и на јачање њиховог морала. У потребном степену треба користити историјска искуства која се односе на садржај и значај војничке заклетве и војне заставе и на однос према њима, уз развијање моралних особина војника и њиховог практичног поступања;

– проширивањем постојећих сазнања о геостратегијским, војно-политичким, економским, демографским и другим чиниоцима који опредељују положај СРЈ у међународној заједници, а нарочито у Европи и на Балкану, развијати сазнајно-емотивну и мотивациону компоненту морала војника за одбрану отаџбине;

– обавестити војнике о облицима и методама употребе силе у међународним односима, са тежиштем на разумевању циљева савремених доктрина и стратегија које угрожавају безбедност СРЈ и, на основу тога, развијати мотивацију за одбрану отаџбине;

– обезбедити стицање неопходних знања о основним обележјима савремене оружане борбе и могућностима одбране СР Југославије;

– обезбедити усвајање основних знања војника о ставовима СРЈ о одбрани и о условима и околностима у којима може бити ангажована ВЈ према Уставу СР Југославије;

– проширити и учврстити сазнања о слободарским, борбеним и верским традицијама и о њиховом значају за морал у рату и оружаног борби. При томе треба користити искуства из историје српског и црногорског народа у развијању патриотизма и слободољубља, поноса и националне части;

– обезбедити да војници стекну основна знања о неоружаним облицима борбе, нарочито о неокортикалном ратовању. Тежиште треба да буде на развијању могућности супротстављања непријатељевој пропаганди и правовременој и потпуној морално-психолошкој припремљености;

– обавестити војнике о основним обележјима стреса и стресних ситуација, нарочито у рату, и о могућностима превенције менталних поремећаја и очувања менталног здравља.

Теме из области моралног васпитања војника могу да се дефинишу на основу наведених задатака. Програм не би требало да буде статичан: његова значајна одлика требало би да буду динамичност и прилагођеност актуелној ситуацији.

Методичким упутством за реализацију предмета моралног васпитања војника треба, између осталог, да се дефинишу најзначајније методе реализације садржаја предмета. Упркос чињеници да је у претходном периоду (у ЈНА) морално васпитање било знатно идеолошки детерминисано, стечена искуства у методичкој разради и реализацији предмета морално васпитање могу успешно да се користе уз прилаго-

ђаване новим околностима. При томе, нарочито је значајна ваљана организација и реализација припреме старешина – извођача наставе тог предмета.

Морално васпитање војника – морнара требало би да, поред тема из програма, садржи и поједине актуелне теме, док за војнике по уговору треба обрађивати искључиво актуелне теме, јер би понављање тема из програма било несврсисходно.

Морално васпитање ученика средњих војних школа и студената војних академија

Програм моралног васпитања ученика војних школа требало би донекле да се усклади с моралним васпитањем ученика средњих школа у грађанству² и допуни садржајима који се односе на специфичност војне организације.

За студенте војних академија морално васпитање треба да се реализује у оквиру предмета морал војске и кроз поједине актуелне теме из садржаја моралног васпитања старешина.

Предмет морал војске

Циљ изучавања предмета јесте оспособљавање студената да, на основу укупних систематизованих знања из области етике и морала и достигнутих теоријских сазнања и искустава из праксе из области ратне вештине, успешно раде на одржавању и јачању морала своје јединице, с тежиштем на вредновању и изградњи морала основних јединица у миру, ванредном стању и рату.

Изучавањем предмета треба да се обезбеди следеће:

- потпуно усвајање знања потребних за изградњу морала у пракси и проширивање знања из области етике и морала (његових друштвених, психолошких и, тежишно, ситуационих чинилаца);

- стицање знања из области вредновање морала војних јединица закључно с батаљоном – дивизионом – ескадрилом и оспособљавање за практичан рад у јединици;

- стицање основних знања о значају и утицају слободарских, борбених и верских традиција и о могућности њиховог коришћења у изградњи морала;

- потпуније сагледавање суштине и значаја борбеног стреса, његовог утицаја на морал јединице и могућности за предузимање мера превенције;

- обавештеност о основним показатељима морала оружаних снага суседних и неких других земаља;

- оспособљавање студената за изградњу и одржавање морала у јединицама нивоа вод и чета – батерија.

² „Политика“, фебруар 1999. године.

Према дефинисаном циљу и задацима треба израдити теме за предмет морал војске. С обзиром на то да је војна академија институција чији је основни ниво школовање будућих официра, као и на то да у односу на остале предмете неоружани облици агресије треба да буду више заступљени, требало би да се обим, садржај и структура предмета морал војске побољшају тако да предмет добије већи значај и у наставном плану и програму.

Дакле, моралним васпитањем студената војних академија, поред реализације предмета морал војске, треба да се обухвате и актуелне теме које су искључиво њима намењене, као и део актуелних тема за старешине Војске Југославије. На тај начин би се та веома сложена и значајна проблематика обрађивала на систематски и јасно концептуализован начин, уз могућност побољшања и доградње.

Закључак

Чињеница је да су у друштву поједине пожељне моралне вредности недовољно усвојене и вредноване. Позитивне промене и афирмација моралности појединца и друштва могуће су само уколико се организује широка друштвена акција (породица, школа, разне друштвене институције итд.). Реч је о неопходности моралног оздрављења и јачања друштва, у чему значајну улогу има и Војска Југославије.

Морално васпитање је сталан процес и спада у приоритетне обавезе сваког друштва (постоје сазнања о моралном васпитању војски још од античког доба). Из одређености за системска решења која ће допринети одржавању и изградњи морала припадника Војске Југославије произишао је наведени модел. Према њему: 1) морално васпитање треба да се односи на све припаднике Војске Југославије као трајна обавеза, и 2) треба што хитније да се приступи изради програмских садржаја за поједине категорије (програм за старешине и цивилна лица на служби у Војсци Југославије; за поједине нивое усавршавања старешина предмет морал војске; за студенте војних академија предмет морал војске и део актуелних тема за старешине; за ученике војних школа – садржаји моралног васпитања за школе у грађанству, уз садржаје који су специфични за војну организацију; за војнике – посебан програм моралног васпитања, с тим да се за војнике по уговору реализују само актуелне теме).

У наредном периоду може се очекивати систематско и још интензивније деструктивно деловање актера тзв. новог светског поретка према нашој земљи. Њих ће, дугорочно, интересовати духовна сфера становништва, на коју ће деловати у комбинацији са политичким, економским и војним притисцима. Стога очување духовних вредности и менталног здравља нашег народа спада у приоритетне обавезе друштва. У томе велики значај имају државне и друштвене институције, укључујући и ВЈ, нарочито због тога што њен састав чини најздравији део популације. Зато морално васпитање (и шире, васпитавање) у Војсци Југославије

треба да допринесе очувању и развијању моралних вредности које су значајне и пресудне за одбрану земље и очување њене слободе.

Литература:

1. Радосав Ањелковић и Мирко Бојанић, *Методика васпитног рада*, ЦВШ ВЈ, Београд, 1996.
2. Драгољуб Арнаутовић, *Фактори кохезије бродских колектива ЈРМ*, „Морнарички гласник“, Београд, 1981.
3. Јован Бабић, *Морал и наше време*, „Просвета“, Београд, 1998.
4. Бранко Боројевић, *Људи у рату*, „Глобус“, Загреб, 1981.
5. Жежи Вјатр, *Социологија војске*, ВИНЦ, Београд, 1987.
6. „Војноисторијски гласник“, бр. 1, Војноисторијски институт, Београд, 1997.
7. Анте Вукасовић, *Морални одгој*, Свеучилишна наклада, Загреб, 1977.
8. Анри Гаве, *Вештина командовања*, ВИЗ, 1994.
9. Група аутора, *Основи војне андрагогије*, ЦВШ ВЈ, Београд, 1997.
10. Дани Марка Миљанова (зборник радова), *Културно-просвјетна заједница*, Подгорица, 1997.
11. *Допринос Југославије победи над фашизмом* (зборник радова), СУБНОР Југославије и НИУ „Војска“, Београд, 1997.
12. Милош Ђурић, *Историја хеленске етике*, БИГЗ, Београд, 1976.
13. Менсур Ибрахимпашаић, *Морал армије*, „Народна армија“, Београд, 1967.
14. Бојан Јовановић, *Карактерологија Срба*, „Научна књига“, Београд, 1992.
15. *Југословенско родољубље*, „Нова књига“, Београд, 1984.
16. Василије Крстић, *Најпречи задатак: јединство српског духовног простора*, „Српско наслеђе“ (историјске свеске), бр. 2/1998.
17. Радомир Лукић и Велибор Милојевић, *Друштвена условљеност и изградња одговорности и моралних вредности припадника ЈНА*, „Народна армија“, Београд, децембар 1987.
18. Радомир Лукић, *Социологија морала*, „Научна књига“, Београд, 1982.
19. Радосав Љушић, *Србија 19. века*, НИУ „Војска“, Београд, 1994.
20. *Морална снага одбране*, ВШВСПСИ, Београд, ВА РВ и ПВО, Рајловац.
21. *Моралност и друштвена криза*, Институт за педагошка истраживања, Београд, 1995.
22. Вуко Павићевић, *Основи етике*, БИГЗ, Београд, 1974.
23. Бранко Петрановић, *Историчар и савремена епоха*, НИУ „Војска“, Београд, 1994.
24. Бошко Поповић, и сар., *Развој моралног сазнања*, „Просвета“, Београд, 1981.
25. *Расправе о ратној вештини*, ВИНЦ, Београд, 1991.
26. Радован Самарџић, *Религија и вјерске заједнице у СФРЈ*, Београд, 1983.
27. *Тактика*, први и други део, 1907.
28. *Човек као фактор у армији*, штампано као рукопис 1958. године.

Развој и доктрина употребе Ратне морнарице

УДК 359(497.1)

Бошко Антић, контраадмирал у пензији

Крајем 20. века, после распада претходне Југославије, Ратна морнарица се нашла на веома смањеном простору, а у току дејстава НАТО-а против СР Југославије није била у прилици да дејствује и докаже оправданост свог постојања у садашњем обиму. Будући да у садашње време у нас преовлађује копнена оријентација, аутор наводи аргументе за постојање одговарајуће организоване и технички опремљене Ратне морнарице која може својом ватреном моћи да одврати агресора од напада на нашу земљу са мора и да му, у случају напада, нанесе одговарајуће губитке. Чланак је покушај да се сагледају сви чиниоци који утичу на развој и употребу тог нашег вида, пре свега, с обзиром на реалне показатеље у окружењу и на стање и тенденције развоја ратних морнарица великих сила и суседних земаља.

Почетак трећег миленија био је повод за свођења стања у свим видовима оружаных снага у свету, па и у ратним морнарицама, као и за израду планова њиховог развоја. То се чини и код нас, и то у време када је наша земља изложена жестоком притиску оних који заводе „нови светски поредак“, у којем ће владати сила и у којем ће они који га заводе чинити све да овладају светом. У таквој ситуацији, нашли смо се на путу оних који би да од наше земље створе одскочну даску за свој даљи продор ка територијама којима теже: Американци ка огромним резервама нафте око Каспијског језера, Немци ка Средоземљу и Блиском истоку, а ислам на Запад, и доживели најкрволочнији напад у свету на једну малу земљу. Сплетом околности, због настојања да политички раздвоје саставне делове југословенске федерације, агресори су у Црној Гори дејствовали само по војним објектима с дистанце, избегавајући да дођу под удар наоружања које поседује Ратна морнарица Војске Југославије. И у таквој ситуацији тај наш вид је учинио све што је требало и што је могао да учини, захваљујући својој високој борбеној готовости и одлучности да дејствује по агресору без обзира на то што се тврдило да „ничим изазвани“ отварамо ватру на агресора. Међутим, припадници Ратне морнарице учинили су све да спрече непријатељеве авионе да слободно лете изнад њих и наносе тешке ударе по унутрашњости земље. У обављању својих задатака Ратна морнарица је спречила

угрожавање слободе нашег територијалног мора и угрожавање наше обале, а својим артиљеријским и ракетним наоружањем оборила је три авиона и више беспилотних летелица.

Време је да се сагледа каква нам ратна морнарица треба у будућности, а ситуација у којој се налазимо намеће потребу за свестраним приступом том проблему, јер је позната наша досадашња копнена оријентација. Због тога је потребно да адекватно схватимо значај мора и РМ, који су незамењива вредност за сваку земљу. Поред мора, имамо и Дунав, који је значајна веза са средњом и источном Европом, али и правац из којег су нас одувек угрожавали непријатељи. Када се приступа тако сложеном проблему неопходно је да се сагледају сви чиниоци који на њега утичу. То су, пре свега, значај мора за сваку приморску земљу, чињеница да поморска сила и њена примена добијају све већи значај, да ратне морнарице у свету постају средство за интервенције у подручјима од интереса за велике силе итд.

Море као значајан ресурс сваке земље

Иако су сви народи у светским кретањима тежили да изађу на море, нису сви успели да остваре тај циљ. Они који су поморске земље и који имају одговарајуће снаге да заштите свој положај стално настоје да прошире свој утицај и изван својих територијалних вода, угрожавајући тиме мале земље, поготову оне које немају одговарајуће поморске снаге за одвраћање или одбрану од таквих намера.

Поморски положај сваке земље сматра се једним од најзначајнијих ресурса, а његово искоришћавање зависи од умешности и способности. Море, као природни ресурс, драгоцен је компонента економента потенцијала земље. Оно је највећи извор живота – неисцрпан извор хране, минерала и метала. То је најјефтинији и најстарији прометни пут, који је омогућио велика светска открића, а касније и међусобно повезивање водом раздвојених и удаљених континената, народа и различитих цивилизација. На жалост, море је омогућавало и приближавање туђих флота далеким поморским земљама и угрожавање њихове слободе.

Флоте у страним морима демонстрирају моћ земље којој припадају. Да би нека земља уверила друге у своју моћ, а нарочито у поморску моћ, у време мира испољава веома различита дејства својих поморских снага. Она се могу обухватити појмом „демонстрација“, протежу се на ситуације у којима се испољава највећа симпатија до специфичних поступака насиља и непријатељства. *Showing the Flags* (показивање заставе) толико је усвојена и импресивна морнаричка делатност да је та фраза постала појам за сваку демонстрацију моћи једне земље. Чињеница да су бродови мали покретни део националног суверенитета учинила их је нарочито подесним за симболизовање земље којој припадају. Због тога су владе увек осетљиве на то како се поступа са њиховим бродовима и заставама и воде рачуна о узвраћању пријема страних бродова и застава.

У стручној литератури постоје различите дефиниције појма „поморска моћ“. Једна од њих је овај појам означила као „потенцијалну могућност земље у искоришћавању мора за постизање економских и војних циљева у миру и у рату“.¹ Иако сви аутори узимају у обзир целокупне могућности за искоришћавање мора и подморја, пажњу, углавном, усмеравају ка војном сегменту тог појма и готово у свим делима образлажу поморске снаге, подразумевајући под њима делове ратних морнарица на води (укључујући део мора испод површине и део ваздушног простора изнад површине мора), на обали и на острвима у границама њиховог домета или у заједничким дејствима са копненом војском и ратним ваздухопловством. При томе, као опште карактеристике поморских снага наводе ударну моћ, покретљивост, могућност брзе концентрације, дејства и дисперзије, наношење удара на великим растојањима и далеко од својих база, разноврсност употребе и изненађење.

Аргументи за поморску оријентацију

Усвајањем појма „поморска моћ“, уместо појма „поморска сила“, наглашава се да се на ток догађаја у свету са мора не дејствује само ратном флотом већ и свим другим гранама поморске привреде, као што су: трговачка и рибарска флота, бродоградња, привредне гране које експлоатишу морске биомасе и минерале из мора и с морског дна, научне институције, спортови на води, туризам, еколошке институције и њихове активности итд.

У концепцијама глобалне стратегије, ради илустровања појма поморска моћ, треба навести да се деведесет одсто међународне размене обавља морима и океанима, да се испод мора налазе резерве нафте од 420 милијарди тона и да је светски улов рибе на крају 20. века требало да износи 120 милиона тона. У примени поморске силе ослања се на принципе примене тоталне силе, као што су: димензионисање снага према регионалним задацима и обавезама; избалансираност интервидовских снага (одговарајући однос поморских, ваздухопловних и копнених снага); мерење предности на основу односа трошкови – развој, а одржавања и употребе – према губицима нанетим противнику; посвећивање посебне пажње стратегијском обавештајном обезбеђењу и обмањивању; ослањање на најсавременију технику; подршка јавног мњења (смишљено дозирање информација да би се осигурао буџет); избегавање светског рата и усмеравање силе на критичне тачке; предухитрење противника; вођење операција на што већим удаљеностима од сопствене територије; контрола мора и океана као предуслов за глобални маневар; наметање противнику сопствених правила игре; вођење тзв. посредничких ратова (кад год је могуће ангажовати друге да ратују, а користити резултат рата); стални притисак на савезнике (спољни и унутрашњи),

¹ Михаило Жарковић, *Поморска моћ СРЈ*, Школа националне одбране (дипломски рад), 1995.

и самосталност у акцијама и стална спремност за дејство. Најнижи степен употребе силе јесте присутност ратне флоте у кризним подручјима и показивање интереса и решености да се ти интереси остваре, а највиши – ограничена употреба снага (локални рат и интервенције).

Приликом примене силе тежња је да се делује посредно, па се таква примена силе често погрешно назива стратегијом посредног наступања. Међутим, за жртву примене силе то није никакво посредно наступање, као што ни сукоб ниског интензитета за жртву није никакав ниски интензитет, већ тотални рат.

Заступници поморске оријентације у примени силе као аргументе наводе: могућност пловидбе отвореним морем и појава на свим морима и океанима без кршења норми међународног права; велику аутономију флотних снага и могућност снабдевања на мору, што обезбеђује дуг боравак у рејонима где је то потребно без коришћења база на копну; располагање ваздухопловном компонентом великог домета, што омогућава удар по циљевима на обали и дубоко на копну без уласка у зону дејства браниоца; могућност обављања разноврсних задатака у оквиру сукоба ниског интензитета; могућност ојачавања флоте адаптацијом трговачких бродова; 85 одсто светског становништва живи у појасу удаљеном 500 km од морске обале, што омогућује флоти да га својим оружјем држи под неком врстом контроле, односно да на њега пројектује силу.

Познати су типични примери примене поморске силе и њихова основна обележја последњих година, али, да би увид у достигнућа савремене поморске ратне вештине био целовит, морају се узети у обзир искуства из свих интервенција, вежби и бојних гађања. Стално нарастање оперативних и тактичких могућности манифестовало се увођењем снага за брзе интервенције и увођењем у састав флоте авиона за рано радарско откривање и авиона са великим акционим радијусом, као и самонаводећих противбродских ракета у бродско наоружање и наоружање морнаричке авијације.

У протеклом периоду дошло је до ренесансе површинских бродова, а доктрине великих сила показују да су велике силе у протеклим годинама избалансирале односе између снага које имају функцију „штита“ и снага које имају функцију „мача“. „Мач“ чине морнаричка авијација, подморнице и снаге за брзе интервенције, које треба да осигурају да се поморска сила пројектује на копно, а „штит“ – флотна противваздушна, противподморничка, противбродска и противминска одбрана, које треба да осигурају да особине „мача“ дођу до потпуног изражаја. Пошто трговачки бродови могу брзо да се адаптирају у десантне бродове, носаче авиона с вертикалним полетањем и слетањем, миноловце, бродове за снабдевање и слично, створени су услови да се појача ратна флота и прошире њене оперативне могућности.

Све је чешћа употреба поморске силе и, у ствари, више од 80 одсто интервенција и локалних ратова вођено је са мора и преко мора, а поморско-ваздушнодесантне операције, које изводе снаге за брзе интер-

венције, најопаснији су облик борбеног дејства за поморске земље изван коалиције и за оне које су на мети извозника „демократије“ и твораца „новог светског поретка“. Из примера употребе поморске силе види се да савремени агресори настоје, кад год је то могуће, да избегну ратове на копну и да се све чешће одлучују на агресију са мора и преко мора, при чему изводе селективне ударе по осетљивим тачкама жртве агресије, настојећи да је изнуре и постепено усмере њено понашање у правцу који одговара њиховим дугорочним стратешким интересима. Развој нове технологије омогућио је селективне ударе с великих растојања, што је онемогућило тотални отпор жртве агресије, односно дејства на којима су биле засноване доктрине одбрамбених ратова.

У новим доктринама користе се све компоненте тоталне силе, јер је циљ усмеравање противника на промену у понашању а не војна победа. То се постиже притисцима и дозираним селективним ударима по тачкама значајним за развој и просперитет жртве агресије. Блокада обале, бомбардовање са великих растојања, дејства специјалних снага, минска дејства и разне форме економских и других притисака појављују се као сурогат некадашњих агресија. Истовремено, прибегава се притиску на савезнике жртве агресије, али и на властите савезнике.

Вредновање војне компоненте поморске силе

Дефинишући поморску моћ као „способност да се на мору или са мора употреби сила као инструмент политике“, Кејбл Џејмс² наводи да се „ранијих година поморска моћ углавном грубо вредновала бројањем бојних бродова“, да су „стално упоређивани бројчани показатељи и програми градње“, да су „затим ове рачунице пројектоване пет или десет година у будућност“. Према том аутору, искуснији статистичари су додавали односе у брзини и јачини плотуна и оклопа. Упркос напретку и прихватању да се вредност неке ратне морнарице цени према губицима које може да нанесе непријатељу, они који не прате развој војнопоморске науке и даље броје бродове и мере дужину обалске линије, а савременији аутори и стручњаци тврде да се поморска сила, као део поморске моћи, вреднује на основу усклађености задатака и расположивих снага, јер сматрају да и најмоћније поморске земље немају поморску моћ ако им задаци нису усклађени с потребама и могућностима.

Кејбл Џејмс тврди да свака земља треба да има оно што јој је потребно, па то аргументује чињеницама из историје. Наиме, сматра да се на мору може победити уколико се поседују снаге које одговарају пројектованим циљевима и ако се тим снагама дају одговарајући задаци. Исти аутор наводи (у свету је то већ прихваћено), пет чинилаца који помажу да се одреди врста поморских снага која би била подесна за било који сукоб. То су: локација, време, идентитет и мотивација,

² „Информативни билтен превода“, бр. 7/1984, стр. 599–605.

међународне околности и ниво сукоба. Према том аутору, удаљеност је највећа сметња за употребу поморских снага, па „ратна морнарица намењена за дејства само у властитим водама може имати патролне чамце и мање бродове са ракетним наоружањем и обалним подморницама. Она се може ослонити на ваздухопловну заштиту са копна, може очекивати ватрену подршку обалске артиљерије или ракета, заклонити се иза минских поља. Осим тога, обалске земље могу употребити своје целокупне снаге за одбрану. Удаљеност делује као чинилац изједначавања, који омогућује многим малим ратним морнарицама да се у властитим водама супротставе већим снагама неке удаљене земље“.³ Време као чинилац одређује способност да се брзо реагује и способност да се издржи у дуготрајном сукобу. Временска ограничења најтеже погађају земље које су удаљене од подручја ратног сукоба и које немају резерве. Аутор сматра да је *идентитет* противника важан, али да има другоразредни значај, па као пример наводи сукоб између Аргентине и Велике Британије око Фокланда 1982. године. Наиме, према њему би „сукоб имао сасвим други карактер да је локација сукоба била другачија или да временска ограничења нису омогућила Великој Британији неколико недеља неопходних за упућивање њеног састава“.⁴ Аргументујући свој став, аутор наводи да су многе мале земље опстале у неједнакој борби са великом силом захваљујући већој *мотивацији*. Али, мотивација не траје увек довољно дуго да се рат добије. Истовремено, сви сукоби имају и међународна ограничења, као што су: интервенција или претња треће стране, када један од противника има савезника, непријатеља или олакшице, утицај разних резолуција Уједињених нација и одобравање или осуда међународне јавности.

Војни аспект поморске моћи Југославије

Море повезује земље и народе, али и угрожава безбедност малих земаља, пошто је погодна веза оружаним снагама великих сила које су носиоци доминације у одређеним регионима. Приморски део земаља које излазе на море угрожен је од интервидовских снага, које могу да дејствују са мора (бродови), испод мора (подморнице), из ваздушног простора (авијација са бродова и са копна) и копна (на приморским правцима). У свим ратним морнарицама великих сила и земаља развијена је офанзивна компонента, а морнаричка пешадија чини главну снагу за заузимање обале и преношење дејстава у дубину територије. Због свега тога, проблему одбране обале посвећује се велика пажња. При томе, код малих ратних морнарица, односно малих земаља, стално се јавља дилема о томе које снаге треба ангажовати у одбрани обале и, претежно, преовлађује поморска над копненом оријентацијом. Под поморском оријентацијом подразумева се поседовање одговарајуће

³ Исто.

⁴ Исто.

ратне морнарице, способне да, уз садејство и подршку осталих видова, брани и одбрани обалу, укључујући и територијалне воде, које су нераздвојни део једне земље.⁵

Савезна Република Југославија је приморска земља, а дужина њене обалне линије износи 260,2 километра. У односу на обалну линију претходне Југославије, она је знатно мања, па отуда стална размишљања и дилеме о начину одбране обале и потреби за постојањем одговарајућих, пре свега поморских снага у саставу Војске Југославије, те наглашавања да обалске снаге могу заменити поморске, или обратно. Међутим, за познаваоце проблематике одбране обале и ратовања на мору нема дилема о потреби постојања Ратне морнарице, чија улога и задаци имају стратегијски значај у одбрани земље у целини. Наиме, нико више у свету не мери потребу за ратном морнарицом дужином обалне линије, нити њену вредност бројем бродова.

Потреба за ратном морнарицом зависи од положаја и опасности која прети безбедности земље с мора и преко мора, а вредност ратне морнарице од усклађености њених задатака и организације. На жалост, неки аутори још примењују методе из прошлих времена, када је битку на мору одлучивао број ратних бродова. У свету нема поморске или приморске⁶ земље без ратне морнарице и земље у којој ратна морнарица није посебан вид оружаних снага, без обзира на бројност њених бродова или људства у односу на остале видове.

Већ одавно у свету не постоје снаге које дејствују на мору само с видовским обележјем, јер је за дејства са мора, из ваздушног простора и са копна неопходно и постојање интервидовских снага које дејствују у свим тим срединама. У миру је уобичајено видовско организовање, а у рату интервидовско, тако да сваки вид обавља свој део задатака и у одређеним етапама или фазама извођења операција има главну или споредну улогу. Те снаге чине: поморске снаге (површински бродови и подморнице), снаге копнене војске и морнаричке пешадије (она је најчешће у саставу ратне морнарице, а у Сједињеним Америчким Државама то је посебан вид оружаних снага) и авијација (са носача авиона и са копна).

Задатак поморских снага је заштита територијалног мора, које је нераздвојни део сваке државе. Осим тога, свака приморска земља има право на ексклузивну економску зону,⁷ коју СР Југославија није прогласила. Поморске снаге су једине способне за контролу територијалног мора и његову заштиту. За разлику од снага које са копна дејствују по циљевима на мору, оне брзо мењају свој положај и преносе тежиште својих дејстава, спречавајући тако изненађење које могу да приреде снаге које с мора и преко мора угрожавају територијално море и обалу.

⁵ Према Конвенцији Уједињених нација о праву мора свака приморска држава има право да одреди границу свог територијалног мора на удаљености до 12 миља од полазне обалне прте. Територијално море је део државне територије.

⁶ Поморском земљом сматра се земља која има поморску оријентацију у свом целокупном развоју.

⁷ Она износи до 200 миља (370 километара) од полазне обалне линије.

Оне тако надокнађују недостатак снага на копну, због отежаног маневра услед слабо развијених комуникација, које иду паралелно с обалном линијом и управно на њу. Савремене десантне снаге имају могућност да у току кретања десантног конвоја према обали промене одлуку и усмере своја дејства ка обали која је мање брањена. Извођењем противбродских дејстава далеко од обалног руба поморске снаге онемогућавају противникове површинске бродове и подморнице да максимално искористе своју ударну моћ и остваре потпуну превласт на мору, а потом угрозе поморски саобраћај у територијалним водама и омогуће својим десантним снагама да се искрцају на обалу, створе десантну основицу и, после пристизања свежих снага, пренесу дејства у дубину територије, повезујући се са снагама које дејствују на приморским правцима.

Поморске снаге чине основу наше ратне морнарице, што је случај и у оружаним снагама осталих земаља. Састоје се од *ударних и обалских поморских снага*. Ударне поморске снаге су основна ударна снага одбране на приморском делу југословенског ратишта, а састоје се од површинских ратних бродова, наоружаних ракетним наоружањем, и подморница, као и од поморских диверзаната и противподморничких хеликоптера. Оне су носилац нападних дејстава, при чему користе обалу (пловећи у њеној сенци) и наносе ударе из више праваца. При том им остале снаге одбране (авијација, обалско-артиљеријске-ракетне јединице) садејствују и обезбеђују маневар. Тако ударне поморске снаге, својим активним дејствима, бране обалу и територијално море. Обалске поморске снаге чине патролни чамци, минополагачи, ловци мина и миноловци, транспортни и десантни бродови, десантноискрцни чамци, ронилачке јединице и јединице за спасавање на мору. Значајна компонента наше ратне морнарице јесу обалске снаге, које чине ракетно-артиљеријске јединице, јединице за инжињеријска и подводна дејства, јединице везе и обалске службе осматрања и јављања и ронилачке јединице. Захваљујући различитом наоружању, оне имају могућност дејства по циљевима на отвореном мору и за дејства на обалном рубу.

И код нас одбрана на мору и одбрана обале имају искључиво интервидовски карактер. Тежиште одбране је на снагама Ратне морнарице, која та дејства изводи у садејству с Ратним ваздухопловством и противваздушном одбраном и Копненом војском. Само интервидовски схваћена одбрана може да има успеха, а да би била успешна неопходно је да има избалансиране снаге које у њој учествују. Одбрана се изводи с ослонцем на уређену операцијску основицу, објекте на обали и запречавање на мору, обалном рубу и по дубини приобалног појаса. Организује се и изводи на отвореном мору и на обалном подручју. Према томе, зона одговорности Ратне морнарице, односно снага одбране на приморском делу југословенског ратишта, протеже се и изван територије земље. Према Конвенцији о праву мора, пловидба отвореним морем је загарантована свакој земљи која се придржава одредаба Конвенције и нико нема право да спречава другог да плови уколико

жели да користи то право. Снаге Ратне морнарице морају да буду оспособљене да обезбеђују то право.

У одбрани обале поморске снаге и обалске артиљеријско-ракетне јединице, у садејству с авијацијом и с ослоњем на браћену операцијску основицу и осматрачко-извиђачки систем на војишту, нападају снаге непријатеља на отвореном мору и на прилазима обалном подручју ради разбијања и слабења њихове нападне моћи. У обалном рубу се ангажује Ратна морнарица, Ратно ваздухопловство и противваздушна одбрана, Копнена војска и друге снаге одбране које се налазе у зони борбених дејстава. Ослањајући се на утврђене објекте и ватрене положаје и на систем запречавања у мору и на копну, крајње упорном одсудном одбраном појединих делова обале и енергичним нападима, противнападима и противударима наносе се одлучујући губици, и разбијају и уништавају снаге непријатеља. Дакле, иако је реч о одбрани, поморске снаге дејствују офанзивно и бране обалу нападима на отвореном мору зависно од својих могућности.

Носилац напада на отвореном мору су поморске снаге, у садејству с авијацијом, обалским артиљеријско-ракетним јединицама великог домета и другим обалским снагама. Носилац напада на непријатеља у обалном подручју су обалске снаге и поморске снаге, уз садејство авијације, а на обали су носилац напада јединице Копнене војске и јединице обалске одбране.

Доктринарни ставови употребе ратних морнарица

Ратне морнарице, захваљујући ваздухопловној компоненти и ракетном наоружању, могу да дејствују на око 85 одсто светског копна, па су један од најугицајнијих чинилаца у примени силе, незаобилазан елемент у снагама за брзе интервенције и блокаду са мора и најпогоднија снага за примену силе и притисака. Чињеница је да се у војној доктрини и политици великих сила ратне морнарице и даље третирају као витални делови оружаних снага, са мноштвом разноврсних задатака и у рату и у миру.

Стратегијске концепције и доктрине великих сила и коалиција (после распада СССР-а и ВУ, то су НАТО и Европска унија), најдиректније се одражавају на развој и начин употребе ратне морнарице. Ако се делимично анализирају поморске доктрине, односно њихови модалитети, уочава се паралелизам у организацијском функционисању, али и дивергенције условљене геостратегијским положајем. Паралелизам се огледа у истој подели снага ратних морнарица на три основне функционалне целине. Прву чине ударне нуклеарне поморске снаге, другу – подводне и површинске снаге наоружане нуклеарним и класичним оружјем, а трећу целину, која је за нас најинтересантнија, чине снаге опште намене, које су дислоциране регионално, тако да су увек присутне и могу веома брзо да се доведу до кризних жаришта. То су управо снаге које треба очекивати у Јадранском мору у случају агресије на нашу

земљу. Такве су снаге, груписане у саставе НАТО-а (*STANAVFOR-MED*) и Европске уније (*EUNAVFOR*), четири године блокирале нашу земљу и учествовале у злочиначкој агресији НАТО-а на нашу земљу у пролеће 1999. године.

У периоду до деведесетих година, упоредо с увођењем ваздухопловне компоненте у саставе флоте, био је убрзан процес усавршавања наоружања на основу ракетне технике и електронике. Интензивирањем је процес интеграције разноврсног наоружања и опреме у комплексе вишенаменских оружја на истој платформи. Истовремено, све брже су развијана и увођена у наоружање средства електронике, противелектронске и противракетне борбе, и све је учесталија појава робот-оружја. Ракета, као врста морнаричког оружја, према домету, прецизности погађања, брзини и разорној моћи дејства, постала је најефикасније средство у ратним морнарицама. Ракете четврте генерације, које се сада уводе, па већ и налазе на ратним бродовима, по свим елементима надмашују оне из прве генерације. Основна тенденција даљег развоја морнаричког наоружања и опреме јесте наставак интеграције с ваздухопловним наоружањем и опремом, затим преодоминантан утицај ракетног принципа на конструкције савремених оружја и даљи развој електронске основе морнаричке опреме и средстава за електронска и противелектронска дејства.

Маневарске особине поморских снага и свих других снага из састава ратних морнарица и ваздухопловства, посебно хеликоптерских снага и морнаричке пешадије, и даље нарастају. С обзиром на наведене тенденције, треба очекивати даљи пораст офанзивне моћи ратних морнарица великих сила и блокова, али све више и малих ратних морнарица, нарочито њихових способности за извођење изненадних брзих поморских и поморскодесантних дејстава у непосредном садејству с тактичким ваздухопловним десантима и у оперативно-стратегијском садејству с крупним оперативним или оперативно-стратегијским десантом.

Уочљиво је да је нарастао значај Јужноевропског војишта у стратегији великих сила. То је тесно везано за повећану офанзивност САД и земаља чланица НАТО-а, нестанак конкурената у Средоземљу – СССР-а и ВУ, и настојање водећих земаља Западне коалиције да заузму што повољнији положај у односу на Русију, али и у односу једне према другој (пре свега, САД и Немачке, историјских конкурената за утицај у Европи).

У ширем рејону Медитерана, Блиског и Средњег истока отворена су кризна жаришта, а у току је и даље нарастање оружаних снага, и у квалитативном и у квантитативном погледу. У тај регион се доводе значајне снаге за брзе интервенције, што посебно повећава опасност од ширења војних интервенција и ратних сукоба. У тој ситуацији повећан је значај балканског простора с приобалним морем, где се, такође, повећава присуство војног чиниоца. После распада СФР Југославије и стварања нових балканских држава, снаге НАТО-а су, у разним варијантама, стигле на Балканско полуострво, првенствено користећи институ-

цију Уједињених нација, које су постале сервис те велике светске коалиције и њеног предводника Сједињених Америчких Држава. Ратна морнарица САД и даље има доминантну улогу у саставу НАТО-а и значајно утиче на збивања у региону. Међутим, све већу пажњу Средоземљу посвећују Италија, Велика Британија и Француска, а ускоро треба очекивати и јаче поморске снаге Немачке (после доношења одлуке да немачке оружане снаге могу да учествују у „борби за мир“ и изван своје територије).

Научно-технички напредак и његов утицај на нова оружја, опрему и бродове и војно-политичке промене у региону Медитерана чиниоци су који највише утичу на доктринарне ставове о вођењу борбених дејстава на мору у свим ратним морнарицама које могу да учествују у рату у том региону. Поред поморских операција против саобраћаја, блокада, операција за уништење група бродова и минскозапречних операција, које су изведене у ранијим ратовима, појавиле су се и нове операције: за уништење противничког нуклеарног, људског или војног потенцијала, које изводе подморнице или палубна авијација и артиљеријско-ракетни бродови; операције за уништење противничких подморница носача ракета; поморско-ваздушне операције; операције снага за вођење специјалног рата и операције помоћи савезницима (које се све више користе).

Особе бродова, летелица, наоружања и опреме утицале су на опште карактеристике операција: ракетни плотуни постали су основна ударна снага за решавање циљева операција; изражена је тежња сукобљених страна да једна другу предухитре у наношењу првог плотуна;⁸ бојеви се често изводе без директне видљивости сукобљених страна; са једног командног места успешно се централно командује веома хетерогеним снагама ангажованим на широком простору; бојеви и борбе постају све интегралнији део операција; флоте се, и кад користе конвенционално наоружање, ангажују у таквом борбеном распореду и на таквом растојању као да увек постоји могућност да се употреби нуклеарно оружје; смањена је зависност употребе оружја од лоших хидрометеоролошких услова; повећавају се све димензије операцијских зона; комплексност оружане борбе повећана је борбом против самонаводећих убојних средстава; гађа се читава оперативна дубина противника (која се стално повећава, почев од база до његових снага); високом прецизношћу и убојном моћи савременог оружја промењен је карактер губитака, омогућена је брза промена ситуације и актуелизована могућност да се предухитри противник, и повећане су мере за све врсте борбених и других обезбеђења, а примењују се и нове врсте обезбеђења. Упоредо с новим операцијама, појавиле су се и нове тактике: тактика употребе хеликоптера миноловаца, тактика употребе ловаца мина итд. Све је то повећало важност оперативног командовања и оперативног

⁸ „У боју на мору нема другог места“ (из Упутства за учвршћивање морала у Дивизиону ракетних фрегата наше ратне морнарице).

садејства, па се за прикупљање података, одржавање везе и подршку све више треба ослањати на компоненте лоциране на копну.

У области нуклеарних дејстава тежиште је пренето на вођење тзв. тактичког нуклеарног рата, за који ратне морнарице раније нису биле оспособљене. То су им омогућиле самонаводеће главе тактичких нуклеарних оружја, јер је омогућено да тактичка оружја задрже високу ефикасност и са малим нуклеарним пуњењима. Такође, у области борбених дејстава флоте против објеката на копну, повећана је могућност дејстава против објеката удаљених од обалног руба. Нуклеарне подморнице ће и даље моћи да нападају површинске циљеве удаљене и неколико хиљада километара, а слично је и са ракетном авијацијом. Новина је у томе што је то могуће остварити и крилатим ракетама с класичном или нуклеарном главом, којима могу да се гађају аеродроми, поморске базе, рејони размештаја копнене војске и слични компактни и површински циљеви, а због ниске трајекторије могу да дејствују и у дубини и по објектима по којима је до сада могла да дејствује само авијација.

Активно-реактивне артиљеријске гранате, чији је домет два-три пута већи него класичних граната, повећавају могућности флоте у нападима на копно. Због тога се може очекивати да ће се знатно проширити зона будућих дејстава и дубина тученог простора, па ће земље које желе да се заштите од ових дејстава морати да посвећују већу пажњу контроли морских и ваздушних прилаза властитим обалама и повећању дубине одбране.

У области противбродских дејстава и даље ће снаге флоте повећавати ватрене могућности повећањем броја ракета на носиоцима,⁹ побољшањем њихове продорности, селективности, домета, прецизности, разорног дејства и интегрисања носилаца оружја и снага обавештајног обезбеђења у командно-информационе системе. Због потребе да се усклади домет оружја и сензора (домет оружја је надмашио домет сензора), интегрисаће се обавештајни и ударни подсистеми у нове целине, а то ће довести до нове форме борбених распореда за време извођења противбродских дејстава. У тим дејствима противбродски системи ће зависити од аутоматизоване обраде података и противелектронског обезбеђења рада истурених сензора и преноса информација.

Појава нових експлозива (неутронске бојне главе и аеросолни експлозиви) довешће у будућим дејствима до селективног уништавања живе силе, при чему ће се штедети флотни материјал, што ће омогућити заробљавање комплетних ратних бродова. Због инсталирања противбродских ракета на разне носиоце, у будућим дејствима ће авиони, хеликоптери и подморнице откривати бродове пре него што они открију њих, па ће се њиховом обезбеђењу посвећивати много већа пажња.

Време за противдејство бродова ће се све више скраћивати због велике брзине противбродских ракета, великог домета и селективности

⁹ У току је изградња брода са око 500 ракетних пројектила разне намене (назван је арсенал брод).

њихових глава за самонавођење. У уским морима могућа је примена обалских ракетних система, па ће и због тога бити ризично да се бродови приближе обали. Све то би требало да доведе до препорода лаких поморских снага.

Противподморничка дејства ће имати важну улогу у будућем рату на мору због наоружавања подморница противбродским крилатим ракетама великог домета и њиховог повезивања с истуреним осматрачима. Подморнице ће, због сталног повећања брзине и дубине роњења, бити све мање „дохватљиве“ за авијацију и површинске бродове, па ће се све више ангажовати подморнице, ловци подморница, стационарни хидроакустички системи и мине – торпеда. Главно средство за откривање подморница биће ахидроакустички сензори, а главно средство за уништавање подморница – самонаводећи торпедо. Будућа противподморничка дејства ће бити повезанија него до сада с противбродским, противминским и противдиверзантским дејствима. У тим дејствима значајна ће бити борба против противничких обавештајних снага да би се редуковале могућности да подморница из заробљеног стања лансира ракете на крајњим донетима својих оружја.

Бродска противваздушна одбрана ће се у будућности све мање бавити борбом с пилотираним летелицама, а све више са роботима (који су, у ствари, крилате самонаводеће ракете). У тој борби бродови ће се све више ослањати на садејство с осталим снагама противваздушне одбране, јер без тог садејства неће моћи да се боре с носиоцима, већ са средствима која ће ти носиоци лансирати на њих.

У наредном периоду (а то се већ практикује) ваздушне циљеве ће откривати летеће станице ваздушног осматрања, јављања и навођења, које ће наводити ловачке авионе и узбуњивати бродску противваздушну одбрану. Прво ће се ангажовати ловачки авиони, а на другом појасу ракете блиског домета, бродска артиљерија и средства за пасивно електронско ометање. Користиће се интегрисани системи управљања ватром и ометања. Истурени авиони ће својим радарима „осветљавати“ ваздушне циљеве и преносити податке на бродове, а они ће на те циљеве лансирати ракете навођене на енергију одбијену од циљева.

Флоте малих ратних морнарица ће морати да скраћују боравак на мору, односно да примењују одбрану снагама у уређеним рејонима базирања, с ослонцем на противваздушну одбрану територије. Противваздушна одбрана ће зависити од противелектронског обезбеђења сензора, веза узбуњивања и оружја противваздушне одбране, и од повезаности с противбродским и противподморничким дејствима. Интегрални део свих дејстава постаће противракетна одбрана и електронско ометање везе између противничких истурених осматрача и система за дејство.

Минскозапречна дејства изводиће се много ефикаснијим минама, па ће ратне морнарице морати да поседују специјалне противминске снаге. Минскозапречна дејства ће и даље бити важна компонента противбродских, противподморничких и противдесантних дејстава. Положене мине неће се користити за решавање исхода бојева и борби,

већ за успоравање и спутавање маневра противника и, на тај начин, стварање повољних услова осталим снагама да експлоатишу насталу ситуацију. Увођење мина са селективнијим сензорима и рачунарима с програмираним карактеристикама циљева довело је до нове оријентације у противминској одбрани. Противминске снаге су се прошириле и обухватиле, поред противминских ронилица и миноловаца, и ловце мина и хеликоптере, а у састав осматрачких система уведени су нови противмински радар. С обзиром на осетљивост ловаца мина и миноловаца на ударе осталих снага, противминска дејства ће у будућности, више него до сада, бити тесно повезана и условљена дејствима осталих снага.

Некадашњи поморски десанти су трансформисани у тзв. поморско-ваздушне десанте, па се снаге поморско-ваздушног десанта сада могу спустити у већу дубину браниоца. У наредном периоду наставиће се усавршавање *лебделица* и матица за превожње *лебделица*, што ће омогућити искрцавање десаната и на плитким обалама. Даље усавршавање хеликоптера, посебно авиона-хеликоптера, омогућиће већи размах и дубину продора. Десантне снаге, због *лебделица* и хеликоптера, моћи ће да избегну минска поља и да дејствују дању и ноћу, чиме ће постизати изненађење. Нова десантноискрцна средства моћи ће да крену у јуриш и иза хоризонта осматрача с обале.

У противдесантној одбрани ће се наставити с противдесантним запречавањем и артиљеријском подршком, а од противдесантне одбране ће се све више тражити да развија своју противваздушну и противоклопну компоненту, и да у свој састав укључе противелектронска средства и дејства за маскирање. Због појаве *лебделица*, које се непрекидно усавршавају, противдесантна одбрана ће морати да прекрије и правце и рејоне у којима се до сада нису могла искрцавати десантноискрцна средства. Дакле, противдесантна одбрана ће чинити синтезу противбродских, противваздушних, минскоексплозивних и противоклопних дејстава.

Достигнућима у изради диверзантских средстава за превожње и диверзије омогућене су нове форме диверзантских дејстава и садејство између група диверзаната (као и групна диверзија). Вођена оружја, даљински дириговани упаљачи и сензори за ноћно и подводно осматрање омогућавају даљинску диверзију. Диверзанти ће, сем бродова, све више нападати елементе поморске привреде и објекте на копну. Диверзантска дејства добијају све већи значај и у специјалном рату. И даље се сматра да ће диверзанти бити оптимално искоришћени када делују самостално, а њихова дејства ће и даље морати да се планирају на оперативном нивоу.

Противдиверзантска дејства, због оријентације на много већи број објеката, морају у савременим условима да се изводе не само ради одбране бродова већ и ради одбране командних места, складишта, бродоградилшта, нафтовода и других објеката. За њихово извођење морају да се оспособе све, а не само специјализоване јединице. Масовност и стална готовост биће и у будућности квалитет у тој области, као и непрекидност тих дејстава.

У садашње време противелектронска дејства не обухватају само пасивне мере заштите и повећања живавости већ и активна дејства чији је циљ уништавање, завараване или неутралисање противничких система. Опрема за противелектронска дејства је допринела да се у савременим условима не могу организовати ни противбродска, ни противподморничка, ни противваздушна дејства ако се не узме у обзир утицај противничких противелектронских средстава на рад властитих сензора, оружја, уређаја за управљање ватром и средстава везе, и не установе начини за неутралисање противниковог деловања и за избегавање или завараване противника. С тог аспекта, противелектронска дејства постају све више интегрални део осталих дејстава, са којима се спајају у нове целине.

Последице развоја великих ратних морнарица на потенцијалне жртве агресије

Посматрајући импликације развоја ратних морнарица потенцијалних агресора на развој одбрамбених система потенцијалних жртава агресије на крају 20. века, као и њихових доктрина и организовања, може се закључити да ће, због повећања поморске моћи агресора, у доктринама одбране жртава агресије поморска одбрана, противваздушна одбрана и противдесантна одбрана бити све тесније повезане у оквиру одбране обале. То ће наметнути нова размишљања о организацијским шемама и решењима. Због карактеристика наоружања и опреме флоте потенцијалних агресора поморска, противваздушна и противдесантна одбрана жртве агресије мораће да буде све дубља и живавија, како би могла да сачува своје функционалне способности чак и након тзв. претходних операција за смекшавање, које агресор, по правилу, организује да би створио услове за слободу маневра и употребу властитих главних снага. Сем тога, у одбрани обале, на оперативном и на тактичком плану, мораће све брже да се реагује и да се све чвршће вежу сва дејства у складну целину, укључујући и борбу с окупационим системом агресора. Појава нових врста операција и тактика, као последица производње нових бродова, оружја и опреме, летелица и других средстава потенцијалних агресора, указује на то да ће потенцијалне жртве агресије, ако не желе да им одбрамбени системи и ратна вештина застаре и заостану за агресором, морати у будућности све већу пажњу да посвећују следећим проблемима:

1) оптималном димензионисању система одбране обале, посебно са становишта односа између трошкова живе силе, технике и ограничења која намеће буџет. У оквиру тога, највећи значај ће имати одређивање пропорција између маневарских и осталих снага;

2) мирнодопском уређењу акваторије и одржавању високог степена оперативне и тактичке готовости система одбране обале, који ће временом бити све актуелнији због присуства све јачих снага тзв. дежурних оперативних састава потенцијалних агресора у Медитерану;

3) повезивању поморске, противваздушне и противдесантне одбране у складну целину. У вези с тим, све већи значај ће добијати проблем одређивања места и улоге појединих видова и родова у одбрани обале, тако да та одбрана мора имати интервидовски карактер;

4) обезбеђењу од изненадне агресије, у оквиру којег ће велики значај имати обезбеђење властитих снага од противничких изненадних удара из ваздушног простора;

5) вођењу борбе против нових типова бродова, летелица, оружја и опреме агресора, а нарочито проблему борбе с вођеним оружјима и очувања борбене моћи властитих вођених оружја, система осматрања и командовања и везе. У оквиру тога, проблем противелектронске борбе имаће све већи значај;

6) правовременом демаскирању противничког стратегијског и оперативног маскирања, на које ће се агресор ослањати у свим покушајима да постигне изненађење;

7) оспособљавању снага за вођење оружане борбе на окупираном делу акваторије;

8) оспособљавању снага за извођење дејстава у оквиру борбе против снага намењених за вођење тзв. специјалног рата;

9) брзом оперативном и тактичком реаговању система одбране у кризним ситуацијама, које ће агресор настојати да експлоатише;

10) укључивању невојних структура у обезбеђење и подршку оружане борбе на фронту и на окупираном делу територије;

На основу наведених проблема, развој страних флота и доктрина њихове употребе диктирају потенцијалним жртвама агресије да развој властитих снага и доктрина све више оријентишу на изучавање последица примене тих доктрина у оружаном борби. То значи да ће у истраживању нових решења све више морати да се ослањају на прогнозе и анализе локалних ратова, а све мање на ратове који су вођени другим оружјима и помоћу другачије опреме.

Литература:

1. Бошко Антић, *Поморска моћ и поморске стратегије великих сила и суседних земаља* (скрипта), Школа националне одбране, 1997.
2. *Стање и развој ратних морнарица до 2000. године* (студија), Центар високих војних школа Ратне морнарице, Сплит, 1987.
3. Станислав Оцокољић, *Стратегије суперсила на прагу XXI века*, Војноиздавачки и новински центар, Београд, 1991.
4. *World Defence Almanac*, „Military Technology“, 1998/99.
5. *Jane's fighting ships*, 1998/99.
6. Михаило Жарковић, *Поморска моћ Савезне Републике Југославије*, Школа националне одбране (дипломски рад), 1995.
7. Слободан Рајчевић, *Ратне морнарице – основ поморске моћи и битан носилац војне моћи великих сила*, Школа националне одбране (дипломски рад), 1995.
8. *Конвенција Уједињених нација о праву мора*, Саобраћајни факултет, Загреб.

Осврт на правце развоја програма војне индустрије мањих средње развијених земаља

УДК: 623.483(1-773)

Проф. др Момчило Милиновић

У раду су размотрени проблем и приступ развоју наменске индустрије. Одређене су главне особености начина производње у односу на цивилну индустрију у којој се реализују слични садржаји по нивоу сложености. Утврђена је основна карактеристика уобичајеног начина рада војних индустрија мањих земаља, чији се пројекти углавном воде буџетски, централизовано, у организацији државних институција. Указано је на предности и недостатке тржишних и буџетских оријентација војне индустрије. Посебно је наглашен значај комбиноване оријентације, у којој би се оптимално користиле предности и анулирали недостаци сваког начина појединачно. Такође, указано је на чињеницу да избор комбинованог начина одређују потребе државне институције и армије зависно од њихових програмских оријентација и да је у периоду формирања интегрисаног буџетско-тржишног система најповољније да се користе потребе модернизације армије као циљна функција интегрисаног истраживања, развоја и производње средстава наоружања и војне опреме.

Увод

Развој војне индустрије специфичан је сегмент привреде који, скоро свуда у свету, има дубоко државни карактер. Он има бројне особености како у погледу карактера производње, тако и у погледу обима, финансирања или одлучивања о одређеним производним програмима. Тиме се тзв. војна производња битно разликује од осталих привредних грана, иако у већини земаља које је поседују има, између осталог, и тржишну, профитну улогу.

Карактеристике начина рада војне индустрије мањих земаља

Према досадашњој развојно-организационој структури, војна индустрија се у мањим средње развијеним земаљама ослањала у знању и у реализацији пројеката на државне и војне органе и институције. Цивилне институције изван војне или државне контроле укључиване су када је

то било неопходно за реализацију специфичних поткомпонената или подсемената у комплексним развојно-истраживачким пројектима. Војни и државни развојни центри најчешће су водили истраживачке пројекте и пратили их до нивоа „0“ серије, а финансирани су их из буџета. Развојни центри индустрије, који су били унапред одабрани и специјализовани за одређене послове, усавршавали су и квалификовали свој кадар, опрему, расположиве машине и технологију да би освојили одређени производ у траженом серијском обиму без већег упуштања у научно-технолошку садржину пројекта. Инвестиције су обезбеђиване повољним државним кредитима, а за исход пројекта потпуно су одговарале државне и војне институције и овлашћени руководиоци пројекта.

Такав систем показао је одређене предности и недостатке. Предност је била скоро сигурна реализација пројекта, без обзира на цену, улагања и рокове, као и сигурно освајање технологије која се уводи кроз постављени пројекат, што је несумњиво била укупна добит за ниво привреде у земљи у целини. Недостаци су били дуги рокови, као и еномне цене за поједине пројекте чија реализација економски није била оправдана. Поред тога, значајан недостатак је била немогућност брзог и правременог враћања великих средстава уложених у привреду због ограниченог коришћења капацитета и технологија, као и због немогућности примене освојених технологија на развој робе широке потрошње. Такав модел, ипак, давао је одговарајуће резултате и показивао укупне предности у дугогодишњем развоју и војне и цивилне индустрије.

Главни проблеми који настају из таквог начина рада, везаног за централизовано управљање технологијама и пројектима војне индустрије, нису узроковани његовом организационом суштином, већ немогућношћу краткорочног враћања уложених средстава буџетским институцијама. Оне због тога све више сиромаше и прибегавају нереалној селекцији пројеката, што коначно доводи до укупног научног и технолошког пада целокупне војне индустрије.

Почетак таквог пада јесте ситуација да војна индустрија више није у стању да реализује веће системе. Обично почиње да набавља компоненте из иностранства, чак и када располаже знањем за производњу већине тих компонента. Када таква ерозија једанпут отпочне да гаси одређене производе и технологије, неопходно је веће инвестиционо улагање да се такво знање поново преточи у производ. Ако такво улагање изостане, неопходна је организована и сасређена иницијатива државе да се компаније, способне за производњу одређеног производа, упуште у освајање изгубљених и остављених технологија и производа. Због економских разлога иницијативе за враћање и потпуну супституцију свих војних технологија често су скромне, споре, а понегде можда и непотребне.

Војна индустрија, због својих специфичности може да има два економска и развојна импулса: потребе домаћих оружаних снага и

тржишну оријентацију на стране кориснике. И једна и друга оријентација, када преовладају, имају предности и недостатке. Оријентација на потребе домаћих оружаних снага је нужност, потреба и, често, законска обавеза војне индустрије. Међутим, понекад економски и други услови нису сагласни са могућностима, што војну индустрију доводи у тежак положај. Насупрот томе, оријентација на тржиште је ризик који не треба да сноси држава, и буџет у целини, већ, пре свега, заинтересовани инвеститор. Најповољнија оријентација јесте одговарајуће дозирање однос између домаћих и страних тржишних потреба и, на основу тога, максимално коришћење тржишних услова за решавање домаћих проблема и потреба.

Да би се проучио један од могућих аспеката опредељења војне индустрије – *развојно-истраживачки аспект*, треба узети у обзир и следеће чињенице и претпоставке:

1. У будућности се може очекивати, на политичком нивоу, мулти-поларно глобално светско уравнотежење војних потенцијала, у оквиру којег ће Балкан бити регион посебног посматрања и посебне пажње. Смањење или повећање војног потенцијала не мора увек да значи и смањење или повећање борбене ефикасности једне армије. На то посебно може да утиче техничко осавремењавање армије, а тиме и другачија организација, коју условљавају савремена техничка решења. Дакле, *техничка модернизација* је нужност која прати смањење војног потенцијала без смањења борбене ефикасности, односно она значи повећање борбене ефикасности.

2. Политичку и војну агресивност западне алијансе широм света форсира америчка армија. То, наравно, умногоме утиче на техничко опремање страних армија, нарочито у мањим и слабо развијеним земљама чија је политика наклоњена Западу. Буквално, то значи и усмеравање избора техничког потенцијала тих армија на техничка решења западних армија. Неки њихови сегменти су битно другачији од техничких решења која је развијао и обилато продавао у тим земљама и бивши Совјетски Савез, као и земље Источног блока. У тим земљама, знања војне индустрије и војних и цивилних истраживачких и развојних центара који могу да обављају специфичне задатке *имплементације источних војнотехничких решења на западна техничка решења, и обрнуто*, корисна су и тржишно употребљива.

3. Тешко је претпоставити да је у условима садашње светске политике, као и економске и кадровске ситуације, могуће приступити развоју комплексног борбеног система у мањој средње развијеној земљи, с потпуним домаћим развојем свих подсистема и компонената у систему. Вишегодишња улагања, уз учешће ширег круга привредних субјеката окупљених на пројекту, тешко је обезбедити без одговарајућих јасних тржишних пројекција и поузданих гаранција да ће се средства вратити од стране будућих корисника. Такође, поставило би се питање могућности формирања националних експертских тимова за поједине кључне подобласти, а у неким сегментима и питање теоријског знања, с обзиром

на чињеницу да често врхунска знања из појединих области имају само највеће светске силе. Такви системски пројекти би се, вероватно, одужили и дошли у фазу неисплативости, што би тржишни услови одмах оштро казнили, па пројекти никада не би ни били реализовани.

Однос потреба модернизације и могућности војне индустрије

На основу наведене анализе закључак се намеће да би реалност мањих, као и већих средње развијених земаља могла да буде једино континуална *модернизација постојећих борбених система којима одређена земља већ располаже*, затим *производња компонената и подсистема*, као и *кооперација са великим произвођачима* у великим и технолошки развијеним земљама и војним индустријама.

Модернизација је широк појам и обухвата различите аспекте наоружања, војне опреме и војних система уопште. Њен циљ је, пре свега, повећање борбене ефикасности применом нових техничких решења на већ постојеће борбене системе, подсистеме или елементе. Замена средстава новим средствима већ је нови, скупљи и дуготрајнији процес развоја и улагања, па чак и онда када се борбена средства и техника набављају од страног испоручиоца. Модернизација, такође, може обухватити и унапређење неке логистичке функције из домена технике, одржавања, снабдевања, праћења и слично. Такав глобални пројекат садржи основну развојно-истраживачку, научно-техничку и индустријску компоненту и има вишезначне импликације:

1. Организационо, технички, стручно и научно поставља основне правце даљег рада и развоја већине сегмената војне индустрије према доктрини шта набавља, а шта намерава да модернизује властитим развојем. Такође, универзитетске, школске и друге институције усмеравају оспособљавање кадра за потребе војне индустрије у истом смеру, а пословни и управни естаблишменти, који се баве тим питањем, добијају дугорочну програмску оријентацију.

Такав приступ равноправно укључује различите сегменте војне индустрије, тј. разнородне индустријске делатности које обухвата војна индустрија. Дакле, произвођаче базних војних сировина (експлозиви, барут, ракетна горива итд.), затим произвођаче муниције, произвођаче оружја и оруђа, произвођаче опреме и компонената система (хидраулика, електроника итд.) и, на крају, крупне финалисте који интегришу борбене системе.

3. Свака грана у оквиру војне индустрије тада јасно види властите правце развоја у области подзadataка модернизације који се тичу техничких, технолошких и развојних решења. Самим тим, омогућава им се да траже од развојних, научних, истраживачких и образовних институција и кадар, и научне теме, и технолошку и техничку опрему за задатке који су интегрисани у укупни програмски задатак модернизације.

4. Крајњи корисник, без обзира на то да ли је домаћи (тактички носилац развоја и модернизације) или страни (тржишни), има јасну слику о дугорочним, средњорочним или краткорочним улагањима у одређени потпројекат. Наиме, сваки потпројекат је јасан део укупног пројекта модернизације, с јасним излазом и јасним путем шта, када, у кога и колико треба уложити да би коначни производ био реализован са траженим карактеристикама.

Коначно, научни, стручни и технички потенцијал земље различитих профила окупља се око потпројеката и тема које имају заједнички циљ. Тиме се кадар одржава у пројектној и развојно-интелектуалној кондицији и на нивоу „критичне масе знања“, која увек може да се употреби за реализацију нових развојних пројеката. Такође, универзитетски кадар, студенти, дипломци, магистранти, докторанти, стручни и научни радници у институтима, сарађују и раде за потребе сврсисходних и усмерених истраживања, а не према властитом научном нахођењу или финансијском импулсу за неодређени програм.

Закључак

Организација таквог макропројекта може да почива на организовању сарадње развојних функција крупних предузећа која имају искуства са војним програмима. Наравно, не треба занемарити улогу државних органа, а пре свега министарства одбране и генералштаба, као и тржишних компанија које већ постаје на светским пијацама наоружања и војне опреме. Њихова улога мора да буде законом задата, координаторска, компатибилна и комплементарна, али вероватно не и наредбодавно руководећа. Наиме, сваки естаблишмент – државни или тржишно-маркетиншки или државно-агенцијски, управља системом на основу буџетских пројекција с одговорношћу која има променљиву компоненту руководствене ефикасности, насупрот интересне организованости, која увек садржи егзистенцијалну, како дневну, тако и дугорочну компоненту. Самим тим, измењивост према циљевима, како метода рада, тако и програма и програмских решења, лакши је захват код интересне организације с крупним предузећима и институтима, него код државно-буџетских или тржишно-комерцијалних и финансијских магната, код којих су виши интереси или партикуларни финансијски интереси изнад утврђених циљева и разлога заједничког организовања. Без обзира на могуће методе организовања, здрава индустријска и научна организованост на јасним интересним принципима, који произилазе из циљева који су постављени са јасним роковима, ценама, извршиоцима, наручиоцима и контролорима, најбољи је предуслов да се мање и средње развијене земље ревитализују у сегменту наменске индустрије, да обављају задатке модернизације властите националне армије и реализују потребе домаћих оружаних снага, да укључе реалну домаћу памет, знање и искуство у нове подухвате и поставе своје производне и технолошко-научне капацитете на реалне основе.

То не значи да велике компаније средње развијених земаља, нарочито ако су из групе мањих земаља, не треба да се ослањају у својим визијама развоја на државу. Напротив, управо од државне стратегије и државних министарстава треба да добијају главне правце и визије, па и средства на која треба да се ослањају у својим великим развојним програмима, посебно када је реч о наменској индустрији. Тада оне имају и законом утврђене одговорности у односу на државу, односно на њене органе, као што су министарство одбране и друга министарства. Ипак, своју самоорганизованост морају да нагласе властитим одрицањем и улогом, а не наредбодавно, очекујући од државних органа формулу за успех или сваљујући на њих разлоге за пословни неуспех. Закони малих средње развијених земаља треба да су довољно флексибилни за моделе економско-интересне самоорганизације и довољно рестриктивни за заштиту националних и државних интереса од сваке тржишне злоупотребе на унутрашњем и међународном плану, нарочито у сегменту наменске индустрије.

Тако реafirмисан пословно-индустријски потенцијал чини синергијски модел који је оптимално прилагођен земљи и привреди која има свој градијент развоја. При том не стагнира и не чека да инострани тржишни (или политички) импулси диктирају њене токове, капацитете и нивое технолошке упослености, већ спремно остварује континуалне циљеве модернизације властите армије и учествује на светској пијаци научно-технолошког и тржишно-производног маркетинга наменских производа са домаћим референцама и доказаним квалитетом и применом.

Истраживање војностратегијских промена међународних односа

УДК: 327:355.43

Др Момчило Сакан, пуковник

У чланку је разматрана могућност истраживања веома сложеног проблема, који аутор назива војностратегијске промене међународних односа. У првом делу објашњене су основне карактеристике проблема: сложеност, недовољна истраженост, значај, хијерархичност и заштићеност од јавности. Тежиште је усмерено на објашњење значаја проблема и последице које могу настати због недовољног истраживања и неуважавања потенцијалних опасности које могу да настану због војностратегијских промена међународних односа.

Аутор у другом делу објашњава могућност примене научних метода у истраживању наведеног проблема – од филозофских, преко општих и посебних научних, до емпиријских и метода решавања оперативних проблема. Тежиште у обради тог питања је на могућностима и ограничењима примене методе моделовања, историјске методе, методе анализе и синтезе и методе анализе садржаја.

У закључку чланка садржане су препоруке о потребама и могућностима истраживања војностратегијских промена међународних односа. Такође, указано је на значај прогнозирања могућности настанка и даљег развоја промена међународних односа и на потребу усмеравања властитих активности ради прилагођавања тим променама и спречавања изненађења.

Истраживање у науци је значајна активност која се предузима ради провере и продубљивања постојећих и откривања нових научних сазнања. Без те врсте активности не може се ни замислити развој нове технологије и организационих решења која имају непроцењиву важност за општи прогрес и просперитет народа. Истраживање је, истовремено, и сложена активност за чију се реализацију подразумевају одређена материјална улагања, добра организација и квалитетан научни кадар. Та сложеност је нарочито изражена приликом истраживања проблема мултидисциплинарног карактера за која се ангажују бројни научни радници различитог профила (из бројних наука и научних дисциплина).

Свако истраживање у науци може да се разматра са два, у суштини, различита аспекта. Први је, условно, епистемолошки аспект, који се односи на научна сазнања као резултат процеса истраживања. Прецизније речено, тражи се одговор на питање шта је то ново, до сада неоткривено и неистражено, до чега се дошло истраживањем. Други се

односи на методолошка сазнања, која су пратилац сваког истраживања. То су сазнања која се добијају као одговор на питање како се до тог новог, до сада неоткривеног и неистраженог, дошло и да ли је то ново научно верификовано – научним чињеницама поткрепљено, образложено и логички аргументовано. Та сазнања, која се односе на „делатну“ страну науке, односно на начин реализације истраживачког поступка и критеријуме за доказивање истинитости, изучава методологија науке. Она та сазнања систематизује и, као препоруке, нуди за друга (наредна) истраживања.

За методологију науке значајна су сва истраживања, нарочито у областима које нису довољно истражене, у којима теорија није стабилизована и у којима решавање одређеног проблема битно утиче на унапређење науке и општег просперитета друштва. Такви су, углавном, проблеми младих друштвених наука и научних дисциплина, за које нису довољно развијене методе, технике и инструменти, и у којима не постоји довољно квантитативних података за верификацију хипотеза а одређене сфере друштвеног живота тешко могу да се подвргну правилностима.

Међу тим младим наукама налази се и наука о међународним односима. Њен интензиван развој започет је тек после Првог светског рата, када је постало јасно да се велика разарања, тешки злочини и, до тада незапамћено, уништавање људи морају спречавати на међународном плану – интервенцијом групе земаља или целокупне међународне заједнице. Тај развој је имао највећи успон на Западу, где су формиране научне и друге институције које су почеле озбиљније да се баве проучавањем међународних односа. Организована су и интензивна научна истраживања, која су реализована плански и организовано, уз примену бројних научних метода. Захваљујући томе, сада у свету постоји мноштво значајних научних радова о свим чиниоцима међународних односа – светском тржишту, географском чиниоцу, нацији, друштвено-економском и политичком систему држава, технологији, међународном праву и моралу и војној стратегији.¹

Из наведене класификације чинилаца видљиво је да међународни односи захватају све сфере друштвеног живота, због чега су и сложенији за истраживање. Наиме, у садашње време скоро је немогуће издвојити било коју појаву у друштвеном животу која не превазилази границе друштва и која се у међународном простору мења толико да њене последице нису безначајне. То се нарочито односи на војностратегијске промене међународних односа које су у последњих десетак година у Европи биле веома интензивне.

Војностратегијске промене међународних односа утичу на све области друштвеног живота: политику, дипломатију, економију, културу..., и обрнуто. Као такве, специфичан су проблем истраживања бројних

¹ В. Димитријевић, Р. Стојановић, *Основи теорије међународних односа*, Штампарско-издавачко предузеће „Србија“, Београд, 1977, стр. 79–141.

наука и научних дисциплина. С методолошког аспекта, веома је значајно да се сагледају основне сазнајне карактеристике тог проблема, затим да се идентификују, спецификују и објасне методе које се у његовом истраживању најуспешније могу примењивати.

Основне карактеристике проблема

Проблем војностратегијске промене међународних односа веома је сложен, недовољно истражен, значајан, динамичан, хијерархичан, заштићен и актуелан. Његова сложеност произилази из његове мултидисциплинарности и високог степена међузависности. Војностратегијске промене међународних односа, као и међународни односи у целини, не припадају само једној науци или научној дисциплини. Оне обухватају „свеукупност економских, политичких, идеолошких, правних, дипломатских, војних веза и односа међу народима, државама и системима држава, међу основним социјалним, економским и политичким силама и организацијама које делују на међународном плану“.² Због тога у њиховом истраживању треба да учествују бројни научни радници различитих профила.

Војностратегијске промене међународних односа, зависе, пре свега, од политике и политичких решења. Политика интензивно прати стање и, у границама својих могућности, утиче на промене односа у међународној заједници. На основу тога, она одређује циљеве и усмерава целокупну активност друштва, и одлучује о смеровима укупног развоја друштва на економском, дипломатском, војном и другим плановима. Политика указује и на потенцијалне савезнике и евентуалне противнике. На основу тога, утиче на опремање, модернизацију и глобалну структуру војске.

Поред политике, на војностратегијске промене међународних односа утиче и развој економије, образовања, културе, и друго. Утицај економије, на глобалном плану, манифестује се кроз национални доходак и стандард људи, затим стање тржишта и степен економске сарадње међу народима и државама. У принципу, ако је земља економски јача, самосталнија је и признатија у међународној заједници. На унутрашњем војностратегијском плану нарочито је значајан развој квалитетних убојних, борбених и других средстава неопходних за наоружавање и модернизацију војске. образовање, култура, традиције и друге вредности друштва у целини такође утичу на војностратегијске промене међународних односа и војностратешка решења земље. Нарочито је значајан степен обучености и морал субјеката који изводе војностратегијске промене и изналазе конкретна војностратегијска решења. Дакле, за војностратегијске промене међународних односа заинтересоване су бројне науке и научне дисциплине, између њих постоји висок степен функционалне међузависности. Међутим, оне су још увек умногоме

² Исто, стр. 10.

институционално подељене, с недовољно дефинисаним везама, односима, надлежностима и одговорностима између субјеката науке, што проблем чини још сложенијим.

Недовољна истраженост проблема видљива је на основу чињенице да не постоји ваљана теорија о војној стратегији као посебној војној науци (према неким мишљењима научној дисциплини ратне вештине) и веома значајном чиниоцу међународних односа. Стратегија је стара више од пет хиљада година, али је њена теорија у знатном заостатку. То се посебно односи на делове теорије који се налазе на „спојевима“ са другим наукама и научним дисциплинама. У конкретном случају, не постоје ваљане теорије о војностратегиским променама међународних односа које захватају подручја бројних наука и научних дисциплина. То су, пре свега, теорије прогностичког карактера које би усмеравале практичне активности на идентификацији савезника и потенцијалних противника, опремању и организовању војске, и на дугорочнијем планирању развоја других чинилаца међународних односа који својим активностима утичу на конкретна војностратешка решења. Проблем је веома значајан и због тога што су последице његовог не решавања веома велике. Односе се, пре свега, на људске животе, материјалне губитке, губитке одређених делова територије, а у екстремним случајевима и на губитке слободе народа. Дакле, цена је основни критеријум од којег се полази у анализи војностратегиских промена међународних односа и у предузимању конкретних војностратегиских решења. Због тога је она стални пратилац промена и основни регулатор понашања субјеката који утичу на војностратегijske промене међународних односа и одлучују о конкретним војностратегиским решењима. Пре доношења било какве одлуке праве се прорачуни губитка и добитка, односно највећег добитка када се ништа не губи и најмањег губитка када се ништа не добија.

Динамичност проблема је највећа у области усавршавања постојећих и производње нових убојних, борбених и других средстава ратне технике. Те промене се одвијају свакодневно и континуирано, тако да су прогнозе развоја и употребе нових система оружја једноставније и релативно прецизније.

Промене у модификацији и производњи нових система оружја узрокују и друге врсте промена, пре свега у начину организовања и ангажовања јединица војске. Тако, на пример, од врсте борбеног средства зависе: број послужилаца; број јединица унутар веће јединице; број оруђа у јединици; начин организовања осматрања, јављања, дејства, командовања и организовања борбеног распореда; борбене могућности јединице; поступци у борбеним дејствима, и слично. Дакле, промене у материјално-техничком чиниоцу су свакодневне и континуиране. Скоковите промене настају само у ситуацијама када се појаве револуционарна открића, односно нове врсте система оружја.³

³ У историји ратне вештине постоје бројни примери револуционарних промена у развоју система оружја и њиховог утицаја на начине организовања и ангажо-

Промене које су у вези с политичком чиниоцем (за разлику од промена у материјално-техничком чиниоцу), најчешће су различитог интензитета. Обично постоје периоди релативно стабилне политичке ситуације, када постоји равнотежа снага и када су промене незнатне.⁴ Међутим, постоје и периоди када се та равнотежа снага поремети и када су промене динамичније и теже сазнатљиве.⁵

Хијерархичност проблема се испољава преко вишеслојности субјеката који учествују у његовом решавању. На војностратегијске промене на глобалном плану утиче, пре свега, међународна заједница, односно водеће земље у њој. Те промене се, затим, преносе на локални план, односно на односе између народа и држава у одређеном региону. И, на крају, свака земља засебно утиче на војностратегијске промене међународних односа, али и предузима конкретна војностратегијска решења у односу на наведене промене.

Проблем је, осим тога, *заштићен* од јавности. Није само реч о заштићености на међународном плану већ и о заштићености проблема и на унутрашњем плану, како ради прикривања тајних података, тако и ради обмањивања и придобијања јавног мњења.⁶ Такође, проблем је

вања јединица. То су, пре свега: појава ватреног оружја (пушке, топови итд.), тенкова, авиона, хеликоптера, ракета, атомског оружја, и слично.

⁴ Таково је, на пример, било стање у Европи и у Југославији од Другог светског рата до краја осамдесетих година. У том периоду, у Европи су постојали јасно изражени војни блокови с релативном равнотежом снага. Две Немачке нису биле уједињене. Кризних жаришта, сем релативно нестабилног стања у Пољској, скоро да и није било. Слична је ситуација била и у СФР Југославији. Њен целокупан простор је био јединствен. Политичка ситуација је била релативно стабилна, сем стања на Косову и Метохији, где су јаке албанске сепаратистичке снаге покушавале да тај простор дестабилизују, протерају Србе и Црногорце са њега и остваре своју дугогодишњу сепаратистичку тежњу „Косово – република“.

⁵ На пример, таква је била ситуација у Европи и Југославији у последњих десетак година. У Европи су се ујединиле две Немачке, а у скоро свим земљама источне Европе дошло је до промена друштвено-политичког и економског система и видног приближавања Северноатлантском пакту. Распао се и, некада моћни, Совјетски Савез – водећа земља Варшавског уговора и баланс равнотеже снага. Дошло је до рата у СФР Југославији. Мења се однос снага у међународној заједници, али и у појединим регионима и државама: народи који су неколико десетина година живели заједно „преко ноћи“ постају противници.

⁶ Конкретан пример обмањивања властитог народа јесте изјава једног од највећих методолога 20. века – Карла Попера, о стању у његовој земљи (Аустрији) 1914. године: „Данас те ствари мало боље разумем. Није то био само притисак јавног мњења; био је то проблем подељене лојалности. И био је страх – страх од насилничких мера које је, у рату, власт требало да предузме против оних који другачије мисле, пошто није било могуће повући јасну границу између различитости у мишљењу и издаје. Али, у то време сам био сасвим збуњен. Наравно, нисам имао појма шта се догодило са социјалистичким партијама у Немачкој и Француској; како се распао њихов интернационализам.

„За неколико недеља, под утицајем ратне пропаганде у мојој школи, постао сам помало заражен свеопштим ратним расположењем. У јесен 1914. написао сам шашаву песму *Слављење мира*, у којој се изражава претпоставка да су Аустријанци и Немци с успехом одбили напад (тада сам веровао да смо 'ми' нападнути) и описује и слави поновно успостављање мира. Мада то није била нарочита ратничка песма, ускоро сам се најдубље постидео претпоставке да смо 'ми' нападнути. Схватио сам да су аустријски напад на Србију и немачки напад на Белгију језиве ствари и да је огромни пропагандни апарат настојао да

веома актуелан: војностратегijske промене међународних односа су биле актуелне у прошлости, актуелне су сада, а биће веома актуелне и у будућности. С обзиром на то, неопходно је да се непрекидно истражују.

Примена научних метода

У истраживању војностратегijsких промена међународних односа могу да се користе све врсте научних метода – од филозофских, преко општих и посебних научних, до емпиријских метода и метода решавања оперативних проблема. Нарочито су значајне: метода моделовања, историјска метода, методе анализе и синтезе и метода анализе садржаја.

Метода моделовања

Метода моделовања, као основна и најзначајнија у групи општих научних метода, има широку примену у свим наукама и научним дисциплинама. Као таква, она је незамењива и у истраживању војностратегijsких промена међународних односа, где нарочито долазе до изражаја апстрактни или мисаони, математички и симулациони модели.

Апстрактни модели се користе у целокупном процесу истраживања војностратегijsких промена међународних односа. Нарочито су значајни у процесу закључивања на основу прикупљених података и за прогнозирање смерова, интензитета и последица наведених промена. Међутим, њихова успешна примена подразумева висок степен познавања предмета истраживања, односно едукације субјеката, затим богату машту, могућност апстрактног замишљања и уочавања суштине промена на основу бројних различитих (често и противуречних) података.

Математички модели су значајни у обради квантитативних података о чиниоцима војностратегijsких промена међународних односа. Посебно су значајни квантитативни подаци о односу снага у међународној заједници, степену економског развоја, становништву, јачини и могућностима оружаних састава, квантитативним показатељима могућности система оружја, и слично.

Симулациони модели су нарочито погодни за симулирање процеса војностратегijsких промена и борбених дејстава јединица. Њихова основна предност је у економичности и могућности симулирања и процеса који су опасни за живот људи у реалној ситуацији. Међутим, њихова успешна примена подразумева детаљну систем-анализу и квантификацију улазних података.

нас убеди како је то било оправдано. У зиму 1915–16. постао сам убеђен – без сумње под утицајем предратне социјалистичке пропаганде – да је повод који су истичале Аустрија и Немачка, у ствари, измишљени повод и да заслужујемо да изгубимо рат...“ К. Попер, *Трагање без краја*, „Нолит“, Београд, 1991, стр. 18 и 19).

О примени историјске методе у друштвеним наукама, посебно у истраживању међународних односа, постоје различита, често сасвим супротна схватања. У вези с тим карактеристична су два екстремна мишљења: прво се односи на потпуно негирање могућности примене историјске методе у истраживању војностратегијских промена међународних односа, а друго на претерано фаворизовање методе и њених сазнајних могућности у друштвеним наукама уопште. Схватања која искључују могућност примене историјске методе новијег су датума. Појавила су се у оквиру бихевиористичких и функционалистичких теорија, али их заступају и представници народа који немају богату историју. Они негирају значај историје и полазе од тога да историјски материјали немају никакве вредности у проучавању војностратегијских промена међународних односа. Као основни разлог наводе чињеницу да је историја окренута прошлости и да нема никаквог значаја за објашњавање актуелних догађаја. Историја се, према њиховом мишљењу, бави појединачним случајевима, а ти појединачни случајеви немају вредност за истраживања која се предузимају ради утврђивања општих ставова и законитости развоја појава исте врсте.⁷ Схватања која фаворизују историјску методу полазе од претпоставке да постоје историјски закони који омогућавају да се предскаже ток историјских догађаја. Према њиховом мишљењу, задатак је историчара да те законе открију и да се према њима управљају. У методолошкој литератури такав приступ истраживању друштвених појава назива се историцизам.⁸ То је „такав приступ друштвеним наукама који развија тврђење да је историјско предвиђање њихов основни циљ, и да се тај циљ може постићи откривањем 'ритмова' или 'образаца', 'закона' или 'праваца' на којима се заснива историјски развој“.⁹

Наведена схватања су екстремна и, као таква, неприхватљива за озбиљније разматрање могућности примене историјске методе. Тачно је да примена историјске методе захтева висок степен опрезности, али се не може искључити из процеса истраживања проблема војностратегијских промена међународних односа. Основна вредност првог схватања је у томе што указује на недостатке, односно на заблуде, до којих може довести неправилна примена историјске методе. Ти недостаци су бројни. Пре свега, историјска метода није довољна за успешно истраживање било којих проблема, укључујући и проблеме војностратегијских промена међународних односа. Она се успешно може применити само у комбинацији са другим познатим и признатим научним методама, али ни то није довољно. Наиме, основни услов за успешну примену било

⁷ В. Димитријевић, Р. Стојановић, *исто*, стр. 59.

⁸ Детаљније о историцизму може се видети у: К. Попер, *Беда историцизма*, објављена у: *Критика колективизма*, „Филип Вишњић“, Београд, 1988, стр. 145–248.

⁹ *Исто*, стр. 148–149.

које методе, па и историјске, јесте, пре свега, велико знање о предмету који се истражује.

Чињеница да се историја односи на прошле и појединачне догађаје не подразумева и негирање примене методе. Подаци о тим догађајима, без обзира на то што су се дешавали у прошлости, могу успешно да се користе и за комплексније сагледавање актуелног стања. Појединачни догађаји, такође, могу компаративно да се изучавају и уопштавају. С друге стране, историја се не састоји само од појединачних догађаја. Постоје и синтетизовани ставови, теореме и теорије у целини које се успешно могу користити за доградњу и израду актуелних теорија. Међутим, основна потешкоћа у примени историјске методе јесте сумња у истинитост података. То се не односи на појаве за које постоје емпиријски проверљиви и егзактни показатељи. Лако се, на пример, може истражити врста наоружања и опреме која је коришћена у одређеном историјском периоду, односно рату. То се односи на појаве које нису мерљиве и које су скривене од јавности и сазнања уопште. Пре свега, на психолошке и логичке процесе у главама људи који су доносили судбоносне одлуке и на друге податке тајног карактера који би могли да послуже за успешно сагледавање актуелног стања.

Истинитост историјских података не зависи само од могућности њиховог проналажења и одговарајућег мерења и вредновања већ и од сазнајне могућности и интелектуалног поштења историчара који су писали историју и истраживача који те историјске податке користе у научне сврхе. Историја се, у принципу, пише непристрасно, односно истинито, ради бољег сагледавања културе и традиција народа. Међутим, због немогућности сагледавања суштине, сентименталности, пристрасности, страха од одговорности из других разлога, историјски догађаји се модификују и прилагођавају конкретној ситуацији. Зато се често каже да је историја репродукција репродукције. С друге стране, историјски архиви и друге институције где се чува историјска грађа значајна су база података. Из те масе могу да се издвоје само подаци који су значајни за потврђивање историјске истине коју истраживач жели да докаже.¹⁰

Историцистичка схватања су карактеристична за тоталитаристичка и затворена друштва. Та друштва, будући да немају комуникацију са светом и да не дозвољавају развој слободе говора и писане речи, веома су плодно тло за развој историцизма. Наиме, њихови истраживачи у немогућности да прате актуелне догађаје, инспирацију и аргументацију

¹⁰ Уочавајући такву могућност, Михаило Марковић каже: „У мноштву утисака који теку знатном брзином и у огромном броју, ми вршимо селекцију: примећујемо оно за шта смо заинтересовани, што смо припремљени да видимо – све остало остаје незапажено... У мноштву света који пролази улицом сликар ће запазити карактеристично лице, елегантне жене занимљиву хаљину, сексуално угрожен младић заводљиве женске груди, криминалац – бућелар који вири из нечијег џепа, итд. Посматрајући цвет неко ће видети лепоту боје и нежност облика, неко могући дар својој девојци, неко симбол доласка пролећа, неко (ботаничар) леп пример врсте *Viola Tricolor* (М. Марковић, *Филозофски основи науке*, ШИРО „Србија“, Београд, 1981, стр. 377).

за своје теорије траже у историјској грађи.¹¹ На основу тога, изналазе историјске законе и, на веома једностран начин, доказују постојеће стање међународних односа. Али, само историјски подаци нису довољни за аргументацију ставова и за доношење значајних одлука. Оно што је важно у одређеном историјском периоду не може се узети за правило јер се услови и људско сазнање радикално мењају. Зато тврдње да постоје историјски закони на које се не може утицати и који се не могу мењати немају научну основу. Они само могу да послуже, како наглашава Попер „... да ослободе људе притиска њихових одговорности. Ако знате да ће се ствари догодити без обзира на то шта да учините, онда се можете осећати слободним да одустанете од борбе против њих. Можете, штавише, одустати од покушаја да контролишете оне ствари за које највећи број људи мисли да представљају друштвена зла. Као, на пример, рат; или да споменемо мању али, ипак, важну ствар, тиранију ситних званичника“.¹² Дакле, историцисти тврде да постоје историјски закони развоја друштва на које се не може утицати, па не траже решења за излазак из кризе и поправљање стања у међународним односима. Они само, на основу богате базе историјских података, траже аргументе за правдање постојећег стања и настоје да докажу „непобитну истину“ да се историја периодично понавља.

Историјска метода, без сумње, веома је значајна у истраживању војностратегијских промена међународних односа, али је потребна опрезност у њеној примени. Помоћу ње могу да се сагледају смерови развоја различитих цивилизација и народа, односи у коалицијама и савезима, историјске претензије појединих цивилизација и народа, смерови економског и политичког развоја, економске и друге шпекулације међународних размера, ратови који су вођени, развој оружаних снага појединих земаља, односи снага, други типови силе, и слично. Све те појаве није могуће испитати експериментом или неком другом емпиријском методом, већ се могу истраживати тек када „постану“ историја. Због наведених карактеристика, за истраживање војностратегијских промена међународних односа увек се користи и историјска метода. Не мисли се само на прикупљање историјских података, већ првенствено на објашњење веза и односа, узрока настанка и тенденција развоја појаве. Војностратегијске промене и рат, као могућу последицу тих промена, није могуће ваљано објаснити без историјског проучавања. На основу веома богатих историјских искустава о рату, као друштвеној појави, и бројних забележених података могуће је, с великом поузданошћу, уочити заједничке карактеристике и правилности које су се јављале

¹¹ „И баш онда, када су људи најближи могућности да остваре нешто ново, из чистог страха од новог корака, они устукну, окрену се уназад и иза себе траже путоказе за своју будућност. На делу је покушај да се у живот дозове оно што је неповратно прошло...“ (Б. Шушњић: *Дијалог и толеранција, Искуство разлике*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, 1994, стр. 55)

¹² К. Попер, *Отворено друштво и његови непријатељи*, БИГЗ, Београд, 1993, стр. 27.

у различитим историјским периодима. Слично је и са другим чиниоцима међународних појава које утичу на војностратегijske промене и конкретна војностратешка решења. Њиховим комплексним истраживањем, откривањем правилности и заједничких карактеристика непосредно се доприноси верификацији постављених хипотеза.

Примена историјске методе подразумева претходно проучавање предмета истраживања, систематизацију постојећих знања, стварање одређеног аналитичког оквира (или научне замисли), односно конституисање теоријског модела. Тек на основу тога се приступа процесу истраживања, односно примени историјске и других метода, што је веома значајно због усмеравања истраживања, односно одређивања начина избора и коришћења историјске грађе. У примени историјске методе постоје четири основне фазе: проналажење извора, критика извора, историјска анализа и синтеза. Извори се бирају сагласно постављеним хипотезама и индикаторима. Критичка анализа извора предузима се ради тумачења првобитног смисла, испитивања аутентичности и утврђивања истинитости.¹³ Анализа се ради комплексно и непристрасно: појаве се рашчлањују на саставне делове све док се не дође до валидних података. Синтезом се, на крају процеса истраживања, дају одговори на различита значења (политичка, економска, војна, културна и друга) војностратегijsких промена међународних односа. Међутим, примену историјске методе, без обзира на њен значај у друштвеним наукама, прате бројна ограничења. Зато се добијени подаци обавезно допуњују и компарирају с резултатима посматрања и проучавања актуелних војностратегijsких промена међународних односа.

Методe анализe и синтезе

Метода анализе веома је значајна у истраживању војностратегijsких промена међународних односа. У истраживању се могу користити све врсте анализе – структурална, функционална, генетичка и узрочна, односно квалитативна и квантитативна анализа.

Структуралном анализом чинилаца може се доћи до података о организацијским и другим самосталним целинама и њиховим везама и односима. Тако се, на пример, структуралном анализом могу добити подаци о чиниоцима стратегијских промена на општем (међународном) плану, у одређеним регионима и у појединим државама. На микроплану структурална анализа може успешно да се користи за истраживање

¹³ Под тумачењем првобитног смисла подразумева се дефинисање оквира времена у којем се догађај десио уз елиминацију одраза (утицаја) садашњих услова и личног става истраживача. Аутентичност се проверава успоставом извора у његов првобитни облик и утврђивањем његовог порекла, аутора и времена настанка. Пре утврђивања истинитости сагледавају се опште карактеристике времена, места и окружења настанка извора, могући утицаји на пренаглашавање или умањење значаја и степен друштвене видљивости реалног садржаја догађаја. Након тога се утврђује истинитост извора по деловима и у целини (Група аутора, *Основи методологије ратне вештине, методе истраживања* (скрипта), ЦДВВШ, Београд, 1984, стр. 99–100).

организациско-формацијске структуре јединица, борбених распореда, могућег груписања снага, и слично. Детаљна структурална анализа омогућава прикупљање квантитативних података који се успешно могу користити за факторску и мултиваријантну анализу.

Функционалном анализом могу да се добију подаци значајни за закључивање о везама и односима између чинилаца војностратегиских промена у свету и њиховом утицају на војностратегиска решења у другим регионима и државама. Анализа је посебно погодна за истраживање процеса борбених дејстава на стратегиском, оперативном и тактичком нивоу и њихове међузависности.

Генетичком анализом може се доћи до сазнања о настанку, развоју и евентуалном престанку појединих чинилаца војностратегиских промена у међународним односима и њиховом утицају на војностратегиска решења код нас. Она је у непосредној вези са компаративном и узрочном анализом.

Узрочном анализом се добијају подаци о узрочно-последичним односима између чинилаца војностратегиских промена на макроплану и микроплану и о њиховом утицају на војностратегиска решења код нас. Коректном применом те методе могу да се из одређених услова издвоје доминантни чиниоци који узрокују одређене појаве, као своје последице, а затим да се предложи решења која доприносе повећању ефикасности одбране земље. Узрочна анализа је у методолошкој литератури код нас веома добро теоријски обрађена. Развијена је и посебна група метода узрока (у литератури познатија под називом Милови канони), а интензивно се развијају и друге методе.¹⁴

Од новијих метода најинтензивније се развијају методе мултиваријантне анализе. Оне су саставни део метода узрока, али су, истовремено, и саставни део математичке статистике. Зато се у литератури најчешће дефинишу као скуп статистичких метода за симултано анализирање вишедимензионалних мерења добијених за сваку јединицу посматрања из скупа објеката који се истражују. Њихова примена је условљена идентификацијом променљивих и квантификацијом степена зависности и међузависности. То је основно ограничење у примени метода за истраживање веома сложених проблема војностратегиских промена међународних односа.¹⁵

У међународним односима постоје бројни елементи преко којих могу да се сагледају нивои и облици међузависности и њихов утицај на војностратегиске промене и војностратегиска решења. То је, пре свега, међународна подела рада (изражена у квантитативном облику преко робне и друге размене, производне кооперације и интеграције, трансфера технологије, и слично), затим војностратегиска повезаност (војни савези, производња и размена наоружања и опреме, школовање

¹⁴ Детаљније о узрочној анализи у: В. Милић, *Социолошки метод*, друго допуњено издање, „Нолит“, Београд, 1978, стр. 714–741.

¹⁵ Детаљније о мултиваријационој анализи у: Ј. Ковачевић, *Мултиваријациона анализа*, Универзитет у Београду, Економски факултет, Београд, 1994.

кадра, учешће у заједничким вежбама и маневрима, и слично), идеолошке везе и разлике и други облици сарадње који могу да се квантифицију. Квантификацијом тих елемената могу да се сагледају везе и односи, а посредно и смер и интензитет војностратегијских промена. Према *карактеристикама података* који се сакупљају, анализа може да буде квалитативна и квантитативна.

Квалитативна или нефреквенцијска анализа одговара на питања шта и како је нешто речено. Користи се за откривање значења кључних речи које су употребљене у тексту који се анализира.¹⁶ То подразумева комплексно сагледавање исказа – од односа комуникатора и публике, преко околности у којој се говори (пише) и контекста друштвеног понашања у оквиру којег се говори (пише), до језичке и логичке структуре исказа. Наиме тек када се исказ сагледа у тоталитету могуће је доћи до сазнања која ће имати употребну вредност у процесу истраживања.

Квантитативна или фреквенцијска (статистичка) анализа одговара на питање шта, како и колико пута је нешто речено. Њена примена подразумева прикупљање квантитативних података. Они се прикупљају из анализираних поруке онако како су (у тој поруци) приказани (ако је податак квантитативног карактера), или квантификацијом (ако је податак квалитативног карактера). Подаци се, затим, статистички обрађују, анализирају и исказују као квантитативни показатељи. Основни недостатак методе квантитативне анализе јесте то што постоје бројне променљиве које не могу да се мере. Може, на пример, да се исказе моћ војске једне државе бројем војника и система оружја (пушке, топови, тенкови, авиони итд.) и неким елементима ватрених могућности. Међутим, морал војника и народа и спремност на жртве за одређене идеје, идеале, ставове и слично не могу се прецизно квантитативно исказати.

Дијалектичка синтеза је логички наставак анализе. Анализа је почетни, а синтеза завршни процес сазнања. Анализом се целина рашчлањује на делове, а синтезом се ти делови склапају у целину. Помоћу синтезе се војностратегијске промене међународних односа, као целина, лакше схватају и објашњавају.

Комплексном дијалектичком аналитичко-синтетичком методом обезбеђује се дијалектички приступ суштини војностратегијских промена међународних односа. Под тим приступом подразумева се сагледавање интереса крупног капитала из којих произилази политика у међународним односима, а из те политике произилазе војностратегијске промене. Та тријада: економија (крупни капитал) – међународна политика – војна стратегија, може да се објасни само дијалектичком аналитичко-синтетичком и другим логичким методама. Дакле, анализа и синтеза нису довољне за истраживање војностратегијских промена

¹⁶ Мисли се, пре свега, на речи чије значење не може прецизно да се квантификује и исказе као квантитативни симбол. Такве су, на пример, речи које означавају елементе сарадње, разумевања, солидарности, сукоба, силе, моћи, морала, просперитета, забринутости итд.

међународних односа. Оне се користе са свим другим методама, а нарочито с методама индукције и дедукције као основним логичким методама закључивања о деловима, односно о целини војностратегијских промена међународних односа.

Метода анализе садржаја

Анализа садржаја основна је метода за прикупљање података.¹⁷ Њен интензивни развој започет је током Другог светског рата, када је успешно коришћена за анализу саопштења преко средстава јавног информисања и прикупљања података о непријатељу, нарочито о његовој јачини, распореду, намерама, могућностима, моралу и логистици. Захваљујући томе прикупљени су значајни подаци о новим врстама оружја, односима између савезника сила Осовине и други. На развој методе (нарочито методе квантитативне анализе) значајно је утицала појава електронских рачунара, као основних средстава за интензивнију примену математичке статистике, метода операционих истраживања и аутоматске обраде података у истраживању. Дакле, успешна примена рачунара подразумева довољно поузданих квантитативних података, а до њих се најлакше може доћи применом емпиријских метода уопште и, посебно, методе анализе садржаја, која обухвата различите елементе и аспекте.

Анализирати се могу бројни материјали, као што су: резолуција и друга документа Савета безбедности Уједињених нација; документа о одлукама државника, влада и представника дипломатије; документа о разговорима државника и представника војске; изјаве представника војске; документа о вежбама јединица и команди, дислокацијама снага, организацијско-формацијским решењима и наоружању и опреми; пропаганда; документа поверљивог карактера и материјали јавног карактера (стручна и научна документа, штампа, записи на магнетним тракама и дисковима, пропагандни материјали, и слично).

У резолуцијама и другим документима Савета безбедности и Конференције уједињених нација могу се непосредно анализирати решења, поруке и субјекти (државе, групе и појединци) којима су те поруке упућене. Посредно се могу прикупити подаци и о односу снага у међународној заједници, стварању блокова, савеза и коалиција, непосредним војним активностима, и слично.

У документима о одлукама државника, влада, представника дипломатије, парламената и руководства разних политичких партија могу да се прикупе подаци о ставовима одређене земље или групе земаља у вези с питањима војне природе, стратегијским решењима и евентуал-

¹⁷ Детаљније о методи анализе садржаја: Група аутора, *Методологија ратне вештине*, Секција за штампање и умножавање ЦВШ ВЈ, Београд, 1996, стр. 176–185; С. Милосављевић, *Истраживање политичких појава*, Институт за политичке студије, Београд, 1980, стр. 212–226; В. Димитријевић, Р. Стојановић, *исто*, стр. 60–63.

ном утицају тих решења на друге земље. Све те одлуке и изјаве немају исти значај за комплексну анализу, па је у истраживању веома важно да се сагледају ставови гарнитуре на власти, али и опозиције и других партија и удружења. Наведени ставови се истовремено могу доводити у везу с историјским догађајима ради компарације, квантификације, обраде на електронском рачунару и извођења завршне – логичке анализе.

Документа о разговорима државника и представника војске су значајна за сагледавање односа између њихових земаља. Посебно су значајна документа која се односе на војностратегијска решења и сарадњу у војној области уопште. Међутим, због сложености међународних односа, тренутног односа снага, улоге и значаја појединих држава у међународној политици и слично, та документа су обично поверљивог карактера и нису доступна за анализу. Документа која се презентују јавности не садрже конкретна решења (право стање), већ само део онога о чему је разговарано или преговарано. Дакле, анализу наведених докумената прате озбиљне потешкоће, али постоји могућност да се, на основу званичних изјава и неформалних разговора у току обедовања, шетњи, лова, риболова и других активности, уочи суштина проблема.

Изјаве представника војске поводом разних догађаја и јубилеја, затим у скупштинама и на јавним скуповима, у штампи и другим средствима јавног информисања веома су значајни извори података за анализу војностратегијских решења међународних односа и њиховог утицаја на војностратегијска решења код нас. Подаци прикупљени на тај начин обавезно подлежу вишеструкој провери зато што се већина тих изјава користи у пропагандне сврхе – најчешће ради демонстрације силе, претње агресијом или овраћања од агресије.

Документа о вежбама јединица и команди, дислокацијама снага, организацијско-формацијским решењима и наоружању и опреми садрже најзначајније податке о војностратегијским решењима одређене земље или групе земаља и њиховом утицају на војностратегијска решења код нас. Нарочито су значајни подаци о снагама које би могле да се ангажују на нашем простору и повезаност одређених активности снага с политиком дотичне земље, односно групе земаља.

Документа о дејствима јединица у рату садрже најзначајније податке о борбеним дејствима и оружаном борби у целини. Међутим, њихово проучавање подлеже вишеструкој провери због тога што постоји основана сумња у истинитост података. Наиме, током историје свака страна у сукобу настојала је да умањи сопствене губитке и повећа резултате и обрнуто.

Пропаганда, као веома значајно средство у међународној политици и војној организацији у миру и рату, нужно се намеће као предмет детаљне анализе. Њеним проучавањем могу да се добију подаци значајни за прогнозирање развоја војске и дугорочна војностратегијска решења, али и подаци који су резултат дневне политике. Подаци из пропагандних материјала могу да буду лажни и истинити. Лажни подаци се обично непосредно и отворено приказују у пропагандним материјалима ради обмањивања, слабљења морала и дезорганизације јединица и станов-

ништва противничке стране. Истинити подаци су најчешће прикривени у оквиру поруке и до њих се теже долази. С друге стране, они су значајнији зато што указују на стварне намере и могућности противника. Зато су у току анализе пропагандних материјала потребни опрез и проициљивост. Подаци из пропагандних материјала обично имају употребну вредност само када се уклапају у целину података прикупљених другим методама.

Документа поверљивог карактера, у принципу, садрже валидне податке, али за њихово проучавање су везана два важна ограничења. Прво се односи на чињеницу да се та документа добро чувају и да се до њих веома тешко долази. Друго ограничење се односи на оригиналност документа. Наиме, постоји могућност да део поверљивих докумената садржи лажне податке, који се намерно пласирају ради обмањивања противничке стране, откривања шпијуна итд. Зато је приликом проучавања тих докумената потребна вишеструка провера (више извора, уклапање у целину одређеног процеса, и слично) и компарација са подацима који су прикупљени другим методама.

Материјали јавног карактера могу да буду веома значајан извор података о војностратегичким променама међународних односа. Анализирати се могу садржаји из скоро свих области људске делатности стручног, научног и другог карактера. Нарочито су интересантни материјали о војногеографским карактеристикама простора (рељеф, метеоролошки и климатски услови, хидрографија, проходност и комуникативност, становништво, привреда, значајнији вештачки објекти, и слично). Они су погодни за средњорочна и дугорочна прогнозирања, али се у компарацији са другим подацима, нарочито оним који се објављују путем штампи, на радију и телевизији, и слично, могу користити за оцену актуелних догађаја и за краткорочна предвиђања.

Већина података о војностратегичким променама такође може да се сакупи из писаних и других материјала који се објављују у штампи, на радију и телевизији и у другим средствима комуникације, али у томе постоје два ограничења. Прво се односи на потребу за ангажовањем бројних истраживача и сарадника јер се подаци интересантни за војностратегичке промене не објављују на једном месту, већ у бројним различитим изворима информација, у различитим областима људске делатности и на различитим светским језицима. Због селекције тих извора и садржаја, њихове анализе и закључивања неопходно је свакодневно ангажовање бројних научних радника – добрих познавалаца предмета истраживања, начина прикупљања и анализе података и макар једног светског језика. Друго ограничење односи се на потешкоће у утврђивању истинитости података, јер се иза различитих извора информација налазе различите државне, страначке и друге организације с различитом (често и супротном) политичком оријентацијом. Оне садржаје у тим изворима не заснивају на научним чињеницама, већ их, најчешће, прилагођавају својим циљевима ради придобијања јавног мњења, повећања броја чланова и победе на изборима. Због тога се

често исти догађај, у различитим изворима информација, различито, чак и супротно тумачи, па се намеће потреба за анализом што већег броја извора информација, компарацијом добијених података и непристрасним закључивањем.¹⁸

Закључак

Војностратегијске промене међународних односа веома су значајан, сложен, недовољно истражен, динамичан, хијерархичан, актуелан и заштићен предмет истраживања, па су за њега заинтересовани научни радници различитог профила. Без обзира на наведене потешкоће, војностратегијске промене међународних односа могу и морају да се истражују. Могу да се истражују применом комплекса познатих и признатих научних метода које се користе у истраживању, а нарочито метода које су наведене у чланку. Морају се истраживати због тога што те промене утичу на све области друштвеног живота, нарочито на политику, дипломатију, економију, морал, културу и уопште на слободу и просперитет народа.

Истраживање војностратегијских промена међународних односа, као и сва друга истраживања прогностичког карактера, прате бројне потешкоће. Зато се једном направљена прогноза не може схватити као сигурна и непромењива категорија. Она се свакодневно мора проверавати и „корак по корак“ модификовати према промени услова, односно улазних података. У односу на те модификације предузимају се и практичне активности субјеката из свих области друштвеног живота. Тако се спречава изненађење, рационално ангажују ресурси и обезбеђује стабилан развој друштва.

Литература:

1. Г. А. Гили, *Како се истражује* (водич у друштвеним истраживањима), ГЗХ, Загреб, 1974.
2. В. Дурант, *Огњишта мудрости, Смотра људског живота и људске судбине*, „Душка“, „Прометеј“, Београд, 1991.
3. С. Милосављевић, *Истраживање политичких појава*, Институт за политичке студије, Београд, 1980.
4. Н. Милошевић, *Пројектовање истраживања у ратној вештини*, ВИНЦ, Београд, 1989.
5. С. Новаковић, *Хипотезе и сазнање*, „Нолит“, Београд, 1984.
6. К. Попер, *Логика научног открића*, „Нолит“, Београд, 1981.
7. Б. Шешић, *Општа методологија*, „Научна књига“, Београд, 1974.
8. Б. Шешић, *Основи методологије друштвених наука*, „Научна књига“, Београд, 1974.

¹⁸ За истраживача је важан сваки податак, без обзира на ауторитет издавача и озбиљност извора. Логично је да се претпостави да се у озбиљнијим изворима могу добити истинити подаци, али је у пракси било и обрнутих ситуација. Тако се, на пример, први подаци о распаду СФРЈ нису појавили у „Комунисту“ или неком другом државном гласилу, већ у „Младини“, „Павлихи“, „Језу“ и телевизијским емисијама типа „Топ листа надреалиста“.

Др Милан Мијалковски, пуковник

Синтагма „међународни тероризам“ је у веома широкој употреби. Многи аутори под њом подразумевају терористичке акте у које је уплетено више држава, који прелазе границе две и више држава или који се изводе као напад на међународно добро.

Аутор заступа став да тероризам треба првенствено одређивати према носиоцима, на основу тога, доказује постојање две врсте терористичких субјеката: један је држава а други недржавни субјекат.

Уважавајући чињеницу да је међународна заједница оличена у Организацији уједињених нација, аутор указује на то да се светска организација не експонира као терористички субјекат, па одбацује могућност постојања „међународног тероризма“. Међутим, аргументовано указује на покушаје држава хегемона да своје агресорске активности против суверених држава прикажу као вољу међународне заједнице и закључује да је такав преседан велика опасност по светски мир.

Увод

О тероризму се одувек, а посебно у садашње време, много говори и пише. Иако се под тероризмом подразумева организовано насиље у политичке сврхе којим покушава да се застраши и сломи отпор онога против кога се примењује, у науци не постоји општеприхваћена дефиниција тог појма. За то постоје бројни разлози. Несумњиво, основни разлог је превиђање суштине процеса тероризма чију осовину чине два субјекта – носилац и жртва. Уместо доследног уважавања тог критеријума у дефинисању тероризма, у пракси се подједнако уважавају остали елементи – мотив, облици испољавања, место извођења, последице, и други.

Последице неселективног обухвата структурних елемената појма тероризма, између осталог, огледају се у наглашеној употреби термина „међународни тероризам“. Критичка анализа тог појма указује на његову неодрживост. Реч је о томе да није регистрован ниједан терористички акт који је припремила и извела међународна заједница. С друге стране, евидентни су бројни најбезобзирнији покушаји држава хегемона да своје терористичке активности против суверених држава, ради њиховог поробљавања, прикажу као вољу међународне заједнице. Дакле,

део међународне заједнице (поједине државе или савез држава) толико је бескрупулозан да своје агресорске операције приписује целокупној међународној заједници.

Класификација тероризма

У стручној и другој литератури постоје бројне и разноврсне поделе и класификације тероризма. Класификација тероризма је изведена на основу уважавања различитих критеријума – носиоца, жртве, циљева, простора, начина испољавања, употребљених средстава итд. Према томе, аутори су изведене класификације тероризма означили као врсте, видове, облике или категорије, при чему су користили и многе синтагме, што отежава сагледавање суштине како тероризма уопште тако и појединих његових врста.

У *Политичкој енциклопедији* терор је разврстан на унутрашњи, међународни и индивидуални терор.¹ Државни тероризам је један од начина вођења специјалног рата једне државе против друге. Тероризам може да буде међународни и унутрашњи,² и то је једна од основних подела тероризма. Уобичајени су следећи видови тероризма: држава против државе, држава против недржавног субјекта, недржавни субјекат против државе и недржавни субјекат против других недржавних субјеката. Најупечатљивије врсте тероризма, које се у последње време најчешће и испољавају јесу: националистички, религиозни, превратнички или идеолошки и емигрантски тероризам.³ Могуће је идентификовати три категорије политичког тероризма – револуционарни, предреволуционарни и репресивни тероризам.⁴ Такође, тероризам може да се подели на револуционарни, подреволуционарни и државни тероризам.⁵ У последње време најчешће се испољавају следеће врсте тероризма: националистички, религиозни, избеглички и револуционарни.⁶ Условно речено, постоје пет основних врста тероризма: емигрантски, сепаратистичко-националистички, тероризам национално-револуционарних герилских покрета, фанатично-религиозни и тзв. међународно-револуционарни тероризам.⁷ Савремени облици испољавања тероризма су међународни и унутрашњи тероризам,⁸ а постоји и разврставање тероризма на политички, градски, сеоски, левичарски, десни итд.

¹ *Политичка енциклопедија*, „Савремена администрација“, Београд, 1975, стр. 1079.

² *Војни лексикон*, ВИЗ, Београд, 1981, стр. 622.

³ Др Љубомир С. Стајић – Чедомир Гилановић, *Основи безбедности*, „Космос“, Београд, 1994, стр. 239–241.

⁴ Paul Wilkinson, *Political Terrorism*, Лондон, 1974.

⁵ Richard Shultz, *Concept of terrorism*, Political Terrorism, New York, 1978.

⁶ Сретен Ковачевић, *Тероризам и Југославија*, „Аркаде принт“, Београд, 1992, стр. 25–26.

⁷ Др Милан Пашански, *Савремене камиказе*, НИРО „Књижевне новине“, Београд, 1987, стр. 71–72.

⁸ Др Радослав Гађиновић, *Савремени тероризам*, „Графомарк“, Београд, 1998, стр. 49.

Несумњиво, потешкоће које су везане за дефинисање појма тероризам утицале су на тако конфузну класификацију тог суровог облика насиља. Прихватљив приступ за превазилажење такве контрадикторности у разврставању тероризма јесте да се првенствено узме у обзир чињеница да појаву тероризма условљавају објективни и субјективни чиниоци. Објективни чиниоци су карактер друштвених односа унутар држава и односи међу државама, који су често противуречни и сукобљени у блажој или оштријој форми. Међутим, пресудни су субјективни чиниоци, а то су носиоци тероризма. Реч је о томе да су многи терористички субјекти (државе или недржавни субјекти) могли да објективно спорно политичко питање решавају неоружаним методама борбе, али су се руковођени проценом да се актуелно стање може најбрже или најцелисходније променити насиљем, определили за тероризам. Осим фанатично мотивисане намере, на такву њихову одлуку утицао је ниво организованости, опремљености и оспособљености за примену насиља. С обзиром на ту основну чињеницу, приликом дефинисања и класификације тероризма треба поћи од тога да је тероризам оно што чини његов носилац, а то су: мотив који га покреће, пројектовани циљ ради чијег постизања примењује насиље, прилагођавање своје организације за агресивно деловање, стратегија коју примењује и средства која користи.

Анализа друштвеног статуса терористичког субјекта показује да он примењује тероризам да би сачувао власт или да би свргнуо актуелну власт. Према мишљењу Војина Димитријевића, терор власти је „терор одозго“ или „државни терор“, док се за терор против власти каже да је „индивидуални терор“, „терор одоздо“ или једноставно „тероризам“. Он закључује да је „терор по правилу акција оних који поседују и законодавну власт, док су индивидуални терористи несuverене особе, приватна лица, на други начин подвргнути неком правном поретку“.⁹ На основу наведених чињеница могуће је идентификовати два терористичка субјекта – државу и недржавни субјекат.

Држава хегемон, начелно, примењује тероризам против друге државе или против својих грађана који јесу или процењује да су јој политички противници. То може да чини аутономно, као чланица савеза држава, без или уз подршку дела међународне заједнице, али никада уз одобравање целокупне међународне заједнице. Држава за обе варијанте примене тероризма користи одговарајуће снаге, прецизно бира жртву над којом примењује насиље, место, време и начин како ће је напасти. При томе, увек процењује да ће изведеним актом(има) насиља изазвати највећи страх код посредних жртава напада ради постизања крајњег циља. Сличну стратегију тероризма примењује недржавни терористички субјекат. Наравно, његове могућности су много мање него државе терористе. Међутим, у случајевима када је недржавни терористички субјекат у држави жртви елеменат борбеног распореда државе агресора,

⁹ Др Војин Димитријевић, *Страховлада*, ИРО „Рад“, Београд, 1985, стр. 110–111.

ситуација је сасвим другачија. Наиме, уз свестрану инострану помоћ нарастају апетити недржавног терористичког субјекта до нивоа да је у стању да постигне крајњи циљ.

Такозвани међународни тероризам

У социологији се под појмом *заједница* подразумева постојање вредности и интереса који су заједнички свим припадницима заједнице, односно одређени степен оданости чланова заједнице. Иако се синтагма *међународна заједница* свакодневно користи, очигледна је његова неодређеност, првенствено с аспекта ко су њени припадници (чланови). Према међународном праву, државе су најзначајнији (искључиви) чланови међународне заједнице, а само постојање међународног права сведочи о заједничким вредностима и интересима.¹⁰ С обзиром на то да су државе чланице ОУН, а не коалиције држава (на пример, Северноатлантски савез) или регионалне организације (на пример, ОЕБС), исправно је сматрати да државе чине међународну заједницу. Заједничке вредности и интереси међународне заједнице конкретизовани су у Повељи Уједињених нација,¹¹ али тероризам није одређен као међународна вредност или интерес, већ се изричито забрањују употреба силе и претње силом. Та чињеница указује на вештачко протежирање појма „међународни тероризам“.

На основу наведеног, закључак је једноставан и јасан – међународна заједница се не појављује у улози терористичког субјекта, односно њеним кодексом деловања тероризам није обухваћен као метод за остваривање пројектованих циљева, што је случај с државама хегемонима или појединим недржавним субјектима. С обзиром на ту чињеницу, устаљену синтагму *међународни тероризам* треба комплексно сагледати. Наиме, атрибутом „међународни“ жели да се прикаже да ОУН користи тероризам, што она, свакако, не чини. Доказе за функционисање такве „светске терористичке државе и владе“ нико до сада није навео. Међутим, чињеница је да су државе хегемони (поједине чланице НАТО-а) придале врхунски значај тероризму у покушају да поробе свет. То своје настојање означавају као демократски процес ради успостав-

¹⁰ „Круг држава између којих је... могуће изграђивање правних норми међународног права назива се међународна заједница“ (J. Andrassy, *Међународно право*, „Школска књига“, Загреб, 1971, стр. 3).

¹¹ У члану 1 Повеље формулисана су четири основна циља ОУН: очување међународног мира и безбедности, развијање пријатељских односа међу народима на равноправној основи, остваривање међународне сарадње у интересу свих људи без обзира на расу, пол, језик и веру и обавезивање свих чланица ОУН да усклађују своје деловање ради постизања тих заједничких циљева. У члану 2 Повеље каже се да ће се ради постизања циљева наведених у члану 1 Организација и њени чланови у свом међународном деловању придржавати следећих седам принципа: 1) принципа суверене једнакости свих чланица ОУН; 2) принципа савесног испуњавања обавеза преузетих у сагласности с Повељом; 3) принципа решавања међународних спорова мирним средствима; 4) принципа удржавања од употребе силе или претње силом; 5) принципа обавезе пружања помоћи ОУН у остваривању њених задатака; 6) принципа универзалности, и 7) принципа немешања у унутрашње послове државе.

љања „новог светског поретка“. Забрињава то што тај агресорски савез упорно покушава да своје терористичке активности против суверених држава прикаже као изнуђене и да иза њих, наводно, стоји „међународна заједница“.

Преглед дефиниција појма „међународни тероризам“ показује да су приликом његовог одређивања првенствено уважени критеријум простора (место извођења насиља) и објекат (мета) напада, а кључни елемент (терористички субјекат) прилично је конфузно обрађен. Њихов основни недостатак је то што се у евидентном односу те сложене појаве: носилац – жртва – посматрачи – ефекти, на изврстан начин замагљује улога носилаца. Будући да је носилац тероризма држава или недржавни субјекат који га примењује ради постизања конкретних циља, а не ОУН, могуће је увидети обим штетности те мањкавости у одређењу тзв. међународног тероризма. У ствари, то аргументовано указује на неодрживост означавања аутономног тероризма држава хегемона, или у дослуху с терористичким недржавним субјектима из државе жртве, против суверених држава као насиље међународне заједнице. Превиђање те битне чињенице вешто злоупотребљавају државе хегемони како би прикриве свој агресорски поход, јер им је добро познато да је идентификација актера у „међународном насиљу“ скопчана с великим потешкоћама, уз реалну могућност да целат буде проглашен невиним, а жртва окривљена за насиље.

Према Војину Димитријевићу, тероризам добија међународни карактер из два основна разлога. Први разлог је то што се самим терористичким актом у догађаје уплиће више држава, а други то што нападнуто добро ужива међународну заштиту. Први је „тероризам са страним елементом а други тероризам међународног значаја“.¹² Без обзира на статус терористичког субјекта (идентификује појединца и групу или државу), елементи иностраности уносе се у терористички акт чим он, на било који начин, превазиђе границе једне државе или је нападнута вредност коју штити међународно право. Међутим, објашњавајући улогу државе као терористе Димитријевић закључује да је влада стварни налогодавац тероризма против друге државе или против својих политичких противника. Она као непосредне извршиоце ангажује државне органе и снаге или грађане државе жртве који због унутрашње политике терористички делују против своје владе. Те чињенице показују да не може бити говора о међународном, већ о државном тероризму, односно о својеврсној терористичкој агесији.

Сличну методологију у одређењу „међународног тероризма“ користи и Милан Пашански. Према њему, међународни тероризам настаје када је терористички акт изведен над вредношћу која ужива међународну заштиту, или увлачењем у терористички чин добара или грађана других земаља.¹³ Аутор је такође уважао критеријум простора, али је

¹² Др Војин Димитријевић, *Савремени облици тероризма*, „Архив за правне и друштвене науке“, Београд, 1980, стр. 21–25.

¹³ Др Милан Пашански, *исто*, стр. 8.

занемарио критеријум с аспекта носилаца. У ствари, његови ставови у вези са статусом извршилаца јасно показују да не постоји међународни тероризам.¹⁴

Уочивши да није установљена опште прихватљива дефиниција за међународни тероризам, Радослав Гађиновић га је дефинисао на следећи начин: „Међународни тероризам представља скуп међународним правом забрањених активности усмерених према појединцима, групи, држави и њеним институцијама и добрима (авиони, бродови, амбасаде и сл.) које изводе терористи појединци, терористичке организације или држава ради остваривања њихових циљева, нарушавајући тиме стабилност те државе, њеног политичког система, односно међународне заједнице, као и кршење конвенција о заштити људских права и слобода“.¹⁵ Очигледно, аутор је узео у обзир критеријум нелегитимности тероризма, који важи за све облике тероризма. На другој страни, с аспекта носилаца тероризма евидентно је да су то недржавни субјекти или државе, а не међународна заједница, што потврђује гледиште о непостојању међународног тероризма. Међутим, аутор је превидео да терористички субјекти које је навео нису међународни (ОУН није у вези са њима), и зато је неуверљив његов покушај да образложи карактеристике „међународног тероризма“ које је сврстао у више група: организованост, тајност у планирању и извођењу акција, висока стручност и специјализација кадра, симболичка примена у односу на остале облике насиља и непредвидивост терористичких акција.¹⁶

У вези с „међународним тероризмом“ значајан је и став аутора књиге *Тероризмом у нови светски поредак*:¹⁷ „Све анализе и показатељи указују на то да је кваликатив ‘међународни тероризам’ производ америчке администрације из периода између 60-тих и 70-тих година. Зато се и поставља питање да ли је прихватљив као главна карактеристика савременог тероризма. Мислимо да није, најмање из два разлога: први, атрибут ‘међународни’ асоцира на тероризам као јединствену појаву у савременим међународним односима, што он, свакако, није. Познато је да се сви данашњи тероризми не могу подводити под исту квалификацију, нити мерити истим мерилима, немају исте узроке, не носе их исте снаге, а ни циљеви им нису јединствени; други, овакав атрибут асоцира на јединствено руководство које диригује целокупним ‘међународним’ тероризмом.

¹⁴ „Под статусом терориста подразумевамо њихову зависност или аутономност у односу на државне органе земље, која је на неки начин, инволвирана терористичким актом. На основу овако прихваћеног статуса терориста могуће је разликовати два основна вида међународног тероризма: међудржавни или државни тероризам и транснационални тероризам, кога спроводе аутономне недржавне групе или појединци у настојању да реализују одређене политичке циљеве. Транснационални тероризам се испољава на три начина: сепаратистичко-националистички, фанатичко-религиозни и тзв. међународно-револуционарни“ (исто, стр. 9–10).

¹⁵ Радослав Ђ. Гађиновић, исто, стр. 54.

¹⁶ Исто, стр. 54–55.

¹⁷ Душан Вилић, др Бошко Тодоровић, *Тероризмом у нови светски поредак*, „Графомарк“, Београд, 1999, стр. 49.

„Доказе за постојање таквог наднационалног 'међународног' руководства нико до сада није изнео. Једино се зна да је америчка стратегија сукоба ниског интензитета укључила тероризам у своја империјална освајања, да га организује на свим оним тачкама где су њени циљеви у питању“.

Тероризам је Резолуцијом бр. 3314 Генералне скупштине ОУН, 14. децембра 1974, одређен као врста агресије. У Резолуцији су таксативно наведени акти агресије,¹⁸ а агресијом се сматра и „упућивање од стране или у име једне државе оружаних банди, група, нерегуларних војника или најамника, који против друге државе врше акте оружане силе тако озбиљно да се изједначавају са претходно побројаним активностима, или њено значајно учешће у томе“. Такво квалификовање тероризма (агресијом) резултат је распрострањене праксе држава хегемона да, посредством тероризма, супротно циљевима и принципима Повеље ОУН,¹⁹ покушавају да остваре своје агресорске циљеве.

С обзиром на наведене чињенице, очигледно је да државе хегемони смишљено покушавају да под видом „међународног тероризма“ изводе оружану насиље против суверених држава. Оптималан услов за извођење такве специфичне (терористичке) агресије, која није „међународни тероризам“, како је неосновано означавају у теорији, јесте свеобухватна спрега између државе агресора и невладиног терористичког субјекта у држави објекту агресије. Начелно, њихово савезништво се огледа у следећем: држава агресор пружа несобичну обавештајну, дипломатско-политичку, медијску, војноструктуру, финансијску, материјалну, оружану и друге врсте помоћи невладином терористичком субјекту у држави жртви напада ради спровођења физичког насиља против матичне владе како би постигао крајњи циљ. Уколико, упркос томе, терористичка агресија крене у нежељеном правцу, зависно од процене одбрамбене моћи државе жртве, да би спровела свој план до краја држава агресор се опредељује за једну од следећих варијаната: ангажовањем властитих оружаних снага изводи војну агресију,²⁰ наставља да пружа разне врсте помоћи невладином терористичком субјекту²¹ или потпуно обуставља агресију.

¹⁸ „Инвазија или напад оружаних снага једне државе на територији друге државе..., бомбардовање територије једне државе..., блокада лука или обала..., напад копнених снага једне државе... итд.“ *General Assembly – „Twenty-ninth Session, 3314“*, Definition of Aggression, стр. 142.

¹⁹ Декларацијом бр. 2131, од 21. децембра 1965. Генерална скупштина ОУН, између осталог, наложила је државама: „Ниједна држава неће организовати, помагати, подстицати, финансирати, подстрекавати или толерисати субверзивне, *терористичке* или оружане активности усмерене на насилно свргавање режима друге државе или мешање у грађански сукоб у другој држави“.

²⁰ Проценивши да терористичке банде албанских терориста на Косову и Метохији немају никаквих изгледа да принуде СРЈ да се повинује њиховим захтевима, званичници НАТО-а донели су одлуку да изведу агресију на СР Југославију. За време агресије, од 24. марта до 10. јуна 1999, НАТО је пружао снажну ваздухопловну подршку албанским терористима.

²¹ На састанку ОЕБС-а (18. и 19. новембра 1999) у Истамбулу Русија је одлучно одбацила захтев чланица НАТО-а да се у Чеченији размести посматрачка мисија ОЕБС-а, која би посредовала у сукобу између чеченских терориста и Русије. У ту сврху, председавајући ОЕБС-а Кнут Волебек посетио је Москву

Колико држава и недржавних терористичких субјеката може да буде умешано у терористички акт који с аспекта простора на којем се одвија има обележја „међународног тероризма“, а у суштини је само једно у низу дејстава терористичке агресије држава хегемона показатељом на примеру неколико карактеристичних случајева.

А) У периоду од 16. до 19. јула 1998. граничари Војске Југославије (ВЈ) осујетили су шест покушаја терористичких група албанских сепаратиста са Косова и Метохије да илегално, а после откривања и насилно, уђу из Албаније у СР Југославију. Групе су имале око 1.000 терориста (Албанци са Косова и Метохије и страни плаћеници из Саудијске Арабије, Јемена, Албаније, Македоније и других земаља), а пробој југословенско-албанске границе покушале су у зони одговорности караула ВЈ „Беравица“ и „Кошаре“, општина Ђаковица. Граничари ВЈ, приликом спречавања њиховог убацивања у земљу неутралисали су више од 200 терориста, међу којима је било и двадесетак муџахедина из појединих арапских земаља. Заплењено је осам минобацача калибра 60 и 82 mm, два бестрајна топа, четири ручна бацача, два противавионска митраљеза 12,7 mm, 210 пушака, 21 митраљез, 62 mine за ручни бацач 40 mm, 594 комада ручних одбрамбених бомби, 127.000 метака разних калибара за пушке и друга убојна средства.

Извајама ухапшених терориста и документима пронађеним код погинулих терориста потврђена су сазнања о томе да су Албанија и многе западноевропске земље вишеструко ангажоване у припремању те терористичке формације. Вођа терористичке „интернационалне“ банде, јачине око 300 терориста, која је разбијена у рејону карауле „Беравица“ био је Алија Рабити, из села Црнолице код Прешева. У његовом дневнику је, између осталог, записано да је двадесетак муџахедина регрутовано у Немачкој, а потом пребачено у Албанију.²²

Окупљеним терористима у Тропоји, на северу Албаније, власти Албаније су организовале седмодневну обуку и за време промотивне смотре (17. јула у 15 часова) изразиле захвалност што ће својим упадом у СРЈ повратити снагу малаксалим терористичким бандама албанских сепаратиста на Косову и Метохији. Због тога су их разврстали у групе јачине од 15 до 80 бандита и свакој од њих одредили место деловања

30. новембра 1999, али је посета била неуспешна. Убрзо потом (3. децембра 1999) Савет НАТО-а издао је саопштење којим је осудио Русију због „прекомерне употребе силе“ у Чеченији.

²² „У Минхену код извесног Баба Хаџи, преузео сам 3. јула у 22 сата муџахедине, укрцао их у седам возила и кренуо према Барију у Италији. Из луке Бари бродом смо се пребацили до Драча у Албанији. За прелазак преко италијанско-албанске луке биле су довољне возачке дозволе издате у Немачкој. Из Драча, веза под псеудонимом Хаџ Бабај, одвео нас је у село Гољем недалеко од луке. Ту нас је чекало 50-так припадника 'ОВК'. Одатле су нас пребацили у Тирану, где су нас припремали два дана и потом смо отпутовали у Тропоју. Ту су већ били пристигли 'интернационалци' из Швајцарске и Немачке“.

после убацивања на Косово и Метохију (Малишево, Кијево, Дреница, Јуник итд.).

У тај терористички акт без преседана било је уплетено најмање осам држава (четири које су омогућиле терористима да несметано користе њихову територију и пет чији су држављани били у саставу терористичких банди) и СРЈ, чији су суверенитет (заштићена међународна вредност) напали терористи. Тај терористички акт садржи сва обележја акта који се у теорији означава као „међународни тероризам“ (тероризам са страним елементом и међународног значаја). Међутим, с обзиром на то да су терористичке банде албанских сепаратиста са Косова и Метохије само у рејону карауле ВЈ „Кошаре“ у периоду од 23. априла до 6. октобра 1998. покушале 29 пута да илегално или насилно у оба правца пређу преко југословенско-албанске границе,²³ у чему су имали свеобухватну подршку Албаније, наведених и других земаља, првенствено САД, потпуно је јасно да није реч о „међународном тероризму“ већ о континуираној агресији НАТО-а и Албаније на СР Југославију. Не оскудева се у доказима о томе да су САД и Немачка, а не међународна заједница, како то покушава да се прикаже, носиоци терористичке агресије против СРЈ, а остале земље саучествују у њој зависно од захтева Сједињених Држава. Поуздан показатељ томе јесте ангажованост наводно најтраженијег терористе на листи САД (Осама бин Ладен) у обучавању, наоружавању и учењу радикалном исламу припадника терористичке „ОВК“, наравно по налогу и под контролом Сједињених Америчких Држава.²⁴ Иначе, Осаму бин Ладена је створила ЦИА и максимално искористила за борбу против интервентног војног контингента бившег Совјетског Савеза у Авганистану. Према изјави (27. август 1999) председника Либијске Цамахирије Моамера ел Гадафија, за дневни лист „Ал-хајат“, Осаму бин Ладен је један од наивних

²³ Мр Милан Миљковски, *Злочини и заблуде албанских сепаратиста*, НИЦ „Војска“, Београд, 1999, стр. 97.

²⁴ „Осама бин Ладен могао би наћи уточиште у једној од три земље које је помагао – Космет, Чеченија и (јужни) Филипини. Преко Осаме бин Ладена у Албанију, односно на Космет, последњих месеци стижу мухадедини и оружје за терористичку ослободилачку војску Косова“ (пакистански лист „Фронтлијер пост“, 15. фебруар 1999).

„Осама бин Ладен располаже са више хиљада албанских пасоша који су украдени из магацина у Мулету, Албанија. Иначе бројеви свих украдених пасоша су избрисани из службених архива и самим тим веома употребљиви у терористичким круговима“, изјавио је 4. марта 1999. шеф албанске тајне службе СИК Фатос Кљаси, а пренео лист „Газета Шњицаре“.

„У околини градова Корча и Подградец у Албанији налази се око 500 мухадедина из арапских земаља којима командује терориста Осаму бин Ладен“ (Танјуг, 9. април 1999).

„Чланови сепаратистичке ОВК обучавали су се у камповима које води исламски вођа Осаму бин Ладен. Ти центри за обучавање се налазе у Авганистану и БиХ“ („Вашингтон пост“, 4. мај 1999).

У чланку под насловом „САД благословише цихад у свету“ бугарски лист „Труд“ (16. август 1999) тврди да је терориста Ајман ал Замахири, Бин Ладенова „десна рука“, који је пре неколико година покушао атентат на председника Египта, командовао сепаратистичко-терористичком организацијом тзв. ОВК.

муслимана које су изродиле Сједињене Државе. После терористичких напада (7. август 1998) на амбасаде САД у Кенији и Танзанији које су, наводно, извели следбеници Осаме бин Ладена, САД расписале су награду од пет милиона долара за информацију која би помогла да се он ухапси. Будући да су Пакистан, Саудијска Арабија и Уједињени Арапски Емирати једине државе које признају власт Талибана у Авганистану, где се наводно скрива Осам бин Ладен, то довољно разоткрива обману коју пласирају Сједињене Државе. Наиме, те три државе су поуздани амерички савезници, а бројни докази потврђују њихову умешаност у агресију против Русије у Закавказју, у којој Осам бин Ладен има истакнуту улогу. Такве проверене чињенице као и Ладенов боравак у Албанији након што је проглашен за непријатеља број један САД (сада у Албанији повремено хапсе поједине његове присталице), аргументовано указују на покушај стварања уверљиве слике о његовом „одметништву“ од Сједињених Држава. У суштини, све се то чини да би се преварила Русија, односно да би НАТО, под изговором „међународног тероризма“, извео терористичку агресију против Русије према моделу који је проверио на СР Југославији.

В) Резултати противтерористичке операције коју су почетком августа 1999. отпочеле руске оружане снаге у Закавказју, између осталог, разоткрили су индиректну умешаност САД и појединих исламских земаља, у распламсавању насиља на том простору, првенствено посредством „међународног“ терористе Осаме бин Ладена. Због доказане уплетености у сукоб више земаља (Авганистан, Пакистан, Саудијска Арабија, Турска, САД и друге), према ономе шта се подразумева под појмом „међународни тероризам“ чини се несумњиво да је у питању такво „међународно“ зло. Међутим, када се узму у обзир и друге чињенице, евидентно је да је реч о својеврсној терористичкој агресији. Њени непосредни носиоци су исламски екстремисти, из десетак исламских земаља, које је пре двадесетак година регрутовала обавештајна служба САД за борбу против совјетских трупа у Авганистану. Америчкој ЦИА у регрутовању, наоружавању и оспособљавању исламских терориста здушно су помогле истоветне службе Пакистана и Саудијске Арабије. То терористичко језгро, које је наредних година систематски ојачавано и практично проверавано, привидно у функцији стварања светске исламске државе, у суштини је примењивало насиље ради јачања америчких позиција у свету, а у последњих десетак година и на Балкану и у Закавказју. Такву подмуклу улогу САД у збивањима у Закавказју разоткривају и поједини амерички интелектуалци.²⁵

²⁵ „Евроазијски Балкан укључује девет земаља: Казахстан, Киргистан, Таџикистан, Узбекистан, Туркменистан, Азербејџан, Јерменија, Грузија и Авганистан... Овај простор се од своје спољашне зоне разликује по једној важној карактеристици: у њему постоји вакуум моћи... Америчка моћ је у тој регији коначни арбитар... Ове земље призивају посредовање моћних суседа... У евроазијском Балкану је огромна концентрација природног гаса и нафтних резерви, уз важне минерале, укључујући и злато“ (Збигњев Бжежински, *Велика шаховска табла*, ЦИД, Подгорица, 1999, стр. 117–119).

Елеменат иностраности „међународног тероризма“ у Закавказју потврђују бројне чињенице. На пример, у Чеченији је после оружане побуне против Русије (1994–1996) остало неколико хиљада исламских терориста, којима командује Саудијац палестинско-јорданског порекла Хатаб. Он је у марту 1999, заједно са терористичким вођама (Ваху Арсанов, Шамил Басајев и Салман Радујев), за којим је Русија расписала потернице покушао насилно да свргне с власти Аслана Масхадова, председника „независне“ Чеченије. Масхадов, који је прогласио Чеченију исламском и намеравао да отпочне дијалог с Русијом о решавању неких кључних питања, очигледно „некоме“ није одговарао, па своје миротворно опредељење умало није платио главом (21. марта 1999. у подметнутој експлозији уништен је његов аутомобил). Поводом тога, Масхадов је у свом говору у централној џамији у Грозном, између осталог, рекао да неће више трпети Пакистанце и Арапе који су дошли у Чеченију „не да би у републици применили закон Алаха, већ да би поделили у групе чеченску заједницу“.

Из Чеченије је у Дагестан, 7. августа 1999, упало око 500 терориста и заузело два села. У тој групи преовлађивали су Арапи, Таџидзи и Узбеци, а био је и изванредан број Дагестанаца. До половине септембра руске и дагестанске војно-полицијске снаге су протерале терористе из Дагестана. У међувремену, чеченски терористи су извели неколико терористичких акција у Москви и у другим градовима Русије. На пример, 4. септембра, активирањем експлозива у аутомобилу у гаражи испод једне зграде у Бујнакску, убили су више од 60 лица, међу којима 21 дете и 18 жена руских официра. У Москви је 8. септембра званично потврђено да се иза оружаног сукоба у Дагестану крију чеченски сепаратисти и „међународни терористи“. Агенција ИТАР-ТААС саопштила је: „Руке Бин Ладена су директно умешане у најновија збивања у Дагестану и северној Осетији, односно у терористичку акцију у месту Бујнакск. У борбама у Дагестану, које се из дана у дан појачавају, учествују и муџахедини из Пакистана, Авганистана и Турске. Фанатичне муслимане вахабите – који се боре за повратак шеријата у Дагестан, војно обучава и финансира Саудијска Арабија“.

Руске федералне трупе су 15. октобра 1999. отпочеле другу етапу противтерористичке операције с намером да „потпуно окруже и униште преостале бандитске формације у Чеченији“. Саопштења која су давана у вези са сукобом показивала су да је реч о смишљеној агресији држава хегемона предвођених САД, а не о некаквом „међународном тероризму“.

Представник МУП-а Русије, 6. септембра 1999, изјавио је да је чеченски исламски вођа Шамил Басајев добио 25 милиона долара од

„Терористичка организација НАТО, уз подршку САД, већ отворено усмерава нове конфликте између православаца и муслимана у нафтом богатом Каспијском региону“ (Царет Израел, сарадник Института за подстицање новинарске објективности САД, у интервјуу 10. јуна 1999. софијском дневнику „Дума“).

донатора из Саудијске Арабије и Пакистана, међу којима Осам бин Ладен има значајну улогу.²⁶ Према руским обавештајним подацима, око 100 арапских екстремиста пребацило се из базе за обуку у Авганистану Баар-2 и придружило чеченским терористима, а Бин Ладен планира да пребаци још 50 својих бораца из базе Пешавар у Пакистан и Чеченију.²⁷ Заменик министра унутрашњих послова Русије, генерал Игор Зубов, на конференцији за новинаре (22. септембар 1999) у Москви, између осталог, изјавио је: „Све су чешћи покушаји да се у Чеченију пребаце плаћеници са Космета и из Авганистана. На територији Турске сада се формирају одреди плаћеника, који ће у Чеченију покушати да се пребаце преко Азербејџана. Само у Јордану је прикупљено око 20 милиона долара као помоћ чеченским муџахединима“. Руски министар унутрашњих послова за време посете Вашингтону (30. октобар 1999), изјавио је да се у Чеченији против руских федералних снага боре не само чеченски сепаратисти него и бројни добро организовани плаћеници – арапски, турски и албански терористи, као и то да екстремисти у међусобној комуникацији користе сателитске везе, уз помоћ најмодернијих техничких средстава, која су добили из центара међународног тероризма у иностранству.

У Грузији, на самој граници с Чеченијом, налази се комуникациони центар чеченских терориста. Преко чеченско-грузијске границе увелико се транспортује оружје за побуњенике, као и новац за плаћенике, којих у побуњеној републици има све више. Чеченским сепаратистима се непрестано придружују нови терористи, обучени у илегалним центрима и организацијама у Авганистану, Пакистану, на Средњем истоку, у Западној Европи и Америци, изјавио је 26. новембра 1999, на конференцији за новинаре, заменик шефа Генералштаба руских оружаних снага генерал Валериј Манилов. Да је реч о перфидној терористичкој агресији САД против Русије потврђује и навод бившег председника Врховног совјета Русије Руслана Хазбулатова. Он је московском листу „Аргументи-факти“ (28. октобар 1999), на питање да ли је у Дагестану и Чеченији Бин Ладенов новац, одговорио: „Сада се, додуше опрезно, мора признати да је он сарадник ЦИА. Зато оно што се сада догађа у Чеченији и Дагестану стопроцентно одговара америчким стратешким интересима“.

Сличних примера има много. Комплексна анализа сваког од њих омогућава да се систематски потврђује став да је неосновано да се терористичке агресије међу државама називају тероризмом и да се третирају као облик тероризма (међународни).

Закључак

Синтагма „међународни тероризам“ често се употребљава за означавање насиља између држава које има сва обележја агресије. Таква

²⁶ Танјуг (пренела „Политика“, 7. септембра 1999).

²⁷ „Политика“, 21. септембар 1999.

забуна је несумњиво настала због тога што се, уместо да се приликом одређења појма „тероризам“ приоритетно уважи критеријум о друштвеном статусу (позицији) онога ко се служи тероризмом (носиоца), тај облик насиља класификује с обзиром на његове друге конститутивне елементе: простор, мотиве, облике испољавања итд.

Теоријска сазнања и анализе бројних случајева испољавања тероризма на многим локалитетима у свету омогућавају да се без већих потешкоћа идентификују два терористичка субјекта (носиоци тероризма) – држава и недржавни субјекат. Такође, евидентно је да терористички субјекти проводе насиље над објектом (жртва) аутономно или договорно. У случајевима када је остварена функционална спрега између државе терористе и недржавног терористичког субјекта из државе објекта напада такав облик тероризма има сва обележја агресије.

С обзиром на то да је међународна заједница оличена у ОУН (државе су њене чланице) и да су њени заједнички интереси и вредности, као и начин њиховог остваривања, очувања и унапређења формулисани у Повељи ОУН, а посебно то да тероризам није регистрован као вредност међународне заједнице, неоснована је употреба синтагме „међународни тероризам“. Наиме, њоме би требало називати неку вредност или стратегију коју ОУН примењује ради њеног постизања или очувања, а то свакако није тероризам. Међутим, забрињава чињеница да државе хегемони покушавају да под „међународним тероризмом“ изводе типичну агресију против суверених држава ради изнуђивања неприхватљивих уступака. Та тенденција је посебно опасна због безобзирног настојања тих држава да злоупотребе ОУН, односно да обезбеде легитимитет за извођење агресије. У вези с тим, карактеристичан пример је недопустиво инертан однос генералног секретара ОУН Кофија Анана према бескрупулозној терористичкој агресији водећих чланица НАТО-а и терористичких банди албанских сепаратиста са Косова и Метохије против СР Југославије. Таквим понашањем Кофи Анан је у великој мери компромитовао ОУН, и уколико не покаже одлучност и истрајност у томе да Мисија ОУН на Косову и Метохији доследно испоштује Резолуцију бр. 1244 Савета безбедности, углед ОУН биће потпуно уништен.

Ефикасан начин за спречавање покушаја држава хегемона удружених у савезе да своје агресорске походе подводе под плашт ОУН јесте онемогућавање војним савезима да учествују у мировним и хуманитарним мисијама Уједињених нација. Образложење за такав став је једноставно – изнимни су војни савези који су опредељени за очување мира. Ту тезу драстично потврђује НАТО, који је посредством албанских терориста на Косову и Метохији створио услове за континуирано угрожавање виталних вредности СР Југославије (од 10. јуна 1999. и под окриљем ОУН).

Очигледно је да су правдољубиве земље и народи прозрели терористичку опредељеност НАТО-а, с једне стране, и настојање да се тој врсти насиља обезбеди легитимитет у СБ ОУН, са друге стране. Због тога те земље одбијају да прихвате инострано посредовање у „неутралисању“ актуелних конфликта унутар својих граница. Током 1999. године такву одлучност су показале Индија, у вези с тзв. кашмирским питањем, и Русија, поводом „међународног тероризма“ у Закавказју. Верује се да ће се ОУН у блиској будућности вратити својим изворним циљевима и принципима деловања, односно да ће онемогућити поједине своје чланице да, кријући се иза наводног међународног тероризма, изводе разне врсте агресије против суверених држава.

Фактор етноконфесионалне самобитности у постсовјетској заједници*

Др Јелица Курјак

Књига *Фактор етноконфесионалне самобитности у постсовјетској заједници* збирка је радова седам аутора, врских познавалаца религиозних, политичких, економских и традиционалних особености простора Кавказа и Закавказја, у којима постоји отворена или мање изражена историја сукобљавања народа која је, после распада Совјетског Савеза, довела и до отворених оружаних сукоба.

На самом почетку књиге дате су неке основне информације о ауторима да би читалац с више поверења приступио разумевању предложених текстова. Књига се састоји из два дела: *први* је насловљен са „Религија и држава у Русији и ЗНД“, а *други* носи наслов „Формирање нове самобитности и стабилност на Кавказу“.

Један од основних проблема функционисања и развоја постсовјетског простора који се појавио после колапса СССР-а јесте утицај такозваног фактора идентитета, под којим се подразумева сва сложеност историјско-културних веза, нормативних аката и навика, начина мишљења и психологије народа, условљене постојећом етничком и конфесионалном традицијом. Посебан значај „фактора идентитета“ за заједницу каква је била совјетска држава може да се објасни уз помоћ неколико чинилаца. Прво, синкопираним растом националне самосвести који није само компензација за разочарења у комунистичку идеологију, већ нормалан процес успостављања делимично уништених, делимично деформисаних током совјетске власти претходних националних вредности и оријентација. Друго, с апелом на „корените“ вредности, на овај или на онај начин, коригује се модел друштвеног развоја. За Русију је тај процес непосредно повезан с истицањем „руске идеје“. И поред све митологичности, „руска идеја“ (као и њене аналогije у неким другим

* Фактор етноконфесионалной самобитности в постсоветском обществе, Под редакцией: Марги Брил Олкот и Алексей Малашенко, Московский Центр Карнеги, Carnegie Endowment for International Peace, Москва, 1998, с. 203.

земљама чланицама ЗНД) заузима одређено место у друштвеној свести, официјелној идеологији и у одређењима опозиције. Треће, многа друштва ЗНД у први план истичу баш своју полиетничност и поликонфесионалност, што се често показује као негативно како за доминантни етнос (у том смислу и конфесионалну општину), тако и за мањине. Сложени односи већине и мањина у социјалној, економској и политичкој сфери често се тумаче као ограничење самобитности. Пример су грузијско-абхаски и осетино-ингушетски конфликти, у чијој су основи најпре економски разлози (можда чак и разлози прехране), који се лако преносе на терен националне самобитности. За мање националне групе идентитет јесте начин да се превладају осећања културне инфериорности, „комплекса млађег брата“, која су била формирана за време совјетског периода владавине. Четврто, националне и религиозне идеје лако постају инструменти политичких интрига и њих свесно користе практично све актуелне партије, групације и покрети у оквиру Заједнице Независних Држава. Уз све то, веома је важна чињеница да за обе владајуће религије на простору ЗНД – и за православље и за ислам (за њега је то посебно карактеристично) – не постоји оштра подела света на духовну и световну сферу, што им омогућава да се интензивно мешају и у друштвени и у политички живот.

Фактор етнокултурне самобитности постоји како на централно-државном, тако и на регионалном нивоу. У оба случаја – без обзира на то да ли је реч о представницима већине или мањине – тај фактор доприноси стварању осећања јасне разлике у односу на чланове друге етничке или конфесионалне заједнице.

Током деведесетих година накупљен је и теоријски осмишљен велики емпиријски материјал. Због разноврсности и темпа догађаја, међутим, неопходан је много већи и готово свакодневни напор да би могли да се прате и у теоријске оквире смештају догађаји на постсовјетском простору. Од адекватне и правовремене анализе етничке и религиозне самобитности зависи умногome и степен социјално-политичке стабилности тих држава. Због тога питање прогнозе даљих догађаја нужно мора да остане отворено или, у најбољем случају – недорађено. Вредност зборника *Фактор етноконфесионалне самобитности у постсовјетској заједници* управо је у томе што су аутори настојали да на примеру појединачних случајева упуте на неке опште, заједничке тенденције и правце могућих кретања на постсовјетском простору у области националне и етнорелигиозне самобитности.

Религија и држава у Русији и Заједници Независних Држава

Уводни текст Андреја Полонског „Православна црква и друштво у посткомунистичкој Русији“ посебно је значајан за сагледавање проблема идентитета на простору бившег Совјетског Савеза, првенствено Русије, јер од појашњења фундаменталних појмова везаних за руску самоидентификацију зависи анализа свих других етничких и религиозних

сегмената на простору бивше совјетске државе. Аутор сматра да су догађаји од 1917. до 1991. године били неповољни за стварање неопходног консензуса око формулисања руске самобитности. Због тога постоје три варијанте схватања места Русије у историји: у првој се полази од тезе да је „савремена Русија млада, отворена и привлачна држава, спремна за брзу и ефикасну модернизацију сличну светским искуствима; према другој, Русија је самостална цивилизација умногоме различита од постојећег света (та теза се ослања на наслеђе допетровског времена и совјетског периода до 1953. године), и према трећој варијанти Русија је самостална цивилизација отворена према савременом свету (теза се ослања на историјско наслеђе 17. и 19. века, и делимично на совјетски период до почетка тридесетих година и после 1953. године)“.

С обзиром на то да је Православна црква током векова, као уосталом и сада, била један од најутицајних института руског друштва, а Православље, као систем погледа на свет, опредељивало основне црте руске културе, анализа узајамног односа Цркве и друштва има принципијелни значај за појашњавање природе тешкоћа око самоидентификације. Аутор каже да је немогуће разумети перспективе савременог развоја уколико се не проанализира идеал друштвеног слуге у православној свету, специфичне карактеристике односа између Православне цркве и друштва у Русији, промене у црквеној идеологији и политици Московске патријаршије од распада СССР-а до садашњих дана и, на крају, уколико се не учини покушај да се систематизују основни идејни и политички токови у оквиру Руске православне цркве. Аутор полази од тога да Црква не обједињује само духовнике већ и остало становништво.

Андреј Полонски сматра да је Руска православна црква била једна од најстабилнијих компонената руске самобитности чак и за време комунистичке владавине и фактичке забране јавног упражњавања религије. Према истраживањима часописа „Огоњок“ из 1990. године, после 73 године бољшевичке диктатуре у кључну улогу Православне цркве у Русији веровало је 67 одсто грађана. Током година ситуација се скоро није мењала: према анализама из 1997. године већина грађана Руске Федерације веровала је само двама институцијама – Цркви и Армији. У садашњем времену, каже аутор, веома је тешко направити границу између чланова Цркве и оних који се налазе изван ње. Истина је да многи актуелни неспоразуми – о путевима модернизације, расподели имовине, односу према прошлости и будућности – разједињују и вернике и оне који то нису. На тај начин Црква је и субјект и објект друштвених дискусија, она је и подложна тим утицајима, али их, истовремено, и формира. Дакле, Црква се јавља као фундаментални извор вредности које чине руску самобитност.

У делу реферата говори се о односу између Цркве и друштва на примеру постсовјетског простора. Аутор полази од тезе да су „хладни рат“, супротности два система и борба за различиту интерпретацију „права човека“ били својеврсна димна завеса иза које су се скривале

реалне противуречности: „СССР се распао, а јединство његовог пространства се показало гњилим“. Полонски у анализи односа „Црква–држава“ на постсовјетском простору указује на постојање три основна типа односа: 1) „Зона вредносног опредељења“. Идејна подлога тог аспекта своди се на избор модела самоидентификације. У том систему, каже аутор, кључни значај има однос према прошлости: политичка позиција тог односа манифестује се у цивилизацијском сукобу између Истока и Запада. На такав начин религије се појављују као ствар цивилизацијског избора; 2) „Зона геополитичког самоопредељења“. Тражење идентитета у Белорусији и Украјини спроводи се у сасвим другачијем систему односа: постоји источнословенско јединство и национална независност. Питања цивилизацијског избора су у другом плану и зависе од принципијелне геополитичке оријентације. У таквом контексту у „религиозни живот улазе чисто политичке идеје“, 3) „Зона тактичког, регионалног самоопредељења“ (несловенске државе с већинским хришћанским становништвом које су се налазиле на територији бившег СССР-а, на пример, Грузија). У Грузији национална и конфесионална самобитност постоје као датост (саме по себи). Етничка свест је на таквом нивоу да поделе по принципу „своји – туђи“ не производе никакве проблеме. Најопаснији проблеми у Грузији били су произведени унутарполитичком борбом, у којој је вера играла улогу стабилизатора.

Уопште узев, Православна црква у Русији, као и у деловима постсовјетског простора, имала је и има улогу фактора стабилности и националне кохезије. Та улога је нарочито долазила до изражаја у кризним периодима, као што су били распад СССР-а, затим криза власти током 1993. године, ратови на територији Русије, као и проблеми изазвани неким спољнополитичким утицајима. Без обзира на то да ли се радило о традиционалистичкој или фундаменталистичкој струји у оквиру Руске православне цркве, њена брига за опстанак руске државе и грађанина увек је била и биће основа за цивилизацијску улогу Цркве.

У тексту Николаја Митрохина „Православље на северном Кавказу“ веома едукативно је анализирана позиција Православне цркве у том изузетно етнички сложенем региону, бременимом перманентним стварним или латентним сукобима. Ако се узме у обзир чињеница да је цео северокавказки регион Руска православна црква поделила на четири епархије – Краснодарску, Ростовску, Ставропољску (које су постојале још за време совјетске државе) и Мајкопску (која је 1994. године настала издвајањем из Краснодарске), лакше се може разумети огромна улога коју Руска црква има у том региону. То је веома густо насељен регион и приходи које црква убира са те територије налазе се на четвртном месту прихода Руске православне цркве. Што се тиче система информисања поданика и комуникације са њима, Православна црква у том региону умногоме заостаје. Мало је образованих свештеника, а и епархије се, каже аутор, понашају аутистички: тешко примају нови кадар и тешко се укључују у нове друштвене токове.

Однос Цркве према државној власти у том региону такође је условљен његовом етничком сложености. На територији северног Кавказа налази се десет субјеката Руске Федерације, укључујући и Чеченију. Њих је могуће поделити у две групе: једну чине региони у којима постоји сарадња државне администрације с представницима православног становништва и региони у којима се локална власт сматра носиоцем исламске религије. Подела на „православне“ и „муслиманске“ регионе утиче и на начин понашања свештенства према одређеној регионалној групацији. Наиме, каже Митрохин, православни свештеници у „православним“ регионима своју религију сматрају доминантном и захтевају такав третман од власти. То се односи, пре свега, на материјалну помоћ, али и на улогу Цркве у „препоруду духовности“ руског народа, а нарочито у борби против разних секти.

Посебан куриозитет кавкаског региона чини однос између православних и муслиманских духовних лидера. Аутор напомиње као изузетно важну чињеницу за међусобне односе то да је Руска православна црква фактички одбила да благослови чеченски рат, што је имало веома позитиван одјек у круговима муслиманских лидера. И једна и друга групација, међутим, има проблема са „сектама“, којих има много на тим просторима. Према њиховом схватању, „секте“ представљају све огранке црква које имају корене на Западу.

Нестабилна економска и политичка ситуација у региону, сукоби и рат у Чеченији фактори су који ће утицати и на улогу религије у стабилизовању Кавказа. Подела на православне и исламске религиозне регионе у заоштреној ситуацији још више удаљава те народе од мирног решавања спорова. Наду даје чињеница да су се и православна и муслиманска религија, захваљујући добрим међусобним односима, показале као чинилац мирења завађених страна у Чеченији.

О улози Цркве у руским армијским структурама говори се у тексту Надежде Емељанове под насловом „Улога и место религиозног фактора у федералним пограничним службама“. Распад СССР-а утицао је на покретање многих питања у оквиру руске државе, па између осталих и улоге Цркве. Религија је постепено заузимала своје место у целокупном друштву, да би средином деведесетих година ушла и у редове руске армије. Улазак Цркве у армијске редове аутор објашњава чињеницом да је после распада СССР-а постојао извесно време идеолошки вакуум, у који је ушла Црква са својом традиционалном улогом духовног васпитача на линији очувања традиција борбеног духа који је био кључан за заштиту отаџбине. Постоје међутим, у руском друштву и у руској армији и противници уласка Цркве у војне структуре. Заступници тог становишта полазе од тога да је руско друштво поликонфесионално, те да би повећавање утицаја Цркве водило ка продубљавању подела унутар армије на религијској основи. Посебно је та теза значајна за пограничну федералну службу, јер се она, како тврди аутор, често налази у „запаљивим пограничним деловима“, у којима се мешају „рационално и ирационално“. Такође, треба узимати у обзир чињеницу да су муслимани традиционално били присутни у пограничним служба-

ма. У будућности се очекује јачање утицаја Цркве у пограничним службама, али на поликонфесионалној основи.

Без обзира на православну суштину, Русија је и вишерелигијска држава, у којој су посебан значај, иако не велики политички и друштвени утицај, имале религијске групације. О значају тих посебних неправославних религијских група говори Светлана Иникова у тексту под насловом „Проблеми етноконфесионалних религиозних група“. Духовни борци, или духовни хришћани, како су називани, појавили су се у Русији крајем 17. и почетком 18. века. У основи учења тих група биле су идеје западног протестантизма, а социјалну базу чинило је слободно сељаштво. У њиховим учењима било је идеја којима су подриване основе руске државе (непризнавање божанског порекла врховне власти и овоземаљских закона, неприхватање насиља све до одбијања да се штити држава итд.), па су због тога увек били прогањани – и у царско, а затим и у совјетско време.

Пошто је у 18. и 19. веку реч „православље“ изједначавана са речју „руски“, те групације су се сматрале посебним, Божијим народом. Та посебност и издвојеност од Руса утицала је и на стварање сопственог културног и националног идентитета, што их је још више одвајало од осталих народа. Атеизам совјетске власти, међутим, разбио је и те групације, али, каже аутор, оне су увек осећале своју посебност, која је почела да долази до изражаја крајем осамдесетих година, у време свеопштег отварања у совјетској држави. Буђење религиозне свести међу тим народима поклопило се с националистичким покретом у Закавказју. Антируска хистерија, која је започета у средствима масовних информација у појединим кавкаским републикама, стимулисала је кавкаске духовне борце – секте, на брзо сазревање етничке самосвести, што је засметало и духовним и политичким елитама појединих етничких групација. Почетком деведесетих година дошло је до масовног исељавања тих посебних религијских група у Русију, што је довело до распада многих религијских општина. Већина представника тих етнорелигијских секти нашла је излаз у асимилацији са Русима да би избегли евентуално нове прогоне од стране других верских заједница. Сада је ситуација таква да многе групације духовника не желе да буду регистроване ни на руској територији. Чини се, како каже аутор, да је процес распада посебних духовних заједница незаустављив, што може произвести значајне социјалне поремећаје јер су општине разбијене, а самим тим и велике породице као духовни носиоци тих групација. Било је покушаја да се те посебне духовне групе обједине око колхоза, али без успеха.

Формирање нове самобитности и стабилности на Кавказу

Други део књиге посвећен је етничким проблемима и новом идентитету и стабилности на Кавказу. Тај регион је, историјски гледано, увек био проблематичан за стабилност Русије, али и за стабилност држава које сада чине постсовјетски простор. Важност успостављања

статуса кво у том делу света посебно је велика за све који живе у евроазијском региону.

Текст Владимира Бобровњикова „Совјетска национална политика и промене идентитета горанаца западног Дагестана“ значајна је полазна основа за изучавање феномена пресељавања становништва, негирања њиховог националног идентитета, стварања нових (или „нових“) држава од „нових“ народа и за све негативне последице које такви потези могу да изазову.

Аутор полази од историје прекрајања Кавказа која је трајала од двадесетих до седамдесетих година 20. века. У тим процесима многи народи су нестали, а појавили су се и многи нови. Неки народи, као на пример Тати, по неколико пута су мењали своју „националност“. Неповратне промене догодиле су се у језику и култури, као и у традиционалним религиозним и социјалним институцијама. Све то упућује на тезу да је реч о озбиљним квалитативним изменама међу народима Кавказа у 20. веку.

У тексту аутор даје историјат народа западног Дагестана, и закључује да се ту радило о једној великој територији, без одређених граница, на којој су живели различити народи, који су говорили различитим језицима. Од свих народа најмногобројнији су били Авари. Познате реформе у области међунационалних односа на Кавказу започете двадесетих година (трајале су све до шездесетих година) свеле су се на уопштавање националних особености, тако да је створено неколико крупних нација и искорењена је локална муслиманска култура горанаца и замењена совјетском културом. Национално-језичке реформе у совјетском Дагестану спровођене су тако што су пред њима нестајали сви дореволуционарни административни и социјални системи, а уместо њих су стварани нови институти, који су имали задатак да горско становништво повежу с равничарским (што је историјски и цивилизацијски готово неизводљиво: катастрофалне последице такве операције могу да буду погубне на више нивоа и у дужем историјском периоду). Такви покушаји, каже аутор, довели су после распада совјетске државе до бујања покрета за успостављање националне идентификације, што је утицало како на почетак сукоба с локалним националним елитама, тако и на отварање нове борбе за примат међу самим горским народима. Све то сада регион западног Дагестана чини нестабилним.

Као и многи други народи на Кавказу, Кабардинци и Балкарци припадају групи народа који су за време совјетског система власти „нестали“ у статистичким подацима, да би се, у таласу бујања националних покрета у неруским републикама појавили на нов начин, са новим захтевима. У тексту Ирине Бабич „Однос политичког, религиозног и етничког идентитета у савременој кабардино-балкарској заједници“ анализира се историјат борбе Балкараца и Кабардинаца за освајање националног идентитета.

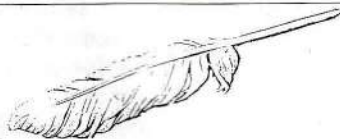
Национални покрет Балкараца настао је током 1990. године. У суштини њихове борбе била је идеја да се спозна истина о том народу, који је 1944. године депортован у средњу Азију, а затим делимично

враћен на северни Кавказ током 1957. године. Најтрагичнија епизода тог народа везана је за процес враћања земље која им је била одузета, „што је било праћено трагичним догађајима. Трагање за истином о сопственом народу јачало је национални покрет, а његовим лидерима давало снагу националних вођа. Русија, са своје стране, настоји да одржава веома добре односе с Кабардинцима, не толико због величине тог народа, колико због тога што су, стратешки гледано, односи са свим мањим народима Кавказа значајни за националну стабилност.

Од свих многобројних националних групација, Кабардинци су најтешње сарађивали с Балкарцима. Међу тим народима не постоје чак ни религиозни конфликти: једини конфликти који су се током деведесетих година јављали односе се на враћање и прераспodelу власништва над земљом: то је, међутим, више цивилизацијско, културолошко и етничко, него религиозно и политичко питање.

У тексту Анатолија Јамскова „Традиционално коришћење земље од стране номада историјског Карабаха и савремени јерменско-азербејџански етнотериторијални конфликт“ говори се о томе да у основи сукоба међу кавкаским народима и уопште традиционалним народима, као што су Карабаси, стоје много суптилнији разлози него што су они идеолошке или политичке природе. Коришћење земље је традиционални камен спотицања међу појединим народима или њиховим групацијама и елитама. У случају Нагорно Карабаха за Јермене је ситуација прилично јасна: познато је да је јерменско становништво непрекидно живело најмање хиљаду година на територији Нагорно Карабаха. Познато је, такође, да су почетком 1920. године Јермени чинили 94 одсто становништва те аутономне покрајине. Историјски догађаји, условљени пре свега политичким мотивима, утицали су да се проблем Нагорно Карабаха различито интерпретира: на један начин статус те покрајине тумаче Јермени, док се Азербејџанци позивају на успостављену политичку творевину републику „Кавкаску Албанију“, чији је Карабах био део (1000. године). Главни проблем се, према аутору, ипак састоји у томе што се „историјски аргументи“, свеједно у чију корист били, свде на питања политичке доминације над становништвом Нагорно Карабаха, ма којег порекла да су им били преци.

Међуетнички и конфесионални конфликти битна су одлика друштвених односа на крају 20. и почетком 21. века. Плима националних покрета на простору Русије и бивших совјетских република, чији је амбициозни циљ био садржан у захтевима да се исправе историјске неправде, али и да се створе нове националне државне творевине као одговор на нерешена међуетничка питања, довела је до озбиљних унутардржавних и међудржавних поремећаја на постсовјетском простору. То је условило потребу да се сва та питања анализирају и теоријски осмисле на нов начин. Пошто је, међутим, процес трагања за националним идентитетом на тим просторима још увек у току (на Кавказу је тек започет), остаје да се догађаји прате, анализирају и дефинишу уз помоћ постојећег категоријалног апарата. У том послу књига *Фактор етноконфесионалне самобитности у постсовјетској заједници* има посебан значај.

Доктрина НАТО-а за мировне операције* (NATO Doctrine for Peace Support Operations)

УДК 355.43:327.51(1-15):355.426

Превод: Душанка Пивљанин

I Увод

Опште

1. Земље чланице Северноатлантског пакта (НАТО) сложиле су се, у преамбули, да „уједине своје напоре у колективну одбрану и за очување мира и безбедности“. Више од четири деценије Алијанса је одржавала одбрамбену војну структуру ради заштите од главне опасности – Совјетског Савеза и Варшавског пакта. Међутим, због промене безбедносног окружења током деведесетих година, НАТО има нове изазове, сасвим другачије од оних са којима се суочавао за време „хладног рата“. У будућности, најозбиљнија опасност по Алијансу могу да буду етнички и верски сукоби, погранични спорови или други проблеми – потенцијални узроци регионалне дестабилизације. Као одраз новог безбедносног окружења, започета је 1990. године темељита ревизија стратегије Алијансе. Из тога је произишла „Стратегијска концепција Алијансе“, са којом су се сагласили шефови држава и влада на састанку Северноатлантског савета (*North Atlantic Council – NAC*) 7-8. новембра 1991. године. Нова стратегијска концепција задржава могућност да се прилагођава даљем развоју војно-политичког окружења, као и свакој промени опасности по безбедност Алијансе.

2. После одобравања нове стратегијске концепције, на министарском састанку, *NAC* указао је на спремност Алијансе да учествује у мировним операцијама. У Ослу, 4. јуна 1992, договорено је да се пружи подршка, по принципу од случаја до случаја, активностима ОЕБС-а за очување мира, а у Бриселу, 17. децембра 1992, потврдио је *NAC* приправност Алијансе да пружи подршку УН за очување мира. Експанзија

¹ Текст је интегрални превод документа Северноатлантског пакта. Операционализација Доктрине започета је на простору бивше Републике БиХ, а сада се спроводи у Македонији и на простору Косова и Метохије.

мировних операција широм света од окончања „хладног рата“ наметнула је значајне проблеме Уједињеним нацијама у подржавању, попуњавању људима и финансирању таквих операција. Алијанса има јединствене могућности и ресурсе који се могу дати на располагање тим мисијама. Ангажовање НАТО-а у мировним операцијама, било заједничким снагама или снагама и средствима појединих држава, не би требало да спречи или обесхрабри учешће елемената изван НАТО-а у таквим мисијама.

3. Очување мира променило је природу, интензитет и комплексност од осматрачке мисије 1948. године и мировних снага у Египту 1956. године. Операцијама УН предузетим последњих година обухваћено је давање хуманитарне помоћи у условима практичне анархије, и заштита и надгледање избора. Спремност Алијансе да пружи подршку таквим савременим формама очувања мира, као и традиционалним формама, нужно је изискивала ревизију доктрине НАТО-а и одговарајућу обуку. Термин „мировне операције“ (*peace support operations*) одобрио је Војни комитет (*Military Committee – MC*) као опис ширег опсега активности који обухвата превенцију сукоба, стварање мира, очување мира, хуманитарну помоћ, наметање мира и изградњу мира. У војним плановима НАТО-а за мировне операције *MC 327* наведене су одобрене дефиниције тих термина, а садржане су и у Анексу А овог документа.

4. Мисије наметања мира, за разлику од других типова мировних операција, генерално примењују конвенционална борбена дејства за постизање својих циљева. Класичне операције наметања мира били су ратови у Кореји и у Заливу. Пристанак зараћених страна се у тим ситуацијама не тражи, нити је вероватан, па се, према томе, непристрасност у сукобу не односи на снаге за наметање мира. У таквим операцијама обично се користе сва војна средства неопходна за обављање задатка према доктрини вођења рата. У оквиру других мировних операција употреба силе може да буде потребна на локалном нивоу ради обављања задатака неопходних за остварење укупног овлаштења.

Сврха

5. Сврха овог документа јесте да се у оквиру НАТО-а установи заједничка доктрина за мировне операције, осим за наметање мира. Операције за наметање мира генерално су обухваћене постојећом војном доктрином НАТО-а или доктринама појединих земаља чланица.

Снага Алијансе

6. Током више од четрдесет година постојања, Северноатлантски пакт је установио и одржава импресивне политичке и војне структуре намењене за одбрану од напада на територију сваке земље чланице. Те структуре могу да буду драгоцени ресурси за мировне операције. Предвиђено је да Алијанса размотри подршку тим мисијама тамо где

њене могућности могу знатно да допринесу успеху таквих napopa. Неке од могућности НАТО-а за ту нову улогу јесу:

а. *Мултинационална структура командовања и управљања.* Од оснивања, Алијанса је интегрисала војне снаге свих видова и из многих земаља ради постизања заједничких циљева. Током година планирања, обуке и вежбања, команде Алијансе установиле су оквир за решавање свих врста криза и стекле колективну стручност за превазилажење препрека изазваних разликама у језику, култури и војним организацијама. То искуство у мултинационалним, здруженим операцијама значајно је за решавање проблема својствених почетним фазама мировних операција, када војне јединице разних држава стигну у нову географску област ради формирања интернационалних снага. Мултинационалне војне команде НАТО-а могу да пруже подршку успостављању одговарајуће команде за такву операцију. У ту сврху може да се распореди нека постојећа команда, на пример, Виша потчињена команда (*Major Subordinate Command – MSC*) или главна потчињена команда (*Principal Subordinate Command – PSC*). Земље НАТО-а договориле су се да формирају команду комбинованих здружених наменских снага (*Combined Joint Task Force – CJTF*), која би могла да се активира за тај задатак, као и за друге задатке везане за управљање кризом. Војна командна структура Алијансе служи као нарочита снага када је реч о употреби постојећих војних организација, а и *ad hoc* или привремених јединица.

б. *Стандардизација.* Од изузетне важности за успех војне структуре Алијансе био је развој мноштва споразума НАТО-а о стандардизацији поступака и опреме (*Standardization Agreements – STANAGs*). Ти стандардизовани поступци обезбеђују јасан и чврст основ за успешне мултинационалне војне операције. Стандардизацијом опреме, мада није остварена у потпуности, такође се подржава вођење комбинованих војних операција земаља чланица Алијансе. Део тих споразума (*STANAGs*), нарочито оних који се односе на оперативне и логистичке процедуре, могле би да усвоје и снаге земаља које нису у НАТО-у а учествују у мировним операцијама са јединицама из земаља чланица Алијансе.

с. *Инфраструктура и системи везе Алијансе.* Мреже објеката и канала везе НАТО-а између команди Алијансе и војних организација појединих земаља биле би значајни ресурси за покретање и обезбеђивање мировних операција снага земаља чланица. Такви ресурси могли би да се ставе на располагање елементима из земаља изван НАТО-а који учествују у мировним операцијама са чланицама Алијансе.

д. *Брзо расположиве снаге.* Сталне војнопоморске снаге НАТО-а у Средоземљу, Ламаншу и Атлантику, те ваздухопловне снаге НАТО-а за рано упозоравање (*NATO Airborne Early Warning Force – NAEWF*) чине елементе под оперативном командом високих команданата НАТО-а (*Major NATO Commanders – MNCs*) у миру, па су нарочито способне за брзо реаговање на оперативне захтеве за мировне операције. Копнене, ваздухопловне и војнопоморске снаге Алијансе у стању високе

борбене готовости, нарочито снаге за брзо реаговање, када их земље чланице ставе на располагање, такође су значајне снаге које могу брзо да се ставе на располагање за те задатке.

II Пожељни услови за ангажовање Алијансе у мировним операцијама

Опште

7. Пре доношења одлуке о ангажовању у одређеној мировној операцији Алијанса ће пажљиво размотрити циљеве операције и шта се може постићи учешћем НАТО-а у тој операцији, као и вероватноћу успеха или штетне последице које могу из тога произићи. Пре одобравања подршке Алијансе, *NAC* и *DPC* (*Defense Production Committee* – Комитет за послове војне индустрије НАТО-а) требало би да осигурају услове наведене у даљем тексту, који обезбеђују прихватљив оквир за извођење мировне мисије. О законским импликацијама таквих операција говори се у Анексу С.

Политичка контрола и смернице

8. За јединствено политичко управљање мировном операцијом биће одговорна једна, непристрасна, међународно призната, мултинационална, политичка организација, тј. УН или Организација за европску безбедност и сарадњу. Више извршно тело одговорне организације, било Савет безбедности УН, било Комитет виших званичника (*Committee of Senior Officials – CSO*) ОЕБС, одредиће шефа мисије за одређену конфликтну ситуацију и обезбедити јасно написан мандат, са спецификацијом задатка, циљева, овлаштења, очекиваног трајања и делокруга рада. Шеф мисије, било командант војних снага или специјални цивилни представник, тада ће деловати у име одговорне организације у свим стварима у вези с додељеном мисијом. Одговорна међународна организација захтевала би подршку за вођење мисије од регионалних организација, а нарочито од НАТО-а, ради обезбеђења свих војних аспеката те операције, или одређене функције у оквиру операције.

Пристанак и захтев земље домаћина

9. Мировне операције на сувереној територији или преко ње могу да се воде једино уз пристанак или на захтев признате власти те територије, осим ако није другачије одређено мандатом одговорне међународне организације. Законски статус мировних снага које дејствују на територији неке земље нормално се утврђује споразумом о статусу снага (*Status of Forces Agreement – SOFA*), склопљеним између земље домаћина и организације одговорне за мисију. Све снаге НАТО-а ангажоване у тој операцији биле би обухваћене тим споразумом. Друге

главне стране у сукобу требало би такође да се договоре око успостављања операције. Све стране би, слично томе, требало да се договоре да поштују неутралност и међународни идентитет, са пратећим привилегијама и имунитетом мировне организације. Свака од главних страна може да буде укључена у консултације око избора контингентата из одређених држава, као и шефа мисије, команданта снага и других виших официра.

Добровољно учешће земаља чланица

10. У оквиру НАТО-а, све земље чланице могу да се сложе о томе да Алијанса подржи одређену мировну операцију, али ангажовање неких држава може да буде непосредно, а друге државе могу да одлуче да не учествују. То не би требало да спречи деловање Алијансе у мировној операцији све док постоји консензус о реаговању НАТО-а на ту ситуацију.

11. Одлуке о томе да ли треба да буду упућени регрути, резервни или професионални припадници војске, и да ли треба да буду упућене сталне или привремене (резервне) јединице, доноси искључиво земља која их упућује. Међутим, у понуди неке државе за подршку подразумева се да се ресурси за мировне операције дају правовремено на располагање. Такође, важно је да војне формације задовољавају неопходне стандарде обуке и оспособљености за задатке у оквиру мандата одређене мисије. Након упућивања ресурса, та држава не би требало да их повлачи без одговарајућег претходног упозорења.

Подршка за политичко решење

12. Пре него што се успостави мировна операција (осим наметања мира), требало би да постоји разумевање страна у сукобу да се од њих очекује да у потпуности учествују у процесу стварања мира, те да преговарају о трајном решењу сукоба. Одговорна међународна организација би требало да установи своје циљеве с обзиром на одређено крајње стање. Политички и војни циљеви НАТО-а требало би да буду усклађени с циљевима и жељеним крајњим стањем одговорне међународне организације. Требало би предвидети да се мисија оконча, у најбољем случају, с постизањем таквог крајњег стања или, у најгорем случају, на основу неких критеријума повезаних с погоршавањем услова у зони сукоба и неприхватљивим претњама по мировне снаге. Одговорна међународна организација би требало да периодично, а најмање једном годишње, ревидира мандат мисије да би утврдила да ли је постигнут напредак, како се операција може прилагодити, те да ли би мисију требало окончати. Требало би да *NAC/DPC* извештава одговорну међународну организацију о свом колективном гледању на наставак мировних операција уз подршку Алијансе.

III Принципи мировних операција

13. За учешће Алијансе у мировним операцијама, користите се, у највећем могућем степену, постојећи поступци и структуре. Међутим, због различите природе тих врста операција, следећи општеважећи принципи требало би да буду смернице у планирању и извођењу тих мисија:

- a. Узајамно поштовање
- b. Непристрасност
- c. Кредибилитет
- d. Ограничења употребе силе
- e. Транспарентност операција
- f. Јединство командовања
- g. Координација војног и цивилног сектора
- h. Слобода кретања
- i. Флексибилност.

Узајамно поштовање

14. Између свих признатих страна у сукобу и мировне организације мора постојати степен узајамног поштовања. Мировне снаге се распоређује у зону сукоба обично по пристанку или на захтев признате власти домаћина. Мада мировне снаге уживају изванредан имунитет, њихови припадници морају да поштују законе и обичаје земље домаћина. Снаге ће такође прихватити *de facto* статус и позицију страна у сукобу и обично неће деловати тако да мењају такав статус, осим ако је тако договорено са странама. У знак признавања општег схватања мировне операције и ради заштите припадника мировних снага, све стране у сукобу ће уважавати карактеристичне униформе и ознаке тих снага.

Непристрасност

15. Непристрасност мировних снага је веома важна за очување поуздања и поверења страна у спору и владе домаћина. Ради лакшег постизања непристрасности, организација се мора заснивати на широко заступљеној мултинационалности. Ако се посумња, ма колико неправедно, да мировне снаге фаворизују једну од страна, њихова ефикасност ће бити смањена. Последице компромитовања непристрасности снага изванредно су тешке. Може доћи до избијања непријатељстава, због чега ће снаге морати да преузму мисију наметања мира или ће морати да се повуку из те области. Границу између непристрасности и пристрасности требало би прећи само у случају политичке одлуке одговорне међународне организације. Мировне снаге би требало да употребе силу само ако је њена примена непристрасна.

16. Кређибилитет мировне операције је одраз процене страна у сукобу о њеној могућности да обави задатак. Кређибилитет је неопходан за стварање поверења страна у мировну операцију и мора да има велики приоритет код команданта снага. Мировне снаге или посматрачка група морају имати потребан број обучених људи, организованих и опремљених за додељене задатке. Мада не би требало да изгледа да су мировне снаге директна претња за неку страну у сукобу, не би требало ни да се посумња да организација није потпуно способна да обавља своје дужности. Снаге морају да користе своја средства на основу концепције операција, да би могле гарантовати обављање мисије, уколико су суочене с покушајима страна било да постигну предност над противницима, било да поткопају мисију. Снаге морају реаговати брзо и исправно да би спречиле или окончале могуће прекршаје. Особље организације мора доследно да доказује да дисциплиновано, темељито и ефективно обавља дужности, као и да се коректно понаша изван дужности.

Ограничења употребе силе

17. Мировне операције се заснивају на премиси да ће за постизање циља мисије генерално бити кориштене мирољубиве методе. Свака употреба силе мора да буде оправдана и пажљиво контролисана. Непотребна и неразумна употреба силе поткопаће прихватљивост снага и може довести до ескалације насиља у зони операције. Употреба силе од стране припадника мировне операције јасно је дозвољена у самоодбрани и одбрани својих позиција и, у неким случајевима, опреме снага, или ради омогућавања обављања дужности одређених мандатом. За операције у које су укључене снаге НАТО-а, Алијанса би требало да одговорној међународној организацији предложи на одобрење правила ступања у дејство (*rules of engagement – ROE*) која се односе на специфичну ситуацију.

18. Планови за распоређивање оклопних возила и система тешког наоружања морају да буду избалансирани између очекиване опасности у тој области и сигнала који би могао да буде упућен странама у сукобу. У неким ситуацијама тешко наоружане мировне снаге могу да буду неподесне и да се схвате као безразложна претња странама у сукобу, док у другим околностима јаке снаге могу да буду потребне ради безбедности људства и успеха њихове мисије.

Транспарентност операција

19. Суштински је важно да стране у сукобу буду у потпуности обавештене о мисији и концепцији операција мировних снага. Непостизање општег разумевања може довести до неповерења или непријатељства, и може да угрози мисију. Информације би требало прикупљати

преко отворених извора, где год је то могуће. Транспарентност операција требало би да буде генерална смерница за мировне снаге, али не на штету њихове безбедности.

Јединство командовања

20. Командант снага или специјални представник, ако му је дато овлаштење за целу мисију, биће одговоран за све аспекте те мисије у зони операција, укључујући преговоре са странама ради решавања специфичних проблема. Командант снага би требало да има оперативну контролу над свим војним контингентима и, ако је шеф мисије, слично овлаштење за цивилну полицију и друге цивилне компоненте мисије. Он би, такође, требало да буде у могућности да утиче на активности свих других војних органа, на пример, посматрачке мисије, чији спонзор може да буде неко друго међународно тело, али која делује у области која је њему додељена.

Координација војног и цивилног сектора

21. Текуће мировне операције укључују важне, али одвојене доприносе цивилне и војне компоненте мисије. Од изузетне важности за успех мисије је да активности цивилне полиције УН, супервизора избора, контролора људских права, агенција за хуманитарну помоћ и сличних организација буду интегрисане са војним операцијама. Координација између тих компонената требало би да буде честа, рутинска, организована и спроведена до најнижег практичног нивоа (батаљон или чета).

Слобода кретања

22. Општа слобода кретања је веома важна за успешно извођење сваке мировне мисије. С изузетком специфичних локација које признају све стране, припадници мировне организације требало би да буду слободни да обављају своје дужности по целој области одређеној за мисију.

Флексибилност

23. Снаге распоређене за мировну операцију требало би да буду приправне да се, према потреби, пребаце са једног на други задатак. Земље које упућују јединице или људство требало би да команданту снага дају ту могућност да би задовољио хитне оперативне потребе у зони мисије или у области непосредно до ње, ако је то у оквиру мандата који прописује одговорна међународна организација. Такве промене у додељеним задацима или специфичној зони операција морају да буду у оквиру могућности јединице.

Опште

24. Процес доношења одлука који, евентуално, може да води ка ангажовању НАТО-а веома је значајан. Принципе, модалитете и процедуре за подршку Алијансе мировним операцијама одредиће *NAC/DPC*. У даљем тексту говори се о начинима на које би се доносиле одлуке у УН, ОЕБС-у и у команди Северноатлантског пакта.

Уједињене нације

25. По правилу, Савет безбедности УН одлучује о успостављању мировних операција Уједињених нација. Када једна чланица Савета безбедности изрази потребу за мировном мисијом и пре него што Савет безбедности донесе одлуку о томе Секретаријат УН извршиће почетну процену задатка, упутити тим за утврђивање чињеница и питати неколико држава и регионалних организација за могуће учешће. Савет безбедности ће размотрити извештај генералног секретара УН заједно с другим информацијама које су му доставиле његове чланице. Када се одобри резолуција Савета безбедности о новој мировној мисији и објави мандат, Секретаријат улаже све напоре да ангажује контингенте са широког географског подручја.

26. Када су снаге успостављене, целокупно управљање операцијом је у рукама генералног секретара, који делује у име Савета безбедности, којем је и одговоран. Генерални секретар опуномоћава шефа мисије за свакодневно руковођење операцијом, али обично задржава директну контролу над политиком и доношењем важнијих одлука. Тај принцип, који шефу мисије може да ограничава слободу акције, генерално се примењује на захтев Савета безбедности.

27. Потребно је установити практичне процедуре за везу НАТО-а с УН и контингентима из земаља изван НАТО-а и другим регионалним организацијама укљученим у мировну операцију. Неопходно је да се војне власти НАТО-а (*NATO Military Authorities – NMAs*) од почетка укључе у процес планирања. Да би се тај захтев лакше испунио, Алијанса би требало да одржава везу с командом УН чим се озбиљно узме у обзир учешће НАТО-а у некој операцији.

Организација за европску безбедност и сарадњу

28. Одлуку о иницирању и извођењу мировних операција ОЕБС-а доносио би Савет министара или Комитет виших званичника (*CSO*) у његово име. Одлука би укључивала усвајање мандата, који чини основу операције.

29. Мировне операције ОЕБС-а биле би предузете с дужним уважавањем одговорности УН и биће, у свако време, извођене према наме-

нама и принципима Повеље Уједињених нација. Уколико би одлучила да предузме мировну операцију, ОЕБС може да затражи подршку Алијансе, мада све државе чланице ОЕБС-а, сем оних непосредно заинтересованих, могу да учествују у таквој операцији.

30. Јединствену политичку контролу и руковођење мировном операцијом обезбедиће *CSO*. Биће потребно установити практичне процедуре за везу НАТО-а са ОЕБС-ом, са другим одговарајућим регионалним организацијама и са контингентима из земаља чланица ОЕБС-а које нису у НАТО-у за све време трајања мировне операције ОЕБС-а уз подршку Алијансе.

Северноатлантски пакт

31. Подршку Алијансе мировним операцијама одобрава *NAC*. Питање учешћа Алијансе могу да покрену земље чланице и генерални секретар НАТО-а, на основу захтева УН, ОЕБС-а или партнера за сарадњу из Северноатлантског савета за сарадњу (*North Atlantic Cooperation Council – NACC*). Као део консултационог процеса, биће у потпуности размотрени политички циљеви подршке Алијансе намераваној операцији. Задатак да развију одговарајуће планове за ванредне ситуације добиће *NMAs*, а он ће обухватити препоручену величину, састав, операциону концепцију и командну структуру дела који даје Алијанса, задатке команданта снага и предвиђене временске рокове извођења мисије. У том тренутку *NMAs* би директно сарађивале с одговорном организацијом на потенцијалном обиму дела који даје Алијанса и с државама учесницама о снагама које могу ставити на располагање. Своје препоруке *NMAs* даће *NAC/DPC* о томе да ли би политичке власти требало да одобре или одбију учешће Алијансе или да поново размотре циљеве операције у консултацијама с одговорном међународном организацијом.

32. Ако је подршка за такву мисију одобрена, *NAC/DPC* даће потпуне, јасне смернице о уделу Алијансе. Требало би да Војни комитет да препоруку *NAC/DPC* о избору команданта снага, ако се тражи да неки командант из Алијансе буде предложен одговорној међународној организацији. Право да формулише ограничења употребе ресурса Алијансе задржаће *NAC/DPC*, као и право да на одговарајући начин промени, замени или повуче свој део снага. Војни комитет ће наложити одговарајућем *MNC* да примени смернице *NAC/DPC* као подршку мандату одговорне међународне организације. *MNC* ће нормално добити оперативну команду (*Operational Command – OPCOM*) над снагама које су земље учеснице дале на располагање за мировну операцију и, на одговарајући начин, пренети оперативну контролу (*Operational Control – OPCON*) на потчињеног команданта, који ће служити као извршни командант НАТО контингента. О стању операције *MNC* подносиће периодичне извештаје Војном комитету.

33. Одговорни *MNC* препоручиће Војном комитету одговарајућу меру уколико у зони мисије дође до знатне измене услова у односу на

првобитну ситуацију због које је мировна операција покренута. Убрзани темпо постизања циљева може да води ка раном политичком решењу и може да значи да присуство већих снага НАТО-а више није неопходно. С друге стране, обнављање сукоба између страна може захтевати поновну процену *НАС* о укупним циљевима Алијансе. Од Савета се може тражити да донесе одлуку о окончавању учешћа НАТО-а или додељивању снага Алијансе мисији за наметање мира.

V Мисије за очување мира

Опште

34. Три категорије традиционалних мисија за очување мира – посматрање, снаге раздвајања и помоћ у прелазном периоду – биће у даљем тексту детаљније објашњене. Важно је схватити да у једној одређеној операцији очувања мира може да буде аспеката неколико категорија, као и елемената хуманитарних мисија. На пример, веома је вероватно да ће посматрачи бити кориштени као интегрални део свих мировних операција разних типова.

Посматрање

35. Посматрачка мисија је најосновнија операција очувања мира, а њена основна сврха је да осматра и извештава. У погледу величине, та операција може да обухвата од само 20 до неколико стотина особа, а обично је изводе посматрачи који раде у тимовима од два до три официра, или цивила истог статуса, различитих националности. Посматрачи су практично увек ненаоружани, што треба да схвате стране у сукобу будући да та чињеница треба да их заштити у опасним ситуацијама. Мисије могу да трају од неколико недеља до неколико деценија, као у случају мисије на Блиском истоку и у Индији, односно Пакистану.

36. Посматрачким мисијама може бити додељен широк опсег следећих задатака, од којих би сваки могао да буде главна сврха операције:

а. Посматрање прекида ватре и демаркационих линија (како је договорено између сукобљених страна).

б. Потврђивање повлачења туђих снага из зоне сукоба.

с. Праћење услова у зони потенцијалног сукоба ради откривања знакова припреме рата или повећане тензије.

д. Посматрање и извештавање о злоупотреби људских права.

е. Надзор и потврђивање пуноважности спровођења референдума или избора.

ф. Провера зона и објеката у погледу поштовања услова договорених између страна у сукобу.

37. Мисији је неопходна ефикасна веза са странама у сукобу ради смањења неспоразума и изградње поверења у ефикасност посматрачке

операције. Веома важан биће и покушај да се спречи избијање непријатељстава на основу предвиђања проблема и распоређивања посматрачких тимова на потенцијално проблематична места. Главне технике које се користе у таквим мисијама јесу патролирање и попуњавање људством осматрачких и контролних пунктова.

38. Успех те мисије зависиће умногоме од ефикасности система извештавања. Извештаји би требало да се праве прецизно и правовремено, и треба да буду непристрасни. Посматрачки тимови ће слати оперативне извештаје својим командама ради даљег резимирања и предавања одговорној међународној организацији и представницима страна, ако је погодно.

Снаге раздвајања

39. Тај тип операције спроводи се ради раздвајања противничких војних снага, непосредно после непријатељстава, док су у току преговори за постизање мировног споразума. У већини случајева, након споразума о обустави ватре, стране у сукобу морају да се раздвоје. То захтева постављање непристрасних снага између зараћених страна, успостављање тампон-зоне и стално праћење примене споразума.

40. Величина снага и концепција њихових операција зависиће од терена, расположивости снага за очување мира, специфичних захтева неопходних за постизање контроле у тампон-зони и раздвајања супростављених оружаних снага. У почетним фазама, снаге могу бити прилично велике да би оствариле раздвајање непријатељских страна, а касније се могу смањити, када се смањи тензија.

41. Успостављање снага за очување мира захтева пажљиво временско планирање. Ако је могуће, снаге би требало распоредити када стране у сукобу обуставе борбе, користећи затишје у непријатељствима. Међутим, у многим случајевима постављање између страна биће могуће тек након њиховог повлачења. Можда ће бити потребно да се у тампон-зону распореди претходнице као обезбеђење између противничких оружаних снага док не стигне главни део снага за очување мира. Да би биле у могућности да обаве своју мисију, снаге за очување мира морају:

а. Обележити и непрестано контролисати демаркационе линије да би се смањиле могућности за неспоразуме и прекршаје.

б. Успоставити контролу и надзор над главним путевима и кључним тереном ради спречавања да иједна страна постигне предност.

42. Успех се најбоље може постићи активним патролирањем, успостављањем контролних и осматрачких пунктова, предвиђањем потенцијалних проблема, брзим реаговањем на инциденте и блиском везом са свим укљученим странама. У ситуацији без јасних демаркационих линија, од снага за очување мира можда ће се тражити да обезбеде јако присуство у целој области.

43. Када операција буде успостављена дуж признатих граница или демаркационих линија у неком временском периоду и када је прихвати

стране у сукобу, тензија у тој области требало би да се смањи. У таквим околностима операцију могу да обаве посматрачка група или смањене снаге за очување мира. Међутим, и даље ће постојати потреба за патролирањем, извештавањем и, у случају снага за очување мира, за постављањем између страна где год је подесно да би се спречило избијање борби. У тој фази, операција се може наставити на захтев једне државе, ако снаге дејствују само на територији те државе.

Помоћ у прелазном периоду

44. Тај тип операције покреће се ради пружања подршке за прелаз земље у услове мира и прихватљиву политичку организацију након грађанског сукоба или борбе за независност или аутономију. Снаге за очување мира настоје да окончају насиље, помогну да се успостави окружење у којем становништво може да се врати нормалном животу и да подрже, кроз преговоре, постизање споразума страна у сукобу. Та операција може да буде потребна тамо где је због рата земља осиромашена, инфраструктура уништена, а њене социјалне службе минималне или чак и не постоје.

45. Та мисија је најкомпликованија и могла би да обухвата следеће задатке:

а. Обезбедити или обновити цивилне административне функције у целој зони мисије.

б. Надzirати и верификовати повлачење туђих снага и извесних категорија оружја и муниције, или одржавати контролу над таквим материјалом.

в. Надzirати спровођење слободних избора.

д. Обезбедити привремену власт за спровођење закона у области мисије.

е. Надzirати обуставу ватре или демаркационе линије.

ф. Координисати рад националних и међународних цивилних или војних агенција за пружање хуманитарне помоћи.

г. Проналазити и конфисковати оружје и војна материјална средства у целој области.

х. Надzirати премештање, демобилизацију и разоружавање војних и паравојних снага страна у сукобу.

и. Пружати помоћ у збрињавању избеглица и расељених лица.

46. Извођење те мисије вероватно ће захтевати велике снаге, с разноврсним, често потпуно истим компонентама за питања војске, цивилне полиције, људских права, хуманитарне помоћи, избора и цивилне управе. Мора постојати блиска и стална координација активности свих тих компонената, али и других агенција, као што је Високи комесаријат УН за избеглице (УНХЦР), на свим нивоима управе од државне до покрајинске, обласне и локалне управе. Таква координација мора се одржавати и са лидерима страна у свакој области.

47. Вероватно ће на почетку мисије војна компонента имати већи значај и да ће се операција променити у више цивилну активност зависно од стабилизовања ситуације. Фазе такве промене у саставу требало би планирати и изводити у сарадњи с властима земље – домаћина, странама у сукобу и међународним агенцијама које ће преузети одговорности од војне компоненте.

VI Мисије за спречавање сукоба

Опште

48. Спречавање сукоба се никад не може гарантовати. Употреба војних снага и средстава у ту сврху мора се усредсредити на подршку коју пружају дипломатским и политичким напорима за решавање спора који је у питању. Војна средства која могу да имају позитиван утицај на ситуацију или подстицање мирног решења описана су у даљем тексту и подложна су сличном процесу доношења одлука као што је приказано у IV делу.

Рано упозоравање

49. Што су државе и организације раније свесне предстојеће кризе, то пре могу да предузму одговарајућу политичку или војну акцију да спрече избијање непријатељстава. Рано упозоравање на сукоб могло би да се омогући употребом Система НАТО-а за назначивање и упозоравање (*NATO Indications and Warning System – I&W*). Тај систем је намењен да обезбеди време за неопходне политичке и војне мере за спречавање сукоба који се тиче Алијансе, а могао би да се прилагоди и ширем спречавању сукоба. Ако *NAC/DPC* одобре, *NMAs*, радиће заједно са државним елементима, могле би да формирају специјално обликовану ћелију за процене која ће усредсредити рад на прикупљању и анализи података у свакој кризној области. Та ћелија би, преко *NAC/DPC*, могла неком међународном телу, на пример УН или ОЕБС-у, упутити информације у одговарајућој пречишћеној форми ради заштите идентитета и потенцијала извора, истовремено омогућавајући међународној заједници да буде информисана о могућој претњи миру и безбедности у региону.

Осматрање

50. Ако су све стране у једној зони сукоба упознате с ефикасним и непристрасним програмима осматрања и ако се информације из таквих програма размењују на широком плану, потенцијални агресори ће теже нарушити мир, знајући да нису у могућности да изненаде своје непријатеље. Војне активности у ваздушном простору, на копну и на мору или под морем могу да се прате средствима која има Алијанса. Знање о

таквом потенцијалу за осматрање вероватно ће имати дејство одвраћања за већину земаља, поготову ако је јавно прихваћен циљ деловања тих система. Операције осматрања које одобре *NAC/DPC* изводили би снаге и средства држава и Алијансе под оперативном контролом *MSC* или *PSC*. Постављени командант би слао извештаје преко *MNC* Војном комитету и био у директној вези с одговарајућим државним и/или међународним елементима укљученим у сличне или комплементарне операције.

Превентивно распоређивање

51. Начин спречавања сукоба може да буде и распоређивање мултинационалних снага у потенцијалне кризне области. Таква операција започета је у бившој југословенској републици Македонији, а кроз развој те мисије могу се научити важне лекције. Алијанса већ има војне начине да се супротстави свим нивоима потенцијалног сукоба који би утицао на земље чланице, или чак на Европу као целину. Ако је наш политички циљ да одвратимо агресију или чак репресију, он се најбоље може постићи кроз следеће мере: узбуњивање, концентрисање и распоређивање способних мултинационалних јединица. Пристанак земље домаћина био би битан за извођење те мисије. Након распоређивања, снаге би патролирале и изводиле рутинску обуку у тој области, тако да би њихова видљивост и кредибилитет били веома високи, без директне претње потенцијалним агресорима. Операције тих снага биле би сличне операцијама снага раздвајања. Такву операцију могао би да изводи НАТО у име УН или ОЕБС-а, или контингент НАТО-а може да буде део веће мисије која обухвата контролоре и друге мере.

Стабилизационе мере

52. На основу искуства из недавних иницијатива контроле наоружања, Алијанса може да пружи подршку и олакша процес иницирања специјално развијених стабилизационих мера, као што је размена тимова за везу, заједничка инспекција спорних зона, смањење наоружања и броја припадника војске, као и извештавања о војним вежбама, између потенцијалних непријатеља у немирним подручјима. Заједно с другим мерама, као што је употреба система осматрања, НАТО би могао да подстакне стране у спору да користе те стабилизационе мере као прве кораке ка почетку преговора за широко политичко решење. Планирање и спровођење стабилизационих мера између потенцијалних непријатеља могла би да координира Алијанса, користећи снаге и средства тих земаља, као и ресурсе постојећих команди Северноатлантског пакта.

VII Хуманитарне мисије

53. Хуманитарне мисије изводе се ради олакшавања људских патњи, нарочито у околностима кад одговорне власти у тој области нису у

могућности, или можда не желе, да обезбеде одговарајуће службе и помоћ становништву. Та патња великог броја људи може бити последица природних несрећа или несрећа које изазива човек, као што су земљотрес, поплава, глад и радиоактивно или хемијско загађење. Она може да буде и последица рата или бежања од политичког, верског или етничког прогањања. У грађанским ратовима, у којима једна страна намерно спречава испоруку снабдевања противника у сукобу, потреба за присилном доставом помоћи ради обезбеђивања основних људских права мора се одмерити према схватању политичке интервенције.

54. Цивилни и војни елементи Алијансе, било да су употребљени заједно или као снаге и средства појединих земаља, могли би да дају значајан допринос напорима државних цивилних и војних власти и међународних агенција за пружање помоћи. Наменске снаге за хуманитарну помоћ обухватају много истих војних јединица, као и операција за помоћ у прелазном периоду, уз проширење извесних могућности, као што су санитарске и инжењеријске, ради задовољавања специфичних потреба зависно од ситуације. Јединствен ауторитет за координацију спољне помоћи у таквим мисијама вероватно би била нека међународна цивилна агенција, као што је Управа УН за хуманитарне послове (*UN Department of Humanitarian Affairs – UN-DHA*), раније Организација УН за помоћ у несрећама, или Високи комесаријат УН за избеглице (УНХЦР).

55. Постоје три главне категорије хуманитарних мисија: помоћ у несрећи, помоћ избеглицама или расељеним лицима и хуманитарна помоћ. Мада у неким областима те три категорије могу да се преклапају, свака је усредсређена на нешто другачији циљ. Операције за помоћ у несрећи су обично операције за спасавање и одржање живота у сарадњи с хуманитарним организацијама и локалним властима ради задовољавања хитних потреба жртава несреће. Помоћ избеглицама или расељеним лицима оријентисана је на обезбеђивање виталних служби за масе људи који су расељени из својих домова на локације без адекватних објеката. Суштински задатак хуманитарне помоћи јесте дистрибуција најосновнијих потреба за преживљавање, пре свега хране, воде, смештаја и медицинске помоћи, групама људи који су у опасности од глади, жеђи или сукоба.

Помоћ у несрећи

56. Наменско планирање за операције помоћи у несрећи је тежак задатак, али анализа прошлих природних несрећа или невоља које изазива човек може да послужи као водич државним или локалним властима да предузму мере предострожности, као што су стокирање опреме за пречишћавање воде, нектварљиве хране, шатора, кревета и ћебади. Потенцијалне земље даваоци могу оформити специјалне тимове за реаговање у несрећама, те установити стокове материјалних средстава за помоћ, најбоље у сарадњи са *UN-DHA* у Женеви. Слично томе,

земље чланице НАТО-а требало би да извештавају Команду НАТО-а о својим цивилним и војним ресурсима које могу дати за међународне операције помоћи у несрећи.

57. Помоћ у несрећи је део циклуса несрећног догађаја приказаног на дијаграму. За фазе помоћи у несрећи у којима се обавља спасавање и олакшавање потребни су војни ресурси. Дуготрајнија помоћ за враћање у првобитно стање и ублажавање последица несреће спада искључиво у домен локалних власти, уз помоћ невладиних организација и Уједињених нација. Ванредно планирање у случају несреће, која се десила или предстоји, требало би да буде усмерено на мере које одговарају фази у којој ће операција отпочети, мада може доћи до преклапања неких фаза.

58. У фази спасавања, главни задатак биће да се спаси што је могуће више живота. Пребацивање особља и материјалних средстава за помоћ у област мисије требало би планирати тако да се прво задовоље хитне потребе. То би, такође, требало да осигура да се оскудна транспортна средства најефикасније искористе. Елементи за помоћ не би требало да и сами постану терет за подршку, а испорука материјалних средстава требало би да буде прилагођена расположивим могућностима за складиштење и расподелу. Тежиште ће бити на трагању и спасавању жртава несреће и уклањању услова опасних по живот. Тимови за хитну медицинску помоћ биће најважније компоненте наменских снага за помоћ у несрећи. У фази олакшавања несреће, када жртве више нису у непосредној опасности, главни задатак прелази на обезбеђивање адекватне хране, воде и смештаја. Превоз материјалних средстава снабдевања и успостављање привременог смештаја и одговарајућих објеката, као што су болнице, у области коју је задесила несрећа или у близини, биће приоритети за организације за пружање помоћи.

59. Поред мера неопходних за реаговање на несрећу, може постојати и потреба да се одвојено решавају проблеми кретања људи добровољно или силом расељених из својих домова, било као избеглице или као расељена лица. Избеглица се разликује од расељеног лица по томе што је присиљена да напусти своју отаџбину, док је расељено лице присиљено да напусти свој дом, али не и отаџбину. Код избеглица или расељених лица постојаће тенденција да се прикупљају у областима које сматрају најбезбеднијим, од градова и села до уточишта у планинама или пустињи. Њихов број се може кретати од малих група појединаца до евакуације целих етничких група из неке области. Такво кретање може бити спонтано, као последица сукоба, или намерно, као што је, после несреће, премештање угрожене групе на безбедно место. Свако намерно покретање цивила у великим размерама биће нормално изведено након разјашњавања свих политичких аспеката од стране одређене међународне организације и главних страна у сукобу.

60. Наменске снаге за помоћ избеглицама могу лако да буду укључене у обезбеђивање система логистичке подршке који обухвата превоз и одговарајући логистички ланац. У организовању одговарајућих транспортних средстава могу да постоје изванредне тешкоће. Мора се размотрити распоред према приоритету оних које треба превести, према годинама старости, немоћи, полу или породичним групама, па ће бити потребни преговори с лидерима група. Транспортна средства која се користе за превоз материјалне помоћи требало би сматрати средствима с највећим степеном расположивости.

61. Наменске снаге могу да добију задатак да успоставе и подрже привремена уточишта за избеглице/расељена лица у блиској сарадњи и уз пристанак локалних власти и међународних организација. У градовима или селима локална инфраструктура највероватније неће моћи да задовољи потребе, па ће бити потребни додатни објекти. На отвореном терену неће бити никаквих објеката. Кад год је могуће, уточишта треба успостављати тако да се користе постојеће структуре. Било да се користе сталне грађевине или шаторска насеља великих размера, смештај се мора обликовати према културном залеђу расељеног становништва. Командант наменских снага мора да осигура подршку лидера у заједници избеглица/расељених лица за добијање пристанка на обезбеђене објекте. Препоручљиво је да ти лидери буду укључени у планирање или надзирање физичког постављања уточишта. Ако су уточишта на извесној удаљености од тренутних локација, препоручује се да лидери заједнице извиде ту нову локацију и да се пошаље „претходница“ избеглица/расељених лица. У почетним фазама постојаће највећа потреба у медицинским и инжињеријским ресурсима (због поправке постојећих водоводних, санитарних и електричних система и обезбеђења додатних могућности према потребама).

62. Заједнички тим за процену несреће обезбедиће прикупљање, анализу и дистрибуцију информација у вези са стањем и потребама

избеглица/расељених лица које могу да помогну да се одреде даљи захтеви за помоћ. Оне би биле веома драгоцене за одговарајуће државне или међународне организације за помоћ ради будућег планирања. Тај тим би требало упутити с довољним бројем језичких и других стручњака ради успостављања и одржавања потребне везе и, истовремено, што је могуће бржег и прецизнијег процењивања ситуације.

63. Детаљне информације о избеглицама/расељеним лицима биле би корисне и за налажење несталих лица. Међународни комитет Црвеног крста (МКЦК) организација је првенствено одговорна за налажење несталих особа и нормално ће бити орган за координисање свих таквих операција. Војни или цивилни полицијски елементи у наменским снагама могли би да помажу бироу за нестала лица формираном од стране локалних власти или УН, уз сарадњу с Међународним комитетом Црвеног крста.

Хуманитарна помоћ

64. Мисије хуманитарне помоћи могу да буду значајан изазов за све елементе којима је додељен тај задатак, јер оне увек прате цивилне неслоге или војно сукобљавање. Када су потребе за хуманитарном помоћи изазване распадом цивилних система дистрибуције, мисија може да покрива велику област или, чак, целу земљу. Сарадња власти које контролишу тачке уласка или транспортна средства може да буде мала или никаква. Може се догодити да се материјална средства за помоћ сматрају тако драгоценим да њихова испорука буде угрожена од стране криминалних елемената. Што је ситуација тежа, то је вероватније да војни и цивилни ресурси Алијансе могу да дају непроцењив допринос државним и међународним агенцијама за помоћ у несрећи.

65. У условима када одговорна цивилна власт престане да ефикасно функционише или када та власт ради против својих поданика, у супротности с признатим нормама међународног права (на пример, радње повезане с геноцидом), могу да буду потребне оштрије мере да би се олакшала испорука хуманитарне помоћи. Може бити неопходно предузимање одлучних корака против елемената изван закона или организованих снага које нападају незаштићене цивиле или раднике на пружању помоћи. Ти кораци би били предузети тек након консултација и уз одговарајуће упозорење вероватних циљева такве акције. Приликом процене тежине такве одлуке мораће да се размотри могућност колатералне штете. Када се предузима снажна војна акција ради стварања услова за безбедно вођење операција хуманитарне помоћи неке међународне организације за помоћ могу да се привремено повуку из ризичне области док се не успоставе стабилни услови. Знатан терет ће тада прећи на војне снаге и средства у тој области јер ће морати да обављају хуманитарне задатке тих организација. Такође, може бити неопходно да се успостави прелазна управа, најбоље уз сарадњу и укључивање цењених локалних личности, док не буде могло да се постигне дугорочније политичко решење.

66. Поред директног ангажовања НАТО-а у мировним операцијама, описаног у претходним одељцима, НАТО може дати важан допринос таквим мисијама кроз мање директно ангажовање својих снага и средстава. Употреба тих снага и средстава ван њихове намене била би предмет истог процеса одобравања од стране *NAC/DPC* као што је описано раније у тексту. Даље се говори о три главна начина на које Алијанса може да подржи мировне активности без свог директног ангажовања.

Координација подршке

67. У оквиру своје организације Алијанса има војне и цивилне потенцијале за саветовање о обезбеђивању и координисању дела функција које би могле бити нарочито драгоцене за мировне операције. Логистичка подршка за такве операције требало би да буде координисана уз примену постојећих принципа и процедура, наведених у одговарајућим директивама *MC* и *MNC*, као и Логистичком приручнику НАТО-а. Поред тога, постојеће логистичке организације могу да се користе за помоћ у координисању подршке. На пример, у оквиру војног система у координисању превоза могу помоћи центри за координацију кретања, у националним као и у мултинационалним командама, повезани с одговарајућим цивилним транспортним телима и агенцијама. Део комисија и комитета за планирање, под надзором Вишег цивилног комитета за планирање у хитним случајевима (*Senior Civil Emergency Planning Committee – SCEPC*), може да саветује и, чак, делује као посредник у обезбеђивању цивилног транспорта ако су војна транспортна средства недовољна или неадекватна.

Употреба одабраних ресурса Алијансе

68. Специфични ресурси НАТО-а могу бити потребни и употребљени за директно повећање могућности мировне операције иако ниједна земља чланица ни стране у сукобу не траже веће учешће Алијансе. Такви ресурси могли би да обухвате мешовит одред Алијансе за везу, или да користе постојећу мултинационалну команду као језгро командне и управљачке структуре нових мировних снага.

Праћење примене санкција

69. Једна од мера коју може да предузме Савет безбедности УН ради притиска на зарађене стране или ради смањења нивоа непријатељстава у некој области јесте наметање санкција. Према члану 41. Главе VII Повеље УН, такве санкције могу да поприме облик потпуног или делимичног прекида економских односа и железничких, поморских,

ваздушних, поштанских, телеграфских, радио и других начина комуникације. Оне могу укључивати и ембарго на важну војну технику у области сукоба, као и рестрикцију летова војних ваздухоплова. Као део наметања таквих санкција, УН могу да захтевају од земаља чланица и одговарајућих регионалних организација да помогну у праћењу примене санкција и да извештавају о њиховом евентуалном кршењу.

70. Алијанса има неколико структура које могу да помогну у праћењу примене санкција. Сталне поморске снаге НАТО-а имају одмах спремне јединице које су способне да пруже подршку таквим мисијама у морском окружењу. *NAEWF* јесте организација сличних могућности реаговања која обезбеђује осматрање одређеног ваздушног простора из ваздуха. Да би се добила најпрецизнија слика могућег кршења санкција могла би да се користи комбинација поморских, ваздушних и копнених снага и средстава. За праћење поштовања санкција УН на копну нема одговарајућих копнених јединица под мирнодопском оперативном командом које би биле расположиве у кратком року. Многе копнене јединице земаља чланица обучавају се и опремају за извиђање и осматрање у рату, па би се те исте вештине могле брзо прилагодити за помоћ у задацима праћења санкција. Међутим, такав задатак могао би да поприми карактеристике снага раздвајања, па би требало захтевати пристанак земље домаћина.

71. За операцију праћења коју изводе снаге и средства Алијансе могла би да буде потребна непосредна координација с елементима који су укључени у операцију из земаља изван НАТО-а и из других организација. До највећег могућег степена, јединство командовања биће одржавано употребом постојећих командних структура, првенствено на нивоу *MSC* или *PSC*. Нарочито је важно да сви учесници јасно разумеју командне линије и заједничка правила ступања у дејство, зато што мисија праћења санкција може да буде насилно доведена у питање или промењена у наметање санкција.

IX Питања планирања

Планирање операције

72. *Иницирање процеса планирања.* Кад Алијанса узме у разматрање потенцијалну мировну операцију, *NAC* наложиће *NMA*s да почну планирање с одређеним параметрима. У тој фази процеса можда неће бити јасно дефинисани политички циљеви НАТО-а, мада ће нормално постојати утврђени захтеви УН или ОЕБС-а за помоћ у могућој мировној операцији. Планирање *NMA*s може да буде на прелиминарној основи, те да се не подразумева учешће НАТО-а у таквој операцији. Резултати прелиминарног планирања назначиће широку природу мисије, вероватне циљеве Алијансе, потребе у ресурсима снага и средстава Алијансе и земаља чланица, те вероватан исход њеног учешћа. Извештај о прелиминарном планирању *MC* и *NAC/DPC* размотриће и обезбедити

за *NMA*s стратегијске смернице високог нивоа, укључујући циљеве Алијансе, уколико се предвиђа детаљно планирање и евентуално учешће НАТО-а у тој мисији. Одговарајући *MNC* одредиће неку потчињену команду НАТО-а као првоодговорну за детаљно планирање. Такође, одређеном команданту даће одговарајуће смернице о војним циљевима Алијансе у тој мировној операцији. За оперативно наређење о учешћу НАТО-а биће одговоран тај командант.

73. *Координација и извиђање*. За *NMA*s и одређене потчињене команде биће суштински важно да што је могуће пре остваре непосредну координацију с одговарајућим агенцијама, као што су уреди УН или ОЕБС-а у зони мисије. Развијање одговарајућих планова за ванредне ситуације зависиће од способности одређеног команданта и првих официра његовог штаба да непосредно осмотре услове на терену. Том извиђању мора се дати висок приоритет у почетним фазама процеса планирања. Накнадне посете ради извиђања требало би планирати у честим интервалима, а тимови за везу из одређених команди требало би да буду распоређени у одговарајуће организације у зони мисије након добијања политичког одобрења за детаљно планирање.

74. *Удео у снагама*. У почетку процеса планирања *NMA*s мораће да контактирају земље чланице у вези с њиховим могућим учешћем у снагама. Ради одређивања вероватног обима учешћа у операцији земаља изван НАТО-а требало би успоставити контакт на вишем политичком нивоу. Војни планери морају имати процену приближне величине и састава снага потребних за мисију, на основу своје прелиминарне оцене, да би тражили подршку од земаља. Ако није вероватно да ће земље ставити на располагање неопходне снаге, одговорни *MNC* може да одреди, ако је то погодно, да се циљеви остваре накнадно, или да би могла да буде изводљива алтернативна концепција операције која захтева мање нивое снага. У противном, *MNC* би требало да препоручи да се циљеви Алијансе смање или да се операција не предузима.

75. *Споразуми о контроли наоружања*. Одредбе разних споразума о контроли наоружања могли би да наметну ограничења или рестрикције на распоређивање и концентрисање снага. Планери морају да буду детаљно обавештени о таквим споразумима и њиховом утицају на целокупни план и степен учешћа појединих земаља.

76. *Информисање јавности*. Команданти елемената који се распоређују за потребе мировних операција требало би да очекују непосредну и интензивну јавну проверу преко међународних медија. Та пажња, ако се ефикасно координише, може умногоме да појача утицај распоређених снага демонстрирањем транспарентности и кохезивности учесника. Према томе, веома је важно да се од почетка координишу активности информисања јавности. Команданти морају да предвиде да ће интересовање медија достићи врхунац на почетку распоређивања снага, и зато би од самог почетка тежиште команде требало да буде на информисању јавности.

77. *Војно-цивилни односи.* Успех мировне операције често ће зависити од квалитета односа између мировних снага и становништва у зони мисије. Ефективност таквих операција кроз историју смањивала се када је локално становништво погрешно схватало мисију, циљеве и активности мировних снага, било ненамерно, због лажних гласина, било због намерних дезинформација које шири једна или више зараћених фракција. Планери морају у своје планове да унесу средства и технике за развој и одржавање чврстих, позитивних комуникација с локалним становништвом и да отпочну рад на томе пре првог распоређивања својих елемената у зону мисије.

Оперативно окружење

78. *Претња.* Планери морају да имају прецизну оцену претње са којом ће бити суочене њихове снаге у оперативној зони. Величина, опрема, обука, дисциплина и мотиви потенцијално непријатељевих елемената требало би да буду пажљиво анализирани. Проблеме са којима се становници сада суочавају вероватно ће открити историја тог региона. У припреми снага за обављање мисије требало би да помогну и сведочанства из прошлости о поштовању обуставе ватре и других споразума. Процена претње биће критично важан чинилац у одређивању потреба снага, укључујући оружје и опрему које распоређене снаге треба да поседују. Одређивање потреба може да се регулише смерницама одговорне међународне организације. Опасност мора да се процењује непрестано током трајања мисије, уз прилагођавање састава снага према потреби. Чак и релативно мирна мисија може изненада, за кратко време, да се разбукти у интензиван сукоб и додељене снаге морају да буду приправне за такву могућност.

79. *Културни чиниоци.* Пажљива анализа културе у зони операција требало би да открије многе важне чиниоце које командант снага мора размотрити пре него што буду завршени планови за операцију. Опште уважавање језика, религија, етничких група, историје и локалних обичаја биће од велике користи за успешно обављање мисије. Сви припадници снага требало би пре распоређивања да буду обавештени о основним културним аспектима те области.

Расположивост јединица и распоређивање

80. *Расположивост јединица.* Јединице одређене за новоформиране снаге требало би да се пребаце у зону операције што је могуће брже након завршеног извиђања. Битно је да се политичка и војна ситуација у зони сукоба није знатно променила од када је одлука донесена. Требало би подстицати земље да покажу спремност да за такве мисије ставе на располагање одређене врсте јединица. Одговарајућим мултинационалним командама Алијанса ће доделити као ванредне задатке у оквиру мировних операција.

81. *Распоређивање*. Брзо реаговање на одлуку о подршци Алијансе специфичној операцији зависи од правовременог планирања за ванредне ситуације и накнадног брзог распоређивања снага које дају чланице Алијансе. Када вероватноћа једне такве операције постане очигледна планери би требало одмах да у систему планирања појачања траже постојеће варијанте које се могу модификовати тако да задовољавају потребе одређене мисије. Мора се спровести *ad hoc* планирање ради развоја елемената снага и подршке битних за мисију, те одредишта и временског оквира, мада се могу користити параметри покретања и подршке из опција *MNC* за појачање. Можда ће моћи да се примене и постојећи планови за ванредне ситуације и подршку појединих земаља и нижих команди Алијансе. Подаци о распоређивању садржани у базама података требало би да скрате време планирања. Даље, правовремено пребацивање биће олакшано развојем заједничких процедура распоређивања и унутар Алијансе и изван њене територије. Истовремено са планирањем распоређивања, снаге одређене за мисију морају брзо да спроведу припреме које претходе распоређивању и да буду спремне за покрет с мирнодопских положаја према оцени стања националне готовости (по *MC 55/3*) објављеној у Упитнику за планирање одбране.

82. *Организовање подршке*. Када се неки елемент Алијансе распо­ређује као подршка мировне операције, биће одређена команда за организовање подршке која ће обезбеђивати и извршне и штабне функције за команданта за време распоређивања. Дужности те команде биће следеће:

а. Координација и подршка кретања јединице.

б. Одређивање приоритета и додела транспортних средстава датих на располагање Алијанси ради покривања недостатака у тој земљи и према редоследу планираног распоређивања.

с. Праћење распоређивања јединица и упућивање извештаја о стању и одговорном *MNC* и команданту снага.

83. *Ротирање*. Ротирање појединог особља и јединица обавља се на основу споразума између одговорне међународне организације и дотичне владе или регионалне организације. Јединице се обично ротирају након шест месеци проведених у мировним снагама. Да би се одржало потребно искуство потребно је пажљиво размотрити одлуку о методу ротирања – делимичном или „*en bloc*“.

Организовање операције

84. *Редовна оперативна процедура*. За регулисање вођења и обезбеђивања операције потребне су редовне оперативне процедуре. Мултинационална природа операција чини потребу за редовним оперативним процедурама нарочито значајном, да би се осигурало да се контингенти из свих земаља који учествују у операцији држе заједничке групе правила и процедура. У редовним оперативним процедурама тежиште би требало да буде на областима као што су: правила ступања у дејство,

процедуре везе, форме и процедуре извештавања, понашање према локалном становништву, контакти са медијима итд.

85. *Војно-цивилна спрега.* Војни планери морају одмах да успоставе контакт са планерима из УН, ОЕБС-а и других цивилних агенција. И војне и цивилне активности морају се од почетка планирати заједно. Успех целокупне мировне операције зависиће од потпуне усклађености и синхронизованости војних и цивилних операција. Идеално ће бити да се виши представници цивилне и војне компоненте на сваком нивоу у зони операције редовно састају у званичном саставу са својим политичким, војним и цивилним колегама са супротне стране ради координисања свих акција из делокруга међународног мандата операције.

86. *Веза.* Успостављање свеобухватне мреже за везу и координацију биће суштински важно у свим мировним операцијама. Војна команда на сваком нивоу мора да планира да има способне људе за везу на бројним локацијама, укључујући локалне уреде међународних цивилних агенција, као и команде страна у сукобу. То ће сигурно захтевати да у саставу снага буде довољно језичких стручњака, или да се они ангажују с локалног подручја, да би се задовољиле потребе превођења. Ти канали се морају одржавати и неговати чак и у екстремним околностима, тако да инциденти између страна у сукобу и међународних снага не ескалирају у борбу. Сви команданти у мировној операцији морају томе да дају приоритет.

87. *Интеграција снага из земаља изван НАТО-а.* Учешће НАТО-а у било којој мировној операцији сигурно ће бити повезано са радом с контингентима из земаља и организација изван Северноатлантског пакта. Интегрисање таквих елемената у операцију коју предводи НАТО захтеваће специјално разматрање односа у командовању и подршци, као и специфичне задатке додељене тим јединицама да би у оквиру целокупне мисије своје могућности довеле до максимума. Да би се обезбедило да терминологија и поступци развијени временом међу земаљама чланицама НАТО-а буду разумљиви другима, неопходне ће бити додатне мере. Језички квалификоване тимове за везу требало би разместити да раде с контингентима земаља изван НАТО-а, по могућности пре њиховог распоређивања у зону мисије. Ако неки командант из НАТО-а буде директно одговоран за такве елементе, требало би да организује размену посета између њега и његовог штаба и команданта и кључног особља јединице која ће бити стављена под његову команду. Може се послати и тим за обуку који би помогао контингенту изван НАТО-а да заврши припреме за распоређивање и информисао кључно особље о процедурама у Алијанси.

Састав снага

88. *Опште.* Као и у другим војним операцијама, структура снага зависи од величине зоне, природе и очекиваног трајања мисије, те других чинилаца, као што су линије комуникација, терен, време,

опасност и логистички захтеви. Снаге морају да буду наменски организована, мултинационална организација. Требало би избегавати да у оквиру снага преовлађује једна националност. Најважнија компонента нормално ће бити пешадијски батаљони, који могу да држе положаје, обезбеде присуство и посматрање, чине посаду контролних пунктова и патролирају. Оклопне извиђачке јединице посебно су корисне када је ситуација променљива или обухвата велико подручје. Јединице хеликоптерске авијације обављаће суштински важне функције, као што су пребацивање људства и материјала, извиђање, осматрање и санитарска евакуација.

89. *Инжињеријска подршка.* Та подршка ће се првенствено бринути за обезбеђивање мобилности на земљи. Други важни задаци обухватаће обезбеђивање, складиштење и дистрибуцију воде, обезбеђивање канализације и других објеката за одношење отпада, обезбеђивање и дистрибуцију електричне енергије, одржавање и оправку постојећих битних цивилних објеката и инсталација, према потреби, као и лоцирање, уклањање и уништавање мина и других неексплодираних убојних средстава. Претходном координацијом осигураће се да за распоређивање буду расположиви одговарајући инжињеријски ресурси.

90. *Војна полиција.* Елементи војне полиције су одговарајуће обучени и имају искуство и опрему да значајно допринесу мировним операцијама, нарочито тамо где може доћи до кршења закона и реда. Јединице војне полиције би непосредно сарађивале са цивилном полицијском компонентом мировних снага, као и са локалним полицијским властима. Због осетљиве природе таквих мисија војна полиција би се такође усредредила на пресецање илегалних активности или кршења локалног закона од стране припадника мировних снага.

91. *Ваздухопловне снаге.* Због своје флексибилности ваздухопловне снаге и средства могу да се распореде на велике удаљености за веома кратко време, а кад су распоређене, могу да покривају веома велике области ради осматрања, извиђања, везе, трагања и спасавања, или, у екстремним случајевима, непосредне ваздухопловне подршке опкољеним снагама или њиховог извлачења. *AWACS*, укључујући ваздухоплове *NAEWF*, може да прати ситуацију у ваздушном простору и на мору, и да истовремено делује као центар за командовање и управљање, за доношење одлука на лицу места или за пренос веза до удаљених команди. У садејству са операцијама *NAEW*, патролни ваздухоплови обалске авијације могу непосредније да прате приобалне и међународне водене путеве ради идентификовања потенцијалних кршилаца међународно одобрених санкција и ембарга. Транспортни ваздухоплови могу да преносе велике количине робе и ресурса у регион и из њега. Ти ваздухоплови могу да се користе и за брзо распоређивање снага или за превоз тимова за утврђивање чињеница и посредника по целој области. Ваздухоплови могу и да евакуишу болесне и рањене до медицинских објеката изван зоне мисије.

92. *Приобалне снаге.* Бродови и ваздухоплови приобалних снага могу да патролирају дуж међународних водених путева, као и у приобалним водама, уз пристанак земље домаћина, ради праћења примене споразума о обустави ватре или поштовања међународно санкционисаног ембарга. Приобалне снаге и средства биле би суштински важне за операције подршке, као што су чишћење мина из вода које су им одређене и пратња трговачких бродова који пролазе кроз зону сукоба. Наменске приобалне снаге могу да обављају трагање и спасавање, обавештајну активност, логистичко обезбеђење, везе, санитарску евакуацију, а могуће и непосредну ваздухопловну подршку за мировне снаге. Укрцане амфибијске снаге могу да буду снаге за брзо реаговање за потребе мировне операције, као и за подршку хуманитарним мисијама.

93. *Јединица за подршку.* Ради задовољавања специфичних потреба за време мировне операције војне снаге појединих држава обично се распоређују са својом јединицом за подршку. Та јединица обезбеђује разне услуге, као што су складишта, финансије и безбедне везе преко позадинског канала ради преношења извештаја о ситуацији, као и другог саобраћаја. На сличан начин, када се јединице Алијансе распоређују као снаге НАТО-а, оне би требало да буду третиране као да су из једне земље, па, према томе, треба да их прати елеменат за подршку контингента НАТО-а ради обезбеђења услуга битних за Алијансу.

94. *Резерва.* Посебну пажњу треба обратити на формирање резерве за распоређене снаге. Да би се демонстрирала мултинационална солидарност, резервне снаге требало би да буду састављене од одреда из контингента неколико различитих земаља. Оне морају да буду мобилне, способне за реаговање и довољно бројне да буду снаге за реаговање које одговарају мисији. Када је ситуација у потенцијалној мировној операцији нарочито променљива, Алијанса би требало да установи снаге „на захтев“ и да их позиционира изван зоне мисије, али спремне да се распореде у кратком року и олакшају, појачају или помогну повлачење распоређених снага.

Логистика

95. На логистичку подршку утичу мултинационалан и вероватан здружени карактер снага, очекивано трајање мисије и зона операција. Посебна пажња се мора обратити на решавање проблема координације, интероперабилности и финансирања ако треба пружати подршку елементима изван НАТО-а или невладиним елементима. У зони мисије могу недостајати адекватни прихватни објекти или положаји за истурене логистичке базе. Због тога може постојати потреба за пажљивим планирањем употребе постојећих локација, као и за додатним снагама из земаља које учествују да би се што је могуће пре успоставили одговарајући објекти.

96. Логистичка подршка снага састојаће се од мешавине националних и колективних структура. Један метод обезбеђивања подршке може

да буде консолидовање захтева и прикупљање снага и средстава под јединствену команду мултинационалне логистичке команде на нивоу ратишта. Такав мултинационални логистички приступ могао би да обухвата водећу земљу, специјализацију намена, колективна цивилна задужења по уговору за специфичне функције, или комбинацију тих метода на здруженом нивоу или на нивоу компонената снага. Током мисије начини обезбеђивања одређеног типа подршке могу да се промене из једног метода у други.

97. Санитетска подршка ће такође бити комбинација националних и колективних структура. Санитетска подршка мировних операција може да обухвати потребу за обезбеђивањем расположивог простора за локално становништво, укључујући евакуацију повређених. Материјална средства и процедура за обављање тих задатака захтеваће пажљиву интеграцију у војни систем санитетске подршке. За цивилно становништво, као и за мировне снаге, до максимума би требало користити медицинске могућности земље домаћина.

98. Детаљније о проблемима планирања логистичке и санитетске подршке говори се у Анексу G.

Везе

99. *Опште.* Главна разлика између подршке мировним операцијама у области везе и подршке која се пружа свакој другој војној операцији Алијансе биће географска локација операције. Не мора значити да ће нека мировна операција, осим наметања мира, смањити потребу за безбедним везама, мада може да буде услова за већу употребу небезбедних веза за рутинске активности.

100. *Организација.* При развијању концепције веза требало би размотрити употребу цивилних средстава везе. Војни канали су суштински важни и треба да буду на располагању да би се избегла зависност од система земље домаћина. Сваки национални контингент мировних снага биће одговоран за обезбеђивање властитих интерних веза. Идеално би било да везе између команданта мировних снага и контингентата обезбеђује једна држава.

101. *Ресурси.* Пошто заједнички финансирана средства везе НАТО-а нису тренутно обликована за мировне операције, подршка везе мора да се обезбеди из више разних извора, који обухватају следеће:

а. Средства Система интегрисаних веза НАТО-а који укључује сателитске везе.

б. Опрема *MNC* за ванредне ситуације са средствима која се могу одмах распоредити.

с. Регионалне снаге или снаге НАТО-а: *NAEWF*, *AMF(L)* итд.

д. Хитна набавка или закуп од Комитета за инфраструктуру (војни буџет).

е. Државни зајам.

102. *Безбедност.* Код хуманитарних мисија многи аспекти ће бити слични аспектима мировних операција. Међутим, могу постојати специјалне потребе за безбедносним снагама ради заштите организација за помоћ и материјалних средстава снабдевања, као и избеглица или расељених лица. Можда ће те групе морати да се заштите од непријатељевих елемената у тој области, а може бити неопходно и одржавање реда између противничких, вероватно и наоружаних, фракција међу становништвом.

103. Још један аспект хуманитарних мисија јесте тај да снаге могу наићи на криминалну активност чији је циљ да се искористи ситуација. Мада отворене криминалне радње, као што је крађа материјалних средстава снабдевања, могу бити пресечене безбедносним мерама, припадници снага морају посебно да пазе да се води рачуна о роби и осигура дистрибуција онима којима је потребно.

104. *Самосталност снага у снабдевању.* Због тешких услова у областима тих мисија важно је да сви распоређени елементи буду до највишег степена логистички самостални. Ни у којем случају снаге које обезбеђују помоћ не би требало да постану терет већ преоптерећеним локалним системима. Због тога се може променити састав наменских снага или захтевати додељивање додатних транспортних средстава ради задовољавања потреба рутинске попуне снага материјалним средствима.

105. *Транзиција мисије.* Требало би да хуманитарне мисије евентуално могу да се промене од претежно војне операције, у почетним фазама, у чисто цивилну операцију. Процену најповољнијег тренутка за извлачење снага требало би начинити након стварно планираног и изведеног почетног таласа и повлачења на основу добијених политичких смерница. Пренос дужности на националне власти или међународне агенције за помоћ требало би да буде пажљиво планиран и потпуно координисан пре него што почне период транзиције у етапама.

Анекс А – речник

1. *Земља домаћин.* Земља, било чланица НАТО-а или не, која дозвољава да се снаге и материјална средства држава или организација НАТО-а сместе на њеној територији, изводе дејства или пређу преко њене територије због мировних операција.

2. *Спречавање сукоба.* Обухвата различите активности, посебно према Поглављу VI Повеље УН, од дипломатских иницијатива до превентивног размештања трупа, намењених за спречавање ескалирања спорова у оружане сукобе или њихово ширење. Спречавање сукоба може да обухвата мисије за утврђивање чињеница, консултације, упозорења, инспекције и праћење. Превентивно распоређивање нормално се састоји од цивила и/или војних снага који се распоређују ради спречавања кризе.

3. *Стварање мира.* Дипломатске акције које се спроводе пошто је сукоб почео ради постизања мирног решења. Обухватају обезбеђивање добрих услуга, посредовање, мирење и акције као што су дипломатска изолација и санкције.

4. *Одржавање мира.* Одржавање мира, укратко, јесте обуздавање, ублажавање и/или окончање непријатељстава између држава или унутар њих интервенцијом једне међународно организоване и усмераване непристрасне треће стране, уз употребу војних снага и цивила као допуне политичког процеса решавања сукоба и ради обнављања и одржавања мира.

5. *Хуманитарна помоћ.* Мисије које се спроводе ради олакшавања људских патњи, нарочито у условима када одговорне власти у тој области нису у могућности, или можда не желе, да обезбеде одговарајуће службе за становништво. Мисије хуманитарне помоћи могу да се спроводе у оквиру мировне операције или као потпуно самосталан задатак.

6. *Наметање мира.* Мера која се предузима сходно Глави VII Повеље УН а у којој се користе војна средства за обнављање мира у области сукоба. То може да буде решавање сукоба између држава или унутрашњег сукоба ради задовољавања хуманитарних потреба, или ситуације у којима је дошло до великог колапса државних институција.

7. *Надградња мира.* Мера која се предузима после сукоба ради идентификовања и подржавања структура које ће тражити да ојачају и учврсте политичко решење да би се избегао поновни сукоб. Обухвата механизме за идентификовање и подржавање структура које ће тежити да консолидују мир, јачају осећај поверења и благостања и подрже економску обнову, а могу захтевати како војно, тако и цивилно ангажовање.

Анекс В – командни односи

1. Због политичке осетљивости и мултинационалног карактера мировних операција неопходни су веома јасни командни односи. Између мировних операција УН и мировних операција које би водила ОЕБС вероватно би биле само веома мале разлике у командним односима. Основни аспекти командних односа за операције у којима су ангажоване снаге НАТО-а наведени су у општим цртама у даљем тексту.

Политичка контрола

2. У мировним операцијама УН Савет безбедности ће спроводити политичку контролу и управљање преко генералног секретара и заступника кога он одреди. Шефа мисије за неку одређену мисију изабраће *генерални секретар на основу консултација са државама које дају своје снаге*, регионалним организацијама које су укључене и странама у сукобу.

3. У мировним операцијама ОЕБС-а Комитет виших званичника (CSO) обављао би политичку контролу и управљао операцијом. Он би именовано шефа мисије који би имао оперативну контролу над свим мировним формацијама у области мисије.

Командант мировних снага

4. Командант мировне операције биће из земље чланице одговорне организације, УН или ОЕБС-а. Често ће бити биран из једне од земаља које дају своје снаге за мировну операцију.

5. Ако НАТО даје знатан део снага и средстава за одређену операцију, Алијанса ће можда желети да на положај команданта снага именује високог официра из неке земље чланице. Ако тог официра бира одговорна организација, он би могао да служи искључиво у том посебном међународном својству, привремено остављајући по страни свој идентитет официра Северноатлантског пакта. Алтернативно, он као командант мировних снага може да има две функције тако што ће задржати положај из НАТО-а који је директно везан за мировну операцију.

6. Командант снага има оперативну контролу над свим јединицама које су дате за ту операцију док траје њихово учешће. Ако за мировну операцију Алијанса даје јединицу или групу јединица, које задржавају идентитет НАТО-а, командант укупног дела снага које даје Алијанса исто би тако био под оперативном контролом команданта мировних снага.

Контингенти појединих земаља

7. Национални контингент се састоји од укупног дела снага које једна земља даје за мировну мисију, а може да обухвата неколико засебних јединица, које нису међусобно функционално повезане. Свака држава ће одредити једног официра, који не мора да буде командант јединице, да буде командант њеног контингента. Он ће, уз остале своје дужности, с командантом мировних снага деловати у име те земље. Команданти контингената ће бити задужени за ред и дисциплину свог људства, као и за административна питања. Они ће из тих области подносити извештаје директно команданту мировних снага.

8. Ако у некој мировној организацији има признатих елемената НАТО-а, један официр НАТО-а у тој организацији требало би да буде одређен за команданта контингента НАТО-а и да служи на сличан начин као командант неког националног контингента.

Анекс С – законски аспекти

Увод

1. За мировне операције закон је посебно важан у области овлашћења и надлежности и оперативне могућности. У првој области,

законом се обезбеђује законска основа и даје миротворцу чврст законски ауторитет. У другој области, законом се миротворцу обезбеђују међународни статус и основна правила, и принципи одговорности као смернице за понашање снага.

Овлашћења и надлежности за успостављање мировних операција

Под Уједињеним нацијама

2. Мада се израз „очување мира“ не налази у Повељи УН, надлежност УН да води те операције произилази из њихове основне намене да одржавају мир и безбедност у свету, како је детаљно наведено у одредбама и начелима Повеље.

3. У оквиру УН, надлежност за успостављање мировних операција имају два главна органа: Савет безбедности и Генерална скупштина. У пракси, Савет безбедности је одговоран за вођење мировних операција, док генерални секретар и Секретаријат имају извршну управу и надзиру такве операције.

4. У оквиру колективног безбедносног система Уједињених нација, чл. 52 (1) одобравају се „регионалне структуре или агенције“ које се баве питањима везаним за одржавање мира и безбедности у свету. Истовремено, оне су подесне за регионалну акцију.

Под Организацијом за европску безбедност и сарадњу

5. У документу из Хелсинкија из 1992. године државе учеснице КЕБС-а изјавиле су да би ту конференцију требало сматрати регионалном структуром према Глави VIII Повеље УН, потчињеном Савету безбедности УН ради одржавања мира и безбедности у свету. Изразом регионалне структуре или агенције означавају се међународне организације створене међународним уговорима или споразумима и регистроване код Уједињених нација. Мада завршни документ ОЕБС-а није међународни уговор, Организација је иницирала осматрачке мисије у неколико проблематичних области у оквиру свог регионалног домена. Може се предвидети да ће се политички процес у ОЕБС-у даље развијати, па тако ОЕБС може да постане уговорно тело признато од УН са статусом правне личности у међународном праву. То би умногоме олакшало закључивање споразума на основу којих би мировне снаге ОЕБС-а добиле надлежност и статус.

Под Северноатлантским пактом

6. Мада је Организација северноатлантског пакта првенствено уговор о колективној самоодбрани, који има законске основе у члану 51 Повеље УН, општеприхваћено је да Алијанса може да обавља задатке наведене у Глави VIII, тј. да изводи регионалне операције.

Према члану 2 Северноатлантског пакта, НАТО би могао да предузме регионалне мировне операције, уз потпуно признавање основне одговорности Савета безбедности УН за одржавање мира и безбедности у свету. У оквиру преовлађујуће праксе УН да изводи мировне операције под надзором Савета безбедности УН, као и потенцијалне употребе оружаних снага, било би неопходно сигурно добијање надлежности од Савета безбедности УН пре стварања неких регионалних мировних снага. Алтернативно, у контексту подршке НАТО-а Уједињеним нацијама у таквим операцијама, требало би да НАТО и одговорна међународна организација постигну споразум којим се одређују начини и услови таквог учешћа.

Овлашћење за распоређивање

7. Док надлежност за успостављање снага имају само суверене силе највишег органа, на пример НАТО-а или УН, надлежност за распоређивање изводи се, делимично, уз сагласност земље домаћина. Као што је описано у главном документу, принцип сагласности и захтева земље домаћина суштински је важан за успостављање мировне операције на било којој сувереној територији осим када је мандатом одговорне међународне организације другачије назначено.

Законски статус мировних снага

Одредбе Повеље Уједињених нација

8. Мировне снаге УН потпуно су непристрасне међународне снаге. Према Повељи УН, такве снаге, с овлашћењем добијеним од надлежног органа УН и под његовим надзором, јесу помоћни орган УН, у ствари – агенција Уједињених нација.

9. Фундаментални статус снага УН у земљи домаћину произилази из чланова 104 и 105 Повеље УН. Ти чланови дају УН такво законско својство, привилегије и имунитете какви су неопходни за остварење њихове намене. Слично томе, званичници УН ће се користити привилегијама и имунитетом неопходним за извршавање својих функција у вези са активностима УН.

Конвенција УН о привилегијама и имунитету Уједињених нација

10. Поменуте одредбе Повеље УН развијене су у Конвенцији УН о привилегијама и имунитету из 1946. године коју је усвојила велика већина земаља чланица УН. Када се снаге УН распоређују у земљи домаћину која није потписница те конвенције, законски режим Конвенције се ипак проглашава примењивим у споразуму о статусу снага (*SOPA*) склопљеним између УН и земље домаћина.

Споразум о статусу снага између Уједињених нација и земље домаћина

11. Сагласност земље домаћина преноси на снаге УН легитимност потребну за законито присуство на њеној територији. Та сагласност се уобичајено даје јединственим саопштењем сачињеним пред органом УН који снагама даје овлаштење.

12. У идеалном случају, легалност мировне мисије на територији сваке земље требало би да буде гарантована споразумом о статусу снага (*SOFA*), који потписују земља домаћина и Уједињене нације. Споразумом се детаљно регулише следеће:

а. Привилегије и имунитет снага, официра, званичника и припадника снага.

б. Питања везана за примену пореских, царинских и финансијских прописа.

с. Везе и поштанске услуге.

д. Слободу кретања.

е. Кориштење друмова, водених путева, лучких објеката и аеродрома.

ф. Употребу воде, електричне струје и других јавних инсталација.

г. Распоживост локалне валуте за кориштење од стране мировних снага.

х. Снабдевање, материјална средства и услуге.

и. Одредбе и услове регрутованог локалног особља.

ј. Решавање спорова или захтева.

к. Организовање веза између оружаних снага и припадника службе безбедности владе домаћина и мировних снага.

л. Цивилна и криминална судска надлежност.

м. Идентификација и статус.

Споразум између Уједињених нација и Алијансе

13. Споразум између УН и НАТО-а требало би да садржи услове за учешће НАТО-а у вези с особљем и материјалом који се дају за мировну операцију Уједињених нација. Између осталог, тим споразумом би се:

а. Идентификовала Резолуција Савета безбедности УН којом се даје пуномоћ за формирање снага Уједињених нација.

б. Потврдио међународни карактер снага НАТО-а које се додељују УН за мировне операције.

с. Асимиловале снаге НАТО-а у снаге УН ради регулисања статуса.

д. Проширила примена *SOFA* између УН и земље домаћина на Северноатлантски пакт.

е. Утврдили договорени командни односи између НАТО-а и УН и њихових агенција.

ф. Регулисала примена цивилне и кривично-правне јурисдикције на контингенте у саставу снага.

g. Скицирали администрација и финансије у вези с уступљеним људством, опремом или техником УН, као и одговарајуће законске обавезе.

h. Признала примена начела хуманитарног права којима се одређује понашање војног особља.

i. Обезбедила процедура за решавање спорова и обавештавање о повлачењу.

j. Размотрила могућност за додатна решења, зависно од ситуације.

14. Без званичних споразума са УН, НАТО не би могао да има својство правног лица УН, нити би његови припадници могли да имају статус, користи и привилегије садржане у Повељи УН, Конвенцији УН о привилегијама и имунитету из 1946. године, или *SOFA* закљученим између УН и земље домаћина.

15. Стриктно говорећи, правно лице, својство и статус НАТО-а, као и војних тела, установљени према Споразуму из Отаве, Париском протоколу, односно *SOFA* НАТО, не постоје за операције на територији земаља изван НАТО-а. Због тога је потребан званичан споразум између НАТО-а и УН или земље домаћина.

Обезбеђивање средстава НАТО-а за мировне напоре Уједињених нација

16. Иста законска начела овлаштења, надлежности и статуса важиће ако НАТО треба да допринесе само у средствима за потребе Уједињених нација. Биће потребан споразум или договор између УН и НАТО-а који се односи на специфичне финансијске аспекте таквог учешћа и пратеће законске обавезе. У вези с тим, требало би направити референцу с моделом споразума УН о условима учешћа у вези с опремом из земаља чланица.

Подршка Алијансе појединачним уделима земаља чланица Северноатлантског пакта

17. Удео појединих земаља био би обавеза тих земаља која треба да буде покривена билатералним споразумима између сваке земље чланице НАТО-а појединачно и Уједињених нација.

18. У свим случајевима биће потребан споразум између НАТО-а и земаља чланица, појединачан или заједнички, који ће одражавати обавезу сваке од њих према напорима УН, као и оптерећење које НАТО дели са земљама чланицама.

Анекс D – правила ступања у дејство

Опште

1. Правила ступања у оружаном дејство (*Rules of Engagement – ROE*) обезбеђују политичку директиву, у оквиру законских параметара, и смернице за команданте на свим нивоима у вези с употребом силе.

Команданти мировних снага ће оценити опасност у мировним операцијама за које су они задужени и препоручити специфична *ROE* ради одобрења од одговорне међународне организације. У сваком тренутку, снаге које учествују у мировним операцијама деловаће у потпуној сагласности с одредбама закона о оружаном сукобу.

2. Мирнодопска *ROE* јесу изузетно осетљиво и комплексно питање. Један систем *ROE* који би покривао мноштво потенцијалних ситуација у многоме би побољшао вођење мировних операција.

Принципи

3. Један од водећих принципа мировних операција јесте тај да би мисију генерално требало остварити без употребе војне силе, мада околности могу учинити неопходним употребу силе да би се осигурала безбедност снага или испунио мандат операције. Инциденте би требало спречити или зауставити преговорима, убеђивањем или демонстрацијом силе, а не применом силе. Силу би требало користити само када се мирољубивим начинима не може зауставити непријатељски чин или када је неопходна ради обављања задатака поверених мандатом.

4. Непотребна употреба силе нарушава уверење земље домаћина, страна у сукобу и унутар међународне заједнице у непристрасност и кредибилитет мировних снага. Њоме може да се изазове ескалација насиља и створи ситуација у којој мировне снаге постају део локалног проблема. Употреба силе мора пажљиво да се контролише и ограничава.

Ограничења у употреби оружја и пиротехнике

5. Стране у сукобу, као и локално становништво, генерално ће очекивати непретеће акције и понашање мировних снага. Морају се предузети мере предострожности да би се избегли инциденти или несрећни случајеви с оружјем који би могли да се сматрају провокацијом. Примери специфичних мера предострожности су следећи:

а. Не носити напуњено оружје, с изузетком војне полиције, осим ако није специјално наређено.

б. Не усмеравати оружје ни на кога.

с. Обуку с оружјем спроводити само на простору за који је добијено овлаштење, уз претходну координацију са свим странама.

д. Употреба светлеће муниције за сигнализацију неће бити одобрена осим када је то битно за безбедност мировних снага.

е. Мерама безбедности, као што су поседовање оружја и распоређивање оружја на борбене положаје, мора се предвидети онемогућавање сваке очекиване претње без угрожавања локалног становништва.

Околности које оправдавају употребу силе

6. Сила се може употребити у следећим околностима:

- a. У самоодбрани од директних напада или претње по живот припадника оружаних снага.
 - b. При одбрани подручја, имовине, или лица под заштитом мировних снага.
 - c. При одупирању покушајима да се разоружају припадници мировних снага.
 - d. При одупирању покушајима да се ухапсе или силом одведу припадници мировних снага.
 - e. При одупирању насилном уласку на положаје мировних снага или покушајима да се присиле на повлачење с положаја значајних за безбедност мировних операција.
 - f. При одупирању покушајима да се мировне снаге насилним средствима спрече да обављају мандатом поверене дужности.
 - g. При спречавању оружаних упада војних или паравојних снага у одређене области у којима приступ контролишу мировне снаге.
-

Правила ступања у оружано дејство

7. Када одговарајући ауторитет донесе одлуку о употреби силе поштоваће се следећа правила:

- a. Употреби силе требало би да претходе јасна упозорења. Међутим, сила се не сме одлагати ако постоји непосредна претња по живот, ако има повређених или ако упозорење повећава ризик од смрти или повреде.
 - b. Треба употребити само минималну силу, довољну за постизање циља.
 - c. Ризик од колатералне штете по цивилна лица или имовину треба да се одмери зависно од предности која се може постићи употребом силе.
 - d. Врста силе требало би да буде сразмерна сили агресора и да не изазива ескалацију ватре.
 - e. Употребу силе требало би контролисати и прекинути чим је то могуће.
 - f. Треба предузети све разумне мере предострожности да се избегне штета по лица или имовину који се налазе у близини а нису део одобреног циља.
 - g. Не одобравају се гоњење, одмазда и репресалије.
-

Анекс Е – образовање и обука

Основа

1. Ангажовање Алијансе у мировним операцијама могло би да обухвати од обезбеђивања стручњака и савета до обезбеђивања заједничких средстава, посматрача и мировних снага. Мада су за мировне

операције углавном потребне основне војне вештине, због јединствене природе таквих операција неопходни су и специфично образовање и обука ради повећања приправности снаге. Посебна пажња требало би да се обрати на потребно преоријентисање војника обучених за борбу на сасвим другачије окружење, у којем је стриктно ограничена употреба силе. У образовање и обуку за мировне операције Алијансе требало би да се, што је могуће више, укључе државе *NACC* и учеснице у „Партнерству за мир“, као и међународне организације, на пример УН и њихове агенције и Организација за европску безбедност и сарадњу.

Обавезе

2. образовање и обука су обавеза сваке државе. Северноатлантски пакт може да има улогу координатора и да развије стандарде за образовање и обуку.

3. Неке чланице Алијансе већ су основале специфичне објекте за обуку и курсеве за мировне операције које може да похађа и људство из других држава, али само у малом броју. Намене курсева НАТО-а у вези с мировним операцијама су следеће:

а. Развити опште разумевање мировних операција унутар Алијансе.

б. Раширити договорену доктрину НАТО-а за мировне операције кроз све војне структуре чланица Алијансе.

с. Понудити координисану групу курсева у одговарајуће време за потребан број слушалаца.

д. Обучити више слушалаца него што би било која чланица могла да појединачно обучи.

4. Уз одлуку да пружи подршку мировним операцијама по принципу од случаја до случаја, Алијанса би сада требало да подстиче увођење тих садржаја у националне програме за професионално војно образовање. Такво образовање требало би да се усредсреди на широке аспекте мировних активности.

Образовање

5. Циљеви образовања потенцијалних команданата и главног особља штабова требало би да буду усмерени на то да се они обавесте о главним аспектима мировних операција. Препоручују се следећи предмети:

а. историја мировних операција,

б. различите врсте мировних мисија,

с. процес доношења одлука о мировним операцијама у УН, ОЕБС-у и НАТО-у,

д. технике преговарања, истраживања и посредовања које се користе у мировним операцијама,

е. припремање за мировне операције и њихово извођење,

- f. правила ступања у дејство (ROE),
- g. законски аспекти мировних операција,
- h. дистрибуција информација за јавност.

Обука

6. Државе које обучавају своје људство и јединице за специфичне мировне задатке требало би да се оријентишу на релевантне аспекте четири категорије мировних операција и на одговарајуће тактичке вештине.

7. За већину мировних операција потребне су мировне снаге, посматрачка група или комбинација те две структуре. Обука би требало да обухвата успостављање тампон-зоне, праћење поштовања договорене обуставе ватре, надзирање повлачења и поновно успостављање војне и социјалне стабилности. Поред тога, требало би изводити и неку основну обуку из језика.

8. Предмети којима ће можда требати да се посвети посебна пажња у обуци пре распоређивања јесу:

- a. употреба силе и ROE,
- b. култура и обичаји у области мисије,
- c. поступци на контролним пунктовима и приликом блокаде путева,
- d. патролирање,
- e. осматрање и извештавање,
- f. претресање возила и људства,
- g. познавање мина и разминирање,
- h. препознавање опреме и оружја,
- i. читање карата,
- j. поступци везе,
- k. прва помоћ.

l. Поступци одбране од нуклеарног, хемијског и биолошког (НХБ) оружја (ако је оружје кориштено или може да буде кориштено у тој области).

9. Приликом израде програма за обуку пре распоређивања планери би требало да узму у обзир потребно време за припрему војника за покрет и захтеве за ресурсима који нису везани за обуку (у вези с медицинским и административним потребама и предострожношћу).

Вежбе

10. Ради припрема за мировне операције вежбе би требало изводити на свим нивоима. Семинари на високом нивоу и командно-штабне вежбе (*command post exercises – CPXs*) требало би да се односе на процесе управљања кризом и доношења одлука о обиму учешћа Алијансе у тим мисијама. Вежбама за мултинационалне команде које би могле да се употребе за командовање и управљање мировним снагама требало би да се обухвате аспекти планирања, распоређивања и извођења таквих

операција. Батальони и јединице који ће највероватније бити кориштени за мировне операције требало би да се на командно-штабним вежбама и вежбама на терену оријентишу на тактички ниво. У те сврхе, Алијанса би требало да испита могућности развоја и примене симулационих модела.

Анекс F – војне информације

Опште

1. У мировним операцијама стандардна војна штабна функција обавештајне активности назива се „војне информације“ или, једноставно – „информације“. Разлози за кориштење тих термина су више него политички. Стране у сукобу биће подозриве према свим покушајима мировних снага да прикупе информације о њиховим војним и паравојним снагама, без обзира на то колико су те информације значајне за оперативну ефикасност мировне мисије. Због те забринутости страна у сукобу потребно је да методи и поступци за прикупљање, процену и дистрибуцију информација буду знатно другачији од оних који се развијају за конвенционалне војне операције.

Принципи обавештајне активности НАТО

2. У нормалним околностима Алијанса добија готово све обавештајне податке НАТО-а од земаља чланица за искључиву употребу Алијансе као целине и за државе чланице. Обавештајне податке добијене на тај начин НАТО не може дати некој држави изван НАТО-а или међународној организацији у чијем су саставу земље које нису чланице Пакта. Тај основни принцип мора да се поштује без обзира на то какве потребе могу искрснути у вези с мировним операцијама. Такви аранжмани, међутим, не спречавају државе да снабдевају обавештајним подацима своје властите снаге, без обзира на то да ли су под командом Северноатлантског пакта. Оне такође улазе у билатералне или мултилатералне аранжмане с другим државама ради снабдевања или размене обавештајних података.

Принципи прикупљања војних информација

3. У мировној операцији УН или ОЕБС неће настојати да остваре војну корист из распоређивања мировних снага. Међутим, могу се, при спровођењу нормалних мировних дужности, прикупљати информације значајне за успех одређене мисије или које ће се показати значајне у будућности. Извори из којих ће се нормално добијати војне информације за мировне снаге су следећи:

а. Патроле пешадијских и извиђачких јединица у саставу снага и војни посматрачи.

- b. Извештаји осматрачких места и контролних пунктова чије посде чини људство из састава мировних снага или војни посматрачи.
- c. Резултати контрола које обављају припадници мировних снага или војни посматрачи.
- d. Извештаји од страна у сукобу о статусу властитих снага.
- e. Незванични извештаји добијени од локалних становника.
- f. Извештаји који долазе од УН или ОЕБС-а у Команду мировних снага на основу обавештајних података земаља чланица.

4. По правилу, мировна организација ће осигурати информације које има о снагама страна у сукобу, осим у околностима када је договорено да се подаци, као што су резултати инспекција, дистрибуирају свим странама. Не би требало да буде покушаја да се прикупљају информације које нису неопходне за извођење мисије, јер је транспарентност (отвореност) операција један од принципа мировних операција.

5. Узајамна отвореност између мировних снага и фракција у спору биће пожељна, али неће увек бити могућа. Биће потребно да командант мировних снага даје јасне смернице по принципу од случаја до случаја, како би могао да задржи неке информације. То би могли да буду случајеви у којима би откривање информација могло да угрози безбедност властитих трупа или целокупан успех мисије.

Припрема за мировне операције

6. Упозорење добијено пре упућивања снага НАТО-а у мировну операцију може бити сасвим ограничено. Војним властима НАТО-а биће потребно да што је могуће даље предвиде области предстојећих криза где НАТО може да буде укључен у мировној улози. Када кризна област буде идентификована, тежиште одмах треба да буде на специјалној обавештајној активности. Штабови команди морају да буду приправни, са картама, графиконима и основним подацима о подручјима потенцијалног распоређивања. Ажурирање таквог материјала базе података, као и стално процењивање кризне ситуације, биће важно за доносиоце одлука и планере за ванредне ситуације.

7. Пошто ће снаге у сукобу често бити нерегуларне и употребљаваће мноштво разног оружја, државне базе обавештајних података највероватније ће бити неадекватне. Биће потребно да НАТО и државе чланице модификују прикупљање обавештајних података тако да обухвате етничке паравојне и терористичке групе које имају потенцијала да изазову или да користе немире. Много тих података добијаће се из отворених извора и могу се користити без предрасуда. Такво прикупљање и упоређивање података требало би да се обавља у свако време.

Надзирање

8. Стално надзирање кризног подручја требало би да се обавља, по могућности, пре обавезе да се распореде друге снаге. Такав надзор, поготову ако је отворен, нагласиће надзорни карактер мировне опера-

ције и могао би да утиче на стабилизовање кризног подручја. Снаге *NAEW* значајне су за осматрање из ваздушног простора и на мору; међутим, нису намењене за покривање копнених снага. Осматрање копнених снага може да обавља систем из састава, или који је додељен НАТО-у, могућности типа *J-STAR/ASTOR*. Такође, могло би да се узме у разматрање и кориштење могућности Алијансе за рано упозоравање.

Разматрање састава снага

9. Сви пешадијски батаљони у саставу мировних снага требало би да имају могућности за извињање и специјализовани елемент за обраду података.

10. Главне јединице требало би да обухватају одред за безбедност на терену ради саветовања команданта и пружања помоћи у одржавању стања борбене готовости због могућих напада на снаге.

Национални/НАТО извори информација

11. Контингенти из појединих држава могу да добијају војне информације из националних извора. Степен до којег ће се те информације давати и другима зависиће од политике држава које су укључене, али се то мора обављати веома обазриво. Када се снаге Алијансе распоређују као контингент НАТО-а, НАТО ће обезбедити подршку еквивалентну подршци коју поједине земље дају својим националним контингентима у сличним околностима.

Анекс G – логистичка подршка

Опште

1. За логистичку подршку мировних операција може да буде потребно развијање јединствених решења; међутим, логистичка подршка ће углавном бити формулисана према постојећим принципима и начелима за операције Алијансе.

2. Постоји део основних докумената НАТО-а, који су већ одобрени или су тренутно у поступку, којима се обезбеђују неопходне смернице за војне операције НАТО-а и могу да се примене и на мировне операције. Посебно су значајни следећи:

а. *МС 319*, Принципи и начела логистике НАТО-а, од 14. септембра 1992. године.

б. Концепција управљања кретањем, транспортом и мобилношћу НАТО-а (нацрт).

с. *МС 326*, Прописи и смернице санитарске подршке НАТО-а, од 15. јануара 1993. године.

d. Надлежност команданата НАТО-а над логистичким ресурсима (нацрт).

3. Основно правило за логистичку подршку јесте то да власти земаља и НАТО-а имају колективну одговорност за логистичку подршку мултинационалних и здружених мировних операција. Земље ће осигурати засебно, или на основу колективних решења, обезбеђење логистичке подршке својим снагама која ће обухватати одговарајуће обезбеђење стратегијске мобилности, транспорта и покрета снага. У опсежним или комплексним ситуацијама може се формирати мултинационална логистичка команда, која ће команди НАТО-а омогућити да спроводи своје одговорности и овлашћења над логистичком подршком.

7. Због великог значаја логистике у подршци операција неопходно је да се логистички планери укључе од самог почетка да би успех био осигуран. Планирање, поред осталог, обухвата следеће:

a. Обликовање логистичке подршке према снагама и варијантама њихове употребе.

b. Одговарајуће нивое подршке и самодовољности.

c. Решења земље домаћина за подршку, где је то оствариво.

d. Правовремену расположивост и пријем ресурса.

e. Могућност транспорта опреме.

f. Интероперабилност и међусобну замењивост опреме и материјалних средстава.

g. Укључивање земаља изван НАТО-а у аранжмане за подршку.

Координација

5. Комплексност логистичке подршке мултинационалним и здруженим операцијама намеће потребу за високим нивоом флексибилности у оквиру целокупног логистичког система. Одређивање једне мултинационалне логистичке команде на нивоу војишта, поред мултинационалних логистичких елемената појединих компонената, приступ је који се може прилагодити разноврсним ситуацијама и захтевима, чиме се обезбеђује та потребна флексибилност. Без обзира на укупну структуру логистичког командовања и управљања, биће неопходно да се установе два центра да би се обезбедио ниво координације логистике и мобилности који је потребан за мултинационалне и здружене мировне операције. То су:

a. Логистички координациони центар (*Logistic Coordination Centre – LCC*), за координацију пријављених логистичких мањкова и вишкова код земаља које дају своје учешће.

b. Центар за координацију мобилности (*Mobility Coordination Centre – MCC*), за координацију стратегијског кретања снага и решавање недостатака у транспорту. Ту је укључена додела и распоређивање расположивих ресурса за стратегијско кретање, као и координација протока распоређених снага и средстава од луке укрцања до луке искрцавања.

6. Додатне логистичке групе, на бази *ad hoc* решења, биће формиране по потреби.

Кооперација

7. Мада сваки национални контингент снага мора да буде приправан да обезбеди своје снабдевање током почетног периода распоређивања, логистичка подршка ће се остваривати кроз једну од комбинација следећих метода:

a. *Обавеза појединих земаља.* Свака земља обезбеђује све потребне елементе подршке за свој контингент.

b. *Узајамна помоћ.* Земље једна другој обезбеђују дефинисану подршку, било на основу билатералних договора, било преко логистичког координационог центра.

c. *Мултинационални паркови логистичких средстава.* Земље дају критична логистичка средства у заједничке паркове, али задржавају командовање и управљање тим логистичким снагама и средствима. Алијанса може да координише и узима те логистичке снаге и средства за подршку одређених мисија.

d. *Специјализација улога.* Појединачне земље одговорне су за специфичне логистичке функције/средства за целокупне снаге.

e. *Водећа земља.* Једна земља обезбеђује већи део логистичке подршке, с тим да друге земље обезбеђују специјалистичку подршку под контролом водеће земље.

f. *Подршка цивилних уговарача.*

Стратегијска мобилност, транспорт и покрети

8. Варијанте употребе диктираће одговарајуће нивое стратегијске мобилности, транспорта и кретања снага који се траже. У почетним фазама неке мировне операције можда неће бити довољно времена за постојано појачавање снага њиховом техником и средствима материјалног обезбеђења. Све снаге и средства које поједине земље дају за мировне операције треба да утврде следеће:

a. Критеријуме готовости (време за које ће бити приправни за распоређивање од дана обавештавања).

b. Захтеве у вези с кретањем.

c. Захтеве у погледу превозних средстава по начинима превоза.

d. Пријем и захтеве у вези с кретањем.

e. Захтеве у вези с прелетом/транзитом.

Цивилни ресурси (подршка земље домаћина)

9. Цивилне ресурсе требало би користити кад год је то с војног становишта изводљиво, поуздано, правовремено и рентабилно. Распољивост подршке земље домаћина одредиће степен самодовољности која

је потребна снагама. Обавезе за решавање потреба с подршком земље домаћина морају се спецификовати током фазе планирања операције.

Санитетска подршка

10. Алијанса може да помогне приликом координације санитетских планова снага да би се обезбедила подршка према величини снага и изложености ризику. За већину мировних операција плановима би требало обухватити и ограничену могућност пружања подршке локалном становништву, с узимањем у обзир чинилаца као што су друштвени обичаји, религија и етничке групе. Земље које обезбеђују целокупну санитетску подршку требало би да обезбеде да такве јединице буду у могућности да се распореде заједно с другим елементима снага, да би могла брзо да се успостави ефикасна санитетска подршка.

11. Без обзира на величину снага, све функције санитетске и несанитетске подршке (хоспитализација, лечење, евакуација, санитетска логистика, ветеринарске и прехрамбене инспекцијске службе, превентивна медицина, санитарно обезбеђење, одношење смећа итд.), те здравствено збрињавање, морају се планирати и координисати пре операције.

12. Санитетска подршка може бити значајан изазов током мировних операција зато што снаге могу да буду на удаљеним локацијама, далеко од линија комуникација, што отежава попуну санитетских средстава, евакуацију пацијената, хоспитализацију и услуге превентивне медицине.

13. Да би обезбедио здравље и добробит снага под својом командом, командант мировних снага мора да добије одговарајуће, искусно медицинско особље. Такође, снаге морају да буду снабдевене одговарајућом комбинацијом медицинских ресурса да би санитетска подршка била свеобухватна и кохерентна.

Од санитетских јединица у саставу мировних снага може се тражити да деле с локалним болницама, или да им обезбеде, потребан санитетски материјал, опрему или људство. Такви захтеви у погледу санитетске подршке могли би да се смање ако се нађу одговарајућа решења и обезбеде сигуран смештај, храна, вода и санитарије. Такође, треба размотрити програме епидемиолошког надзора, као и могућу имунолошку заштиту. При планирању санитетске подршке за одређену мисију требало би користити савете садржане у Упутству с техничким информацијама за санитетску приправност у Алијанси (AC/98-D/1272, од 20. јуна 1990).

Анекс Н – комуникације

Опште

1. Комуникациона подршка за мировне снаге дате из састава војних снага НАТО-а неће се знатно разликовати од подршке која се обезбеђује општим војним операцијама (оперативно или технички). Може се

десети да Алијанса оформи привремени контингент НАТО-а, уместо да распореди неку постојећу структуру НАТО-а са њеним формацијским средствима за везу. То би захтевало наменско организовање снага, средстава, услуга и особља из бројних извора, а могуће и укључивање земаља изван Пакта. Употреба снага изван подручја НАТО-а значајно ће повећати захтев за употребом средстава за везу која нису у његовом саставу. Комуникациона подршка мора да буде обликована тако да одражава оперативне захтеве мисије.

Средства за везу

2. Током распоређивања на истурене положаје биће веома тешко да се оствари поуздана комуникација из тог подручја и обично ће бити потребно да се комбинују војне и цивилне услуге и средства за везу.

а. Цивилна средства за везу, као што су изнајмљена комерцијална или ПТТ средства и услуге, требало би користити тамо где је то практично и поуздано. Услуге ПТТ могле би да обухватају подршку телефонских, телекс, факс и информативних служби. Поред тога, комерцијалним закупима могла би да се обезбеди и друга терминална опрема, земаљски канали, терминали *SATCOM* и сателитски канали.

б. Због озбиљних последица које би могле настати као резултат зависности само од постојећих комуникационих система у земљи домаћину, биће потребни алтернативни канали под контролом Северноатлантског пакта.

с. Да би се искористила постојећа организациона ефикасност, везе између команданта мировних снага и његових контингената требало би да обезбеде јединице за везу из једне земље, или мултинационална јединица која је претходно деловала.

Безбедност веза

3. У мировним операцијама донекле је могућа употреба незаштићених комуникација. Под претпоставком да се мировне снаге сматрају непристрасним, комуникације које садрже краткорочне информације тактичке природе можда неће требати да се шифрују. Комуникације које садрже осетљиве информације требало би да увек буду шифроване. Пошто се услови могу неочекивано променити, требало би да буде планирана и, према потреби одмах расположива, свеобухватна могућност безбедних комуникација.

Спољне везе

4. За спољне везе могли би да буду потребни канали између команданта мировних снага и:

а. Политичких власти.

б. Националних и интернационалних агенција за помоћ у зони операција.

е. Посматрачких/контролних мисија одвојених од мировних снага.

5. Безбедне везе могле би да буду потребне између команде мировних снага и неке војне команде НАТО-а ради решавања питања у вези с подршком НАТО-а за мировне снаге. Тај канал би се нормално завршавао на најприступачнијој улазној тачки за интегрисани комуникациони систем Пакта.

6. Могући извори подршке стратегијског канала били би снаге и средства које земље дају НАТО-у или одговорној организацији, или УН, или ОЕБС-у. На располагању могу, евентуално, да буду средства из базе средстава *CIS MNC* за ванредне ситуације.

Унутрашње везе

7. Везе између команде мировних снага и потчињених јединица нормално треба да обезбеди НАТО или само једна држава. За унутрашње комуникације сваког националног контингента мировних снага одговорна би била држава која упућује тај контингент.

8. Ако постоје одговарајуће цивилне комуникације, требало би планирати комбиновање цивилних и војних средстава за везу. Мора се избегавати ослањање само на системе земље домаћина због политичке и војне несигурности. Варијанте војних комуникација требало би да обухватају средства из НАТО-а, националних извора или извора изван Пакта. Посматрачким тимовима биће потребне незаштићене комуникације.

Анекс I – финансијска правила и процедуре

Опште

1. Општу подобност операција мировних снага НАТО-а за одобравање финансирања мора одредити *NAC* или *DPC*. Тај принцип важи и за подршку или помоћ која се даје земљама изван НАТО-а и мултинационалним организацијама. Због динамичне природе те подршке о подобности ће бити одлучивано од случаја до случаја.

2. Решења за дељење трошкова зависе од обима ангажовања НАТО-а и од међусобног договора између НАТО-а и других страна које учествују. Предвиђа се да опште категорије дељења трошкова обухватају следеће:

а. Операције које финансира само НАТО: ресурси НАТО-а расподељују се као кохерентне јединице, операцију финансира НАТО, уз примену текућих или *ad hoc* решења о дељењу трошкова.

б. Операције под управом НАТО са партнерима ван НАТО: НАТО би могао операцију да финансира на почетку, примењујући подесна решења НАТО-а о дељењу трошкова, а надокнаду да тражи од партнера изван НАТО-а на основу њиховог учешћа и могућности плаћања.

с. НАТО као партнер у операцији којом не управља НАТО: тамо где се ресурси НАТО-а распоређују под окриљем УН или у партнерству

с другим организацијама, као на пример ЗЕУ, НАТО ће, у договору са својим партнерима, наћи решења за надокнаду трошкова за операцију. Распоређивање снага НАТО-а може коначно финансирати НАТО, уз примену погодних решења о дељењу трошкова.

3. Када се *NAC* или *DPC* сложе око подобности финансирања, Комитет за војни буџет (*Military Budget Committee – MBC*) може да да овлаштење финансијским контролорима више команде НАТО-а (*MNC*) да одобре трошење интернационалних фондова за такве операције.

4. У оквиру овлаштења које је дао *MBC*, финансијски контролори *MNC* морају да дају своје писано одобрење пре него што се укључе међународни фондови.

5. У случају ванредне хитности, финансијски контролори *MNC* могу, без претходног одобрења *MBC*, одобрити екстра буџетско трошење међународних фондова хитно потребних за операцију којом управљају, или коју специфично одобравају *NAC* или *DPC*.

6. Материјална средства или услуге опште административне природе (опрема и материјална средства за канцеларије, мапе, графикони, путовања и превоз, итд.) потребне некој команди Алијансе, финансираној из међународних фондова, за планирање, координацију и унутрашње командовање и управљање, могу се финансирати кредитима који су на располагању у оквиру међународних буџета те команде без претходног одобрења финансијских контролора *MNC* или *MBC*.

7. Државне власти морају експлицитно да се сложе са кориштењем националних ресурса, без обзира на то да ли су под националном или интернационалном управом.

Процедуре

8. *Планирање*: финансијски контролор *MNC* имаће представника у одговарајућим тимовима за планирање ради давања финансијских савета и стручног мишљења о финансирању. Финансијски контролор *MNC* подносиће захтеве за одобравање финансирања Комитету за војни буџет, а потребе за финансирање, када је то могуће, уврстиће у одговарајући захтев за буџет.

9. *Реализација*:

а. Одредбе „Финансијских прописа НАТО-а“ и „Примене финансијских правила и процедура за војна тела НАТО-а“ примењиваће се и на кориштење међународних фондова за потребе мировних операција.

б. Финансијски контролори из потчињених команди упућиваће своје захтеве за финансирање, на најбржи могући начин, одговарајућем финансијском контролору *MNC* ради хитног разматрања.

с. Финансијски контролори *MNC* предаваће периодичне извештаје о трошковима команданту *MNC*, одређеним штабовима и *MBC*, како је прописано.

Опште

1. Овим анексом установљавају се општи принципи за помоћ командантима у вођењу активности информисања јавности у будућим распоређивањима. Одлука НАТО-а да упути своје војне снаге као подршку УН или ОЕБС-у привући ће велику пажњу јавности и медија. Искуство из прошлости показује да ће бројни међународни новинари похрлити ка месту несреће или тензије. Брзе, доследне и прецизне активности официра за информисање јавности (*Public Information Officer – PIO*) биће суштински важан елеменат у сталном информисању јавности и имаће велики значај у управљању кризом. Биће потребна координација с одговорном организацијом, УН или ОЕБС-ом, да би се показала кохезивност и ублажили извештаји о ривалству.

Принципи информисања јавности

2. Следећи принципи помоћи ће у будућим решењима за извештавање медија о снагама НАТО-а које учествују у мировним операцијама:

а. Отворено и независно извештавање биће главни начин извештавања о мировним операцијама, а најзначајнија ће бити транспарентност (отвореност).

б. Припаднике медија не би требало спречавати да иду на неко место због тога што је то опасно. Та одлука је прерогатив медија.

с. Одобрење командантима контингената да говоре медијима о стварима од првенствено националног интереса требало би дати прво преко официра за информисање јавности (*PIO*) одговорне организације. Ни под каквим околностима не би требало заобићи *PIO* вишег нивоа.

д. Медији који извештавају о снагама НАТО-а које учествују у мировним операцијама имаће акредитације и од њих ће се тражити да се понашају сходно групи јасних основних правила која штите те снаге и њихове операције. Кршење тих основних правила може да има за последицу искључење из даље подршке јавног информисања.

е. Медијима ће бити омогућен приступ свим већим јединицама НАТО-а које учествују у мировним операцијама.

ф. Официри НАТО-а за информисање јавности који прате своје јединице на мировним мисијама деловаће као веза између својих јединица и *PIO* одговорне организације ради подржавања заједничких циљева у информисању јавности.

Концепција операција

3. Генерално, важиће активна политика информисања јавности, обавезно у координацији с *PIO* одговорне организације и уобичајеним безбедносним захтевима. Та активна политика ће умногоме помоћи да се повећа транспарентност, која је посебно важна за мировне операције.

Сва три главна облика подршке НАТО-а за мировне операције слична су, у основи, по томе да Алијанса није одговорна организација за информисање јавности.

4. Уколико би Алијанса давала снаге за једну мировну операцију, онда би те снаге већ требало да имају у саставу структуру за информисање јавности. Та структура за информисање јавности биће интегрисана у системе одговорне организације за командовање и управљање и извештавање, али ће и даље бити обавезна према властитим снагама, које могу, али не морају, да буду идентификоване као снаге Северноатлантског пакта.

5. Када Алијанса даје заједничке снаге и средства за мировну операцију питања информисања јавности биће координисана између одговорне организације и одговарајуће *MNC*.

6. Уколико Алијанса подржава појединачно учешће савезника у мировној операцији НАТО би имао најнеактивнију улогу у информисању јавности. У том случају, активности информисања јавности водиле би одговорна организација и укључене земље, с Алијансом у веома редукованој, помоћној улози у информисању јавности.

Координација

7. Током вођења активности информисања јавности у мировним операцијама са више међународних организација биће веома важна координација. Постојаће стална потреба за координацијом напора, чиме ће се демонстрирати повезаност и избегавати утисак ривалства. Стога би требало на почетку успоставити контакт са свим релевантним телима, укључујући:

- a. Штаб за информисање јавности одговорне организације.
- b. Саветника команданта мировних снага за информисање јавности.
- c. Штабове за информисање јавности земаља чланица НАТО-а изван Пакта.

Анекс К – војно-цивилни односи

1. Успешно вођење мировних операција зависи од сталне сарадње свих страна. Однос страна и цивилног становништва може да се унапреди активностима које промовишу позитивне ставове, емоције, мишљења и понашање према снагама и њиховој мисији. Такви напори могу помоћи да се одбију гласине и дезинформације, па чак и да се реше неки проблеми између страна док се тражи дугорочно решење проблема.

2. Побољшање војно-цивилних односа стварањем код локалног становништва повољне слике о непристрасним и способним мировним снагама требало би да буде саставни циљ операције. Схватања оних који примају помоћ и наоружаних елемената у погледу адекватности и праведности пружене помоћи не могу да се претпоставе, а стицање

утиска да се фаворизује нека од супротстављених група може да угрози успех целокупне мисије, као и безбедност припадника мировних снага.

3. Следећим војним масовним комуникационим и информационим активностима може да се побољша оперативна ефективност и повећа сигурност снага.

а. Припрема оперативне зоне за увођење мировних снага:

- (1) Објашњење мисије.
- (2) Саопштење о акцијама које ће се изводити.
- (3) Саопштење о пожељном понашању локалних група.
- (4) Идентификација униформи и опреме снага.

б. Непосредно комуницирање с локалним становништвом:

- (1) Поступци за обезбеђење помоћи.
- (2) Помоћ цивилним агенцијама у публикавању здравствених, санитарних и безбедносних мера.
- (3) Упутства о управљању масом (гомиллом).

с. Обезбеђивање текућих новости које се тичу локалног становништва.

д. Захтеви за помоћ локалног становништва у збрињавању или за потребе изгубљених или повређених припадника снага.

4. Средства која се користе за преношење жељених порука биће одређивана према ситуацији, пошто неки медији могу да имају већи утицај на одређене групе. Средства за комуникацију могу да буду усмена (радио-емисије и преноси преко звучника) и визуелна (леци, телевизијске емисије и плакати).

5. Те активности захтевају следеће:

а. Комуникација мора да буде на локалном језику, а најбоље на коректном дијалекту.

б. Комуникација се мора изводити у виду јавних прогласа и треба избегавати појаву покровитељства, манипулисања и фаворизовања локалних група.

с. Непрестано се морају наглашавати непристрасност и неутралност операције.

д. За све припаднике који се распоређују у мировну мисију требало би обезбедити картице с најбитнијим изразима на локалном језику.

е. Стручњаци за одређену област морају обавестити људство о социјалној и политичкој ситуацији да би се избегло ненамерно изазивање инцидената.

б. Структура снага потребних за вођење кампање војно-цивилних односа зависиће од величине снага, обима цивилног становништва које треба покрити и броја потенцијално непријатељских фракција. Неке функције морају да обављају или снаге из састава тих снага, или специјалне јединице, или цивилно особље под уговором:

а. Центар с језичком подршком који ће планирати поруке и производе.

б. Елемент за везу који ће одржавати везу с агенцијама за подршку и групама којима се пружа подршка.

с. Елемент за дистрибуцију који ће дистрибуирати или координирати дистрибуцију производа.

New cycle of the arms race – Causes and consequences –

D Sc Todor Mirković, Colonel, ret'd.

The process of development and procurement of armament has been in 1999 substantially accelerated and accompanied with obvious indices of commencement of a new cycle of the arms race, which is being carried out above all in the field of military technology between big powers (the USA and other NATO countries on one hand and Russia, China and India on the other).

According to the author, the principal causes of this new cycle of the arms race are the offensive character of the American politics and strategy, lucrative and other interests of the military-industrial complex, and the aggression of the NATO against FR Yugoslavia, from which many countries have derived the conclusion that they should undertake additional efforts in their preparation for defence. This new cycle of the arms race is manifested by nonapplication of the agreement on reduction of strategic nuclear arms (START II), by proliferation of nuclear armament, by attempts at revision of the agreement of anti-missile defence (ABM), by acceleration of development and introduction of new generations of „conventional“ weapons, and by intensification of competition in the international armament and military equipment market. Possible consequences of the new cycle of the arms race are the growing potential danger from eruption of new armed conflicts, and the slowing down of economic development (also in the final analysis the economic exhaustion) first of all of underdeveloped and developing countries. Here the author particularly stresses the possibility of aggravation of position of small and insufficiently developed countries.

„Greater Albania“ – in the past and today

D Sc Đorđe Borozan

The denouement of the Kosovo crisis after the aggression perpetrated by the NATO against FR Yugoslavia imposes numerous questions whose outcome cannot be prognosticated. Since these developments have made possible different deliberations and views on the Greater-Albanian projections, and because many analogies point towards the possible outcomes and solutions, the author presented a review of the Serbian-Albanian and Yugoslav-Albanian relations in the 20th century. Therefore the contents of these subjects entail necessary condensations, general statements, conclu-

sions, assessments and questions on the basis of relevant sources and literature.

Upbuilding the system of acquisition of officer cardes for the Yugoslav Army

D Sc Boško Nadoveza, Colonel
Bogdan Čutković, Colonel

A decrease of interest of the young for the lengthy training in military academies with the purpose of acquiring of high professional degree actualized the question of introduction of changes in the present system of training in the Yugoslav Army. This is contributed to also by the fact that the insufficient interest of the young for military academies cannot be compensated by receiving in the military service persons who have acquired their professional degree in civilian schools. Even the improvement of legal solutions regulating the enrolment of such persons did not yield substantial results. It is therefore evident that new solutions must be urgently sought. One of possible ones can be the enrolment of officers with the acquired higher professional degrees.

However, in spite of evident facts there still exist views that the officer must possess high professional degree, because only in such manner he can satisfy demands of the overall development and professionalization (the elite cardes). This view is opposed by the view that some military duties can be successfully carried out also by officers possessing only the higher education degree.

It is evident that this problem must be quickly solved, so that because of nonfeasance will not be lost the opportunities and possibilities that can be utilized. The problem must be therefore thoroughly investigated and studied, with the elimination of all prejudices.

Education of members of the Yugoslav Army in matters of moral

D Sc Milorad Đorđević, Colonel

Big changes that occurred in the last decennium of the 20th century caused the appearance of certain gap in the system of social values, affecting adversely also the moral values and morale of members of the Yugoslav Army. Historical experience, scientific knowledge and practical needs impose a systematic and comprehensive approach to the education of them in matters of moral, since these matters are of an exceptional significance for the development and preservation of spiritual values of society. Therefore was, on the basis of initiative on the part of individuals and different institutions of society, commenced the process of working out of the concept and a comprehensive model of moral education of members of the Yugoslav Army.

Boško Antić, Rear Admiral, retd.

By the end of the 20th century, after the disintegration of the former Yugoslavia the Yugoslav Navy found itself in a substantially reduced space, while during the operations of the NATO against FR Yugoslavia was not in a position to operate and justify its existence in its present environment. Since in our Army the land orientation prevails, the author presents arguments in favour of existence of a suitably organized and equipped Navy which could by its fire power deter the aggressor from attacking our country from the sea, and if such attack occurs to inflict him corresponding losses.

The author attempts to visualize all factors that influence the development and use of this service of our armed forces, first of all with a view to the real indices appearing in the environment of our country, and to the status and trends in development of navies of big powers and countries neighbouring Yugoslavia.

A review of trends of development of military industry programmes of medium developed countries

Prof. D Sc Momčilo Milinović

The author reviews the problem and approach to monitoring the development of the armament and military equipment industries. He describes main characteristics of the manner of production in these industries in comparison to the civilian ones wherein are manufactured products with similar levels of complexity. Further on he identifies the basic characteristics on the usual manner of work and functioning of military industries of small countries, whose projects are financed from the state budget and are realized in centralized way, under the direction of relevant state institutions. He points out advantages and disadvantages of the market and budgetary orientation of military industries. Particularly stressed is the significance of their combined market and budgetary orientation, where they could make maximum use of advantages and eliminate disadvantages of each of them. Also pointed out is the fact that the adoption of the combined orientation is dictated by the requirements set by the managing state institution and the Army according to their programmes, and that in the process of formation of the integrated budgetary-market system it is most convenient to use requirements of modernization of the Army as the target function of integrated research, development and production of items of armament and military equipment.

Processes of researching the military-strategic changes in international relations

D Sc Momčilo Sakan, Colonel

The author reviews the possibility for researching a very complex field of military-strategic changes in international relations. In the first part of the article he explains the basic characteristics of this field: complexity, insufficient efforts and results of research, significance, hierarchism, and relative inaccessibility for public. The gravity point he places to explaining of significance of this research and to possible consequences of insufficient research and of underrating the dangers that military-strategic changes in international relations could entail.

In the second part of the article the author presents possibilities for application of scientific methods in researches conducted in this field – philosophical, general and particular scientific ones, empirical and methods used in solution of operative problems. Here he places the gravity point on possibilities and limitations in application of the method of modelling, the historical research methods, the methods of analysis and synthesis, and methods of analyses of contents.

The concluding part of the article contains suggestions on the need and possibilities for researching the military-strategic changes in international relations. Also the attention is drawn to the significance of prognostication of possibilities for further occurrence and evolution of changes in international relations, and to the need for directing of own activities with the purpose of adaptation to these changes and prevention of surprise.

False ideas on „international terrorism“

D Sc Milan Mijalkovski, Colonel

The expression „international terrorism“ is widely used. Many authors use it in their describing terrorist acts in which several states are involved, or where frontiers of two or more states are crossed, or those where international assets are attacked.

The author advocates the view that acts of terrorism are to be identified first of all by their protagonists, and argues the existence of two kinds of terrorist subjects – the state and the non-state factor or factors.

Starting from the fact that the international community in personified by the Organization of United Nations, the author points out that this world organization does not expose itself as a terrorist subject and therefore rejects the possibility of existence of „international terrorism“. However, he by arguments points out attempts of hegemonistic states to present their activities or acts of aggression against sovereign states as the will of international community, and concludes that such precedents constitute great dangers for the world peace.

Nouveau cycle de la course aux armements – causes et conséquences

Dr Todor Mirkovic, Colonel en retraite

Durant l'an 1999, on a vu une accélération du processus de l'augmentation de l'armement dans le monde, avec les signes de l'apparition de la nouvelle course aux armements, menée premièrement sur le champ des technologies militaires entre les grandes puissances (entre les EUA et des pays de l'OTAN d'une part, et la Russie, la Chine et l'Inde, de l'autre).

Comme les causes principales de ce nouveau cycle, auteur mentionne la caractere offensive de la politique et de la stratégie américaine, les intérêts du complexe militaire de l'industrie et agression de l'OTAN contre la Yougoslavie, les faits desquels de nombreux pays ont tiré la conclusion que l'investissement dans les préparatifs pour la défense étaient nécessaires. Ce nouveau cycle de la course aux armements, selon auteur, est manifesté à travers non-application des traités concernant la réduction de l'armement nucléaire stratégique START II, prolifération de l'armement nucléaire, essais de révision des traités concernant la défense anti-missiles (ABM), développement accéléré des nouvelles générations de l'armement „conventionnel“ et compétition pointue sur le marché international de l'armement et de l'équipement militaire. Comme les conséquences possibles de ce nouveau cycle, auteur, entre autres faits, mentionne: augmentation du danger de l'éclatement des nouveaux conflits et ralentissement du développement économique, avant tout, des pays non-développés et ceux en voie de développement. Auteur souligne l'augmentation du danger de nofrage économique des pays non-développés et ceux en voie de développement.

„Grande Albanie“ – avant et maintenant

Dr Đorđe Borozan

La question de résolution de la crise de Kosovo après l'agression de l'OTAN contre la RF de Yougoslavie, montre de nombreuses questions dont la réponse ne peut pas être donnée pour l'instant. Etant donné que les évènements ont permis de nombreuses réflexions concernant la projection de l'idée grandalbanaise ainsi que de nombreuses analogies qui mènent vers les issues différentes, auteur tente d'expliquer ce problème dans un aperçu des rapports serbo-albanais durant le vingtième siècle. A cause de cela, même le titre de cet article mène vers la concentration des idées, constatation générales, évaluations et questions créées à la base de documentation relevante de source réelle et de littérature.

Surconstruction de l'éducation des officiers pour l'Armée de Yougoslavie

Dr Bosko Nadoveza, Colonel et
Bogdan Cutkovic, Colonel

Diminution de l'intérêt des jeunes pour une longue éducation dans les académies militaires pour atteindre un haut degré de spécialisation a de nouveau remier la question de changement du système actuel scolaire dans l'Armée de Yougoslavie. Au profit de cette constatation parle le fait que l'intérêt insuffisant des candidats pour les académies militaires ne peut pas être compensé par l'adoption des gens qui ont atteint haute éducation civique. Même par amélioration des résolutions législatives, dont une des résolution est mise en service des officiers avec éducation supérieure, ne sont pas adéquates car les résultats atteints ne sont pas significatifs.

Cependant, malgré les faits évidents, il demeure une opinion dans les milieux des officiers, qu'il doit avoir une haute éducation car dans ce cas uniquement, officier peut atteindre tout demande de développement et de professionalisation (cadre d'élite). A cette opinion, on oppose une autre que certains devoirs peuvent être réalisés même par les officiers avec une éducation supérieure.

Il est évident que le problème doit être résolu rapidement parce que, à cause de non-réaction, on peut perdre ce qu'on peut faire. C'est pourquoi le problème doit être étudié de façon multidisciplinaire, avec réalité et sans aucun préjugement.

Education morale du personnel de l'Armée de Yougoslavie

Dr Milorad Đorđević, Colonel

Les grands changements nés durant la dernière décennie du vingtième siècle, ont causé un certain vide dans le système des valeurs sociales, ce que fait une influence sur l'état de moral de l'Armée de Yougoslavie. L'expérience historique, connaissances scientifiques et besoins de la pratique comprennent une obligation qui consiste en éducation morale faite de façon systématique et entière, parce que l'importance extraordinaire de sauvegarde des valeurs spirituelles est évidente. A cause de cela, sur la base des initiatives individuelles des gens et des institutions sociales, on doit consacrer une attention particulière à cette éducation morale, ce que comprend l'élaboration du concept et du modèle complet de l'éducation morale pour tous les membres de l'Armée de Yougoslavie.

Développement et doctrine de l'emploi de la Marine de guerre

Bosko Antic, Contre-Amiral en retraite

A la fin du vingtième siècle, après de décomposition de l'ex-Yougoslavie, la Marine de guerre s'est trouvée dans un espace diminué et durant l'action

de l'OTAN contre la Yougoslavie, elle n'était pas en possibilité d'agir et de prouver l'opportunité de son existence dans le volume actuel. Etant donné que le temps actuel et les surconjonctures sur le terrain offrent une orientation de développement terrestre de l'Armée, l'auteur montre les arguments prouvant l'existence d'une Marine de guerre d'une organisation et d'équipement correspondant, qui peut, par sa puissance de feu, dissuader l'agresseur d'attaquer notre pays à partir de la mer, et le cas échéant, de lui causer de lourdes pertes.

L'article présente une tentative de montrer tous les faits qui causent influence sur l'emploi de cette arme de notre armée, avant tout, en tenant compte des indices réels montrant l'état dans l'environnement et tendances de développement des marines de guerre des grandes puissances et des pays voisins.

Apperçue concernant des axes de développement du programme de l'industrie militaire de petits pays moyennement développés

Prof. dr Momcilo Milinovic

Dans ce travail on montre et étudie un problème et approche au développement de l'industrie spéciale. On détermine les propriétés principales de la façon de production par rapport à l'industrie civile dans laquelle on réalise les contenus pareils concernant le niveau de complexité. On détermine aussi que la caractéristique fondamentale de façon habituelle de travail des industries militaires des petits pays, dont les projets dépendent du budget, de manière centralisée, dans l'organisation des institutions d'Etat. On montre les avantages et les inconvénients de l'orientation commerciale et budgétaire des industries militaires. On met accent particulier sur une orientation combinée dans laquelle on peut utiliser les avantages ou annuler les inconvénients de chacun de mode les uns par les autres. On montre, aussi, le fait que la choix de la manière combinée détermine les besoins de l'institution d'Etat et de l'armée ce que dépend des leurs orientations programmées surtout dans la période de formation du système intégré de marché et du budget et d'exploiter de meilleure façon les besoins de modernisation de l'armée comme la fonction finale des recherches intégrées, du développement et des moyens de production de l'armement et de l'équipement militaire.

Recherche des changements militaire-stratégiques des rapports internationaux

Dr Momcilo Sakan, Colonel

Dans cet article on étudie la possibilité des recherches d'un problème très compliqué, nommé par l'auteur – les changements militaire-stratégiques des rapports internationaux. Dans une première partie de l'article, on explique les caractéristiques de base du problème: complexité, recherches

insuffisantes, importance, hiérarchie et protection concernant l'opinion publique. Accent est mis sur l'explication de signification du problème et sur les conséquences qui peuvent être nées à cause de manque de recherche et ignorance des dangers potentiels découlées à cause des changements militaro-stratégiques des rapports internationaux.

Dans une deuxième partie, auteur montre la possibilité d'application des méthodes scientifiques durant les recherches de problème donné, à partir des questions philosophiques, passant par les méthodes générales, particulières, empiriques et autres, jusqu'aux méthodes de résolution opérationnelle du problème. Accent dans cette partie de l'article est mis sur les possibilités et les limites d'application de la méthode de modélisation, méthode historique, analyse et synthèse, ainsi que de la méthode d'analyse de contenu.

Dans la conclusion, on montre les recommandations concernant les besoins et possibilités des recherches des changements militaro-stratégiques des rapports internationaux. On montre, aussi, une importance de pronostique des possibilités de naissance et de développement suivi des changements des rapports internationaux par rapport au besoin de l'orientation des activités propres à cause de l'adaptation aux ces changements et l'empêchement de la surprise.

Mensonges concernant le „terrorisme international“

Dr Milan Mijalkovski, Colonel

Le syntagme „terrorisme international“ est employé très largement dans le vocabulaire public. De nombreux auteurs comprennent sous cette expression les actes terroristes, dont la réalisation est liée aux plusieurs Etats, qui dépassent les frontières de deux ou plusieurs Etats ou qui les exportent comme l'attaque contre le bien international.

Auteur est avocat de l'opinion que le terrorisme doit être déterminé, avant tout, d'après le porteur de l'acte et, à la base de cette détermination, il suggère l'existence de deux types de sujets terroristes: l'un d'eux est l'Etat, l'autre, sujet privé.

En respectant le fait que la communauté internationale est présentée par l'Organisation des Nations Unies, auteur montre que cette organisation ne peut pas être accusée comme terroriste. Alors, il rejette la possibilité d'existence de „terrorisme international“. Cependant, il montre, en offrant les arguments, que les tentatives des Etats hégémons de montrer ses activités agressives comme la volonté de la communauté internationale sont en effet un danger courant contre la paix mondiale.

Die neue Runde des Wettrüstens – die Ursachen und mögliche Folgen

Oberst a. D. Dr. Todor Mirković

Im Jahre 1999 wurde das Prozeß der Ausrüstung in der Welt bedeutend beschleunigt. Dabei gab es auch klare Zeichen, die auf eine neue Runde des Wettrüstens, das von den Großmächten – den Vereinigten Staaten und anderen NATO-Ländern auf der einen und Rußland, China und Indien auf der anderen Seite – vor allem im Bereich der militärischen Technologien geführt wird, hinwiesen.

Dem Autor zufolge, seien die Hauptursachen der neuen Runde des Wettrüstens der offensive Charakter der US-amerikanischen Politik und Strategie, die gewinnbringenden und andere Interessen der Militärindustrie sowie die NATO-Aggression gegen Jugoslawien, die vielen Ländern den Anlaß dafür gab, zusätzliche Anstrengungen im Bereich der Verteidigungsvorbereitung zu leisten. Diese neue Runde des Wettrüstens offenbare sich durch die Nichterfüllung des Vertrags zum Abbau der strageschen Kernwaffenpotentiale (START II) und des Abkommens über die Nonproliferation, durch den Versuch der Revision des Antiballistic-Missiles-Abkommens, die beschleunigte Entwicklung und den Einsatz der neuen Generationen der „konventionellen“ Bewaffnung sowie durch die Verschärfung des Wettkampfes auf dem internationalen Waffen- und Militärausrüstungsmarkt. Die möglichen Folgen der neuen Runde des Wettrüstens seien dem Autors nach die Vergrößerung der möglichen Gefahr von der neuen bewaffneten Konflikte und die Verlangsamung der Wirtschaftsentwicklung bzw. die wirtschaftliche Erschöpfung vor allem der Drittenwelt- und Entwicklungsländer. Es wird dabei auch die mögliche Verschlechterung der Lage dieser Länder besonders betont.

„Das große Albanien“ einst und heute

Dr. Đorđe Borozan

Die Frage der Überwindung der Kosovo-und-Metohija-Krise nach der NATO-Aggression gegen Jugoslawien erlegt viele Probleme auf, deren Lösung derzeit nicht vorgesehen werden kann. Da solche Ereignisse viele Überlegungen über die großalbanischen Auffassungen ermöglicht hatten und da die vielen Analogien auf die möglichen Ausgänge und Lösungen hinweist, versucht der Autor, in einer Übersicht die Entwicklung der serbisch-albanischen und jugoslawisch-albanischen Verhältnisse im 20. Jah-

rhundert zu beschreiben. Deswegen weist schon der Titel dieses Artikels auf die nötigen Zusammenfassungen, allgemeine Feststellungen, Einschätzungen und Fragen, die auf Grund der entsprechenden Quellen und Literatur gegeben werden.

Der Ausbau des Systems der Kaderversorgung in der Armee Jugoslawiens

Oberst Dr. Boško Nadoveza und Oberst Bogdan Čutković

Das Senken des Interesses der jungen Menschen für die langjährige Schulung in den Militärakademien, welche die Hochschulberufsausbildung geben sollte, macht die Frage der Veränderungen des bestehenden Schulsystems in der Armee Jugoslawiens wieder aktuell. Dafür spricht auch die Umstand, daß das ungenügende Interesse der Kandidaten für die Militärakademie nicht dadurch gedeckt werden kann, daß in Dienst in der Armee auch diejenigen genommen werden, die ihre Berufsausbildung in den bürgerlichen Schulen erworben hatten. Sogar die Verbesserungen der Gesetzschriften, welche die Bedingungen für die Zivilisten in der Armee feststellen, haben keine wesentlichen Fortschritte gebracht. Es wurde also offensichtlich, daß neue Lösungen möglichst schnell gefunden werden müssen, wobei eine von den möglichen Lösungen es werden könnte, daß die Offiziere auch eine Höherberufsausbildung haben können.

Trotz den offensichtlichen Tatsachen gibt es auch weiter die Auffassungen, daß ein Offizier nur die Hochschulbildung haben müsse, da er nur dann imstande sei, die von der gesamten Entwicklung und der Professionalisierung bzw. dem Aufbau eines Elitenkaders gestellten Aufgaben zu erfüllen. Diesen Auffassungen widerspricht die Meinung, daß einige Ämter auch die Offiziere mit einer Höherberufsausbildung zweifellos erfolgreich ausüben können.

Es ist klar, daß dieses Problem schnell gelöst werden muß, um die objektiv bestehenden Möglichkeiten wegen des Nichttuns nicht zu versäumen. Deswegen sollte dieses Problem allumfassend und ohne irgendwelche Vorurteile behandelt werden.

Die Moralerziehung in der Armee Jugoslawiens

Oberst Dr. Milorad Đorđević

Die umfassenden Veränderungen im letzten Jahrzehnt des 20. Jahrhunderts haben gewisse Lücken im System der Gessellschaftswerte gemacht, was auch die Moral der Armee beeinflusst. Die Geschichtserfahrung, die wissenschaftlichen Erkenntnisse und die Bedürfnisse in der Praxis erlegen die Verpflichtung auf, an die Moralerziehung auf eine systematische und umfassende Weise heranzugehen, da diese Erziehung für den Aufbau und die Bewahrung der Geisteswerte der Gesellschaft besonders wichtig ist. Deshalb wurde auf Grund der von den Einzelpersonen und der gessellschaftlichen Institutionen gegebenen Anlässe dazu, der Moralerziehung erheblich

größere Aufmerksamkeit zu widmen, die Ausarbeitung eines neuen Konzeptes und Modells der Moralerziehung für alle Angehörigen der Armee Jugoslawiens begonnen.

Die Entwicklung und Doktrin des Einsatzes der Kriegsmarine

Vizeadmiral a. D. Boško Antić

Am Ende des 20. Jahrhunderts sich die Kriegsmarine nach dem Zerfall des ehemaligen Jugoslawiens in einem sehr begrenzten Handlungsraum. Während der Kampfhandlungen der NATO gegen Jugoslawien hatte sie keine Möglichkeit zu handeln und die Begründheit ihres derzeitigen Umfangs zu beweisen. Da der Vorrang in unseren derzeitigen Umständen dem Heer gegeben wird, argumentiert der Autor für das Bestehen einer entsprechenderweise organisierten und ausgerüsteten Kriegsmarine, die mit ihrer Feuerkraft imstande ist, den Aggressor vom Angriff auf Jugoslawien vom Meer aus abzuwenden und im Falle des Angriffs bedeutende Verluste zuzufügen.

Dieser Artikel ist ein Versuch, alle Faktoren zu erfassen, welche auf die Entwicklung und den Einsatz dieser Truppengattung einwirken, mit Einbeziehung von realen Angaben aus der Umgebung und der Lage und Entwicklungstendenzen der Kriegsmarinen der Großmächte und der Nachbarländer.

Ein Überblick über die Entwicklungsausrichtungen der Programme der Militärindustrie in den kleineren Entwicklungsländern

Prof. Dr. Momčilo Milinović

In dem Artikel werden das Problem und die Weise der Entwicklung der Militärindustrie erörtert. Es werden die Grundmerkmale des Herstellungsprozesses in dieser Industrie im Unterscheid zu der Zivilindustrie, in der die vergleichbar komplexe Inhalte realisiert werden, bestimmt. Es wird auch die Grundcharakteristik der üblichen Arbeitsweisen in den Militärindustrien der kleineren Entwicklungsländer festgestellt, derer Militärindustrieprojekte vorwiegend aus dem Staatschaushalt, zentralisiert und durch die staatlichen Institutionen geführt werden. Im Artikel wird auch auf die Vor- und Nachteile der markt- und haushaltsorientierten Militärindustrien hingewiesen. Die Wichtigkeit der kombinierten Orientierung, in der die Vorteile benutzt und die Nachteile vermieden werden können, wird hier besonders betont. Hingewiesen wird hier auch auf den Umstand, daß die Entscheidung für die kombinierte Orientierung von den Bedürfnissen der staatlichen Institutionen und der Armee und ihrer Programme abhängt. In der Zeit des Aufbaus eines integrierten marktwirtschaftlich-haushaltorientierten Systems wäre es am besten, wenn die Notwendigkeit der Modernisierung der Armee als die Zielfunktion der integrierten Erforschung, Entwicklung und Herstellung der Bewaffnung und Militärausrüstung ausgenutzt würde.

Die Erforschung der militärstrategischen Veränderungen in den internationalen Verhältnissen

Oberst Dr. Momčilo Sakan

In diesem Artikel wird die Möglichkeit der Erforschung eines sehr komplexen Problems, das der Autor *die militärstrategischen Veränderungen in den internationalen Verhältnissen* nennt, erörtert. Im ersten Teil werden die Grundcharakteristiken des Problems – die Komplexität, die ungenügende Erforschtheit, die Bedeutung, die hierarchische Struktur und die Verborgenheit von der Öffentlichkeit – erklärt. Das Hauptgewicht wird auf die Erklärung der Wichtigkeit des Problems und die Folgewirkungen gelegt, die entstehen könnten, wenn dieses Problem ungenügend erforscht gelessen bliebe und die möglichen Gefahren, die aus den militärstrategischen Veränderungen in den internationalen Verhältnissen erfolgen könnten, unbeachtet wären.

Im zweitem Teil erläutert der Autor die Möglichkeiten der Anwendung der wissenschaftlichen Methoden – von den philosophischen und den allgemeinen und speziellen wissenschaftlichen Methoden bis zu den Methoden der Lösung der operationalen Probleme – auf die Erforschung des genannten Problems. Die besondere Aufmerksamkeit in der Behandlung dieser Frage wird den Möglichkeiten und den Beschränkungen der Anwendung der Methode der Modellierung, der historischen Methode, der Methode der Analyse und Synthese sowie der Methode der Inhaltsanalyse gewidmet.

Der Schlußteil der Artikel enthält die Empfehlungen von den Notwendigkeiten und Möglichkeiten der Erforschung der militärstrategischen Veränderungen in den internationalen Verhältnissen. Es wird auch die Wichtigkeit der Vorhersagung der Möglichkeiten der Entstehung und der Weiterentwicklung der Veränderungen in den internationalen Verhältnissen sowie auf das Bedürfnis danach, die eigenen Aktivitäten entsprechenderweise zu steuern, um sich an diese Veränderungen anzupassen und die Überraschungen vorzubeugen, hingewiesen.

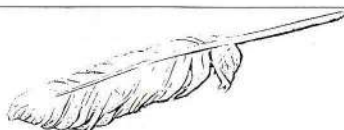
Die Irrtümer von dem „internationalen Terrorismus“

Oberst Dr. Milan Mijalkovski

Die Wortverbindung *der internationale Terrorismus* heutzutage sehr breit verwendet. Viele Autoren verstehen darunter die terroristischen Akten, in denen mehrere Länder eingeflochten sind, die über die Grenzen zweier odere mehrerer Staaten gehen oder die als ein Angriff auf ein internationales Gut ausgeübt werden.

Der Autor vertritt die Auffassung, daß Terrorismus vor allem nach dem Träger bestimmt werden sollte. Auf Grund dessen beweist er, daß es zwei Arten der Subjekte des Terrorismus gibt: das staatliche und das nichtstaatliche Subjekt.

Den Umstand beachtend, daß die internationale Gemeinschaft in der UNO verkörpert ist, weist der Autor darauf hin, daß es, da die Weltorganisation nicht als ein Subjekt des Terrorismus auftritt, einen „internationaler Terrorismus“ nicht geben kann. Es wird aber auf die Versuche der hegemonistischen Staaten hingewiesen, daß sie ihre aggressiven Handlungen gegen die souveränen Staaten als der Ausdruck des Willens der internationalen Gemeinschaft vorstellen. Es wird der Schluß gezogen, daß Präzedenzfälle eine große Gefahr für den Weltfrieden darstellen.

Новый цикл гонки вооружения – причины и возможные последствия

Д-р Тодор Миркович

В 1999 году значительно ускорен процесс вооружения в мире, с очевидными знаками начала нового цикла гонки вооружения, ведущейся прежде всего, на поле военной технологии среди великих мировых сил (США и остальных стран НАТО с одной, и России, Китая и Индии с другой стороны).

Автор считает главными причинами гонки вооружения – наступательный характер политики и стратегии США, интересы пробыли и другие интересы военно-промышленного комплекса, и агрессия НАТО на СР Югославию, из которой многие страны сделали вывод о необходимости прилагать усилия для обороны и тп. Новый цикл гонки вооружения, по мнению автора, отражается через неосуществляющиеся договоры, о снижении стратегического ядерного арсенала (СТАРТ II), доставки ядерного оружия, попытки ревизии договоров о противоракетной обороне (АБМ), ускоренное развитие и введение новых поколений „обычного“ оружия, и обострение гонки на мировом рынке вооружения и военного оснащения. С точки зрения автора, возможное последствие нового цикла гонки вооружения, кроме остального, и повышение потенциальной опасности от новых вооруженных столкновений и замедление хозяйственного развития (в крайнем, экономическое истощение), прежде всего, малоразвитых стран и стран в развитии. К этому, автор, подчеркивает возможное ухудшение положения небольших и малоразвитых стран.

„Большая Албания“ – в прошлом и сегодня

Др Джордже Борозан

Вопрос развязки косовского кризиса после агрессии НАТО на СР Югославию навязывает многочисленные вопросы, исход которых теперь нельзя предвидеть. Как эти события осуществили различные размышления и, как многочисленные аналогии направляют на возможные решения, то автор статьи попытается дать в одном обзоре вертикаль сербско-албанских и югославско-албанских отношений в 20-ом веке. Потому содержание заглавия направляем не необходимые короткие и ясные выражения, общие констатации, оценки и вопросы на базе достоверного источника и литературы.

Достройка системы обеспечения офицерского кадра для Войск Югославии

Д-р Бошко Надовеца, полковник
Богдан Чуткович, полковник

Снижение интереса молодых для многолетнего учения в военных училищах для получения высшего образования, снова сделали актуальным вопросы о изменениях в существующей системе образования в Войсках Югославии. К этому надо добавить факт, что недостаточный интерес кандидатов в военных училищах, нельзя возместить приемом в Войсках Югославии лиц, приобретающих высшее учебное звание на гражданских высших учебных заведениях. Даже ни улучшение законодательных решений, регулирующих прием этих лиц, не решает проблему. Значит, стало очевидно, надо быстро искать решения, одно из возможных, может быть, введение офицеров высшего образования.

Кроме этих фактов, существует мнение, что у офицера надо высшее образование, потому что он только тогда может исполнять совсем профессионально свою должность (цвет армии). Им противопоставляется позиция, что некоторые должности могут исполнять с успехом и офицеры с высшим образованием.

Очевидно, проблему надо быстро решить, потому что можно потерять и то, что с объективной точки зрения, возможно использовать. Потому проблему надо совсем разъяснить и исключить все предрасудки.

Моральное воспитание военнослужащих Войск Югославии

Др Милорад Джорджевич, полковник

Больше изменения в последнем десятилетии 20-ого века, привели к какой-то пустоте в системе общественных ценностей, что влияет и на мораль Войска Югославии. Исторический опыт, научные познания и необходимость в практике, набрасывают обязанность к моральному воспитанию подойти систематическим и целесообразным способом, потому что у него исключительное значение постройки и сохранения духовных ценностей общества. По этому, на основе инициативы как отдельного человека, так и общественных учреждений надо посвятить, значительно, большее внимание, чем до ныне, приступить к выработке концепта и целого образца морального воспитания, относящего ко всем военнослужащим Войск Югославии.

Развитие и доктрина употребления Военно-Морского флота

Контраадмирал в отставке, Бошко Антич

В конце 20-ого века, после распада бывшей Югославии, Военно-Морской флот оказался на весьма небольшом пространстве, а во время агрессии НАТО на СР Югославию, не находился в условиях действовать

и проявить обоснованность существования в нынешнем объеме. Потому что в сегодняшнее время у нас преобладает ориентация на операции на сухопутных театрах боевых действий, автор приводит аргументы за существование соответствующего и технически оснащенного Военно-Морского флота, возможного своим огнем отразить агрессора, на нашу страну, с моря и нанести ему потери.

Статья представляет попытку увидеть все факторы, влияющие на развитие и пользование этого вида, прежде всего учитывая реальные факты окружения, состояние и тенденции развития флота крупных сил и соседних стран.

Экскурс на направления развития программы военной индустрии небольших среднеразвитых стран

Проф. др Момчило Милинович

В работе рассмотрены проблема и подход к развитию военной индустрии. Определены главные особенности способа производства в отношении по уровню сложности. Утверждена основная характеристика способа работы военных промышленности небольших стран, проекты которых осуществляются из бюджета, централизованно, в организации государственных учреждений. Особенно подчеркнута значимость комбинированной ориентации, в которой бы совсем использовались преимущества и анулировались недостатки каждого способа отдельно. Также, назначенно, на факт выбора комбинированного способа, определяющего нужды государственных учреждений и войска, в зависимости от их программных ориентаций, и что в периоде формирования связанного бюджетно-рыночной системы, представляет использование самых благоприятных условий пользования потребностей модернизации войска с целью вместе с исследованием, развитием и производством средств вооружения и военного оснащения.

Исследование по военностратегическим изменениям международных отношений

Д-р Момчило Сакан, полковник

В статье рассматривается возможность исследования очень сложной проблемы, названной автором: военно-стратегические изменения международных отношений. В первой части, объясняются основные характеристики проблемы: сложность, недостаточная исследованность, значение, иерархия и защита от публичности.

Во второй части статьи, автор объясняет возможность применения научных методов в исследовании назначенной проблемы: от философских, через общие и особые научные до эмпирических и методов решения оперативных проблем. Основное в рассмотрении этого вопроса: возможности и ограничения применения методов моделиро-

вания, исторический метод, метод анализа и синтеза и метод анализа содержания.

В заключении статьи находятся и рекомендации о недобностях и возможностях исследований военностратегических изменений международных отношений. Также, указывается, и, на значение прогноза возможности появления и дальнейшего развития изменений международных отношений, и, на потребности направления своих активностей для приспособления к этим изменениям и предупреждения внезапности.

Заблуждения о „международном терроризме“

Д-р Милан Миялковски, полковник

Словосочетание „международный терроризм“ очень широко используется. Многие, авторы под ним подразумевают террористические действия, в которых участвует несколько государств, которые переходят через рубежи два и больше государств или, которые атакуют на международное имущество.

Автор считает что терроризм, прежде всего, надо определить согласно с носителем, и на основе этого, доказать что существуют два вида террористических субъектов: первый – государство, а второй – негосударственный субъект.

Учитывая факт, что международное общество представляется через ООН, автор подчеркивает что мировая организация не проявляется террористическим субъектом, и отбрасывает возможность существования „международного терроризма“. Между тем, фактами указывает на попытки государств гегемонов проявить свои агрессивные действия на суверенные государства как волю международного общества и заключает что этот прецедент является большой опасностью мирового мира.

Ликовно-графички уредник
Божидар Мркоња

Језички редактор
Нада Драгишић

Преводиоци:

на енглески
Душан Исаковић

на француски
Милан В. Петковић

на немачки
Александар Сенић

на руски
Весна Иванчевић

Технички цртач
Весна Михајловић

Коректор
Бојана Узелац

Тираж 1.600 примерака

Штампа: ВОЈНА ШТАМПАРИЈА – БЕОГРАД, Генерала Жданова 40 б

На основу мишљења Министарства за науку и технологију Републике Србије, бр. 413-00-222/95-0101, од 19. 06. 1995. године, часопис је ослобођен пореза на промет.

УДК – Центар за војнонаучну документацију и информације (ЦВНДИ)